

ՍՈՒՐԲ ԳՐՔԻ ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
Դ
ՊԵՏՐՈՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԲԵՐԴՈՒՄՅԱՆ

ՀՐԱՄԱՆԱԻ

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. ԳԱՐԵԳՆԻ ԵՐԿՐՈՐԴԻ

ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՅՆ ԵՒ ՎԵՀԱՓԱՌ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

COMMENTARIES ON THE BOOKS OF THE HOLY BIBLE

IV

ARCHBISHOP PETROS BERDUMYAN

OPEN SPRING

(Commentary on evangelical parables)

ТОЛКОВАНИЯ СВ. ПИСАНИЯ

IV

ПРИТОЧНИК ЕВАНГЕЛЬСКИЙ

(ТОЛКОВАНИЕ ПРИТЧЕЙ ЕВАНГЕЛЬСКИХ)

ST. ETCHMIADZIN - 2008 – СВ. ЭЧМИАДЗИН

ՍՈՒՐԲ ԳՐՔԻ ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Դ

ՊԵՏՐՈՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԲԵՐԴՈՒՄՅԱՆ

ԱՂԲՅՈՒՐ ԲԱՅՅԱԼ

**(ավետարանական առակների
մեկնություն)**

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
Ս. ԷՋՄԻԱԾԻՆ - 2008

ԹՃ, 23/28
ՊՇ, 86.37
ä - 505

*Թարգմանությունը գրաբարից,
առաջաբանը և ծանոթագրությունները՝
Տիգրան սարկավազ Բաղունյանի
Խմբագիր՝ Ս. Մյուսրուզյան*

ՊԵՏՐՈՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԲԵՐԴՈՒՄՅԱՆ
Պ - 505 ԱՂԲՅՈՒՐ ԲԱՑՅԱԼ (ավետարանական առակների մեկնություն): - Էջմիածին: Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 2008.- 352 էջ:

ԺԸ դարի ազգային-եկեղեցական նշանավոր գործիչներից է Պետրոս արք. Բերդումյանը, որի «Աղբիւր բացեալ» աշխատությունը հայ մատենագրության մեջ պահպանված ավետարանական առակների միակ ամբողջական մեկնությունն է: Հեղինակը դուրսբերեց նեղ ոճով մեկնում է բոլոր առակները՝ համեմելով դրանք սուրբգրային բազմաթիվ վկայակոչումներով, Ընդհանրական և Հայ Առաքելական Եկեղեցու հոգեկիր հայրերից, ժիսամատյաններից մեջբերումներով և իմաստասերների փիլիսոփայական մտքերով: Աշխարհաբար առաջին այս թարգմանությունը նախատեսված է ընթերցողների լայն շրջանակի համար՝ բավարարելու նրանց հոգևոր քաղցն ու ծարավը:

ԳՄԴ 86.37

ISBN 978-99930-75-87-5

© Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 2008 թ.

© Տիգրան սարկավազ Բաղունյան, 2008 թ.

**ՊԵՏՐՈՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ԲԵՐԴՈՒՄՅԱՆ**
(կյանքը և գործունեությունը)

ԺԸ դարի նշանավոր մշակութային և եկեղեցական գործիչներից է Պետրոս արք. Բերդունյանը (Աղանյան-Նախիջևանցի)՝ աստվածաբան, փիլիսոփա, Սուրբ Գրքի հմուտ մեկնիչ, աղբյուրագետ, մանկավարժ, տաղասաց, հասարակական և եկեղեցական մի գործիչ, ով իր ողջ գիտակցական կյանքը նվիրաբերեց Աստծո կենսատու խոսքի քարոզությանը՝ Ավետարանի անխարդախ կաթը ջամբելով մատաղ սերնդին, նրանց մեջ զարթնեցնելով ազգային գիտակցությունն ու հայրենասիրության անպարտելի ոգին: Դարաշրջանի մյուս երևելի գործիչների նման Պետրոս սրբազանն էլ իր գրվածքների միջոցով փորձեց նպաստել «հայոց ընդհանուր վերամորթության շարժմանը, ազգի շահերին»՝ դառնալով լայն թափ առած վերածննդի այդ շարժման քաջամարտիկներից մեկը¹: Չնայած բազմաթիվ դժվարություններին և խոչընդոտներին՝ անգամ անելանելի թվացող պահերին նա երբեք իր ձեռքից ցած չդրեց իր զորավոր զենքը՝ գրիչը՝ շարունակելով գրել և ուսուցանել, քարոզել և պայքարել, քանզի հավատում էր խոսքի

¹ Թուշանիկ Նազարյան, Ողբի և սթափման բանաստեղծություն, Երևան, 1992, էջ 13, 87:

ուժականությանն ու մեր «փոքր ածուխ» հզոր ներուժին: ԺՅ դարի անվանի հոգևորական, մատենագիր և մշակութային գործիչ Մսեր մագիստրոս Մսերյանցը, իր ուսումնասիրության մեջ խոսելով ԺԸ դարի բանիմաց եկեղեցականների մասին, Պետրոս սրբազանին այսպես է բնութագրում. «Այր առատամիտ և լուսաւոր իմաստիք, որում ո՛չ ոք գտաւ ցայսօր ի միաբանից Էջմիածնի համեմատ ի հանդիսի լիարդիւն մատենագրութեան և վարդապետական շնորհաց»²:

Ցավոք, այդքան էլ շատ չեն նրա կյանքի մասին եղած տեղեկությունները, որոնք ցրված են նրա մատենագրական ժառանգության առանձին էջերում, Բերդունյանի գործերի ձեռագիր և տպագիր մատյաններում: Մեծ արժեք ունեն հատկապես հեղինակի գրած այն բանաստեղծություններն ու տաղերը, որոնք երբեմն լույս են սփռում և բացահայտում նրա կյանքի և գործունեության այս կամ այն դրվագը:

Առաջին հեղինակը, ով անդրադարձել է սրբազան հոր կյանքին, գործունեությանն ու մատենագրական վաստակին, Մեսրոպ սրկ. Թաղիադյանն է: Նա 1827 թ. Կալկաթայում հրատարակում է Բերդունյանի «Աստուածամանութիւն» երկը և «Հանգամանք վարուց ճեղինակին» բաժնում որոշ կենսագրական տեղեկություններ հաղորդում հեղինակի մասին³:

² Մսեր Մսերեանց, Պատմութիւն կաթողիկոսաց Էջմիածնի, Մոսկվա, 1876, էջ 259:

³ Պետրոս Նախիջևանցի, Աստուածամանութիւն, վերստին աշխատութեամբ Մեսրոպայ Դաւթեան Թաղիադեանց Կարբեց-

ժամանակագրական առումով երկրորդ հեղինակը Տ. Հովհաննես եպս. Շահխաթունյանցն է, ով, Պետրոս Բերդունյանի «Ապաշխարան» ժողովածուից քաղելով որոշ աղոթքներ և ավելացնելով նոր երգեր ու այլ գործեր, 1845 թ. Ս. Էջմիածնում տպագրում է «Երգարան աղօթից ի պէտս վաճառականաց եւ ճանապարհորդաց» գիրքը⁴, ուր արժեքավոր տեղեկություններ է հաղորդում նաև Բերդունյանի մասին: Հատկապես այս գործում են նշվում վերջինիս առայժմ չհայտնաբերված «Գործքի» մեկնության, սրբազանի մահվան ճշգրիտ թվականի մասին և բերվում է նրա տապանաքարի արձանագրությունը: Այնուհետև այս հեղինակի մասին որոշ տեղեկություններ են հաղորդում Մսեր Մսերյանցը⁵, Ա. Երիցյանը⁶, Հ. Մամուրյանը⁷, Հայր Արսեն Ղազիկյանը⁸, Արշակ Ալպոյաճյանը⁹,

ույ, Կալկաթա, 1827, Հանգամանք վարուց հեղինակին (առանց էջակալման):

⁴ Տե՛ս Երգարան աղօթից ի պէտս վաճառականաց եւ ճանապարհորդաց (=Երգարան), Ս. Էջմիածին, 1845:

⁵ Մսեր Մսերեանց, նշվ. աշխ., էջ 4, 9, 259-260:

⁶ Ա. Երիցյան, Ամենայն հայոց կաթողիկոսութիւնը և Կովկասի հայք, Ա. Թիֆլիս, 1894, էջ 77:

⁷ Յ. Մամուրեան, Մասնական պատմութիւն հայ մեծատուններու, Կ. Պոլիս, 1909, էջ 88:

⁸ Հայկական նոր մատենագիտութիւն եւ հանրագիտարան հայ կեանքի, կազմեց Հ. Արսէն Ղազարոս Ղազիկեան, հ. Ա, Վեներտիկ, 1909-1912, էջ 337:

⁹ Պատմութիւն Եւրոկիոյ Հայոց, տեղագրական, պատմական եւ ազգագրական տեղեկութիւններով, համադրուած՝ Արշակ Ալպոյաճեանէ, Գահիրէ, 1952, էջ 714-716:

Մաղաքիա արք. Օրմանյանը¹⁰, Հրաչյա Աճառյանը¹¹,
Լեոն¹², Ա. Առաքելյանը¹³, Գառնիկ Ստեփանյանն¹⁴ ու
Արզամ Այվազյանը¹⁵:

Մեր ժամանակներում Պետրոս Բերդունյանին
անդրադարձել է բանասեր Շուշանիկ Նազարյանը¹⁶:
Հեղինակն իր երկու հոդվածներում և մենագրության
մեջ համառոտ տալիս է Պետրոս սրբազանի կյանքի
և գործունեության նկարագիրը՝ ավելի շատ ուշադ-
րություն դարձնելով վերջինիս չափածո գործերին:
Բայց այս թվարկված աշխատությունների մեջ փաս-
տերի համակողմանի քննությամբ և վերլուծությամբ
առանձնանում է Գևորգ սրկ. Աջապահյանի (այժմ՝
Միքայել Եպիսկոպոս) ավարտաճառը, ուր նա հա-
մադրելով առկա փաստերը՝ տալիս է Բերդունյանի

¹⁰ Մաղաքիա արք. Օրմանյան, Ազգապատում, հ. Բ, 1960, ՊԷ-
րուք, էջ 3119, 3140, 3235, նաև Ազգապատում, հ. Գ, Երուսաղեմ,
1927, էջ 3867:

¹¹ Հ. Աճառյան, Հայոց անձնանունների բառարան, հ. Դ, Երևան,
1948, էջ 260:

¹² Լեո, Երկերի ժողովածու, հ. 3, Երևան, 1973, էջ 463-464:

¹³ Ա. Առաքելյան, Հայ ժողովրդի մտավոր մշակույթի զարգացման
պատմություն, հ. 3, Երևան, 1975, էջ 315:

¹⁴ Գառնիկ Ստեփանյան, Կենսագրական բառարան, հ. Գ, գիրք
1, Երևան, 1990, էջ 266:

¹⁵ Արզամ Այվազյան, Նախիջևան բնաշխարհիկ պատկերազարդ
հանրագիտակ, Երևան, 1995, էջ 316:

¹⁶ Տե՛ս Ծուշանիկ Նազարյան, Պետրոս Նախիջևանցի և XVIII
դարի վերանորոգվող հայ երգը, ՊԲՀ, № 3, 1981, էջ 128-143,
Ծուշանիկ Նազարյան, Պետրոս Նախիջևանցու «Աղօթական
բանք» պոեմը, ՊԲՀ, № 2, 1982, էջ 89-101: Ինչպես նաև Ծուշա-
նիկ Նազարյան, Ողբի..., Երևան, 1992:

կյանքի, գործունեության և մատենագրական վաստակի քիչ թե շատ ամբողջական նկարագիրը¹⁷: «Էջմիածին» ամսագրում Բերդունյանի մասին Միքայել սրբազանի տպագրած հոդվածից հետո, մի խումբ ճեմարանականներ ձեռնամուխ եղան Բերդունյանի աստվածաբանական նյութ գործերի ուսումնասիրման գործին ևս: Այսպես՝ Մեծ պահքի քարոզներն առանձնացրել և ավարտաճառի նյութ է դարձրել Հրայր սրկ. Խաչատրյանը¹⁸ (այժմ՝ Տ. Գրիգոր արքեպիսկոպոստ, Վահե սրկ. Վահունիս (այժմ՝ Տ. Գեղարդ արքեպիսկոպոստ) պատրաստել է Բերդունյանի «Կշիռ արդարութեան» գործի համեմատական բնագիրը¹⁹, իսկ Վարդգես սրկ. Մայիլյանը՝ «Հայտնության» մեկնության²⁰:

Պետրոս Բերդունյանի ծննդյան ճշգրիտ թվականը մեզ հայտնի չէ, թեև Մ. Թադևոսյանը «Աստուածամանություն» երկում հաղորդում է, որ վերջինս ծնվել է 1743 թ.: Այնուհետև նաև ավելացնում է, որ Բերդուն-

¹⁷ Գևորգ սրկ. Աջապահյան, Պետրոս Բերդունյան, կյանքը, գործը և «Մեկնություն Յոբայ» աշխատությունը, Էջմիածին, 1988 թ., /մեքենագիր/, էջ 1-47: Այս մասին տե՛ս նաև Միքայել վրդ. Աջապահյան, Պետրոս արք. Բերդունյան (կյանք և մատենագրական վաստակ), «Էջմիածին», № Է-Ը, 1991, էջ 33-48:

¹⁸ Հրայր սրկ. Խաչատրյան, Պետրոս արքեպիսկոպոստ, Բերդունյան, Տարեկան քարոզներ. Մեծ Պահքի շրջան, Ս. Էջմիածին, 2000, /մեքենագիր/:

¹⁹ Վահե սրկ. Վահունի, Պետրոս արքեպիսկոպոստ, Բերդունյան-Աղամալեան Նախիջևանցի, «Կշիռ արդարութեան», Ս. Էջմիածին, 2000, /մեքենագիր/:

²⁰ Վարդգես սրկ. Մայիլյան, Պետրոս արքեպիսկոպոստ, Բերդունյան-Աղամալեան Նախիջևանցի, Մեկնություն Յայտնության Յովհաննու, Ս. Էջմիածին, 2001, /մեքենագիր/, էջ 26-60:

յանը եպիսկոպոս է ձեռնադրվել Չակոբ Շամախեցի հայրապետի (1759-1763) կողմից²¹: Բայց ինչպես իրավամբ նշում է Միքայել վարդապետը. «*Հնարավոր չէ, որ Բերդունյանը քսան տարեկան հասակում դառնար եպիսկոպոս*»²², քանի որ Չակոբ Շամախեցին մահացել է 1763 թ.:

Մեզ անհայտ է նաև Բերդունյանի՝ եպիսկոպոսական ձեռնադրություն և օծում ստանալու ստույգ տարին: Եթե, ըստ Մ. Թադիսայանի, Բերդունյանը եպիսկոպոսացել է Չակոբ Շամախեցու ձեռքով²³, ապա Օրմանյան պատրիարքն այս ամենը վերագրում է Սիմեոն Երևանցուն՝ դնելով 1763 թ.²⁴: Վահե սրկ. Վահունին էլ կարծում է, որ Բերդունյանն իր եպիսկոպոսական օծումը ստացել է Ղուկաս Կարնեցի կաթողիկոսից²⁵: Վերջին կարծիքն ընդունելի չէ, որովհետև Բերդունյանը 1776 թ., ավարտելով «Մեկնութիւն Յոբաւ» աշխատությունը, հիշատակարանում իրեն արդեն որպես եպիսկոպոս է հիշում²⁶: Յետևաբար Եվդոկիայում նա արդեն եպիսկոպոս էր: Ավելի հավանական ենք համարում Օրմանյան պատրիարքի կարծիքը, ով գուցե ձեռքի տակ ուներ փաստն ապացուցող այլ ապացույցներ ևս: Համադրելով առկա փաստերը՝

²¹ Նույն տեղում:

²² «Էջմիածին», № Է-Ը, 1991, էջ 34:

²³ Աստուածամանութիւն, Հանգամանք վարուց ֆեդինակին:

²⁴ Ազգապատում, Բ, մասն Գ, Պէլրոյթ, 1960, էջ 3140:

²⁵ Վահե սրկ. Վահունի, նշվ. աշխ., էջ 8, 13:

²⁶ ՄՄ ձեռ. № 2718, թ. 233ա:

կարծում ենք, որ Բերդումյանը ծնված պետք է լինի 1720-ական թվականներին: Մինչև 20 տարեկանը նա ապրել է իր ծննդավայր Նախիջևանում՝ կրթություն ստանալով հոր՝ գիտնական-դաստիարակ Բերդում Աղամալյանի հոգատար շնչի ներքո:

Յ որ պարսպացայ պրամֆեանն ,
Յեռամբ Ըօր իմ պնտուանն ,
Կոչեալ Բեբոտմ Ըղամալեանն ,
առամբինի և լիբանանն :

Որ ո՛չ միայն Հայր մարմնանն ,
այլև շնօղիակ Ըթեանն ,
Կրթեբո վարտմբարոյանն ,
մարպեբ լիբոս և շարանանն²⁷ :

Ըստ Ս. Թաղիադյանի՝ Բերդումյանը հորից «աշակերտեցաւ Հայ և Պարսիկ բարբառոց»²⁸: Պատանեկան հասակից իսկ Բերդումյանը խոր սեր է տածում գիտության նկատմամբ. «Արար սա զգիտութիւնսն իր երկրորդ հոգի, զի որչափ զարգանայր յարբունսն ամաց, առաւելոյր և ի նոսին աստուածագարդ պարկեշտութեամբ»²⁹: Բացի այս տեղեկություններից, գիտենք, որ Թահմազ Շահի օրոք 1742 թ. տեղի ունեցած բռնությունների պատճառով Բերդումյանը լքում է իր

²⁷ ՄՄ ձեռ. .N՝ 6744, թ. 39բ:

²⁸ Աստուածամանություն, Հանգամանք վարուց հեղինակին:

²⁹ Նույն տեղում:

ծննդավայրն ու բնակությունն հաստատում Կ. Պոլսում³⁰: «Հայրենեաց գրկել յոյժ դժուարին չիք», - գրում է նա և իբրև ականատես այդ դաժան օրերի՝ արձանագրում ժամանակի տխուր պատկերը.

Բայց վասն մեղաց մեր պանսպան ,
ի վաղախն մեր ախարական ,
որարաքրեցաք միտիս որական ,
ցժայր մասին Երոպական :

Քանզի Թամասյանն արնայն ,
Հազըն մասին Լիական ,
վակեաց պերկերն արեկեան ,
պամեն արար միտիս որական³¹ :

Ի դեպ՝ վերոգրյալ բոլոր հեղինակները որպես Բերդունյանի ծննդավայր նշում են Նախիջևանը, բայց միայն Մ. Թաղիադյանն է, որ գրում է, թե վերջինս ծնվել է «ի Բերթիկ ասանի աշխարհին Սիւնեաց, ի քաջափալ սերնդոցն Աղամալի Բերթումեանց»³²: Պատմական փաստերը ցույց են տալիս, որ իրականում եղել է Բերդիկ կամ Բերդակ անունով մի գյուղ,

³⁰ Այս խժոժությունների ժամանակ նաև զոհվում է Խարում Աղամալյանը, ով հավանաբար Բերդունյանի ազգականներից էր (տե՛ս Միքայել Չամչյանց, Հայոց Պատմություն, հ. Գ, Երևան, 1984, էջ 816):

³¹ ՄՄ ձեռ. № 6744, թ. 39բ-40ա: Այս մասին տե՛ս նաև նույնի թ. 52ա-52բ:

³² Աստուածամանություն, Հանգամանք վարուց հեղինակին:

որը ժամանակին մտել է Սյունիք աշխարհի մեջ, և, որ ամենակարևորն է մեր պարագային, Նադիր Շահի ժամանակ այստեղ զինվորական գործողություններ են կատարվել³³:

Իսկ ինչ վերաբերում է Պետրոս սրբազանի ազգանվանը, ապա, ամենայն հավանականությամբ, նա իր առաջին Բերդումյան ազգանունը վերցրել է հոր՝ Բերդում Աղամալյանի (Բարթուղիմեոս) անունից: Այս հարցի պարզաբանմանը լույս է սփռում նաև Սսեր Սսերյանցի հաղորդած այն արժեքավոր տեղեկությունը, թե՛ «Պետրոս եպիսկոպոս Բարթուղիմեան կամ աղաաղանօք՝ Բերթումեան»³⁴: Իսկ երկրորդ՝ Աղամալյան մասն էլ վերցրել է իր պապի՝ Աղամալ Նախիջևանցու անունից³⁵: Մեզ է հասել նաև Բերդումյանի մոր անունը: Հեղինակն իր «Տրամաբանութիւն» աշխատության հիշատակարանում, երբ թվարկում է իր ընտանիքի անդամներին, խնդրում է աղոթքով հիշել նաև իր մորը՝ Տամարիսին³⁶: Վաստակաշատ այս եկեղեցական ունեցել է նաև երկու եղբայր, որոնցից

³³ Հայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարան, հ. 1, Երևան, 1986, էջ 669:

³⁴ Մսեր Մսերեանց, Ոչվ. աշխ., էջ 259: Նաև տե՛ս Վահե սրկ. Վահունի, ավարտանառ, էջ 8-9:

³⁵ ՄՄ ձեռ. № 2718, թ. 233ա: Պետրոս Բերդումյանի մահագրականի անհպտ հեղինակն այն կարծիքին է, որ «գուցէ լանուն այնր Աղամալ բարեպաշտօն առն, որ ետ զծախսն արդեանց շինութեան տամարի սրբութուն Մարիանէի» (տե՛ս Երգարան, ՄՄ Կաթ. դիվ. թղթ. 6, վավ. 6):

³⁶ ՄՄ ձեռ. № 6610, թ. 121ա:

մեկը՝ Պողոսը, «գերափոխակ վաճառական» էր, իսկ մյուսը՝ Մկրտումը՝ «անզուգական քարտուղար»³⁷:

Փախչելով իր ծննդավայրից՝ Բերդումյանն ապաստանում է Կ. Պոլսում, ուր, ամենայն հավանականությամբ, աշակերտում է ժամանակի նշանավոր բանաստեղծ և քերական Պաղտասար Դպրին: Հոգուտ այս փաստարկի են խոսում Հ. Մամուրյանի³⁸, Օրմանյան պատրիարքի³⁹, Ա. Երիցյանի⁴⁰ և Ա. Առաքելյանի բերած վկայությունները⁴¹: Այս շրջանի մասին միայն այն գիտենք, որ նա դեռևս հոգևորական չէր. «...նախքան զմտանելն իմ ի կրօնս, մինչ էի պանդխտացեալ ի Կոստանդնուպօլիս, ի կոչեցեալն վայելէտէիսան»⁴²:

Ցավոք, անհայտ է նաև Պետրոս Բերդումյանի՝ կուսակրոնության ուխտ ընդունելու թվականը: Հավանաբար կուսակրոն քահանա է ձեռնադրվել ԺԸ դարի կամ 40-ական թվականների վերջում, կամ էլ 50-ական թվականների սկզբում⁴³: Հոգևորական դառնալուց հետո նա ուղարկվում է Ղրիմի Ս. Օգսեն-

³⁷ ՄՄ ձեռ. № 6744, էջ 149ա: Բերդումյանի եղբայր Մկրտումից կամ Մկրտչից մեզ հասել են նաև մի շարք արձակ-չափածո երկեր, որոնք խոսում են նաև Մկրտիչ շնորհալի բանաստեղծի մասին: Այս մասին տե՛ս Ծ. Նազարյան, Ողբի..., էջ 433:

³⁸ Յ. Մամուրեան, նշվ., աշխ., էջ 88:

³⁹ Ազգապատում, հ. Գ, էջ 3119:

⁴⁰ Ա. Երիցյան, նշվ. աշխ., էջ 77:

⁴¹ Ա. Առաքելյան, նշվ., աշխ., էջ 315:

⁴² ՄՄ ձեռ. № 10, թ. 1բ:

⁴³ «Էջմիածին», № Է-Ը, 1991, էջ 36:

տի վանքը վանահոր և առաջնորդի հանգամանքով: Այնուհետև փոխադրվում է Ս. Էջմիածին և աշակերտում Մինաս աստվածիմաստ վարդապետին⁴⁴՝ խորացնելով իր գիտելիքները «ներքին և արտաքին» գիտությունների, այսինքն՝ աստվածաբանության և փիլիսոփայության մեջ⁴⁵: Եվ որպես պսակ «վարուցմ սրբութեան և աստուածաշնորհ գիտութեանց»՝ Մինաս վարդապետից ստանում է «գաստիճան *ճշմարիտ* վարդապետութեան»⁴⁶: Քանի որ իր իսկ վկայության համաձայն նա Ղրիմում արդեն վարդապետ էր⁴⁷, ապա «ճշմարիտ վարդապետության աստիճանը» ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ ծայրագույն վարդապետության աստիճանը⁴⁸: «*Իսկ Մինաս վարդապետը ամենայն հավանականությամբ ժամանակաշրջանի այն հռչակավոր դեմքն էր, որ հայտնի էր «կույր» մականվամբ՝ աչքերի տկարության պատճառով*», - գրում է Միքայել վարդապետը⁴⁹: Մսեր Մսերյանցն էլ, խոսելով Սիմեոն Երևանցի կաթողիկոսի ժամանակ ծաղկում ապրող իմաստուն

⁴⁴ Աստուածամանություն, Հանգամանք վարուց րեղինակին:

⁴⁵ Նույն տեղում:

⁴⁶ Նույն տեղում: Քանի որ Հայոց Եկեղեցում որևէ վարդապետի ծայրագույն աստիճան կարող է տալ միայն այն եպիսկոպոսը, ով ունեցել է այդ աստիճանը, Ս. Թադիսադյանի վերոգրյալ տեղեկությունը պետք է հասկանալ, որ թեպետ Մինաս վարդապետն արդեն եպիսկոպոս էր, բայց իր մտավոր կարողությունների շնորհիվ շարունակում էր «աստվածիմաստ վարդապետ» կոչվել:

⁴⁷ ՄՄ ձեռ. .N՝ 10, թ. 2բ:

⁴⁸ «Էջմիածին», N՝ Է-Ը, 1991, էջ 36:

⁴⁹ Նույն տեղում:

և բանիմաց հոգևորականների մասին, ի շարս այլոց հիշում է նաև Մինաս Եպիսկոպոս Կուլրիհն⁵⁰:

Ապա Հակոբ Շամախեցու կարգադրությամբ որպես նվիրակ մեկնում է Կարին, ուր և, ըստ Ս. Թադիադյանի, «յաւել ի գարդ հանճարոյն զԱսորի և զԼատին դպրութիւնս»⁵¹: Մեծ գովեստով և պատկառանքով է խոսում Ս. Թադիադյանը Կարինում Բերդունյանի անցկացրած տարիների մասին. «...*հարով առաքելաշնորհ քարոզութեամբ շահեաց և շինեաց զհոգիս բազմաց ի հաւատս կենդանիս, ո՛չ միայն հրեշտակային պատգամաբերութեամբն յԱստուծոյ ի հողեղէն լսելիս, այլ և ըստ հասարակսնամ տնտեսութեանն հոգալով զկարիս պիտոյից իւրական հօտիս*»⁵²: Սիմեոն Երևանցու գահ բարձրանալու ժամանակ Բերդունյանն արդեն Ս. Էջմիածնում էր, ուր և մանկավարժական լայն գործունեություն է ծավալում՝ «*աշակերտելով զմանկունս ի գիտութիւն Աստուածեղէն պատգամաց, և յօրինելով մատեանս ընտիրս և Աստուածաշունչս գերապանծ վարդապետութեամբ*»⁵³: Այս տարիներին Բերդունյանը գրում է մի քանի արժեքավոր աշխատություններ՝ «ի յօգուտ մանկանց Եկեղեցւոյ»: Այսպես՝ 1767 թ. արդեն պատրաստ էր «Աղբիւր բացեալ»-ը, 1771 թ. գրում է «Կշիռ արդարութեան», «Քարոզք տարեկան» և «Աստուածամանութիւն» երկերը: Այս ժա-

⁵⁰ Մսեր Մսերեանց, նշվ. աշխ., էջ 4:

⁵¹ Աստուածամանութիւն, Հանգամանք վարուց ֆեղինակին:

⁵² Նույն տեղում:

⁵³ Նույն տեղում:

մանակ՝ 1772-1773 թթ., Վարդան արեղան ընդօրինակում է Բերդունյանի «Մեկնութիւն վերլուծութեանցն Արիստոտէլի» աշխատությունը⁵⁴: Չնայած իր բազմազբաղ վիճակին՝ Պետրոս սրբազանը 1771 թ. ընդօրինակում է Հովհաննես Դրասխանակերտցու «Հայոց պատմութիւն»⁵⁵ աշխատությունը՝ կրկին ժառանգավորների կարիքները հոգալու համար:

1772 թ. Սիմեոն կաթողիկոսի հրամանով Պետրոս արք. Բերդունյանն ուղարկվում է Եվդոկիա (Թոքատ) որպես հայրապետական նվիրակ⁵⁶: Նվիրակության այս տարիների մասին մեզ շատ քիչ բան է հայտնի: Հատուկենտ նշխարներ են պահպանվել Սիմեոն կաթողիկոսի հիշատակարանում և Ա. Ալպոյաճյանի աշխատության մեջ⁵⁷: Ինչպես նկատում է Սիքալե վարդապետը. «Ըստ երևույթին, Բերդունյանը չի փախել վարչական կարողություններով, որն էլ առիթ է հանդիսացել, որ տարբեր անձնավորություններ չարաշահեն նրա դիրքն ու նվիրակի հանգամանքը անձնական հարստություն դիզելու և այլևայլ նպատակների համար»⁵⁸:

1776 թ. Եվդոկիայում Բերդունյանն ավարտում

⁵⁴ «Էջմիածին», № Է-Ը, 1991, էջ 37:

⁵⁵ ՄՄ ձեռ. № 3537, թ. 2բ:

⁵⁶ Դիւան Հայոց Պատմութեան, գիրք Ը, Սիմեոն կաթողիկոսի յիշատակարանը, Թիֆլիս, 1908, էջ 150:

⁵⁷ Նույն տեղում, էջ 149, տե՛ս նաև Ա. Ալպոյաճեան, նշվ. աշխ., էջ 714-715:

⁵⁸ «Էջմիածին», № Է-Ը, 1991, էջ 38:

է իր «Մեկնութիւն Յոբայ» աշխատութիւնը⁵⁹: Եվրոպիայի պատերազմական իրադրութիւնը ստիպում է Բերդունյանին մի քիչ ոտքը կախ գցել, բայց ի վերջո 1776 թ. հոկտեմբերի 18-ին Պետրոս վարդապետը հեռանում է այնտեղից և ճանապարհովում Ս. Էջմիածին: Դեկտեմբերին նա արդեն Կարինում էր⁶⁰, իսկ 1777 թ. հունվարի 7-ին ժամանում է Մայր Աթոռ⁶¹: Սակայն չկարողանալով Մայր Աթոռին վճարել նվիրական գումարը՝ Սիմեոն կաթողիկոսը «ձեռն վեր էառ, թքանելով ի նա»⁶² և նրան բանտարկում է: Կաթողիկոսը սրանով էլ չի բավարարվում, այլ «ի չերկար ժամանակս քննեալ զամենայն գիրս նորին»⁶³, - նկատում է հայրապետը, - «տեսաք, զի շատ գոն ի նմա հերձուածք և թիր միտք»⁶⁴: Կաթողիկոսը նաև 1778 թ. մի նամակ է գրում Յնդկաստանի նվիրակ Գրիգոր վարդապետին, որպէսզի այրի վերջինիս քարոզներն ու մյուս գործերը. «Մի՛ տեսցեն այլք կամ օրինակեսցեն, զի ամօթ մեծ է, փչացո՛ւ»⁶⁵: Եվ Պետրոս արք. Բերդունյանը ստիպված է լինում մի մեղայական նամակ գրել Սիմեոն Երևանցուն. «Ի գիրս իմ սխալմամբ և չգիտելով ի քանի

⁵⁹ ՄՄ ձեռ. № 1174, թ. 89բ:

⁶⁰ Դիւան... Ը, էջ 604-606:

⁶¹ Դիւան հայոց պատմութեան, գիրք ԺԱ, Սիմեոն կաթողիկոսի յիշատակարանը, Թիֆլիս, 1913, էջ 7:

⁶² Նույն տեղում, էջ 249:

⁶³ Նույն տեղում:

⁶⁴ Դիւան... ԺԱ, էջ 240:

⁶⁵ Նույն տեղում, էջ 240:

տեղիս գթիւր բանս էի գրեալ, և մինչ սրբազանին զայնս նկատեալ խրատօրէն մեղադրութեամբ ծանոյց ինձ, ես ևս զամենայն գիրս իմ շինէն յօրինեալ յանձնեցի սրբազան վեհին Տեսոն իմոյ առ ի յուղղել զայնս և պայմանեցի, զի յայսմ՛հետէ զգուշացեալ յայսպիսեաց սխալմանց, զոր ինչ և գրիցեմ և ցուցանիցեմ Տեսոն իմոյ սրբազան վեհին առ ի տեսանել, զի մի՛ ևս վերստին սխալեալ իցեմ»⁶⁶: Բանտարկության տարիների մասին հետևյալն է հաղորդում Ս. Թաղիադյանը. «Տարաւ այսմ ամենայնի համբերատար ժուժկայութեամբ»⁶⁷: Հենց այս մթի ու խավարի մեջ էլ 1777 թ. Պետրոս սրբազանը գրում է «Մեկնութիւն Ծճնդոց» աշխատությունը⁶⁸:

Բայց մինչ այս՝ 1776 թ., մահացել էր սրբազան հոր եղբայրը՝ իր ողջ ունեցվածքը կտակելով նրան: Քանի որ Բերդումյանը բանտարկված էր, ուստի Սիմեոն Երևանցին 1776 թ. մայիսի 25-ին գրած նամակով խնդրում է Կ. Պոլսի պատրիարք Զաքարիա Կաղզվանեցուն, որ վերջինս հարթի բոլոր առաջացած խնդիրները⁶⁹: Սակայն Բերդումյանի հարազատները նամակ են գրում նրան, թե՛ «Մինչև դու ո՛չ եկեսցես, բան ինչ ո՛չ ելանէ»⁷⁰: Հաշվի առնելով բոլոր հանգամանքները՝ կաթողիկոսն ազատում է Բերդումյանին, իսկ վերջինս էլ գրով հաստատում է, որ գործերը վեր-

⁶⁶ Նույն տեղում, էջ 250:

⁶⁷ Աստուածամանութիւն, Հանգամանք վարուց ֆեղինակին:

⁶⁸ Նույն տեղում:

⁶⁹ Դիւան... ԺԱ, էջ 249:

⁷⁰ Նույն տեղում:

ջացնելուց հետո անպայման կվերադառնա Մայր Աթոռ, հակառակ դեպքում, ինչպես ինքն է նշում, «լուծեալ եղէց յեպիսկոպոսական կարգէս»⁷¹:

1778 թ. ապրիլի 11-ին Բերդումյանը Ստեփանոս վարդապետի հետ մեկնում է Կ. Պոլիս⁷²: Դժբախտաբար մեզ անհայտ են կտակի հետ կապված մյուս դեպքերը: Գիտենք, որ Բերդումյանը, հակառակ կաթողիկոսին տված իր խոստման, չի վերադառնում Ս. Էջմիածին, այլ Ջաքարիա պատրիարքի կողմից նշանակվում է Թոքատի առաջնորդ⁷³: Արդյո՞ք Բերդումյանն անցել է իր նոր պաշտոնին կամ ինչպե՞ս է այս քայլն ընդունել Սիմեոն կաթողիկոսը, մեզ հայտնի չէ:

1780 թ. հուլիսին վախճանվում է Սիմեոն Երևանցին և Լուսավորչի գահին է բազմում Ղուկաս Կարնեցին (1780-1799)՝ հանգուցյալ կաթողիկոսի սիրեցյալ աշակերտը: Նորած կաթողիկոսը 1780 թ. օգոստոսին նամակ է գրում Բերդումյանին՝ հորդորելով նրան վերադառնալ Մայր Աթոռ և «համբուրել զգերեզման հոգեւոյս տեսոն Սիմէօնի սրբազան կաթողիկոսին և զերծանիլ ի մեղադրութեանց նորին»⁷⁴: Անսալով կաթողիկոսի նամակին՝ Բերդումյանը 1782 թ. նոյեմբերի 3-ին վերադառնում է Մայր Աթոռ, զնում հոգեւոյս կաթողիկոսի գերեզմանի մոտ, ուր «սասց գՀայր սուրբն

⁷¹ Նույն տեղում, էջ 250:

⁷² Դիւան..., ԺԱ, էջ 251:

⁷³ Դիւան հայոց պատմութեան, նոր շարք, հ, Ա, 1780-1785, աշխատասիրութեամբ՝ Վարդան Գրիգորյանի, Երևան, 1984, էջ 263:

⁷⁴ Նույն տեղում:

և արձակեցաւ»⁷⁵: Այս ամենից հետո Պետրոս սրբազանը վերականգնվում է միաբանության շարքերում:

Առկա փաստերը ցույց են տալիս, որ Բերդումյանի և Սիմեոն Երևանցի կաթողիկոսի միջև լուրջ տարածանություններ են եղել, որոնց սրման պատճառով կաթողիկոսը հրամայել է անգամ այրել նրա գործերը:

Քաջածանոթ լինելով Բերդումյանի մատենագրական ողջ ժառանգությանը՝ պիտի նշենք, որ նա իր գրվածքներում բազմաթիվ հղումներ է կատարում Լատին Եկեղեցու հայրերին և զանազան օտար հեղինակների, որոնց մեջ զգացվում է նրանցից ազդված լինելը: Տարիներ առաջ մեր ավարտաճառի ընթացքում արդեն առիթ ենք ունեցել անդրադառնալու սրբազան հոր՝ Ծննդոց գրքի մեկնության մեջ առկա վարդապետական մի սխալին և մեր Եկեղեցու հայրերի, վարդապետների աշխատությունների միջոցով ցույց տվել Չայոց Եկեղեցու տեսակետն այդ հարցում⁷⁶:

Ընդհանրապես Լատին Եկեղեցու աստվածաբան հայրերի այս ազդեցությունը բնորոշ է ինչպես Բերդումյանին, այնպես էլ ժամանակաշրջանի մյուս

⁷⁵ Դիւան հայոց պատմութեան, գիրք Դ, Թիֆլիս, 1899, էջ 457:

⁷⁶ Տե՛ս Տիգրան սարկավազ Բաղումյան (=ՏՄԲ), Պետրոս արքեպիսկոպոս Բերդումյան-Աղամալյան Նախիջևանցի, Մեկնութիւն Ծննդոց (ուսումնասիրություն և բնագիր), Ս. Էջմիածին, 2002 /մեքենագիր/, էջ 66-68, Տիգրան սարկավազ Բաղումյան, Պետրոս արքեպիսկոպոս Բերդումյանի «Մեկնութիւն Ծննդոց» աշխատության աղբյուրները, «Էջմիածին», 2005, Բ-Գ, էջ 73-74:

հեղինակներին: Հատկապես ժԸ դարում կրկին լայն թափ է առնում թարգմանական գրականությունը: Հովհաննես Կոլոտ պատրիարքի (1678-1741), հետագայում Հակոբ Նալյան պատրիարքի (1706-1764) նախաձեռնությամբ օտար հեղինակներից թարգմանվում են բազմաթիվ աշխատություններ, այդ թվում՝ նաև աստվածաբանական: Այս ժամանակ են ի հայտ գալիս բազմաթիվ թարգմանիչներ՝ Գևորգ Մխլայիմ, Ղուկաս Խարբերոցի, Գևորգ Դպիր Պալատցի և ուրիշներ, ովքեր թարգմանություններ են կատարում լատին հեղինակներից: Բերդումյանն էլ, բնականաբար, շատ լավ ծանոթ էր այդ թարգմանություններին, որոնցից բազմաթիվ մեջբերումներ է կատարում իր աշխատություններում: Հայ աստվածաբանական մտքի համակարգվածության բացակայության պատճառով Բերդումյանն իր մտավոր կարողությունների չափով փորձել է օտարների նման համակարգել շատ աստվածաբանական խնդիրներ, որոնց պատճառով էլ բազմիցս սայթաքել և գայթել է՝ թյուր մտքեր արտահայտելով:

Սակայն չենք բացառում, որ Բերդումյան-Սիմեոն կաթողիկոս հակամարտության պատճառներից կարող էին լինել նաև նրանց միջև առկա անձնական սրված հարաբերությունները: Այս ամենից բացի, Բերդումյանն իր աշխատություններում բազմիցս անողորմ կերպով քննադատում է իր ժամանակի եկե-

ղեցականների հոռի բարքերը և խոսում հոգևորականի ճշմարիտ կերպարի մասին⁷⁷: Այս քննադատությունը պիտի շարժեր շատ եկեղեցականների զայրույթը, որոնք էլ, նախանձից և իրենց անձնական շահից մղված, պիտի դատափետեին և քննադատեին նրան: Ուստի Բերդումյանի կյանքն ուսումնասիրելիս պետք է անպայման հաշվի առնել վերոգրյալ բոլոր նկատառումները՝ ամբողջականության մեջ հասկանալու համար նրա կենսագրության այս կամ այն դրվագը:

1783 թ. ապրիլի 4-ի հայրապետական կոնդակով Բերդումյանը նշանակվում է Կարինի առաջնորդ⁷⁸: Առաջնորդական տարիների մասին քիչ բան է հայտնի: Գիտենք, որ մեկ տարի անց կաթողիկոսն ընդունել էր վերջինիս հրաժարականը և հրավիրել Սայր Աթոռ, քանզի տեղացիները բողոքել էին *«վասն զքազումս անարժանս ի քահանայս ձեռնադրելոյն և այլոց անվայել իրաց»*⁷⁹: Դժվար է հավատալ այս մեղադրանքներին, որովհետև կրքերի հանդարտումից հետո 1785 թ. Բերդումյանին կրկին վստահվում է Կարինի առաջնորդությունը⁸⁰:

Պետրոս արք. Բերդումյանի կյանքի վերջին տարիների մասին մեզ որևէ բան հայտնի չէ: Եկեղեցու այս «քաջ հովիվը» 1787 թ. կնքում է իր մահկանա-

⁷⁷ Տե՛ս ՏՄԲ, էջ 74-76, Մսեր Մսերեանց, նշվ. աշխ., էջ 259:

⁷⁸ Դիւան հայոց պատմութեան, նոր շարք, ֆ. Ա, էջ 359:

⁷⁹ Նույն տեղում, էջ 463:

⁸⁰ Նույն տեղում, էջ 500:

ցուն և թաղվում Մայր Աթոռի միաբանական գերեզմանատանը⁸¹: Նրա տապանաքարն ունի հետևյալ արձանագրությունը.

Քաջաբանորի և ոյն դամբարան ,
ունի յին լեան պայր պարտական ,
պղեբորոս յաղլե Մղամալեան ,
պեպեան և ոյն յոյժ լեպեան ,
որոյ լեաղալ Մախիջեան ,
եւ Սուրբ Գաւհեա լեալ մեբան ,
այժմ այս կենացս առեալ պլանճան ,
ճեպեաց ի կենան անան պական ,
Ի ՌՄԼԳ (1787) Դեռն (Հայոց) :

⁸¹ Տե՛ս Երգարան, նաև ՄՄ կթղ. դիւան, թղթ. 6, վավ. 6: Ծահխաթունյանցի գրած առաջաբանն ու Բերդումյանի մահագրականի արխիվային փաստաթուղթն իրենց բովանդակությամբ գրեթե բառ առ բառ համապատասխանում են իրար: Կարծում ենք, որ փաստաթղթի հեղինակը նույն ինքը Տ. Հովհաննես եպս. Ծահխաթունյանցն է: Թեև վերջինս իր տպագրած գրքում տվել է Բերդումյանի ճշգրիտ մահվան թվականն ու տապանաքարի արձանագրությունը, բայց Ծուշանիկ Նազարյանը, Միհրան Մինասյանը, որպես մահվան տարեթիվ, սխալմամբ նշում են 1784 թ. (տե՛ս ՊԲՀ, № 3, 1981, էջ 130, Միհրան Մինասեան, Հայերէն նորայայտ ձեռագիր մը («Քարոզգիրք» Պետրոս Արք. Աղամալեան-Բերդումյան Նախիջեանցիի), տե՛ս «Հասկ» հայագիտական տարեգիրք, նոր շրջան, Թ՝ տարի, 1997–2001, Անթիլիաս–Լիբանան, 2001, էջ 295: Բացի այս, հմմտ. «Էջմիածին», № Է-Ը, 1991, էջ 40-41:

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ

Բազմարդյուն այս եկեղեցականը հարուստ գրական ժառանգություն է թողել: Միայն Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանում կան ավելի քան 170 գրչագիր օրինակներ, որոնք ներառում են Պետրոս սրբազանի այս կամ այն գործը:

Բազմաժանր է նրա մատենագրական ժառանգությունը՝ սուրբգրային մեկնություններ, աստվածաբանական-փիլիսոփայական երկեր, քարոզներ, տրամաբանական, բարոյախրատական, թարգմանական և այլ գործեր: Նրա բեղուն գրչին են պատկանում նաև շուրջ 300 մեծ ու փոքր ծավալի բանաստեղծություններ, քնարական և պատմաքնարական խոշոր պոեմներ, երկտողյաններ, աղոթքներ, քառյակներ, ասույթներ և այլն:

Նրա մատենագրական վաստակը բաժանվում է 5 հիմնական ժանրի:

Ա. ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. «Մեկնութիւն Ծննդոց»

Պետրոս սրբազանի հեղինակած այս մեկնությունը մեզ հասել է 2 ձեռագիր ընդօրինակությամբ

(ՄՄ ձեռ. № 2718, թ. 2ա-74բ և Երուսաղեմի Ս. Հակոբյանց մատենադարանի ձեռ. № 253, էջ 1-161): Աշխատության մեջ մեկնված է Ծննդոց գրքի մեծ մասը՝ համեմված աստվածաշնչյան մեջբերումներով, Եկեղեցու հայրերի և զանազան հեղինակների վկայություններով: Ցավոք, մեկնությունը մեզ թերի վիճակում է հասել: Մեկնիչ սրբազանը մեկնել է ընդամենը Ա-ԽԱ գլուխները (վերջին գլխից մեկնված է ընդամենը երկու համար՝ ԽԱ 1, 14), իսկ մնացած մասը ձեռագրի գրիչը վերցրել է Կուռնելիոսի համանուն մեկնության համառոտ խմբագրությունից¹:

2. «Մեկնութիւն Յոբայ»

Հայ մեկնաբանական գրականության մեջ սա երրորդ ամբողջական մեկնությունն է Վանական վարդապետի (†1251) և ս. Գրիգոր Տաթևացու (†1409) համանուն մեկնություններից հետո: Բերդումյանի մյուս մեկնությունների նման սա էլ ծավալով շատ մեծ է: Հեղինակը Հոբի մեկնությունը սկսել է Եվդոկիայում նվիրականության տարիներին՝ այն ավարտին հասցնելով 1776 թ.²: Մեկնված է Հոբի ամբողջ գիրքը՝ առաջին համարից մինչև ԽԲ 17 համարը: Այն բաժանումներ չունի: Յուրաքանչյուր գլուխ մեկնված է տող առ տող, իսկ երբեմն էլ՝ բառ առ բառ, կրկնություններից խուսափելու համար մեկնիչը բաց է թ-

¹ Այս մեկնության մասին տե՛ս ՏՄԲ, էջ 22-57, «Էջմիածին», 2005, Բ -Գ, էջ 69-89:

² ՄՄ ձեռ. № 1174, թ. 89բ:

ղել իրար նման տողերը: Աղբյուրների օգտագործման մեջ կրկին ակնհայտ են դառնում հեղինակի հանրագիտարանային գիտելիքները: Արժեքավոր այս երկի բնագիրն ինքնագրի հիման վրա (ՄՄ ձեռ. № 1174, թ. 6ա-89բ) պատրաստել է Գևորգ սրկ. Աջապահյանը՝ ներկայացնելով այն որպես ավարտաճառ Գևորգյան Հոգևոր ճեմարանում³:

3. «Մեկնութիւն Երգ Երգոցի»

Մեկնությունը հայտնաբերել և ուսումնասիրել է Տ. Միքայել ծ. վրդ. Աջապահյանը, ըստ որի՝ այն գրվել է 1771 թ. Ս. Էջմիածնում: Գործն ավարտուն չէ. մեկնված է ընդամենը չորս համար (Ա 4, Գ 8, Դ 11-12): Բնագիրն արևելահայերեն թարգմանությամբ հանդերձ հրատարակվել է «Գանձասար» աստվածաբանական հանդեսում⁴:

4. «Աղբիւր բացեալ»

Բերդումյանի ամենահայտնի երկն է: Աշխատությունը բաղկացած է 30 գլուխներից, ուր հեղինակը մեկնաբանում է տարբեր Ավետարաններում տեղ գտած առակները:

³ Այս մեկնության մասին ավելի մանրամասն տե՛ս Գևորգ սրկ. Աջապահյան, նշվ. աշխ.: Նշենք, որ Մաշտոցյան Մատենադարանում կա այս երկի մեկ այլ ընդօրինակություն ևս (ՄՄ ձեռ. № 2718, թ. 91բ - 233ա):

⁴ Տե՛ս «Գանձասար» աստուածաբանական հանդես, Բ. Բ, Երևան, 1992, էջ 222-252, ինչպես նաև «Էջմիածին», № Է-Ը, 1991, էջ 42:

5. «Մեկնութիւն 2որից Աւետարանչաց»

Այս գործի մասին առաջին անգամ խոսում է Միհրան Միհրանյանը «Հասկ» հայագիտական տարեգրքում տպագրած իր հոդվածում⁵: Դժբախտաբար, մեզ չհաջողվեց պարզել հեղինակի օգտագործած աղբյուրը: Պրպտումները Մաշտոցյան Մատենադարանում ցույց տվեցին, որ նմանատիպ գործ Պետրոս Բերդումյանի անունով հայտնի չէ որևէ ձեռագրացուցակում: Բացառված չէ, որ հեղինակն օգտագործել է որևէ մասնավոր գրապահոցում պահվող մեզ առայժմ անհայտ ձեռագիր: Սակայն ավելի հավանական ենք համարում, որ այստեղ խոսքը Բերդումյանի «Աղբիւր բացեալ» աշխատության մասին է, որը ձեռագրական հավաքածուներում զուցե հանդիպում է նաև այսպիսի վերտառությամբ:

6. «Մեկնութիւն Գործոց Առաքելոց»

Այս աշխատությունը դասվում է Բերդումյանի կորած երկերի շարքը: Միակ հիշատակությունն անում է Բերդումյանի մահագրականի անհայտ հեղինակը⁶, ով ի շարս այլ գործերի նշում է նաև այս մեկնության մասին:

7. «Մեկնութիւն թղթոյն Պօղոսի առ Եփեսացիս»

Մեկնությունը մեզ հասել է ինքնագիր մեկ օրինա-

⁵ Միհրան Միհրանեան, նշվ. աշխ., էջ 295:

⁶ ՄՄ կթղ. դիվան, թղթ. 6, վավ. 6, Երգարան:

կով, որը Երուսաղեմի Ս. Հակոբյանց մատենադարանի № 1116 ձեռագիրն է: Մեծածավալ այս գործը տպագրության է արժանացել 1850 թ. Երուսաղեմում⁷, և նրա առաջաբանում աշխատասիրողը դրվատանքով է խոսում Պետրոս սրբազանի և նրա գործերի մասին՝ գրելով. «...*յախտենական արդարև յիշատակաց կոթողք և անսուտ վկայք, յորս փայլէ հրաշալի իմն յեղանակաւ՝ հանճար իւր խորաքնին, անստգիտ վարուցն պայծառութիւն, և յաւէտ յափշտակութիւն մտացն և ոգւոյ առ աստուածայինս*»⁸, իսկ գործում կարելի է տեսնել սրբազան հոր «*զարմանատր նրբամտութիւն և խորախորհուրդ հանճար հեղինակիս շուրջ զաստուածաբանական խնդրովք*»⁹:

8. «Մեկնութիւն Յայտնութեան Յովհաննու»

«Հայտնության» գրքի այս մեկնությունն առավելապես խմբագիր մեկնությունն է, ուր ի մի են բերված «Հայտնության» գրքի նախորդ մեկնությունները: Միայն Մաշտոցյան Մատենադարանում պահվում են այս երկի 5 ձեռագիր ընդօրինակություններ: Այն հրատարակվել է Կալկաթայում 1846 թ.¹⁰: Երկի հա-

⁷ Տե՛ս Մեկնութիւն թղթոյն Պօղոսի առ Եփեսացիս, յօրինեալ ի բազմարդին Պետրոս Արքեպիսկոպոսէ Աղամալեան Բերդումեանց, Երուսաղեմ, 1850:

⁸ Նույն տեղում:

⁹ Նույն տեղում:

¹⁰ Տե՛ս Մեկնութիւն Յայտնութեան Ս. Յովհաննու առաքելոյ, համառօտեալ ի զանազան մեկնչաց ի Պետրոսէ Նախջուանցոյ Աղամալեան Բերդումեանց, Կալկաթա, 1846:

մեմատական բնագիրը պատրաստել է Վարդգես սրկ. Մայիլյանը՝ տպագիրը համեմատելով ՄՄ երկու ձեռագրերի հետ¹¹:

Բ. ԱՍՏՎԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ-ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱԿԱՆ ԵՐԿԵՐ

1. «Աստուածանմանութիւն»

Երկհատոր աստվածաբանական այս երկը հեղինակը գրել է 1769 թ. Ս. Էջմիածնում՝ «ի վայելումն մանկանց եկեղեցւոյ»¹²: Առաջին հատորը բաղկացած է 15 գլուխներից, ուր քննվում են Աստծո ստորոգելիները, ճանաչման միջոցներն ու հնարավորությունները, Արարչի և մարդու նմանություններն ու տարբերությունները: Իսկ երկրորդ հատորում, որ բաղկացած է 7 գլխից, քննվում են Ս. Երրորդության առանձնաւորական հատկությունները¹³: Ս. Թաղիադյանը Հաղպատում ընդօրինակում է «մեծանուն մատենագիր, աւուրն պարենի կարօտ»¹⁴ Պետրոս Բերդունյանի «Աս-

¹¹ Մանրամասն տե՛ս Վարդգես սրկ. Մայիլյան, նշվ. աշխ., էջ 26-60:

¹² ՄՄ ձեռ. № 140, թ. 1ա: Գրության թիվը պարզվում է երկի վերջում հեղինակի կողմից գրված հիշատակարանից (տե՛ս Աստուածանմանութիւն, էջ 254):

¹³ Տե՛ս «Էջմիածին», № Է-Ը, 1991, էջ 43:

¹⁴ Մեսրոպ Թաղիադյան, Ուղեգրություններ, հոդվածներ, նամակներ, վավերագրեր, Երևան, 1975, էջ 308: Գրքի տպագրության մասին հետևյալն է գրում տպագրիչը. «Երևեցուցի ուրեք-ուրեք ի ծանօթաբանութեան իմում ի գիրս «Աստուածանմանութեան»

տուածամանութիւն» երկը՝ հրատարակելով այն 1827 թ. Կալկաթայում. «Զոր ընդունել աղաչեմ, - դիմում է նա ընթերցողին, - իբր հայելի և առաջնորդ ձերոց, զարդարել զձեզ առաքինավար գործովք բարութեան...»¹⁵: Միայն Մաշտոցի անվան Մատենադարանում պահվում են 20-ից ավել ձեռագրեր, որոնք պարունակում են այս գործը:

2. «Կշիռ արդարութեան»

Պետրոս սրբազանի աստվածաբանական երկերից է՝ ամփոփված 11 գլուխներում: Գրվել է Ս. Էջմիածնում նրա ուսուցչության տարիներին: Ջանազան հարցեր են քննարկվում այս փոքրածավալ երկում: Խոսվում է արդարության, ողորմության, զթության, նախասահմանության, նախախնամության, օրենքի, խղճի և այլնի մասին: Բնագիրը Մաշտոցյան Մատենադարանի 7 ձեռագրերի համեմատությամբ պատրաստել է Վահե սրկ. Վահունիս¹⁶:

3. «Տրամաբանութիւն»

Ժամանակին որպես դասագիրք նախատեսված այս գործը մեզ հասել է ընդամենը մեկ ընդօրինակումով¹⁷:

երանելուցն Պետրոսի Բերթումեցոյ, զոր և բազում վշտօք տպագրեցի ի նորակերտ տպարանի եպիսկոպոսական ճեմարանիս, արդեամբք բարեպաշտօն մերազանցն ի Հնդիկս» (նույն տեղում, էջ 408):

¹⁵ Աստուածամանութիւն (նախազեկուցումն):

¹⁶ Տե՛ս Վահե սրկ. Վահունի, ավարտածառ, էջ 29-42:

¹⁷ ՄՄ ձեռ. № 6610, թ. 66ա-121ա:

4. «Մեկնութիւն վերլուծութեանցն Արիստոտէլի»

Այս աշխատությունն էլ գրվել է որպես դասագիրք Ս. Էջմիածնի ժառանգաւորների համար: Ինչպես ժամանակին նկատել է հայր Միքայելը. «Սա հիմք է տալիս ենթադրելու, որ ԺԸ դարում ևս հայ հոգևորականության աստվածաբանական կրթության գործում զգալի դեր էին խաղում արիստոտելյան գաղափարները»¹⁸: Մեզ հասել է երկու ձեռագիր ընդօրինակումներով¹⁹:

5. «Ի նկատմանէն Արիստոտէլի...»

Այս երկը նույնպես Բերդումյանի հեղինակած փիլիսոփայական երկերից է: Առաջին անգամ այս աշխատության մասին նշում է բանասեր Շուշանիկ Նազարյանը՝ առանց մատնանշելու իր օգտագործած աղբյուրը²⁰: Մյուս բոլոր հետազոտողները, ովքեր զբաղվել են Բերդումյանի մատենագրական վաստակով, կան այս անունով գործ չեն գտել ձեռագրացուցակներում, կան ընդհանրապես չեն ներառել այն նրա ժառանգության մեջ, կան էլ լավագույն դեպքում հղել են Շուշանիկ Նազարյանին: Երբ պատրաստում էինք Բերդումյանի Ծննդոց գրքի մեկնության բնագիրը, առիթ ունեցանք կրկին աչքի անցկացնելու առկա բոլոր ձեռագրացուցակները: Եվ ուսումնասիրության ընթացքում նկատեցինք, որ Մաշտոցյան Մատենա-

¹⁸ «Էջմիածին», № Է-Ը, 1991, էջ 44:

¹⁹ ՄՄ ձեռ. № 1826, թ. 298ա-320ա, ՄՄ ձեռ. № 2220, թ. 17ա-54բ:

²⁰ ՊԲՀ, 1981, էջ 130:

դարանի № 2220 (թ. 78ա-83բ) ձեռագիրը պարունակում է սրբազան հոր այս աշխատանքը, որի լուսանցքում կարմիրով գրված է. «Ի Բերդումեան Բանգուցեալ Պետրոս վարդապետէն» (թ. 78ա): Մեր կարծիքով՝ Բերդումյանը «Ի Ակատմանէն Արիստոտէլի» փիլիսոփայական աշխատությունը գրել է 1780-1787 թթ. ընթացքում:

Գ. ՔԱՐՈՉՆԵՐ ԵՎ ԱՂՈԹՔՆԵՐ

1. «Քարոզք տարեկան»

Բերդումյան մեկնիչի, աստվածաբանի և փիլիսոփայի կողքին վեր է հառնում նաև Բերդումյան քարոզիչը, երբ ծանոթանում ես նրա մատենագրական ժառանգության ոչ պակաս կարևոր մասին՝ քարոզներին, որոնք արտասանվել են նրա կողմից զանազան եկեղեցական տոների առթիվ: Նրա քարոզների ժողովածուն կազմված է երկու հատորից, որոնք պարունակում են մոտ 50 քարոզ: Մաշտոցյան Մատենադարանում կան 30-ից ավել ձեռագրեր: Քարոզները գրվել են 1771 թ. Ս. Էջմիածնում ժառանգավորների համար²¹: Այս ժողովածուի մեջ է, որ կասկածելի մտքեր է տեսել Սիմեոն Երևանցի կաթողիկոսն ու հրամայել Գրիգոր վարդապետին դրանք հրո ճարակ դարձնել²²:

²¹ «Էջմիածին», № Է-Ը, 1991, էջ 44:

²² ԴՉՊ, Սիմեոն կաթողիկոսի Յիշատակարանը, էջ 240:

2. Աղոթքներ

Բերդունյանը գրել է նաև աղոթքներ, որոնք հաճախ կցված են «Ապաշխարան» ժողովածուին իբրև երկրորդ հատոր²³: Դրանք հրատարակել է Տ. Գովհաննես եպս. Շահխաթունյանցը²⁴: Հրատարակչի հաղորդմամբ՝ այս աղոթքները հատկապես վաճառականների, ճանապարհորդների և նրանց համար են, ովքեր ինչ-ինչ պատճառներով չեն կարողանում մասնակցել եկեղեցուն կատարվող հասարակաց աղոթքին²⁵:

Դ. ՉԱՓԱԾՈՒ ԵՐԿԵՐ

1. «Ապաշխարան»

Այս ժողովածուն Բերդունյանը կազմել է «*ի խնդրոյ հօր եւ եղբօր*»²⁶, ուր ամփոփված են նրա լավագույն կրոնական բանաստեղծությունները: Շուշանիկ Նազարյանի բնորոշմամբ՝ «Յոթ տարբեր մասերից, շուրջ 120 գլուխներից, ավելի քան 10.000 տողից, հարյուրավոր ինքնատիպ, բազմաոճ արձակ և չափածո, հանգավոր և անհանգ (շարքերով միմյանց հետ կապակցված) երգերից (աղոթք, աղերս, ողբ, շարականակերպ տաղ և

²³ «Էջմիածին», № Է-Ը, 1991, էջ 46-47:

²⁴ Տե՛ս Երգարան:

²⁵ Տե՛ս Երգարան, (Բան առ ջերմեռանդ աղօթաւորս):

²⁶ ՄՄ ձեռ. № 10, թ. 6ա:

այլն) բաղկացած մի ստեղծագործություն է այն»²⁷:

2. «Յիսուս Փեսայ»

Մեծածավալ մի պոեմ է՝ երգ երգոցի շնչով և ազդեցությամբ հորինված: Մաշտոցյան Մատենադարանի 7 ձեռագրեր ունեն այս գործը²⁸:

3. Տաղեր

Պետրոս արք. Բերդունյանը բազմաթիվ տաղերի հեղինակ է, որոնք ցրված են շուրջ 30 ձեռագիր մատյաններում²⁹: Բովանդակային և թեմատիկ առումներով դրանք շատ բազմազան են: Հանդիպում են Ս. Երրորդությանը, Տիրամորը, զանազան սուրբերին, եկեղեցիներին նվիրված տաղեր: Տաղերի մի մասն առանձնանում է նաև իր բարոյախրատական և խոհափիլիսոփայական բովանդակությամբ: Բերդունյանի տաղերի համար կարևոր աղբյուր են ծառայել Ս. Գիրքը, հայ մատենագրությունն ու հայոց պատմությունը:

²⁷ Ավելի մանրամասն տե՛ս ՊԲՀ, № 2, 1982, էջ 89-99, նաև ՊԲՀ, № 3, 1981, էջ 131-143:

²⁸ Տե՛ս Մկրտիչ քհն. Երանյան, Պետրոս Բերդունյան (հոգևորականը, գործիչը, «Յիսուս փեսայ» և «Ողբ» պոեմները), Ս. Էջմիածին, 1990, /մեքենագիր/, էջ Լ - Ծ:

²⁹ Տե՛ս Ալվանդ սրկ. Զարգարյան, Պետրոս Բերդունյանի տաղերը, Ս. Էջմիածին, 1990 /մեքենագիր/, էջ Ի – ԽԹ:

Ե. ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

«Ասացուածք իմաստնոց»

Անտիկ և քրիստոնյա փիլիսոփաների և մտածողների առավել հայտնի ասույթների, թևավոր խոսքերի և զրույցների ժողովածու է միջնադարյան «Վկայութիւնք» և «Բանք իմաստնոց» ժողովածուների մասն³⁰: Ինչպես կարդում ենք ՄՄ № 6610 ձեռագրում, «Ասացուածք իմաստասիրաց՝ թարգմանեալ ի լատին լեզուէ, իսկ այժմ՝ սրբագրեալ ի Պետրոսէ վարդապետէ Նախիջևանեցոյ Աղամալեան»³¹: Պահպանվել է մեկ ձեռագիր ընդօրինակումով³²:

Առայժմ մեզ հայտնի աղբյուրների հիման վրա այսքանով ամբողջանում է Եկեղեցու այս ժրաջան մշակի մատենագրական վաստակը:

³⁰ Այս ժողովածուների մասին տե՛ս Բանք իմաստասիրաց, աշխատասիրությամբ Քնարիկ Տեր-Դավթյանի, Երևան, 2001, էջ 3-14, Ալեքսանդր Ջուղայեցի, Վկայութիւնք ի պէտս քարոզութեանց, աշխատասիրութեամբ Հակոբ Քյոսեյանի, աշխարհաբար թարգմանությունը՝ Տ. Բագրատ արեղա Գալստյանի, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 1998, էջ 5-11:

³¹ ՄՄ ձեռ. № 6610, թ. 121ա:

³² Նույն տեղում, թ. 121ա-128ա: Բերդումյանի մատենագրական վաստակին անդրադարձած հեղինակները, իբրև այս գործի մեկ այլ ընդօրինակություն, նշում են նաև ՄՄ ձեռ. № 3281: Աչքի անցկացնելով վերոգրյալ ձեռագիրը՝ պարզեցինք, որ չնայած ձեռագրի՝ իմաստասերների ասացվածքներ պարունակող մասը (թ. 88բ-89բ) հաջորդում է Բերդումյանի «Աղբիւր բացեալ»-ին, սակայն այն չի պատկանում Բերդումյանի գրչին, քանզի բովանդակությամբ տարբեր գործ է:

**ՊԵՏՐՈՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ԲԵՐԴՈՒՄՅԱՆԻ «ԱՂԲՅՈՒՐ ԲԱՅՅԱԼ»
ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ**

Մեր Տերը՝ Հիսուս Քրիստոսը, Իր երկրային առաքելության ընթացքում աստվածային ճշմարտությունները զանազան ձևերով քարոզեց և ուսուցանեց մարդկանց՝ ցույց տալով «արքայական ճանապարհը», որ տանում է դեպի երկնքի արքայություն, դեպի հավիտենական կյանք: Ազդու քարոզների, զարմանալի հրաշքների և բժշկումների միջոցով Աստվածորդին շատերի սրտերն ու հոգիներն Իրեն դարձրեց՝ անձնական օրինակով ցույց տալով ճշմարիտ կենսակերպը: Հիսուսի վարդապետության ինքնատիպ դրսևորումներից են նաև ավետարանական առակները, որոնց նյութը Տերը վերցրել էր առօրյա կյանքից և պարզ մարդկային հարաբերություններից: Առակներում Քրիստոսը խոսում էր Աստծո արքայության, մարդասիրության, ապաշխարության, ներողամտության, դիմացիներին հարգելու և սիրելու, աստվածային շնորհները ճիշտ օգտագործելու, աղոթքի զորության և ադամորդու փրկությանն անհրաժեշտ այլ բաների մասին: Անշուշտ, առակավոր խոսքն Ավետարանում շատ զորավոր է, քանզի Քրիստոսն առակի օրինակի միջոցով տվյալ միտքը կամ գաղափարն ավելի պատկերավոր և մատչելի էր դարձնում մարդկանց,

որն ավելի ամուր էր դրոշմվում նրանց մտքում և հիշողության մեջ: Նա շատ հաճախ էր առակներով խոսում հավաքված բազմության առաջ և երբեմն էլ մեկնում դրանք՝ բացահայտելով առակների ծածկյալ բովանդակությունը, պարզելով դրանց ներիմաստն ու նշանակությունը: Երբ առաքյալները մոտեցան Տիրոջը և հարցրին, թե ինչու է Նա առակներով խոսում, Հիսուսը նրանց պատասխանեց. *«Քանի որ ձե՛զ է տրված իմանալ երկնքի արքայության խորհուրդները, իսկ նրանց տրված չէ. որովհետև ով ունի, նրան պիտի տրվի և պիտի ավելացվի, իսկ ով չունի, նրանից պիտի վերցվի ունեցածն էլ: Նրանց ճեստ առակներով եմ խոսում այն պատճառով, որ նայում եմ և չեն տեսնում, լսում եմ և չեն իմանում ու չեն հասկանում»* (Մատթ. ԺԳ 11-13): Ուստի շատ կարևոր է հասկանալ ավետարանական առակների խորհուրդն ու պատգամը, որոնց մեկնությանն է նվիրված Պետրոս սրբազանի «Աղբիւր բացեալ» աշխատությունը: Այն հեղինակի ամենատարածված և բազմիցս ընդօրինակված գործն է, որի ակնբախ վկայություններից են Մաշտոցի անվան Մատենադարանում պահպանվող 30-ից ավել ձեռագրերն ու նրանց գրության աշխարհագրական տարածվածությունը: Սիրված լինելու շնորհիվ Ս. Էջմիածնի Ս. Սինդդի որոշմամբ Բերդունյանի այս երկասիրությունը տպագրության է արժանացել երկիցս՝ 1845¹

¹ Տե՛ս Աղբիւր բացեալ՝ արարեալ Պետրոսի Եպիսկոպոսի Բերդունեան Աղամալեանց, Ս. Էջմիածին, 1845:

և 1857² թթ.: Պետրոս արք. Բերդունյանն ավետարանական առակների այս մեկնությունը գրել է Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի օշականցի գրագիր Երեմիա արեղայի խնդրանքով: ՄՄ .№ 2 ձեռագիր մատյանի գրչի հիշատակարանում այս մասին կարդում ենք. «Արդ, ես ամենանուստ և անարժան ծառայ և սպասատր բանի Տեսոն, Երեմիա անարդին եպիսկոպոս, որ եմ ի գաւառէս Այրարատեան, ի յՕշական գեղջէ, որ յԱրագածոտն նահանգի, և յետին միաբան և գրագիր Աստուածաիջի Աթոռոյս Սրբոյ Էջմիածնի, յոլովիք ըղձիք ցանկացող եղեալ ի բազում ժամանակս լիով մեկնութեան բոլորից առակաց սրբոյ Աւետարանին, բազմօք աղերսանօք հայցեցի ի գերիմաստ և ի բանիբուն իմաստնոյն Պետրոս բարեարդին եպիսկոպոսէն և աստուածաբանութեան վարդապետէն Նախիջևանեցոյ, որ էր միաբան Քրիստոսակերտ մեծի Աթոռոյս Էջմիածնի, որպէս զի արասցէ զմեկնութիւնս հոգեկեցոյց և կենսատու առակատր բանից փրկագործ Աւետարանի Տեսոն մերոյ և Աստուծոյ՝ Յիսուսի Քրիստոսի, ի յցումն բազմաժամանակեայ ըղձից իմոց և ի զովացումն պասքելոյ հոգւոյս»³: Երեմիա սրբազանը նաև գովեստով է խոսում Բերդունյանի աշխատության մասին: «Լուսատր և հոգեզուարճ բանիք, դիրին ոճիւ, քաղցր՝ առ ի յընթեռնուլ և ախորժ՝ առ ի լսել, և ցանկալի յոյժ՝ առնուլ ի միտ, զորոյ տեսողն յիրաւի և վայելողն զսո-

² Տե՛ս Աղբիր բացեալ՝ արարեալ Պետրոսի եպիսկոպոսի Բերթումեան Աղամալեանց, Ս. Էջմիածին, 1857:

³ Տե՛ս ՄՄ ձեռ. № 2, թ. 91ա:

րին քաղցրութիւն՝ անդր քան զսասցեալս գովութեանց մեծաց առնէ արժանի», - արձանագրում է նա⁴: Պետրոս սրբազանն իր այս երկասիրությունն ավարտել է շուրջ 1767 թ.:

Հայ իրականության մեջ սա միակ ամբողջական աշխատանքն է, ուր ի մի են բերված ավետարանական բոլոր առակները, որոնք սրբազան հայրը մեկնել է իրեն հատուկ ոճով՝ համեմելով սուրբգրային բազմաթիվ վկայակոչումներով, Ընդհանրական և Հայ Առաքելական Եկեղեցու հոգեկիր հայրերից, ծիսամատյաններից մեջբերումներով և իմաստասերների փիլիսոփայական մտքերով: Բերդումյանի մյուս գործերի նման այս աշխատանքն էլ է գրվել ժառանգավորների ուսումնական կարիքները բավարարելու նպատակով, ուստի և առանձնանում է իր բարոյադաստիարակչական բովանդակությամբ:

«Աղբիւր բացեալ»-ի առաջին տպագրի «Ազդ» բաժնում Ս. Էջմիածնի տպարանի վերատեսուչ Տ. Աբել նորընծա վարդապետ Մխիթարյանցն անդրադառնում է գրքի տպագրության շարժառիթներին, իր շնորհակալությունը հայտնում գրքի մեկենաս բաքվեցի Աղա Թովմաս Այվազյանին՝ նշելով, որ առաջին տպագրությունը կատարվել է վեց ձեռագրերի համեմատությամբ⁵:

Աշխատությունը բաղկացած է 30 գլուխներից,

⁴ Կոպն տեղում:

⁵ Տե՛ս Աղբիւր բացեալ, 1845:

որ սկսվում է հեղինակի առաջաբանով: Այստեղ Բերդունյանը բացատրում է առակների նշանակությունն ու խորհուրդը, անդրադառնում մեկնության շարժառիթներին և նպատակներին, խորհուրդներ տալիս ընթերցողին: Սրբագան հայրը, խոսելով ավետարանական առակների մեկնությանը նվիրված իր աշխատության վերնագրի մասին, գրում է. «Ահա այս աղբյուրները կնքված աղբյուրի նման խրթնությամբ լի էին, բայց մենք աստվածաբանների օժանդակությամբ և Սուրբ Հոգու լուսավորությամբ աշխատեցինք, ըստ մեր կարողության բացեցինք՝ մանուկների համար դյուրըմպելի դարձնելու նպատակով, որպեսզի ոչ ոք Քրիստոսի քաղցրաբուխ և ուրախարար աղբյուրներից ծարավ չմնա:

Այդ պատճառով էլ այս աշխատությունը կոչեցինք ԲԱՑՎԱԾ ԱՂԲՅՈՒՐ, որպեսզի եթե մեկն ավտորժաբար ըմպի, պտղաբեր դարձնի իր պարտեզը՝ իր Փեսա Հիսուսի վայելքի համար համարձակորեն հրավիրելով [Նրան] . «Թող իմ եղբորորդին իջնի իր պարտեզը և ուտի իր ծառերի պտուղները» (Երգ Ե 1):

Առաջաբանին հաջորդում է գրքի համար գրված Բերդունյանի «Յորդորակ»-ը՝ *ä»i ñäëÇ í ³ñ¹³ ä»i Ç* ծայրակապով:

ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԸ

Պետրոս արք. Բերդումյանի երկասիրություններն աչքի են ընկնում աղբյուրների առատությամբ: Աղբյուրագետ Պետրոս սրբազանը տեղյակ է իր ժամանակի տպագիր գրականությանը, շատ դեպքերում օգտվում է նաև ձեռագիր մատյաններից: Օտար լեզուների իմացությունը նրան հնարավորություն է ընձեռել օգտվելու օտար աղբյուրներից և հեղինակներից: Այս ամենը, անշուշտ, խոսում է Բերդումյան հոգևորականի լայն մտահորիզոնի և աշխարհայացքի մասին:

Նրա մյուս աշխատությունների նման «Աղբիւր բացեալ»-ը նույնպես բացառություն չէ աղբյուրների բազմազանությամբ: Նման աշխատության համար, անկասկած, առաջին աղբյուրն Աստվածաշունչ մատյանն է, որի տարբեր գրքերից հեղինակը բազմաթիվ մեջբերումներ է կատարում՝ հաստատելով և հիմնավորելով իր այս կամ այն դրույթը կամ մտածումը: Դրանով Բերդումյանը հարստացնում է իր մեկնությունն աստվածաշունչ խոսքերով՝ գործին առավել վավերականություն հաղորդելով: Հարկ է նշել, որ սուրբգրային հարուստ վկայակոչումները հատուկ են Բերդումյանի բոլոր գործերին, որն էլ ապացուցում է, որ նա իր ժամանակաշրջանի մյուս հեղինակների

նման քաջատեղյակ է Սուրբ Գրքին: Սուրբգրային առատ մեջբերումները ցույց են տալիս նաև, որ այն ժամանակ հոգևոր կրթարաններում բարձր մակարդակի վրա է եղել Սուրբ Գրքի սերտողությունը:

Բերդունյանն ավետարանական առակների մեկնության մեջ սուրբգրային վկայակոչումները բերում է երեք ձևով՝ *նույնությամբ* (ուղղակի), *համեմատական կարգով* և *ակնարկելով Ս. Գրքի այս կամ այն համարը, հատվածն ու դրվագը*: Քանի որ նա հիմնականում օգտագործում է տպագիր գրականություն, երբ նա գրում էր իր աշխատությունը, Աստվածաշնչի երեք հրատարակություն էր կատարվել՝ Ոսկանյան հրատարակությունը¹, Կ. Պոլսի 1705 թ. տպագիրը² (նախորդի արտատպությունը) և 1733 թ. Վենետիկում Մխիթար Սեբաստացու տպագրածը³: Վերջին հրատարակության տարբերությունն այն էր Ոսկանյան տպագրից, որ Աբբահայրը որոշ հատվածներ մաքրել–սրբագրել էր լատինաբանություններից⁴: Բերդունյանն իր գործերում օգտվում է Աբբահոր հրատարակած Աստվածաշնչից և նրա լուսանցքներում եղած տարընթերցումներից: Բայց աստվածաշնչային մեջբերման տե-

¹ Աստուածաշունչ Հնոց և Նորոց Կտակարանաց, ՅԱմստերդամ, 1666:

² Աստուածաշունչ Հնոց և Նորոց Կտակարանաց, Կ. Պոլիս, 1705:

³ Աստուածաշունչ գիրք Հնոց և Նորոց Կտակարանաց, Վենետիկ, 1733:

⁴ Այս մասին տես Հ. Ս. Անապան, Հայկական մատենագիտություն, Բ. Բ, Երևան, 1976, էջ 337-340:

դին հայտնաբերելը դժվարանում է, երբ Բերդունյանն այն հիշողությամբ է վկայակոչում:

Իր մեկնության մեջ նա հականե հանվանե հիշատակում է ս. Զովհան Ոսկեբերանին, ս. Դիոնիսիոս Արիսպագացուն, ս. Դավիթ Անհաղթին, ս. Գրիգոր Նարեկացուն, ս. Ներսես Շնորհալուն, Իզնատիոս Սևեռնցի վարդապետին, ս. Գրիգոր Տաթևացուն: Նա օգտագործում է Ե դարի պատմիչներ Փավստոս Բուզանդի և Ազաթանգեղոսի երկերը, հիշատակում Արիստոտելին և Ալբերտ Մեծին, մեջբերումներ կատարում ժամագրքից և շարակնոցից: Այս հեղինակների գործերի հիման վրա էլ նա շարադրում է իր աշխատությունը, որոնց տեղիները ցույց ենք տվել համապատասխան տեղերում: Վստահաբար, մեկնության մեջ արտահայտված շատ մտքեր ու գաղափարներ կարելի է հանդիպել այլ հեղինակների գործերում նույնպես, քանզի Բերդունյանը փորձել է մատչելի լեզվով բացատրել ավետարանական առակները՝ մարդկանց չճանրաբեռնելով խրթին մտքերով և զանազան հեղինակների վկայակոչմամբ: Վերոգրյալ հեղինակներից մեջբերումները մեզ հնարավորություն են ընձեռում ևս մեկ անգամ համոզվելու, որ Պետրոս սրբազանն իրապես գիտակ է Սուրբ Գրքի այս կամ այն հատվածի մեկնությանը և իր մեջբերած հեղինակների գործերին:

ԿԻՐԱՌԱԾ ՄԵԿՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

Մեկնաբանությունն աստվածաբանության այն կարևոր ճյուղն է, որ հայտնաբերում, բացահայտում և ցույց է տալիս Սուրբ Գրքի ճշմարիտ էությունը: Ինչպես ընդհանուր քրիստոնեական, այնպես էլ հայ աստվածաբանական մտքի պատմության մեջ իր ուրույն տեղն ու դերն ունի մեկնաբանական գրականությունը, որն անկասկած սերտորեն կապված է ընդհանուր քրիստոնեական համաբնույթ գրականության հետ:

Ընդհանրապես գրականությունը և գիտական միտքը հանրության լայն շրջանակների հետ շփում ունենալու պահանջով և առավել ևս հասկանալի դառնալու միտումով միշտ էլ մեկնաբանվելու կարիք են զգացել: Մեկնաբանությունը՝ լինի բանավոր, թե գրավոր, վաղուց անտի գոյություն է ունեցել: Ահա թե ինչպես է բացատրում Հայկազյան բառարանը մեկնել բառը. *«Մեկին առնել, ըստ որում պարզ և յայտնի կացուցանել, պարզել զմթութիւն բանից, յայտնաբանել, բացայայտել, վերլուծանել, թարգմանել, խելամուտ առնել»*¹: Հատկապես Աստվածաշունչ մատյանի մեկնա-

¹ Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի, երկասիրութիւն երից վարդապետաց յաշակերտութենէ մեծին Մխիթարայ աբբափօր Հ. Գաբրիէլի Աւետիքեան, Հ. Խաչատրոյ Սիրմէլեան, Հ. Մկրտչի

բանության բնագավառն այնքան պատասխանատու և կարևոր է համարվել, որ այն վստահվել է միայն բանիմաց և համակողմանի գիտելիքների տեր հոգևորականներին: Ուստի նմանատիպ վարդապետներին հաճախ տվել են սեկնիչ անունը, որի համարժեքն է, որոշ դեպքերում, նաև թարգմանիչ բառը:

Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու սուրբ հայրերն Աստվածաշունչ մատյանի թարգմանությունից հետո, ժողովրդի հոգևոր ծարավը հագեցնելու նպատակով, սկսեցին մեկնել այն: Մեր մեկնիչները խուսափեցին մեկնաբանության Անտիոքյան դպրոցին հատուկ պատմաբանասիրական, բառացի կամ տառացի և Ալեքսանդրյան դպրոցի այլաբանական եղանակի պարտադրած ծայրահեղ եղանակներից՝ որդեգրելով միջին ընթացք: Հայ մեկնիչներն Աստվածաշունչ մատյանը մեկնաբանելիս առաջնորդվում էին տվյալ գրքից բխող պահանջներից: Եթե գիրքը պատմական բնույթի էր, ապա նախընտրելի էր պատմաբանասիրական եղանակը, իսկ մարգարեություններն ու իմաստության գրքերը պահանջում էին ավելի շատ այլաբանական մոտեցում²:

Աւգերեան, Բ. Բ., Վեներտիկ, 1837, էջ 244:

² Մեկնաբանական գրականության մասին տե՛ս Փայլակ Անթափյան, Հայ մեկնաբանական գրականության տեսական նախափորձերի շուրջ, «Բանբեր մատենադարանի», № 15, Երևան, 1986, էջ 60-92, Ս. Գրքի հայերեն մեկնությունների մատենագիտություն, պատրաստեցին Եզնիկ եպս. Պետրոսյան, Արմեն Տեր-Ստեփանյան, Հայաստանի Աստվածաշնչային ընկերություն, 2002, էջ 12-129, «Քրիստոնյա Հայաստան» հանրագի-

Հայ մեկնաբանական գրականության լավագույն ավանդների շարունակողն է Պետրոս արք. Բերդունյանը, ով իր սուրբգրային մեկնություններում կիրառել և օգտագործել է նախորդ լավագույնը: Նա ամենայն պատասխանատվությամբ և երկյուղածությամբ է մոտեցել իր աշխատանքին. չէ՞ որ նրա գրվածքների մեծ մասը գրված է «ի լուսատրութիւն մանկանց Սուրբ Եկեղեցւոյ», ուստի, իբրև հմուտ վարժապետ, փորձել է անգամ հրամանակարգային խնդիրները և աստվածաբանական հասկացությունները դյուրըմբռնելի ոճով շարադրել: Նրա համար շատ կարևոր է, որ ընթերցողը գրվածքի միայն արտաքին տառին չնայի, այլ խորամուխ լինի՝ հասկանալու տողատակի տակ թաքնված ներիմաստն ու խորհուրդը, քանզի միայն այդ ժամանակ կարող ենք դառնալ Քրիստոսի աշակերտ: Պետրոս սրբազանն իր «Մեկնութիւն Ծննդոց» աշխատության մեջ այս մասին գրում է. *«Բարոյականապէս Աստուածաշունչն է ծով, ուր որ թափանցի ի նրբագոյն խորհուրդս նորա, եղանի թոչուն, այսինքն՝ աշակերտ Քրիստոսի, իսկ որ նկարագրին միայն անսայ, թանձրամտութեամբն մնայ ի ծով աշխարհիս ըստ լուղակաց»*³:

«Աղբիւր բացեալ» աշխատության մեջ Բերդունյանը մեկնության հիմն է դնում և օգտագործում՝ նկարագրական, այլաբանական, խորհրդական, բարո-

տարան (=ՔՀ), Երևան, 2002, էջ 714-718:

³ ՄՄ ձեռ. № 2718, էջ 11ա:

լական և հոգևոր: Այս եղանակները միասնաբար հանդես չեն գալիս: Ստորև բերվող օրինակներով տեսնենք, թե Պետրոս սրբազանն ինչպես է հասկանում մեկնաբանական ամեն մի եղանակը:

Նկարագրական - Բերդունյանը տալիս է տողի կամ հատվածի պարզ և հստակ բացատրությունն առանց հավելյալ ծավալումների: Օրինակ՝ մեկնաբանելով Մատթեոսի Ավետարանի ԺԳ 45 համարը՝ «Երկնքի արքայությունը նման է մի վաճառականի, որ գեղեցիկ մարգարիտներ է փնտրում», նա գրում է. «Նկարագրապես՝ երկնքի արքայությունը մեր Տեր Քրիստոսն է. «Ես եմ ժամապարհը, Ճշմարտությունը և Կյանքը» (Հովհ. ԺԳ 6): Կամ մեկնելով Ղուկասի Ավետարանի Անառակ որդու առակի ԺԵ 11 համարը՝ «Մի մարդ երկու որդի ուներ», նա գրում է. «Նկարագրապես՝ հասկանալի է խոսքի [իմաստը], որովհետև ով երեխա ժամանակ չի հնազանդվում հորը, այլ անզոջությամբ և մանկական վարքով իր կամքն է առաջ տանում, անկասկած մեծ վտանգների է հանդիպում, ուստի Իմաստունն իրավացիորեն ասաց. «Անհնազանդ որդին կորստյան պիտի մատնվի» (Առակ. ԺԳ 1):

Այլաբանական - հեղինակը ցույց է տալիս տողի հետևում թաքնված իմաստը, որ մեզ համար տեսանելի չէ: Բացի սրանից, նա մատնանշում է նաև համեմատության այն եզրը, որը մեզ հնարավորություն է ընձեռում մի առարկան կամ երևույթը փոխարինե-

լու մեկ ուրիշով: Այսպես՝ Բերդումյանը, մեկնելով Մատթեոսի Ավետարանի ԺԳ 44 համարը՝ «Երկնքի արքայությունը մնան է ազարակի մեջ թաքցված գանձի», արձանագրում է. «Այլաբանորեն՝ «ազարակը» ս. Ավետարանն է, իսկ նրա միջի գանձը՝ Ինքը Քրիստոսը: Ով կամենում է այս գանձը ձեռք բերել, պետք է նախ սերտմամբ գնի Ավետարանը, և այդ ժամանակ կհասկանա, որ Քրիստոսի արյունն է նրա միջի անապական գանձը, որով մարդկությունը գնվեց սատանայի ձեռքից. *«Ոչ թե սպականացու արծաթեղենով և ոսկեղենով փրկվեցիք հայրերից տրված ձեր ունայն ընթացքից, այլ Քրիստոսի՝ անբիծ և անարատ գառի թանկագին արյամբ»* (Ա. Պետ. Ա. 18-19): Եվ կամ՝ «Մոռվեցիք և Քո արյամբ գնեցիք մեզ Աստծո համար» (Հայտ. Ե 9): Մեկ այլ տեղ, մեկնաբանելով Ղուկասի Ավետարանի ԺԵ 4-6 համարը, գրում է. «Այլաբանորեն՝ «քաջ հովիվը» մեր Տեր Յիսուս Քրիստոսն է՝ ըստ այնմ. *«Ես եմ քաջ հովիվը»* (Հովհ. Ժ 11):

Խորհրդական - մեկնաբանական այս եղանակը Բերդումյանը կիրառում է զանազան համեմատություններ անցկացնելու համար: Այսպես՝ մեկնաբանելով Մատթեոսի Ավետարանի ԺԳ 47 համարը՝ «Երկնքի արքայությունը մնան է ուռկանի», մշում է. «Խորհրդապես՝ [ուռկանը] Քրիստոսի Ավետարանն է, որովհետև որսորդները առաքյալներն ու վարդապետներն են: Ուռկանը Սուրբ Ավետարանն է, ծովը՝

այս աշխարհը, ձկները՝ մարդիկ՝ ըստ այնմ. «Ահա Ես ուղարկում եմ բազում ձկնորսներ», - ասում է Տերը. դրանք առաքյալներն են. դրանից հետո «բազում որսորդներ կուղարկեմ». սրանք վարդապետներն են. «և նրանց կորսան լեռների, բոլոր բլուրների և ժայռերի ծերպերի վրա» (Երեմ. ԺԶ 16): Կամ անպտուղ թզենու առակը մեկնելիս Բերդումյանը հետևյալ միտքն է արտահայտում. «Խորհրդապես՝ «թզենին» հրեաներն են, ովքեր բարի գործերի պտուղ չունեն, այլ միայն Մովսիսական օրենքի և հրեական անունների տերև, որ իրենց հրեա են անվանում, բայց չեն, այլ սատանայի գործակիցներ են: Եվ Հիսուսը, [նրանց] բարի գործերի պտուղների քաղցն ունենալով, երբ [դրանք] նրանց վրա չգտավ, արգելեց շնորհի հեղումը, որով թզենու նման չորանում և կրակի համար են պատրաստվում»:

Բարոյական - վերլուծում է տվյալ տողի՝ մարդկային և հասարակական հարաբերությունների մեջ տեղ գտած երևույթների հետ ունեցած կապը, որը երբեմն պարունակում է նաև այլաբանական տարրեր: Վերոգրյալ նույն առակի մեկնաբանության մեջ Բերդումյանը նշում է. «Բարոյականապես՝ անպտուղ և տերևազարդ թզենին այն քրիստոնյաներն են, ովքեր միայն հավատք ունեն և ոչ թե բարի գործ: Ինչպես որ տերևն է ծառի նշանը, այսպես էլ հավատքը՝ քրիստոնյայի. Քրիստոսը մեծ քաղցով դեպի մեր

հոգիներն է գալիս՝ առաքինի պտուղ գտնելու՝ թե՛ մեր պատանեկության, թե՛ երիտասարդության և թե՛ ծերության ժամանակ: Հետևաբար հո՛գ տանենք, որ անպտուղ չլինենք, որպեսզի [Տերը] մեզ էլ թզենու նման չչորացնի»: Կամ մեկ այլ տեղ, մեկնելով Սերմնացանի առակի մի հատվածը, գրում է. «Իսկ բարոյականապես՝ ապառաժը սրտի երկմտությունն է, որով մարդն անհաստատ է դառնում՝ ըստ այնմ. *«Երկմիտ մարդն իր բոլոր ճանապարհներում անհաստատ է»* (Հակ. Ա, 8):

Հոգևորապես - մեկնաբանում է այս կամ այն հատվածի հոգևոր իմաստը: Ամբողջ մեկնության մեջ այս մեկնաբանական մեթոդը Բերդունյանը կիրառում է մեկ անգամ: Այսպես՝ մեկնաբանելով Մատթեոսի Ավետարանի ԺԸ 23 համարը՝ գրում է. «Հոգևորապես՝ երկնքի արքայությունն այստեղ երկնավոր Հայրն է, որով է կազմվում արքայությունը. Նա թագավորի նման Հոգու շնորհների քանքարները բաժանում է Իր ծառաներին՝ ըստ յուրաքանչյուրի կարողության: Եվ երբ կամենում է հաշիվները պարզել, ոմանց խոնարհեցնում է, ոմանց՝ պատժում, ոմանց էլ՝ փառավորում, մեծ արդարությամբ, որն այստեղ չենք կարող հասկանալ»:

ԱՐԾԱՐԾՎՈՂ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Ընդհանրապես յուրաքանչյուր մեկնողական երկ ունի որոշակի նպատակ: Սովորաբար այդ նպատակն է՝

1. բացահայտել և ընթերցողին դյուրըմբռնելի դարձնել տվյալ գրքի խթին հատվածներն ու տալ համապատասխան տեղիի համակողմանի բացատրությունը և վերլուծումը Ս. Գրքի, Եկեղեցու հայրերի գրվածքների, գրավոր և բանավոր Ավանդությունների հիման վրա՝ դիմելով մեկնաբանման զանազան եղանակների:

2. քարոզչություն: Նման երկերն իրենց հիմքում ունենում են նաև դավանաբանական և վարդապետական ուղղվածություն: Գրված լինելով այս կամ այն ժամանակաշրջանում, երբ Եկեղեցին անտեղիտալի պայքար է մղել զանազան հերձվածների, աղանդների, կրոնական շարժումների դեմ, այս մեկնությունները բացահայտում և պարզաբանում են հրամանակարգային շատ սկզբունքներ:

Բերդումյանի «Աղբիւր բացեալ» աշխատությունն աչքի է ընկնում իր ուսուցողական, բարոյադաստիարակչական ուղղվածությամբ և բովանդակությամբ: Հեղինակը հաճախ նաև անդրադարձել է վարդապետական խնդիրների: Այս կամ այն թեմային անդրա-

դառնալը բխել է հենց առակի բովանդակությունից: Օրինակ՝ մեկնության Ի գլխում, երբ նա մեկնաբանում է Ղուկասի Ավետարանի ԺԲ 16-21 համարները, անդրադառնում է ազահության վնասներին և հորդորում մտածել ապագայի և մահվան մասին, կամ երբ մեկնաբանում է փարիսեցու և մաքսավորի առակը, խոսում է ընդունելի աղոթքի ձևի մասին: Ձանազան հարցերի է անդրադառնում հեղինակն իր մեկնության մեջ. խոսում է հավատքի, սիրո, խոնարհության, աղոթքի, մեղքի, եկեղեցու, ճշմարիտ հոգևորականի կերպարի և այլ կարևոր բաների մասին:

Միով բանիվ՝ սրբազան հոր այս աշխատությունն իր ինքնատիպությամբ հարստացնում է Ավետարանի մասին մեր գիտելիքները, փորձում մեզ ավելի մոտեցնել աստվածային ճշմարտություններին:

Բերդումյանի «Աղբիւր բացեալ» աշխատությունն առաջին անգամ ընթերցողին է ներկայացվում աշխարհաբար թարգմանությամբ, որը կատարել ենք երկի 1857 թ. տպագրից: Հարկ եղած դեպքում այն ծանոթագրել ենք՝ ընթերցողին դյուրըմբռնելի և հասկանալի դարձնելու համար: Հույս ունենք, որ աշխարհաբար այս թարգմանությունը կօգնի հայ հավատացյալին ավելի մերձենալու Տիրոջը և բավարարելու իր հոգևոր քաղցն ու ծարավը:

Տիգրան սարկավազ Բաղումյան
Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի միաբան

ՀԵՂԻՆԱԿԻ ԱՌԱՋԱԲԱՆԸ

Կանխաբարբառ և Սուրբ Հոգուց ներշնչված Մատթեոս ավետարանիչը, մի քանի առակներ պատմելուց հետո, բերում է պատճառը՝ *ասելով*. «Այս ամենը Հիսուսն առակներով ասաց ժողովրդին, որպեսզի կատարվի մարգարեի կողմից ասվածը. «Իմ բերանն առակներով կբացեմ և աշխարհի սկզբից ծածկված բաները կբխեցնեմ» (Մատթ. ԺԳ. 34-35, Սաղմ. ՀԷ 2):

Արդ, թեպետ մեր Տերն Ավետարանի վայելչությունը և օգտակարությունը բացահայտելու համար [այն] բազում բաների նմանեցրեց, այսինքն՝ թանկարժեք մարգարտի, ծածկված գանձի, ուռկանի, թթխմորի և այլն, բայց մենք Քրիստոսի առակները մասնավորապես մատաղ սերնդին ցանկալի դարձնելու համար ենք խոսում: Բերելով միայն չորս նմանություններ՝ բավարարվենք ներկայացվող խոսքով: Ասում է. «Աշխարհի սկզբից ծածկված բաները պիտի բխեցնեմ»: Ասացինք, որ [Քրիստոսի առակները] չորս բանի են նմանվում: Նախ՝ աղբյուրի, որ ջուր է բխեցնում, երկրորդ՝ արեգակի, որ լույս է տարածում, երրորդ՝ պարտեզի, որ խոտ ու ծառեր

է բուսեցնում, չորրորդ՝ հողի, որ գանձ է տալիս:

Նախ ասեմ, որ Քրիստոսի առականներն աղբյուրի են նման: Որովհետև ինչպես աղբյուրն է երկնքի ցողից և անձրևներից առաջանում, որոնք կուտակվելով և հավաքվելով լեռների և բլուրների շտեմարաններում՝ բխում են ձորերի մեջ, այդպես էլ Քրիստոսի առակաները, երկնային խորհուրդներով լցված, այս աշխարհի ձորերի մեջ բխեցին, ուստի ասում է. «Իմ խոսքը թող իբրև անձրևն ընդունվի, և իմ պատգամներն իջնեն ցողի անձան» (Բ Օր. ԼԲ 2):

Երկրորդ՝ որովհետև ինչպես աղբյուրները բխում են երկրի սրտից, ուր թաքնված են, այդպես էլ [Քրիստոսի] առակաները դուրս հորդեցին Բանն Աստծո սրտից, ուր աշխարհի սկզբից ծածկված էին ծածուկ խորհրդով և իրենց մեջ պարունակում են մշտնջենավոր հրամանն ու պատվիրանը, ուստի ասվում է, որ իմաստության աղբյուրն Աստծո խոսքն է բարձունքներում, և Նրա մուտքը մշտնջենավոր պատվիրանն է:

Արդ, այս կենդանի աղբյուրը բարձունքներից թափվեց մեր այս պարտեզի մեջ, որպեսզի ջրի բողբոջը՝ մեր հոգու պտուղը հասունացնելու համար, ուստի Երգ Երգոցում ասվում է.

«Պարտեզների աղբյուր են և կենդանի ջրի ջրհոր, որ հոսում է Լիբանանից» (Երզ Դ 15):

Մեր միջի ջրհորը ներսից է [ջուր] բխում, բայց այս ջրհորը վերևից՝ Լիբանանից է հոսեցնում: Եթե մեկի հոգևոր պարտեզը Քրիստոսի առակավոր աղբյուրներից ցամաքած լինի, թող ջուր վերցնի իր պարտեզի ցնծության համար, ինչպես մարգարեն է պատվիրում՝ ասելով. «Ուրախության ջուր առեք փրկության աղբյուրներից» (Ես. ԺԲ 3), այսինքն՝ մեր Փրկչից, ով Ինքն էլ ասում էր. «Եթե մեկը ծարավ է, թող Ինձ մոտ գա և խմի» (Հովհ. Է 37), քանի որ Նա է հորդառատ աղբյուրը, «որ դուրս էր գալիս երկրից և ոռոգում էր ամբողջ երկիրը» (տե՛ս Ծննդ. Բ 10), հատկապես դրախտը, այսինքն՝ Քրիստոսի Եկեղեցին¹:

¹ Պետրոս սրբազանը նույն կերպ է մեկնաբանում վերոգրյալ սուրբգրային համարն իր «Մեկնություն Ծննդոց» աշխատության մեջ ևս՝ գրելով. «Այլաբանօրէն՝ գետս այս է Քրիստոս ի դրախտի Եկեղեցւոջ և բաժանի ի չորս առաջս, այսինքն՝ ի չորս անտարանիչս: Գետս այս էլանէր ի յանդնոյն ի դրախտն, այսպէս և Քրիստոս յանդնային ծոցոյ Հօր հոսեցաւ յԵկեղեցի»: տե՛ս ՄՄ ձեռ. № 2718, թ. 14ա: Նույն աստվածաբանական մտածմանն ենք հանդիպում ս. Ներսէս Շնորհալու եղբայր Գրիգորիս կաթողիկոսի թղթերից մեկում, ուր նա նշում է, որ Եկեղեցու սուրբ վարդապետները դրախտի չորս գետերը համեմատում են չորս ավետարանիչների հետ. տե՛ս Թուղթ ընդհանրական, արարեալ երիցս երանեալ սուրբ Հայրապետին մերոյ տեանն Ներսիսի Շնորհալու, Ս. Էջմիածին, 1865, էջ 369: Հետաքրքրական է, որ Զաքարիա Չազեցի կաթողիկոսը Քրիստոսի մկրտությանը նվիրված իր ճառում չորս ավետարանիչների հետ զուգահեռն է տանում, երբ խոսում է Հորդանան

Մի՛ գարմացիր, որ այս աղբյուրը փոքր լինելով կարող է Քրիստոսի ամբողջ Եկեղեցին ոռոգել, քանզի Թեպետ մարմնավոր աչքերին [Ջրի] քանակով փոքր է երևում, բայց պարունակող նրբին իմաստներով այնքան մեծ է տարողությամբ, որ կգերազանցի անչափ մեծ գետին: Ուստի նմանվում է Մուրթքերի փոքր աղբյուրին, որ մեծ գետ դարձավ (տե՛ս Եսթ. Ժ 6), որովհետև որքան խոկում ես, այնքան մեծանում է խորհուրդը, Թեպետ մենք Համառոտության պատճառով ծաղկաքաղ անելով անցանք: Ուստի իր մասին իմաստունն ասում է. «Ես իբրև ջրի ջրմուղ եմ մեծ գետի» (Սիր. ԻԴ. 41), և Թե՛ «Նրա խոկումը ծովից առավել ծավալվեց, իսկ նրա խորհուրդը՝ մեծ անդունդից» (Սիր. ԻԴ. 39):

Արդարև, Քրիստոսի առակներից յուրաքանչյուրն անդնդախոր ծովի նման է, որի հատակը ոչ ոք չի կարող հասնել բավարար մեկնությամբ: Թեպետ մենք այն աղբյուրը «ծով» կոչեցինք, բայց դառն ծովի նման չէ, այլ անու-

գետի մասին. «Այսար բղխեաց մեզ աղբիր յԵդեմայ վերստեալ նորոգէ զընդհանոր հեթանոսս, եւ ուրախացեալ զուարճացաւ անապատս այս մեծ և ծարաի՝ եկեղեցի հեթանոսաց, եւ Յորդանան տրամադրեալ բաժանեցաւ ի չորս առաջս գետոց ատեսաբեր ծաւալմամբ, որ եմ Մատթէոս, Մարկոս, Դովկաս, Յովհաննէս, ծանուցանել զՔրիստոսի աստուածութիւնն ընդհանոր տիեզերաց» (տե՛ս Զաքարիա Կաթողիկոս Զագեցի (855-877). Մտք. աշխատասիրութեամբ Հ. Պօղոս Վրդ. ի Անանեան, Վեներիկ-Ս. Ղազար, 1995, էջ 58, տ. 500-508):

չահամ աղբյուրի նման՝ քաղցր:

Ահա այս աղբյուրները կնքված աղբյուրի նման խրթնությամբ լի էին, բայց մենք աստվածաբանների օժանդակությամբ և Սուրբ Հոգու լուսավորությամբ աշխատեցինք, ըստ մեր կարողության բացեցինք՝ մանուկների համար դյուրըմպելի դարձնելու նպատակով, որպեսզի ոչ ոք Քրիստոսի քաղցրաբուխ և ուրախարար աղբյուրներից ծարավ չմնա:

Այդ պատճառով էլ այս աշխատությունը կոչեցինք ԲԱՅՎԱԾ ԱՂԲՅՈՒՐ, որպեսզի եթե մեկն ախորժաբար ըմպի, պտղաբեր դարձնի իր պարտեզը՝ իր Փեսա Հիսուսի վայելքի համար համարձակորեն հրավիրելով [Նրան]։ «Թող իմ եղբորորդիս իջնի իր պարտեզը և ուտի իր ծառերի պտուղները» (Երգ Ե 1):

Երկրորդ՝ ասացինք, որ Քրիստոսի առակներն արեգակի ճառագայթների են նմանվում: Որովհետև ինչպես արեգակի ճառագայթները տարածվելով լույս են տալիս բոլոր աստղերին, այդպես էլ Քրիստոսի առակները՝ որպես արևի ճառագայթներ, իմանալի Արեգակից՝ Քրիստոսից հորդելով, փարատելով աղջամղջային խավարը և հայտնելով ճշմարտությունը, նախ լույս են տալիս բոլոր աստղերին, այսինքն՝ աստվածային Սուրբ Գրքի այլաբանական աստղերին,

որոնք կապված են Քրիստոսի հրաշալի տնօրինության հետ: Ահա այս պատճառով հրեաները չեն հասկանում Աստվածային Գրքի իմաստները, որովհետև չեն հավատում Քրիստոսի տնօրինությանը, և այսպես որքան ընթերցում են Սուրբ Գիրքը, Մովսեսի երեսի նույն վարագույրը մնում է (տե՛ս Բ Կորնթ. Գ 15), որովհետև [այն] Քրիստոսով է վերանում:

Նաև մեր խավարած միտքն է լուսավորում, որով հասկանում ենք Քրիստոսի մասին նսեմաբան² մարգարեությունները և Նրա տնօրինության՝ աշխարհի սկզբից ծածկված խորհուրդները (տե՛ս Կող. Ա 26): Որովհետև «ազգերից և հավիտյաններից ծածկված խորհուրդը» սրանցով (այսինքն՝ առականերով) միջոցով հայտնվեց, ուստի ասում է. «Իմ բերանն առակներով կբացեմ և աշխարհի սկզբից ծածկված բաները կհայտնեմ»: Տե՛ս, թե անառակ որդու, սամարացու և կորած ոչխարի մասին առականերն ինչպե՛ս են բացահայտում մեզ համար մեր փրկության զանազան խորհուրդները: Մեր միտքը հավատի ենթակա առարկաների նկատմամբ զարթնեցնելու համար ավելի գործնական միջոց չկա, ինչպիսին առականերն են, որոնց միջոցով [Տերը] հայտնապես պատմում է արքայության, դժոխքի, հա-

² Նսեմաբան – ծածուկ, թաքնված իմաստ ունեցող, մթին, անհասկանալի կերպով արտահայտված:

ըուծյան և այլ բաների մասին, ինչպես կարելի է տեսնել նաև արտի որոմների առակի մեջ: Այս առակավոր ուսուցման մասին [մարգարեն] ասում է. «Այն օրն Աստված իր խորհուրդներով պիտի ճառագի երկրի վրա՝ փառավորելու համար Հակոբի մնացորդքին» (Ես. Դ. 2):

Ում մտքի ճրագը նվազել է, և նրա լույսը՝ պակասել, պետք է այս լույսի ծագմանը ձգտի, որովհետև սրանցով՝ նյութական պատկերների միջոցով լուսավորվելով, Քրիստոսի տնօրինությունների խորհրդական իմաստներին կհասնի, քանզի հենց այն պատճառով Քրիստոսն առականերով խոսեց, որ գոնե զգալի բաների միջոցով մեր միտքն իմանալի [իրողություններին] հասու դարձնի:

Որովհետև, ըստ Արիստոտելի, ոչինչ ենթակա չէ իմացման, եթե նախ չմատուցվի զգայարաններին³: Ուստի ինչպես ասում է աստվածաբանների գլուխ ս. Դիոնիսիոսը. «Մեր միտքն անմիջապես չի կարող հասնել իմանալի տեսությանը, եթե իր ընտանի և բնակից մանությունը վեր չէլնի»⁴:

³ Դժվարանում ենք մատնանշել հեղինակի օգտագործած աղբյուրը:

⁴ Ըստ Ավանդության՝ ս. Դիոնիսիոս Արեոպագացին (հայ մատենագրության մեջ առավելապես հայտնի է Արիստոտելի տարբերակով) Պողոս առաքյալի աշակերտն (Գործք ԺԷ 34) ու Աթենքի նորահաստատ Եկեղեցու առաջին եպիսկոպոսն է: Նրանից մեզ հասել են մի քանի աշխատություններ և 10 թղթեր՝

Ուստի այս առակներով աշխարհի Փրկիչը ցանկացավ օգնել մեր տկարությանը, բայց քանի որ [ղբանք] ռամիկ մարդու ուղեղի մեջ դժվարությամբ են մտնում, ուստի պարզաբանելով կամեցանք [մտքով] մանուկներին ասես նրանց ձեռքից բռնելով հասցնել Տիրոջ խորհուրդներին լույսին:

հասցեագրված տարբեր մարդկանց: Սակայն այս գործերի ուսումնասիրությունները գիտնականներին բերել են այն հետևության, որ եկեղեցական այս հոր անվան տակ թաքնված հեղինակն ապրած պետք է լինի Ե դարի վերջում կամ Զ դարի առաջին կեսում: Բազմաթիվ հեղինակների են վերագրվել այս երկերը: Ա. Դիոնիսիոսի երկերը հայերեն են թարգմանվել 716-717 թթ. Ստեփանոս Այունեցու կողմից: Մեծ է եղել նրա երկերի ազդեցությունը միջնադարյան քրիստոնեական աստվածաբանության վրա: Իբրև ձեռնարկներ՝ դրանք օգտագործվել են միջնադարի մեր խոշոր համալսարաններում: Իզուր չէ, որ այս գործերի մեկնություններ կամ լուծմունքներ են գրել Համամ Արևելցին (Թ դ.), Դավիթ Քոբայրեցին, Հակոբ վարդապետը (ԺԲ դ.), Վահրամ Բաբունցին (ԺԳ դ.), Եսայի Նչեցին (ԺԳ-ԺԴ դ.), ս. Գրիգոր Տաթևացին (1346-1409), ս. Հովհան Որոտնեցու աշակերտ Գևորգ Երզնկացին (ԺԴ-ԺԵ դ.), Աբրահամ Կ. Պոլսեցին († 1733): Դիոնիսիոսի գործերը երկրորդ անգամ լատիներենից հայերեն է թարգմանել Ստ. Լեհացին 1662 թ.: Նրա երկերից բազմաթիվ հատվածներ են վկայաբերված հայ դավանաբանական գրեթե բոլոր աշխատություններում: Այս հեղինակը Պետրոս Բերդույանցի սիրած հայրերից է, որից բազմաթիվ վկայություններ է մեջբերել նա գրեթե իր բոլոր աշխատություններում: Հեղինակի մասին տես Հակոբ Քյոսեյան, Եկեղեցու հայրեր, վարդապետներ, (IV-VII դդ.), Երևան, 2007, էջ 222-228: Իմաստային վերոգրյալ վկայակոչումը քաղված է հեղինակի «Յաղագս երկնային քահանայապետության» գործից. տես The Armenian Version of the works attributed to Dionysius the Areopagite, edited by Robert W. Thomson, Lovanii, 1987 (=Dionysius), Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, vol. 448, Scriptores Armeniaci, Tomus 17, p. 5:

Երրորդ՝ ասեմ, որ Քրիստոսի առակները պարտեզի են նման: Որովհետև ինչպես պարտեզում են զանազան ծաղիկներ և ծառեր աճում, այդպես էլ մեր Տերն այս իմանալի պարտեզները պատրաստեց, որոնք աշխարհի սկզբից ծածկված զանազան խորհուրդներ են պարունակում: Ով ցանկանում է այս պարտեզը մտնել, թող հոժարությամբ դիմի: Որովհետև թեպետ մի ժամանակ նսեմաբանության դռներով փակված էր, բայց հիմա բացվեց մեկնության բանալիով:

Սակայն մտնելիս [մարդը] պիտի զգուշանա դիմելու գիտության ծառին և հետաքրքրասեր մարդու նման չանտեսի աշխատասիրած վարդապետների ջանքը և դրանով Ադամի նման դատարկ չելնի հոգևոր եղեմանման պարտեզներից. որովհետև ոչ թե մտացածին խոսքերով համարձակվեցինք մեկնել սա, այլ վսեմախոհ վարդապետների տեսակետներին հետևելով, որպեսզի հոգու ուղևորների զմայլման համար, իր օգուտն իմանալով, մեղվաջան աշխատանքով քաղի առաքինությունների ծաղիկները, շտապի կենաց ծառի մոտ՝ քաղելու այստեղից Քրիստոսի վարդապետության և խրատի քաղցր պտուղները, որպեսզի գործով կատարելով ուտի, ապրի հավիտյան:

Մտի՛ր այս պարտեզը, եթե լավ զբոսասեր ես, որովհետև կտեսնես այստեղ, թե ինչպե՛ս է ծաղկել որթատունկ Հիսուսը, ով անմահության հոտն է բուրում, և թե ինչպե՛ս է ծաղկել նուենի Քրիստոսն այստեղ, որ բարի պտուղն է տալիս, որովհետև սրա մեջ են «բոլոր մրգատու ծառերը» (Երգ Դ 13), այսինքն՝ Նոր Կտակարանը Հնի հետ, որոնք տվեց մեզ մեր Մայր սուրբ Եկեղեցին: Եթե, ուրեմն, մտնես սրա մեջ, վայրի խողերի նման կորացած գլխով, գետնանախանձ մոլուխյամբ, չապականես այն, այլ հավատարիմ պարտիզպանի նման հավաքի՛ր սրա առաքինությունների պտուղները և պահի՛ր քո եղբորորդի Հիսուսի համար. «Որ բերես հազարը Սողոմոնին» (Երգ Ը 11-12), որ վերադարձնում է քեզ երկու հարյուրը՝ իբրև կրկնապատիկ վարձ:

Ասեմ նաև չորրորդը: Քրիստոսի առակաները գանձով լի հողի են նման: Որովհետև ինչպես հանքանյութով լի հողն է իրենից արծաթ, ոսկի, թանկարժեք քարեր արտահանում, նմանապես և առականերն են արծաթ բխեցնում՝ բարոյական մեկնությամբ, ոսկի՝ այլաբանականով, թանկարժեք քարեր էլ՝ խորհրդապաշտականով: Ուստի առակաների միջոցով [Տերը] ասում է. «Աշխարհի սկզբից ծածկված բաները կհայտնես» (Սաղմ. ՀԷ՝ 2):

Ուրեմն՝ եթե լավ մետաղահան ես, հեզաբար կարդալով պարտավոր ես արտահանել այստեղից հավատք՝ այլաբանություն, սեր՝ բարոյականություն, և հույս՝ վերածականություն: Բայց ինչպես որ մեծ ջանք է թափում նա, ով ցանկանում է երկրի ընդերքից գանձ հանել, այդպես էլ մենք առակաների՝ ասես հողի տակ ծածկված աստվածային խորհուրդների գանձերը ծանր աշխատանքով բացատրեցինք աստվածաբանների օգնությամբ, որովհետև «Տիրոջ խոսքերը սուրբ խոսքեր են, ինչպես ընտիր և փորձված արծաթը՝ յոթնապատիկ մաքրված և գտված հողից» (Սաղմ. ԺԱ, 7):

Ուստի այս առակաների խորհուրդը, որոնք մի ժամանակ ծածկված գանձ էին, այժմ հայտնված գանձ դարձան, որովհետև սրանց մեջ է Աստծո Որդին՝ Հիսուսը, ում մեջ են ծածկված իմաստության և գիտության բոլոր գանձերը: Չէ՞ որ «ուր ձեր Հիսուս Գանձն է, այնտեղ էլ ձեր սրտերը կլինեն» (Ղուկ. ԺԲ, 34), իսկ որտե՞ղ է, եթե ոչ այստեղ:

Ուրեմն միայն տեսնելով բավարարվելով, ինչպես դեմքը՝ հայելու մեջ, մի՛ անտեսեք, որովհետև դա մանկաբարո անմիտներին է վայել, որոնք գոհարը սովորական քար համարելով՝ դեն են գցում՝ ըստ այնմ. «Փորձության քարի անան է անանց վրա, և ան չի դանդաղում այն դեմ շարտելու» (Սիր. 22):

Այսպիսի բաներից զգուշանալով՝ Հիսուսն իր վարդապետությունն առականերով ավանդեց, «որպեսզի Իր մարգարիտը խոզերի սուսջ չզգի» (Մատթ. Է: 6): Ուստի ասում էր. «Իսկ արտաքինների համար ամեն ինչ առականերով է, որովհետև նայելով հանդերձ չեն տեսնում» (Մարկ. Գ: 11-12), այսինքն՝ միայն նյութական բաներն են տեսնում, իսկ իմանալի բաները նրանց հոգը չեն, քանի որ ներքին աչքեր ու ականջներ չունեն: Ուստի նախապես [մեր] պատված աստվածաբանն ասում է. «Խորհրդական կերպով ասված բաները հույժ վայելուչ են անճանելի և սրբազան օրհնակների միջոցով թաքցնել, և շատերի համար անմատչելի գերազարդ իմաստության ճշմարտությունը դարձնել սրբազան և ծածուկ, որովհետև ամեն ոք սուրբ չէ և ամեն ոք չունի գիտություն», ինչպես ասում է տիեզերական վարդապետը⁵:

Ուստի դուք պետք է այս հայտնված գանձը տեսնելիս աշխատեք ստանալ այն վաստակելով, որպեսզի մեզ էլ մեղադրանքների տակ չզցեք իբրև Քրիստոսի մարգարիտը խոզերի առաջ գցողի:

Տե՛ս, թե լողորդներն ինչքա՛ն են նեղություն կրում մարգարիտ գտնելու համար, իսկ ով այս ընդարձակ ծովը մտնի, հեշտությամբ կգտնի

⁵ Այս վկայությունը սրբազան հայրը գրեթե բառացի քաղել է ս. Դիոնիսիոս Արեոպագացու «Յաղագս երկնային քահանայապետութեան» երկից. տե՛ս Dionysius, p. 5:

գեղեցիկ մարգարիտ Քրիստոսին:

Եվ արդ, բավարարվենք այս առակաների
իմաստը չորս օրինակներով մասամբ ցույց տա-
լով: Մի՛ ծուլացիր, ո՛վ խանդակաթիվ հոգևոր
խոսքերի, Քրիստոսի առականերին հաճախ դի-
մել: Որովհետև եթե շնորհի ծարավ ունես,
ահա՛ բացված աղբյուր, եթե գիտությունը խա-
վարած ես, ահա՛ իմաստության ծագած ճառա-
գայթ, եթե սովամահ ես, ահա՛ պտղով լցված
պարտեզ, իսկ եթե հոգով աղքատ ես, ահա՛
իմաստության և աստվածաշտության բացված
գանձ: Տե՛ս ուրեմն, թե ինչքա՛ն հոժարությունը
և ինչքա՛ն սիրով ես պարտավոր ընթերցել:

Այս ամենից բացի, պետք է գիտենալ:

Նախ՝ քանի որ Քրիստոսի առակաները խո-
րունկ են, շատ տեղերում մեր մտքի ոտքն իս-
կույթյան հատակներին չհասավ, միայն կար-
ծիքներ հայտնելով լողացինք անցանք, ինչպես
որ աստվածաբաններից շատերն են անում:
Այդ պատճառով են բազմապատկվում [Սուրբ]
Գրքի մեկնությունները. որովհետև մարգա-
րեությունները երբեք ըստ մարդկանց կամքի
չեն տրվել, այլ Սուրբ Հոգուց ներշնչվելով՝
Աստծո՛ւց են խոսել:

Ուստի դժվար է [առակաների] իսկույթյանը
վերահասու լինել: Որովհետև եթե Սողոմոնի

առակաները խրթնության պատճառով «անքն-
նելի» կոչվեցին, ապա ինչքա՛ն առավել այս
ճշմարիտ Սողոմոնի առակաները: Ուստի եթե
Հոր Իմաստության առակաների մեջ որոշ տե-
ղեր մեկնություն մը հանդերձ չկարողանաս հաս-
կանալ և տարակուսանք մնա, մեզ նույնպես
անբավարար համարելով՝ երկյուղածությամբ
չըջանցի՛ր:

Երկրորդ՝ պետք է իմանալ, որ Քրիստոսի
առակաների շուրջ որոշ տեղերում հերձվածող-
ները վեճեր են հարուցում, բայց մենք նրանց
կարծիքները չբերեցինք երեք պատճառով:
Նախ՝ որպեսզի [հավատքով] տկարների միտ-
քը չապականենք, երկրորդ՝ որպեսզի մեր շուր-
թերը չազտոտենք. «Ով դիպչի ձյութին, կկեղտոտվի»
(Սիր. ԺԳ 1), ուստի «թող չհիշատակվեն անու-
նները՝ ուղղափառների շուրթերով» (Սաղմ. ԺԵ 4): Եր-
րորդ՝ համառոտության համար անտեսեցինք,
որովհետև մեր նպատակն առականերն ընդար-
ձակ մեկնելը չէր, այլ միայն իմաստները վեր
հանելը, իսկ ճշմարտության բացահայտվելու
ժամանակ սուտն ինքնին վերանում է:

Եվ երրորդ⁶՝ այս առակաների մեկնության
պատճառի մասին պետք է գիտենալ ինքնա-
կամ չստանձնեցինք սա, նաև բոլորովին միտք

⁶ Գրաբար բնագրում «չորրորդ»:

չունեինք այս գործը ճեռնարկելու՝ բավարար համարելով այն Վարդապետների մեկնությունները, որոնք մեզանից առաջ են եղել: Բայց մեր Մայր Ամենայն Հայոց մեծ Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի օջականցի գրագիր Տ. Երեմիա աբեղան, ով սիրահարվել էր Քրիստոսի առակների գեղեցկությունը, թախանձագին խնդրեց մեզ ի մի հավաքել ավետարանական բոլոր առակները համառոտ բացատրությամբ իր և փափագողների ճանաչողության համար:

Մենք էլ, թեպետ այս գործի կարողությունը չունեինք, բայց որպեսզի քանքարը թաքցրած ծառայի նման չդատապարտվեինք (տե՛ս Մատթ. ԻԵ 30), ապավինելով շնորհատու մարդասեր Սուրբ Հոգի Աստծուն և աստվածաբանների մեկնությունը, հավաքեցինք բոլոր առակները և համառոտ մեկնությամբ միասին դրեցինք այս գրքի մեջ, ուր եթե պիտանի խոսքեր գտնվեն, Սուրբ Հոգու պարգևն են, իսկ եթե անպետք, մեր տկարությունն այն վերագրեցեք: Ո՛ղջ եղեք:

Զեր Ազնվության պատրաստակամ ծառա՝

Պետրոս Նախիջևանցի
Աղամալյան

**Յորդորակ
յառակաւոր բանսն Քրիստոսի**

Պա՛րտ է մարդոյ գիտել զիմաստ և զհանճար,
որով յանճար պահու ինքեան գտցէ զճար:

Եւ ընդունել զգարձուած բանից իմաստնա-
բար,

առ կարող գոլ զգործ ձեռին կշռել արդար:

Տեղեկանալ խորին բանից և առակաց,
ի միտ առնուլ զհանճար ծերոց խոհակա-
նաց:

Րամել ի միտս զիմաստ սրբոց կտակարանաց,
խոկալ այնու գտիւ զգիշեր զօրէնս կենաց:

Ուսի՛ր ապա, մանուկ, զառակս Բանին փառաց,
զոր ի վարժել յիմաստ զհամբակդ արտաբը-
խեաց:

Սիրով մատո զունկդ քննել զզարդ առակաց,
զի մակացու լիցիս բանին տնօրէնութեանց:

Իմա՛ զսոսին մարդեղութեան դրունք քաղաքին,
որովք միայն լինի քեզ մուտ ի խորս նորին:

Վասն այսորիկ ընթեր եղաք զբանալին,
զի ի դիմելդ չկացցեն փակ ընդէմ քոյին:

Սյլ և սոքա են զուտ գոհարք անապական,
որով պճնի որպէս թագիւ միտ բանական:

- Բ**ամեա՛ ուրեմն ձեռամբ մտաց ի քեզ համայն,
կազմել վարուք պսակ փայլեալ անզուգա-
կան:
- Դ**արձեալ սոքա են զարդք երկնից ըստ աստե-
ղաց,
որք զարդարեն զԱւետարան Բանին կենաց:
- Ա**րդ թէ բացցես զսիրտդ նսեմ ներկեալ մեղաց,
ճառագայթեն զլոյս իմաստից և զշնորհաց:
- Պ**ատուարն պինդ՝ Աւետարան զոր Տէր կանգ-
նեաց,
է ամրացեալ աշտարակօք այս առակաց:
- Ե**թէ ի մին անկցիս ի յայսց թալպիով թաց,
աներկևան ես ի չարին մանգղիոնաց:
- Տ**ո՛ւր փառս Հօր, որ զթութեամբ զայս յաջո-
ղեաց,
իսկ և Որդւոյ և Սուրբ Հոգւոյն՝ Իւր փառակ-
ցաց:
- Ի** համարի սուրբ զինուորաց հրեշտակաց,
հանդերձ դասուք վերին զօրաց աւետողաց:

ԲԱՑՎԱԾ ԱՂԲՅՈՒՐ

«Քո խոսակցերի բացասական արձեցանքը չունի որևէ
և իմաստ արձեցանքով մասնակցություն»
(Սաղմ. ՃԺԸ 130)

ԳԼՈՒԽ Ա

ՄԱՍՆԱՎՈՐ ՀԱՎԱՏՔԻ ՄԱՍԻՆ

Աշխարհի Փրկիչ մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսը մեզ դարձնում է բերանով հեզաբար հանդիմանում է՝ ասելով. «Ինչո՞ւ եք ինձ «Տե՛ր, Տե՛ր» կոչում, իսկ ինչ ասում եմ, չեք անում» (Ղուկ. 24):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Մեծ նախատինք է մեկին որպես Տեր ընդունել, բայց ինչ որ նա ասում է, չկատարել, ուստի Մաղաքիայի միջոցով գանգատվում է Տերը՝ ասելով. «Եթե Տեր եմ, ո՞ր է իմ պատիվը» ևն (Մատ. Ա 6): Տիրոջ պատիվը Նրանից երկնչելու և Նրա պատվիրանը կատարելու մեջ է, բայց, ըստ Պողոսի, կեղծավորները խոսքով հավատում են, սակայն գործերով՝ ուրանում (տե՛ս Տիտ. Ա 16). այդպիսիների հավատը մեռած է և ոչ թե կենդանի, ինչպես աստվածային Հակոբոսն է ասում. «Ինչպես մարմինն է առանց հոգու մեռած, այնպես էլ հավատքը՝ առանց գործերի» (Հակ. Բ 26):

Քանի որ ինչպես նյութն առանց կերպարանքի չի կարող լինել, այնպես էլ հավատքը՝ առանց գործերի: Որովհետև հավատքն իր հետ նաև իր գործն ունի (մանավանդ սիրո), ինչպես հոգին և կերպարանքը. ինչպես որ մեռած մարդը մարդ չէ, այնպես էլ՝ մեռած հավատքը, այդ պատճառով դեերի հավատքին է նման, որն իրական հավատք չէ՝ զրկված լինելով սիրուց: Անգործ հավատքը նման է աներևույթ և անպատրաստ երկրի, իսկ գործունը՝ բոլոր զարդերով լուսավորվածին ու պատրաստվածին:

Գործուն հավատքն առաքյալի կողմից սահմանվում է որպես հուսացված բաների հաստատումը և ապացույցը, այսինքն՝ ցույց տվողն այն բաների, որոնք չեն երևում (տե՛ս Եբր. ԺԱ 1). ուստի նման է ընտիր և պայծառ դիտակի, քանզի ինչպես որ վերջինս անտեսանելի և հեռավոր բաներն է ցույց տալիս, այսպես էլ հավատքը, ըստ Նարեկացու, հոգու աչքերից ծածկված աստվածային բաներն է հայտնում և ներկայացնում¹: Սա է վերին իմաստովիցը, որով երկնային բաներն ենք տեսնում, ինչի մասին Սուրբ Հոգու քնարն ասում է. «Դու, Տե՛ր, Քո իմաստությամբ հայտնեցիր ինձ անհայտ և ծածկված

¹ Գրիգոր Նարեկացի, Մատեան ողբերգութեան (=ԳՆ), աշխատասիրությամբ Պ. Խաչատրյանի և Ա. Ղազինյանի, Երևան, 1985, Բան Ժ, տ. 67-68, էջ 283:

բաները» (Սաղմ. Ծ 7), այսինքն՝ Սուրբ Հոգով և հավատքով, ուստի Տերն այս նյութի մասին երկու ընտիր առակներ է ներկայացնում:

Նախ՝ այն նմանեցնում է վառած ճրագի՝ ըստ այսմ. «Մարմնի ճրագը աչքն է» (Մատթ. 22), իսկ հոգու ճրագը՝ հավատքը: «Եթե քո աչքը պարզ է», ճրագի պարզությունը ձեթով լի լինելն է, որ հատկապես նշանակում է սերը, ողորմությունը, իմաստությունը և մյուս առաքինությունները. «ապա ամբողջ մարմնդ լուսավոր կլինի», նույնպես և հոգին. այսպիսին էր իմաստուն կույսերի՝ առատ ձեթով լի լապտերը: «Իսկ եթե քո աչքը չար է», այսինքն՝ խավար. խորհրդի համաձայն՝ մեռած հավատքն է նշանակում «ապա ամբողջ մարմնդ խավար կլինի», այսինքն՝ խավարային:

Խորհրդապես նշանակում է ամբողջ հոգին և մեղավորների հավատքը. այսպիսին էր հիմար կույսերի լապտերը (տե՛ս Մատթ. ԻԵ 3). որովհետև ինչպես որ ճրագն առանց ձեթի խավար է, այնպես էլ հավատքը՝ առանց գործերի, հետևաբար ըստ ավետարանական խրատի՝ պետք է զգուշ լինենք. գուցե մեր մեջ եղած հավատքի լույսը խավար լինի (Ղուկ. ԺԱ 35), այսինքն՝ սիրուց դադարած ու անկերպ:

Այլաբանորեն «ճրագը» խորհրդանշում է եկեղեցու առաջնորդին. եթե նա իմաստություն

և սիրո ձեթով առատ է, ապա նախ ինքը և ապա ամբողջ եկեղեցին են լուսավորվում և պայծառանում, իսկ եթե նրա իմաստության և սիրո ձեթը պակասել է, և դրանով նա չար է դարձել, ապա նախ ինքը և ապա ամբողջ եկեղեցին խավարի մեջ կլինեն. այսպիսին են անգետ հովիվները:

Երկրորդ՝ Տերը գործնական հավատքը նմանեցնում է վեմի, որը հաստատուն է, իսկ առանց գործերինը՝ ավազի, որը դյուրասասան է՝ այսպես ասելով. «Ամեն ոք, ով լսում է Իմ խոսքերը» (Մատթ. է 24), այսինքն՝ հավատում է Իմ խոսքերին, քանզի հավատքը լսելուց է՝ ըստ առաքյալի, իսկ լսելը՝ Քրիստոսի խոսքից (տե՛ս Հռոմ. ժ 17), «և կատարում է», որով կերպարանք է ստանում հավատքը, «կնճանկի այն իմաստուն մարդուն, ով իր տունը վեմի վրա շինեց». իմաստունին հատուկ է տունը կառուցելիս վեմն ու հիմքը հաստատուն դնել: Ով հավատում է և կատարում, իմաստունի նման է, որովհետև իր տան հիմքը վեմի վրա է դնում: Վեմն ինքը Քրիստոսն է, ով իբրև իմաստուն՝ հիմքը դրեց. «Որովհետև ոչ ոք չի կարող ուրիշ հիմք դնել, քան դրված այն հիմքը, որ Հիսուս Քրիստոսն է» (Ա. Կորնթ. Գ. 10-11). Եթե մեկն այս հիմքի վրա շինի, ապա տունը չի շարժվի: Ավետարանական խոսքերը գեղեցիկ հոգևոր

քարեր են, որոնք զրված լինելով հիմնական քարի՝ Քրիստոսի վրա՝ անշարժ են մնում. «Եվ դուք իբրև կենդանի քարեր կառուցվում եք իբրև հոգևոր տաճար» (Ա Պետ. Բ 5):

Ով հավատում է և կատարում, նմանվում է Աստծուն, ով Իր տան հիմքը հաստատուն էր դնում. «Այն ժամանակ, երբ Նա հաստատուն կերպով երկրի հիմքերն էր դնում» (Առակ. Ը 29), նրա հետ էր անստեղծ Իմաստությունը:

«Անձրևները թափվեցին»: Օղային դեերին է ցույց տալիս, ինչպես որ Երգ Երգոցում է ասվում այս անձրևի մասին. «Անձրևներն անցանգնացին» (Երգ Բ 11). ցույց է տալիս, որ փորձության սկիզբը դեից է լինում, բայց ո՛չ առանց Աստծո նախախնամության. այդ պատճառով էլ վերևից տեղացող անձրևի է նմանեցվում:

Մասնավորապես նշանակում է դեի՝ դեպի մարմնական գեջ մեղքերը զրգելը, որոնք նա անձրևի նման մարդու սրտի մեջ է կաթեցնում:

«Գետերը հորդեցին» ևն. գետերի հորդացումն անձրևների պատճառով է. նշանակում է, որ դեի գալու ժամանակ մեծամեծ փորձություններ են գալիս: «Գետը» բարոյականապես նշանակում է մեղքի ախտի հեղեղը, որը սրտի մեջ առաջանում է դեի ներգործությունից ու անձրևից:

Այլաբանորեն նշանակում է բռնակալների հալածանքները՝ ըստ այսմ. «Ահա ես դրանց վրա հեղում եմ գետի հորդ ու հզոր ջուրը» (Ես. Ը 7), այսինքն՝ կռապաշտների արքային, որին [Աստված] Իսրայելի վրա շարժեց. սրանք դեի ներգործության անձրևներով են առատանում:

«Քամիները փչեցին»:
«Քամիներն» աշխարհի հարստությունների ունայն ցանկություններն են, որոնք ինչպես քամի՝ տերևի նման միշտ շարժում են մարդկանց սիրտը: Բայց առաքինի մարդը չի սասանվում նրանցից, որովհետև իր հոգևոր տան հիմքն անշարժ վեմի վրա է հաստատել, սակայն ըստ ստոյիկների՝ իրեն պատրաստում է և կամենում, որ նաև [անձրև] տեղա:

«Իսկ ով լսում է և չի կատարում, կնմանվի հիմար մարդուն»:

Արդ, ով հավատում է, բայց չի կատարում այն, ինչին հավատում է, իրապես հիմար է. որովհետև հավատում է անշարժ վեմին, սակայն [իր տունը] շինում է ավազի վրա. հավատում է երկնավորին, բայց երկրավորն է գործում: Այսպիսինի հավատքն անձև է և դեերի հավատքի նման: Ի՞նչ օգուտ է մարած ճրագ և խավար աչքեր ունենալը: Եթե այսպիսիների վրա մեղքի ախտի անձրևը տեղա, ապա տունը,

կավակերտ լինելով, կփլվի. եթե բռնակալների հալածանքների գետերը հարձակվեն, ավազահիմն լինելով՝ կկործանվի, եթե հարստության ցանկուլթյան ուժգին մրրիկները գան, ապա նրանցից ոտնակոխ կլինի. եթե այս աշխարհի պատրանքը փչի, տեղից կշարժի, և այլևս նրա տեղը չի երևա: Այսպիսիներին է Տերը հանդիմանում՝ ասելով. «Ինչո՞ւ եք Ինձ «Տե՛ր, Տե՛ր» կոչում, իսկ ինչ ասում եմ, չեք անում»: Ինչո՞ւ եք հավատում, բայց չեք կատարում այն, ինչին հավատացիք, այսինքն՝ ճշմարտության ճանապարհը ճանաչում եք, բայց սուրբ պատվիրանից հեռանում և սրանով [Տիրոջ] կամքն իմացող ծառայի նման շատ ծեծի ձեզ արժանացնում, քանզի հավատացյալ մեղավորի պատիժն ավելի խիստ է լինելու, քան անհավատինը:

Բայց դու, որ սա ընթերցում ես, հասկացի՛ր, և ինչ որ սովորում ես, գործով կատարի՛ր, որպեսզի չլինի թե դու էլ Տիրոջից հանդիմանվես. «Ինչո՞ւ եք Ինձ «Տե՛ր, Տե՛ր» կոչում» ևն:

ԳԼՈՒԽ Բ

ՀԱՇՏՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսը՝ հաշտության միջնորդն ու Աստծո խաղաղարար Որդին, հօգուտ մեզ պատվիրում է՝ ասելով. «Եթե քո եղբայրը քո դեմ ոխ ունի, ևախ հաշտվի՛ր նրա հետ և ապա եկ քո պատարագը՝ մատուցիր» (Մատթ. Ե 23-24):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Հաշտությունը լավ առաքինություն է, որ գոտություն պատճառով բաժանվածներին կրկին միավորում և շողկապում է: Գոտությունը չորս տեսակ կարող է լինել, ինչպես և հաշտությունը. Աստծո, հրեշտակների, մարդկանց և սեփական անձի հետ, քանի որ երբ մարդը մեղանջում է, իր դեմ է հանում Աստծուն՝ գթառատ Հորը՝ որպես արդար դատավորի, ով, մի կողմ դնելով հայրական գուրբը, խռովված, հովազի

¹ Պատարագ - զոհ, ընծա, նվեր:

և առյուծի նման, անաչառությամբ ելնում է վրեժխնդրությամբ դատաստան անելու, ինչպես այն ժամանակ Հուդայի և Եփրեմի տների հանդեպ, ուստի սպառնում է. «Ես Եփրեմի համար խոովք կլինեմ, իսկ Հուդայի տան համար՝ խայթոց» (Ովս. Ե 12), որից այլ կերպ ազատվելու հնար չկա, եթե ոչ զղջմամբ, ընծաներով և աղերսանքներով: Եվ քանի որ բոլորս էլ մեղանչում ենք, որով խռովեցնում ենք Տիրոջը, հետևաբար այն ահեղ Դատավորի առաջ Հոբի նման պետք է աղաչենք՝ սա [անելով] պատարագների և ընծաների միջոցով (տե՛ս Հոբ ԽԲ 8):

Պատարագը երեք տեսակ է. իրական, որ Աստծո Գառի մատուցմամբ է լինում, բանական, որն աղոթքն է, որ հոգու սեղանից կամ սրտի բուրվառից առ Աստված է ելնում, ինչի մասին սաղմոսերգուն ասում է. «Խոնարհ հոգին է պատարագն Աստծո» (Սաղմ. Ծ 19), և երրորդ՝ մահացման պատարագը, որն ապաշխարությունն է, որով, ըստ ս. Գրիգորի, [անձը] ճգնավորական վարքով, Աստծո սիրո հրով ողջակիզվելով, Աստծուն է մատուցվում՝ որպես բոլորանվեր կենդանի պատարագ²:

² Գրեթե բառացի այս վկայակոչումը Բերդուպանը քաղել է ս. Գրիգոր Նարեկացու՝ Աստվածամորը նվիրված ներբողից. տե՛ս Ս. Գրիգոր Նարեկացի (=Նարեկացի), Մատենան ողբերգութեան եւ այլ երկասիրութիւնք, Անթիլիաս, 2003, էջ 572:

Այս երեքից որևէ մեկով եթե մեկը մոտենա հաշտեցնելու արդար Դատավորին, ապա պետք է ոսոխ, չարախոս կամ ռիսակալ չունենա, որպեսզի չլինի թե ամբաստանելով փոխեն Դատավորի կարծիքը, որ չնայի մեր ընծային: Ահա Տերը սրան է հարկադրում՝ նախ զնալ հաշտվել եղբոր հետ և ապա՝ ընծան մատուցել:

Այս խորհրդով է, որ նախքան Պատարագի այն էական խոսքը, որով Ընծան Խորհրդի է փոխակերպվում, Եկեղեցին պատվիրում է, որ հաշտության ողջույնը միմյանց նվիրենք, որպեսզի սուրբ Պատարագի՝ առջևում սպասող շնորհներից չզրկվենք միմյանց ամբաստանելով, որովհետև եթե միմյանց չներենք, ոչ էլ երկնավոր Հայրը մեր հանցանքները կների՝ ընդունելով մեր ընծան: [Քրիստոսը] չսասց. «Եթե ռի ունենաս», որովհետև ով որ ռի ունի, կարիք չկա, որ հրամանի սպասի, այլ ինքը պետք է շտապի հաշտվելու այնպես, ինչպես պարտատերը՝ իր պարտքը վճարելու: Եվ իր խոսքերը մեր մեջ ավելի լավ դրոշմելու համար մեր Տերը որպես հարկավոր օրինակ ավելացրեց. «Արդարադատ եղիր [քո ոսոխի հետ կանխավ]» (Ե 25), այսինքն՝ քո ոսոխի հետ արդարությամբ վարվիր:

Ոսոխը ռի պահողն է: Այն ժամանակ ենք արդարությամբ վարվում, երբ համարում ենք,

որ պարտավոր ենք հաշտվել նրա հետ՝ կա՛մ վճարմամբ, կա՛մ խոսքով, կամ էլ մտածելով, թե գուցե մենք ենք ռիսկալուծության առիթ տվել, կամ պարզապես խոնարհվելով նրա առաջ, ինչն արդարուժյան իրականացումն է՝ ըստ այնմ. «Թո՛ւյլ տուր, որովհետև այսպես է վայել մեզ ամբողջ արդարությունը կատարել» (Մատթ. 9 15), **այսինքն՝ խոնարհուժյամբ: Իսկ ով ասի, թե նա է պարտավոր խոնարհվել, արդարադատ չէ, այսինքն՝ իր ոսոխի հետ միաբան և համախորհուրդ չէ** (հմմտ. Մատթ. Ժ 32):

Բազում են մեղավորների ոսոխները: Նախ՝ Աստծո Որդին, որ ոմանց ուրանում է Հոր առաջ, ոմանց էլ ամբաստանում: Եթե կամենում ես, որ Նա քեզ համար բարեխոս լինի (ինչպես որ Եկեղեցու համար է առհասարակ միշտ բարեխոս՝ ըստ այնմ. «Ով Աստծո աջում է և բարեխոս մեզ համար» (Հոմ. Ը 34), և ըստ Հովհաննեսի՝ «Եթե մեկը մեղանչի, ապա բարեխոս ունենք Արդարին և Անարատին» (Ա Հովհ. Բ 1), այսինքն՝ երբ զղջա, պարտավոր ես մեղքերդ զղջալ ու Նրա բոլոր պատվիրանները պահել, ապա թե ոչ՝ որպես թշնամի՝ ոխ կպահի քո դեմ:

Ուրեմն մտածի՛ր, թե ինչպե՛ս պետք է արդարադատ լինես, այսինքն՝ հաշտ և միաբան, որպեսզի ընծադ մատուցելու ժամանակ [Հիսու-

սը] քեզ երկնավոր Հոր առաջ չամբաստանի:

Երկրորդ՝ [մեր ոսոխներն են] հրեշտակները՝ ուրիշների համար. երբ նրանք իրենց կողմից պահպանվողին մեզանից արհամարհված են տեսնում, ամբաստանում են երկնավոր Հոր առաջ՝ ըստ այնմ. «Ջգո՛ւյշ եղէք, որ այս փոքրիկներից մեկին չարհամարհեք, որովհետև Արամց հրեշտակները միշտ տեսնում են Իմ Հոր երեսը, ով երկնքում է» (Մատթ. ԺԸ 10): Եվ կամ՝ մեզ համար, ինչպես չարախոսեցին Բաբելոնի մասին, որի վերակացուներն էին՝ ասելով. «Բժշկեցինք Բաբելոնին, բայց Աս չբժշկվեց» (Երեմ. ԾԱ, 9): Քանզի մեր պահպաններն անում են այն, ինչ իրենց [պարտականությունն] է, իսկ եթե մենք համառում ենք ու չենք հետևում նրանց ազդումներին, այն ժամանակ չարախոսում են մեր մասին: Ուստի պարտավոր ենք նրանց հետ արդարադատ լինել, որպեսզի նրանք էլ [մեզ համար] բարեխոսեն, ինչպես Երուսաղեմի համար՝ ըստ այնմ. «Մինչև ե՞րբ չես ողորմելու Երուսաղեմին» (Զաք. Ա 12):

Երրորդ՝ ոսոխներ են սուրբերը, ովքեր չարախոսում են մեզավորիների մասին՝ ըստ այնմ. «Մինչև ե՞րբ, Տե՛ր, պիտի չդատես և մեր արյան վրեժը չլուծես երկրի բնակիչներից» (Հայտ. Զ 10): Այսպես նաև Մովսեսն է չարախոսում Իսրայելի մասին՝ ըստ Տիրոջ խոսքի (տե՛ս Հովթ. Ե 45), ինչպես Ներսես Մեծն էլ՝ իմաստունությունն ատող և տգետ մեր

ազգիին³: Հետևաբար պետք է նրանց (սրբերին) ևս մեր կողմը դարձնենք, որպեսզի Աստված նրանց մեծարելու պատճառով մեզ չդատի:

Չորրորդ՝ ոսոխներ են մեզանից վշտացած եղբայրներն ընդհանրապես: Պարտավոր ենք, ուրեմն, նաև նրանց հետ արդարադատ լինել և ոչ թե թշնամանալ, որպեսզի չամբաստանեն [մեզ]: Որովհետև ինչպես որ մի կայծից կրակն է բորբոքվում, այդպես էլ մեկ չարախոսի պատճառով, ով խոսում է Դատավորի առաջ, սաստիկ գորանում է Նրա բարկության հուրը, որից առաջանում է ավելի խիստ դատաստան: Այդ պատճառով իմաստունը զգուշացնում է. «Զուր տեղը մի՛ թշնամացիր մարդու հետ, որպեսզի նա քեզ չարիք չգործի» (Առակ. 9 30), և այս պատճառով է աստվածային ս. Պողոս առաքյալը հորդորում. «Որքան հնարավոր է, բոլոր մարդկանց հետ խաղաղություն ունեցեք» (հմմտ. Ա թես. Ե 13):

Հինգերորդ՝ ոսոխ է դառնում նաև անտեսված օրենքը, իսկ արդարադատ ենք լինում նրա հետ, երբ այն կատարում ենք:

Եթե այս հինգին մեր կողմը պահենք, ապա

³ Ըստ Ե դարի պատմիչ Փավստոս Բուզանդի՝ Ներսես Մեծ հայրապետը, կանխատեսելով Արշակունյաց ցեղի կործանումը, հանդիմանում է Արշակ Բ թագավորին, ով սպանել էր իր եղբորորդի Գնելին: Տե՛ս Փավստոս Բուզանդ, Հայոց պատմություն, թարգմանությունը և ծանոթագրությունները Ստ. Մախասյանցի, Երևան, 1987, էջ 189, հմմտ. Ջալեբաղ շարական (=Շարական), Վաղարշապատ, 1888, էջ 61:

գլխավոր ոսոխը, որ սատանան է՝ մեր հիմնական չարախոսը, ում հետ այլ կերպ հնարավոր չէ արդարադատ լինել, դյուրությամբ պարտություն կկրի Դատավորի մոտ՝ ըստ այնմ. «Ընդդիմացե՛ք չարախոսին» (Հակ. Դ 7), **և թե՛** «Ընկավ չարախոսողը» (տե՛ս Հայտ. ԺԲ 10), **իսկ ս. Պետրոսն ասում է**. «Ձեր ոսոխը՝ սատանան, առյուծի պես մոնչում է» (Ա Պետ. Ե 8): **Նա չի լռում, եթե չարախոսելու իրավունք չի գտնում, սուտ բաներ է չարախոսում մեր մասին, ինչպես Հոբի օրինակով է ցույց տրվում** (տե՛ս Հոբ. Ա 9), **դրա համար էլ արդար դատավորը նրան չի լսում: Որովհետև երբ արդար դատավորն աթոռին նստի, ոչ մի չարագործ չի կարողանա Նրա առաջ ապրել** (տե՛ս Առակ. Ի 8), **այսինքն՝ դեերի բելիարը** (սատանան):

«Նախքան դատավորի մոտ մտնելը, մինչ նրա (ոսոխի) հետ դեռ ճանապարհին ես»: «Ճանապարհները» **երեքն են: Նախ՝ Քրիստոսը՝ ըստ այնմ.** «Ես եմ Ճանապարհը, Ծշմարտությունը և Կյանքը» (Հովհ. ԺԴ 6): **Երկրորդ՝ աստվածային օրենքը՝ ըստ այնմ.** «Հաստատո՛ւն պահիր իմ ոտքերը քո ճանապարհին» (Սաղմ. ԺԶ 5): **Եվ երրորդ՝ այս կյանքը՝ ըստ այնմ.** «Երանի նրանց, ովքեր անբիծ ողի են բռնել և ընթանում են Տիրոջ օրենքով» (Սաղմ. ԾԺԸ 1), **և կամ՝** «Երանելի է այն մարդն այս կյանքում, ով ամբարիշտների խորհրդով չի շարժվում և մեղավորների ճանապարհ

Ռիմ [ոտք չի դնում]» (Սաղմ. Ա, 1), ուստի նախքան մեր մեռնելը պարտավոր ենք արդարադատ լինել [այս] հինգ ամբաստանողների հետ. գուցե ոսոխը Դատավորին մատնի: Ովքեր մարմնավոր դատավորների դռներն են գնում, ինչքա՛ն զգուշությամբ են աշխատում, որ որքան հնարավոր է, բոլոր մարդկանց, ովքեր դատավորների դռների մոտ են, իրենց կողմը դարձնեն, որպեսզի այնտեղ չչարախոսեն [իրենց մասին]: Այդպես էլ մենք այստեղ պետք է վարվենք, որպեսզի այնտեղ անպատրաստ չլինենք և Դատավորի կողմից այստեղ [կարգված] ինչ-որ լրտես չմատնի [մեզ] այնտեղ: Այլ այստեղ ենք պարտավոր արդարադատ լինելով հաշիվը տալ և նրանից ազատվել, և դա՝ զղջմամբ և ապաշխարությամբ:

Պատվիրաններ կան, որոնք մեր աչքին աննշան են թվում. գուցե նրանք այնտեղ [մեր] ոսոխը դառնան և մատնեն Դատավորին, ուստի նրանց մասին ևս այստեղ պետք է մտածել:

«Իսկ Դատավորը դահճիմ [հանձնի]»: Այստեղ բազմիցս ենք մատնվում [դատավորին], բայց շատ անգամ պատահում է, որ կա՛մ փաստերի, կա՛մ բարեխոսների, կա՛մ էլ կաշառքի միջոցով շրջում ենք դատավորի սիրտը: Իսկ այնտեղ, մեկ անգամ ամբաստանվելով, անհնար է ազատվել,

քանի որ ո՛չ ոսոխն է ստում, ո՛չ էլ Դատավորը կարող է խաբվել կամ համոզվել: Այդ պատճառով մատնությունից հետո իսկույն դահճի ձեռքն է տալիս, ուստի ասում է. «Եղբայրը չի փրկում, ոչ էլ մարդը» (Սաղմ. 10Ը 8): Դեի ամբաստանությունն ընդունելի չէ, որովհետև բազմիցս ստում է. ոսոխը, որին պարտավոր ենք հաշիվը տալ, հատկապես դեռ չէ, որովհետև նրա հետ անհնար է արդարադատ լինել և հաշտվել, քանզի անհաշտ ոսոխ է, այլ մյուսներն են, որոնց ամբաստանությունն ընդունելի է:

«Դահիճները» երկուսն են. առաջինը՝ այստեղ [գտնվող] փորձիչ դեերն են, կամ բռնակալները, կամ այլ արարածներ, ինչպես՝ գազանները, տարերքները և այլն: Երկրորդը՝ այնտեղ [գտնվողներն] են, որոնց մասին ասում է. «Հոգիներ կան, որոնք վրեժխնդրության համար ստեղծվեցին: ...Վախճանի ժամանակ զորություն կհեղեն և սրսմտությունը՝ Նրա, ով ստեղծեց իրենց կհանդարտեցնեն» (Սիր. ԼԹ՝ 33-34):

«Բանտ կընկնես»: Դահիճների նման բանտն էլ է կրկնակի. մեկը Եկեղեցին է, որը նաև քավարան⁴ է կոչվում, որովհետև այնտեղ երկու ձևով են բանտ ընկնում: Նախ՝ զրկյալների ամբաստան-

⁴ Պետք է չչփոթել Հռոմեական Կաթոլիկ Եկեղեցու «քավարանի» վարդապետության հետ: «Քավարան» եզրն այստեղ նշանակում է մեղքերը քավելու վայր, որն այստեղ Եկեղեցին է:

նությամբ Աստծո կողմից նեղությունների մատնվելով՝ ըստ այնմ. «Ձեր կողմից զրկվածն աղա-
 դակում է, և ճնձողների բողոքը ճասավ Զորությունների
 Տիրոջ ականջին» (Հակ. Ե4): Երկրորդ՝ երբ կամավո-
 ռաբար իրենց ապաշխարության են մատնում
 խոստովանության ատյանում. այս բանտից կա-
 րելի է ելնել հատուցումից⁵ հետո, և այս նեղու-
 թյան մասին է [խոսում] Դավիթ մարգարեն, երբ
 աղաչում է Տիրոջը հանել իրեն բանտից (տե՛ս
 Սաղմ. ԾԽԱ, 8): Որովհետև հանցանքները երկուսն
 են՝ մեծ և փոքր: Փոքրերի համար [Դատավո-
 րը] այստեղ է տանջում, որպեսզի փրկվեն՝ ըստ
 այնմ. «Ահա ես նրանց մեծամեծ գեղությունների մեջ
 եմ գցում, որպեսզի ապաշխարեն» (Հայտ. Բ22): Իսկ մե-
 ծերի մասին ասում է. «Այս ամենը կնքված պահվում
 է Իմ գանձարանում. վրեժների հատուցման օրը նրանց
 կհատուցեմ» (Բ Օր. ԼԲ34-35). դա անելանելի բանտն
 է, որովհետև [մեղավորն այնտեղ] չի կարող
 հատուցել, որպեսզի դուրս գա:

Նաքարակիտը պարտքի վերջին մասն է: Թա-
 գավորները նույնպես երկու բանտ ունեն. մեկի
 մեջ փոքր հանցանք գործածներն են ընկնում և
 դուրս գալիս, իսկ մյուսի մեջ՝ քրեական հան-
 ցագործները և ցմահ դուրս չեն գալիս: Եթե
 ցանկանում ես գիտենալ, թե [մեկը] քո դեմ

⁵ Հատուցում-վճարում-այն ապաշխարությունը, «պատիժը», որ
 նշանակում է խոստովանափայր խոստովանողի մեղքի դիմաց:

որս ունի կամ դու՝ ինչ-որ մեկի դեմ, [թե ոչ],
քո խղճի՛ն հարցրու, որովհետև նա շատ լավ
տեղյակ է, թե ո՛ւմ համար է քեզ մեղադրում:
Հաշտվի՛ր և արդարադա՛տ եղիր խղճիդ հետ
այնպես, որ չմեղադրի քեզ, և այդ ժամանակ,
ըստ ավետարանչի, Աստծո մոտ համարձակու-
թյուն կունենաս (Ս, Հովհ. Գ 21): Արդ՝ պատգա-
մավորում ենք հանուն Քրիստոսի. Քրիստոսի
միջնորդությամբ հաշտվե՛ք Աստծո հետ (հմմտ.
Բ Կորնթ. Ե 20):

ԳԼՈՒԽ Գ

ԱՅՆ ՄԱՍԻՆ, ԹԵ ՈՐՔԱՆ ՉԱՐ ԲԱՆ Է ԽՍՏԱՍՐՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Երկնային Իմաստություն Քրիստոսը, ով մարդուն իր նման ստեղծեց, տեսնելով [նրան] մեղքերով ապականված ու բոլոր արարածներից առավել անարգ դարձած, մեղավոր մարդուն մեծ տգեղությունը հայտնելով, ասես վարանելով իր մտքում, ասում է. «Ո՞ւմ նմանեցնեմ այս ցեղին» (Մատթ. ԺԱ, 16):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ինչպես որ [մարդը], գերազանցելով [մյուս] արարածներին, Արարչին է նման՝ ըստ այնմ. «Ես ասացի, որ աստվածներ եք» (Սաղմ. 2Ա, 6), այդպես էլ մեղքերով բոլոր արարածներից ավելի անարգ վիճակում է հայտնվում: Այդ պատճառով էլ Հոր Իմաստությունն արարածներին մեջ նրան համեմատ ոչ մեկի չի գտնում, ինչ

պատճառով, ասես ճարահատված, [մարդկային ցեղին] վերջում կրկին նույն տեսակին է նմանեցնում. «Նման է նա մանուկների»:

Արդ՝ հրեա ցեղը մանուկների նմանվեց. նախ՝ որովհետև մանուկն իր օգուտը չի գիտակցում. այսպես էլ նրանք [Տիրոջ]՝ իրենց այցելության ժամանակը չհասկացան (հմմտ. Ղուկ. ԺԹ 44). «Եթե գիտեանայիր գոնե քո խաղաղությունը, բայց [այն] այժմ քեզանից ծածկվեց» (Ղուկ. ԺԹ 42):

Երկրորդ՝ մանուկը միայն տեսանելի բանն է նկատում. այսպես էլ նրանք, Քրիստոսի մեջ [միայն] երևացողը տեսնելով, դայթակղվեցին, և սրանով Տերը նրանց համար դայթակղության քար դարձավ:

Ովքեր ասում են հրապարակներում: Այսինքն՝ քաղաքի ընդարձակ տեղերում, ուր մարդիկ սովորաբար առևտուր են անում: Եվ քանի որ մանուկները, ազատ լինելով այս աշխարհի հոգսերից, միշտ խաղում են, որտեղ էլ պատահի, և երբեմն էլ հրապարակում հավաքված մարդկանց մեջ են խաղեր հորինում, երբ տեսնում են, որ իրենց հասակակիցները եկել են մարդկանց հետ, ովքեր, մանկական հասակից նոր դուրս եկած լինելով և առևտրով զբաղվելով ու օգուտի առհավատչյան նոր կերպով վերցնելով, անուշադրության են մատնում նրանց, խա-

ղերի ավարտին զիմում են իրենց ընկերներին, այսինքն՝ կանչում են նրանց և ասում. «Մենք խաղացինք, ինչո՞ւ դուք էլ մեզ հետ չխաղացիք»: «Փողեր հնչեցրինք և ողբեր երգեցինք» (ԺԱ 17), իսկ դուք ոչ մեկն էլ չցանկացաք: Ինչպես ինձ թվում է, սա է [խոսքի մեկնությունը]:

Իսկ ինչ վերաբերում է այս խոսքի խորհրդաբանական իմաստին, ապա պետք է գիտենալ, որ այդ մանուկները Քրիստոսն ու Հովհաննես [Մկրտիչն] են. «Ահավասիկ խելահաս պիտի դառնա իմ մանուկը» (Եւ. ԾԲ 13), և թե՛ «Հավաքվեցին Քո սուրբ Մանկան վրա» (Գործք Դ 27): Սրանք նստեցին Երուսաղեմի հրապարակներում, որն աշխարհում աստվածային մեծ թատրոնն է: [Նրանք] ամենքի վրա ազդող երկու բարձր հնչող շեփորներ էին, որովհետև «Արանց ձայնն ամբողջ երկրով մեկ տարածվեց և Արանց խոսքը՝ աշխարհի ծագերում» (Սաղմ. ԺԸ 5):

Մեկը ողբաձայն գոչում էր և ասում՝ ապաշխարեցե՛ք, սգազգեստ լինելով լացուկոծի էր հրավիրում՝ ասելով. «Այսուհետև ապաշխարության արժանի պտո՛ղ արեք» (Մատթ. Գ 8): Հովհաննեսն անապատում ապաշխարության մկրտություն էր քարոզում: Մյուսը երկնային հարսանիքի քաղցրաձայն եղանակն էր փողում. «Միթե կարելի՞ է բան է, որ հարսանքավորները սուգ պահեն, մինչ Փե-

սան Գրանց Ռետ է» (Մատթ. Թ 15): Սրանք մանուկներ կոչվեցին, որովհետև մանուկների նման զերծ էին այստեղի ունայն զբաղմունքներից, իսկ նրանք, որոնց սրտերը մեծամեծ զբաղմունքների մեջ էին, այսինքն՝ փառքի, այս կյանքի հաճույքների և ազահուլթյունների մեջ էին խեղդված, չչարժվեցին քաղցրեղանակ և ազդու այս փողից, որովհետև նրանց սրտերը մեղքերով մեռած էին: Մեծ Ալեքսանդրը, երաժշտի կողմից պատերազմական եղանակ լսելով, խրախճանքից մարտի էր գնում, իսկ ուրախ նվագ լսելով՝ վերադառնում սեղանակիցների մոտ⁶: Բայց խստասիրտները երկուսից ոչ մեկից էլ չչարժվեցին, բազում ախտերը նրանց սրտերն ապառաժի վերածեցին, ուստի համառում էին իրենց կամքի մեջ:

Երաժիշտը, երբ տեսնում է, որ ողբի [նվագից] չեն ազդվում, ուրախական [մեղեդի] է նվագում. քարոզիչը, երբ տեսնում է, որ դժոխքի [վախից] չեն ազդվում, արքայության մասին է ավետում. դատավորը, երբ չեն հաղթվում աղերսանքից, սպառնալիք է գործածում: Այս ամենը Քրիստոսը փորձեց, և այլևս չմնաց

⁶ Այս հատվածը Պետրոս սրբազանը գրեթե բառացի վերցրել է ս. Դավիթ Անհաղթի «Սահմանք իմաստասիրության» երկի ԺԷ գլխից. տե՛ս Դավիթ Անհաղթ, Երկասիրութիւնք փիլիսոփայականք, համահավաք քննական բնագրերը և առաջաբանը Ս. Ս. Արևշատյանի, Երևան, 1980, էջ 93:

եղանակ, որ մեծ Շեփորը չնվագեց, բայց չչարժվեցին, որովհետև սրտով համառ ու անթլփատ էին, երկաթե ջիւեր էին նրանց պարանոցները և կենդանի Աստծո հանդեպ ապստամբող խիստ և չար սիրտ ունեին: Սրանք, այսինքն՝ [հրեա] օրենսգետներն ու փարիսեցիները Քրիստոսի և Հովհաննեսի ընկերներ կոչվեցին, քանզի նույն ազգից էին:

«Փող հնչեցրինք ձեզ համար, ինչո՞ւ չպարեցիք»: Ո՛վ խստասիրտներ, մի՞թե անորոշ ձայն էր արձակում երկնային փողը, ինչպիսին որ ձերն էր, դրա համար էլ չկամեցաք պատրաստվել այս պարին: Որովհետև եթե յոթ հրեշտակների՝ իրենց շեփորներ փչելու ժամանակ լեռները հրդեհվում էին, աստղերն ընկնում և ծովերը խռովվում բարձր ձայնից, ապա ինչքա՞ն առավել դո՛ւք պետք է Մեծ Խորհրդի Հրեշտակի (տե՛ս Ես. Թ՛ 6) շեփորահարելուց ազդվեիք: Բայց քանի որ ապառաժից էլ ավելի կարծր էիք, էլ ինչ պիտի աներ, որ չարեց, քանի՞ ձևով նվագեց ձեզ արթնացնելու համար, բայց չզարթնեցիք ձեր չարությունների մահաբեր քնից. այդ պատճառով Ես՝ Հոր իմաստության նախանձախնդիր Որդիս, հոգովս վկայում եմ, որ Նա անպարտ է և արդար, որովհետև ինչ կախված էր Իրենից, արեց ձեզ համար:

Եկեղեցու հոգևոր շեփորներն առաքյալներն են, քարոզիչներն ու զանգակի ձայնը: Քրիստոսի հարսները ձայնը լսելիս պարտավոր են շտապել եկեղեցի և հրեշտակների հետ հոգևոր երգերով պարել:

ԳԼՈՒԽ Դ

ՍԵՐՄՆԱՑԱՆԻ ԱՌԱԿԸ

*Երկնային Մշակը բանական այս ազարակը
ձեռք բերելուց և խաչի խոփով հերկելուց հե-
տո ցանկացավ նրա մեջ նաև բարի սերմ ցանել.
«Ահա սերմնահանը ելավ սերմանելու...» (Մատթ. ԺԳ 4):*

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

*«Սերմնացան» չի ասում, որովհետև «սերմ-
նացանը» կարող է նաև նշանակել վարձակալ-
ված մշակը, որինը չէ սերմը, իսկ «սերմնա-
հանը» սերմերի հեղինակին է մատնանշում:
Սերմնահանը Տերն է, սերմը՝ Աստծո խոսքը
և շտեմարանը, որից հանում է սերմը, աստ-
վածային միտքն է՝ խորին և ծածուկ խորհր-
դով լցված: Իսկ սերմնացանն առաքյալներն ու
վարդապետներն են և նրանց շտեմարանները,
որից հանում են սերմը, խորհրդապես աստվա-
ծաշունչ Ս. Գիրքն է: Ուշադրութ՞յո՛ւն դարձրու.*

եթե սերմնացանը չսերմանի, ապա մեր ագարակն ինքնիրեն բարի պտուղ չի կարող տալ, այլ միայն մեղքի փուշ, ինչպես որ նյութական ագարակն էլ առանց բարի սերմի մոլախոտներ և փուշ է բուսցնում: Ուստի պարզ է, որ ամեն բարի արդյունք Աստծո շնորհից է առաջանում, թեպետև մեր գործակցությամբ, որովհետև եթե մեր անձնիշխան կամքը հնազանդությամբ չլինի արգավանդ հողի նման, ապա պտուղ չի տա:

«Եվ երբ սերմանում էր, սերմի մի մասն ընկավ ճանապարհի եզերքին»: Ոչ ոք չի կարող խոսքի նշանակությունն ավելի լավ իմանալ, քան Նա, ով [այն] ասում է. ուստի պետք է ուշադրություն դարձնել Տիրոջ մեկնությունը: Մեր Տերն իր այս խոսքն այսպես է մեկնում. «Ամեն ոք, ով լսում է արքայության խոսքը և չի հասկանում, չարը գալիս է և հափշտակում նրա սրտում սերմանվածը. դա այն է, որ ճանապարհի եզերքին սերմանվեց» (ԺԳ 19): Այստեղից պետք է դաս քաղենք, թե սրտի որքան զգուշությամբ և հեզությամբ ենք պարտավոր Աստծո խոսքը մեր մտքի մեջ ընդունել և ամփոփել: Որովհետև եթե մեր մտքում խոսքի իմաստը տպավորվի, ապա չարն այլևս չի կարող հափշտակել այն, իսկ եթե խոսքի իմաստը և ուժը չմտնեն մեր մտքի մեջ, այլ միայն

երևակայություն մեջ սոսկ հնչումը պատկերվի, ապա այդ ժամանակ չարը, որ իշխում է միայն երևակայության վրա և ոչ թե մտքի, երևակայությունը լցնելով բազմատեսակ ունայնություններով, որոնք միշտ պատկերում է մոլորեցնելու համար, հափշտակում է, այսինքն՝ խոսքի իմաստը եղծում, ինչպես որ սերմը, որ ընկնում է ճանապարհի եզերքին և անցորդների կոխոտմամբ կարծրացած մնում հողի երեսին, թռչունների համար կերակուր է դառնում: Ուստի առաքյալը պատվիրում է. «Հեզուդայա՛սը ընդունեցե՛ք ձեր մեջ սերմանված խոսքը, որ կարող է փրկել ձեր հոգիները» (Հակ. Ա 21): Հողի միջինը միտքն է, իսկ ճանապարհը՝ երևակայությունը: Արդարև, եթե կամենում ես, որ խոսքի սերմը քո մեջ մնա և ոչ թե դեերին կերակուր դառնա, ապա թե՛ ընթերցելիս, թե՛ Ավետարանը կամ քարոզները լսելիս, հասկացիր սիրով և պահիր հոժարություն: Այս խորհրդով է Ավետարանի ընթերցման ժամանակ ասվում «օրթի», այսինքն՝ ուղղապես լսեցե՛ք, «պոռոխումե»՝ ուշադրություն դարձնենք, ինչպես նաև՝ երկյուղածությամբ լսեցեք:

Բարոյականապես՝ բղջախոհ մարդն է դեերի ճանապարհը, որոնք աչքերի և ականջների միջով մտնում են նրա սիրտը և խոսքը հափշ-

տակում նրանից: Սրա մասին է ասվում. «Ազոավի պես մեռակ ու անօգնական անտեցիր ճանապարհին» (Երեմ. 9. 2):

Այստեղից հասկացի՛ր, թե աստվածային խոսքերի մեջ տգիտությունը ինչքան է վնասում մարդուն, քանզի թեև որոշ իմաստուն մարդիկ ևս լսելով անտեսում են, բայց մեծավ մասամբ հիմարներն են, որ չեն հասկանում:

«Եվ մի ուրիշ մաս ընկավ ապառաժի վրա» (ԺԳ 5): Ըստ Տիրոջ մեկնություն՝ ապառաժն անհաստատ մարդն է: Չասաց՝ «քարոտ տեղերում», որ նաև այն սիրտն է նշանակում, որ մեղքերի հետ նաև բարեգործության հող ունի, ուր երբեմն սերմը զորանալով՝ խոր արմատներ է գցում և աճում, այլ՝ «ապառաժի վրա», որովհետև որոշ ազարակներում այնպիսի տեղ է լինում, ուր հողի տակ ապառաժ քար է թաքնված լինում, ուր սերմն ընկնելով՝ քարի ջերմությունից և ոռոգման խոնավությունից հեշտությամբ բացվում և բուսնում է, սակայն արևի ծագման ժամանակ ոչ այնքան ինքը, որքան նրա տակ եղած քարը տաքանում է, և նա, հաստատուն արմատ չունենալով, չորանում է:

Իսկ բարոյականապես՝ ապառաժը սրտի երկմտությունն է, որով մարդն անհաստատ է դառնում՝ ըստ այնմ. «Երկմիտ մարդն իր բոլոր

ճանապարհներում անհաստատ է» (Հակ. Ա, 8), **և ծովի նման միշտ տրամոլթյամբ և թախծոլթյամբ տարուբերվում է, ուստի երբ ինչ-որ մխիթարիչ խոսքեր է լսում, խնդոլթյամբ և միամտաբար ընդունում է և ջերմոլթյամբ հետևում՝ կարծելով, թե ինչպես որ սկզբում խնդոլթյամբ ընդունեց, այդպես էլ միշտ խնդամիտ է մնալու:**

«Բայց արևի ծագման ժամանակը» (ԺԳ, 6) նշանակում է փորձոլթյունն ու նեղոլթյան տապը, որն Աստված առաջացնում կամ թույլ է տալիս, որ դեբ հարուցի: Որովհետև ինչպես որ արեգակի ջերմոլթյունն է անհրաժեշտ բույսերի աճման համար, այնպես էլ նեղոլթյունը՝ առաքինոլթյունների աճման, ուստի ասաց՝ «խոսքի համար նեղություն լինելու ժամանակ», իսկ մեկ այլ տեղ՝ «Գայթակություններ պե՛տք է, որ գան» (Մատթ. ԺԸ, 7):

«Ձորացավ»: Այսինքն՝ երկմիտը վրդովվեց և ալեկոծվեց, սկսեց հուսահատվել և գղջալ, որովհետև չէր մտածում, որ նեղոլթյան կհանդիպի: [Այդպիսիները նեղոլթյան] գալու ժամանակ արագ գայթակղվում են: Ով լսում է խոսքը, եթե կամենում է պտղաբերել, ապա պետք է նախ ամեն ինչի մասին մտածելով ընդունի [խոսքը], իսկ երկմիտը և անհամբերը հանգամանքների մասին նախօրոք չեն հոգում, ապա թե ոչ չէին ընդունի: Երկմիտներից ոմանք, ովքեր

ցանկանում են անհոգ ապրել, ուրախությամբ հավատքի են գալիս, բայց երբ այնտեղ նեղություններ են ճաշակում, իսկույն վշտանում, մի կողմ են քաշվում և չորանում: Հրեաներից և թուրքերից ոմանք հավատքի են գալիս, բայց երբ նեղությունը պատում է նրանց, չորանում են: Ոմանք սիրով և խնդությամբ ուսման մեջ են մտնում, և երբ դժվարություն և խրթնություն է հանդիպում, չորանում են, որովհետև շատ հող չունեն, այսինքն՝ մտավոր ընդունակություն՝ խոնարհության և հեզության հետ:

Եվ ուրիշ մի մաս ընկավ փշերի մեջ (ԺԳ 7): Ըստ Տիրոջ խոսքի՝ փշերն աշխարհի հոգսերն ու հարստության պատրանքներն են: Ինչպես որ փշերը, պատելով բույսի արմատները, ընդդիմանալով տապին և քամուն, խեղդում են բույսը, այդպես էլ այս աշխարհի հոգսերը, հոգին պաշարելով [և հեռացնելով] Քրիստոսի սիրո ջերմությունից, Ս. Հոգու շնորհների քամիներից զրկելով, ընդդիմանալով խեղդում են ոչ այնքան խոսքը, որքան հոգին. «Ոսկորների (այսինքն՝ հոգու գորությունների) ցեցը մտահոգվող սիրտն է» (Առաջ. ԺԳ 30): Ուստի Տերը խրատում է. «Մի՛ մտածեք կերակրի և հագուստի մասին» (հմտ. Մատթ. Զ 28, 31)՝ ասես արգելելով ավելորդ մտահոգությունը և ո՛չ չափավորը, որ հոգու հան-

դարստությամբ է լինում: Իսկ հարստության պատրանքները երկուսն են. նախ՝ [այն պատրանքները, որոնք] խաբում են նրանց, ովքեր աշխատում են հարստություն ձեռք բերել, իսկ ովքեր հարստության են ձգտում, սատանայի փորձությունների մեջ են ընկնում. ահա՛ խաբվածը: Բացի աշխարհականներից, նմանատիպ ախտավոր եկեղեցականներ էլ կան: Երկրորդ՝ [հարստության այն պատրանքներն են, որոնք խաբում են] նրանց, ովքեր արդեն ձեռք են բերել [հարստություն], որովհետև իրենց գեղեցկությամբ զգայարաններին են խաբում, որոնք դրանից առավել մեծ հաճույք են ստանում, քան Աստծո խոսքից: Ուստի երբ լսում են խոսքը, անտեսելով՝ մեծամեծ հոգսերով են վատնում ժամանակը՝ ցանկալի բաները ստանալու համար, որովհետև հոգուց առավել մարմինն են սիրում: Այսպիսին էր այն պատանին, ով հարստության հետ նաև ավետարանական կատարելությունն էր ցանկանում ունենալ (տե՛ս Մատթ. ԺԹ 16): Եվ երբ Տերը սա անհնարին ցույց տվեց ունեցվածքի հանդեպ [պատանու] մեծ սիրո պատճառով, նա խոսքը խեղդեց, թեպետև տրտմությամբ [սա արեց]: Թշնամին նենգությամբ խնդրում է ամրոցը՝ խոստանալով խաղաղություն և հանգստություն, բայց երբ ստանում է,

թուլն է թափում: Նմանապես հարստութիւնն է խաղաղութիւնն և հանգստութիւնն խոստանում, բայց երբ գրավում է [մարդու] սիրտը, անչափ հոգսերով է լցնում, հատկապես վշտերով և մտազբաղությամբ. սա՛ է հարստութեան պատրանքը:

Դարձյալ՝ բարոյապես՝ փշերը մարդու հատուկ կամքն է, որը բարի բույսը ծածկում է և չի թողնում, որ իր հետ աճի: Որովհետև ինչպես որ փշերը ծածկում են բույսը և իրենք համարձակ են երևում, այդպես էլ ախտերով ապականված մեր անձնիշխան կամքն է ըստ իր բաղձանքների ցանկանում գործել, որից խոսքի հրամանը խեղդվում է:

Եվ ուրիշ մի մաս ընկալ պարարտ հողի մեջ (ԺԳ 8): Ըստ Տիրոջ խոսքի՝ պարարտ հողը նա է, ով լսում է խոսքը և հասկանում: Ո՞վ է սա: Նախ՝ իմաստունը՝ ըստ Սողոմոնի՝ «Իմաստունն ունկնդիր է լինում խրատին» (Սուս. ԺԲ 16), երկրորդ՝ հնազանդը, որի պտուղը մեկին հարյուրապատիկ է, երրորդ՝ խոնարհը, որի պտուղը վաթսունապատիկ է: Սրանց մասին է ասում Պողոս առաքյալը. «Գերում ենք մտքերը Քրիստոսին հնազանդվելու համար» (Բ Կորնթ. Ժ 5). խոնարհների միտքն է հնազանդվում Քրիստոսի խոսքերին, չորրորդ՝ հեղմարդը, որի պտուղը մեկին երեսնապատիկ է՝

ըստ այնմ. «Հեզգն է երկրի ժառանգը» (հմմտ. Սաղմ. Լ, 211, Մատթ. Ե 5): Ինչպես որ հողն է անձրև ընդունում, այդպես էլ հեզը ոչ միայն բնածին խոսքն է ընդունում, այսինքն՝ բնական օրենքը, այլև կյանքի խոսքի սերմը: Պարարտ հող է այն սիրտը, որը ոչ ախտերի հարձակումից չորացած է, ոչ քարքարոտ է երկմտությամբ և անհամբերությամբ, ոչ էլ փշաբեր՝ բնական ցանկություններով ձգտելով այս աշխարհի ունայնությանը: Այսպիսի սիրտը երեք աստիճան ունի. լավ՝ բնական օրենքով. սա երեսնապատիկն է, ավելի լավ՝ [բնական օրենքին] ավելացած գրավոր օրենքով. սա մեկի դիմաց վաթսունապատիկն է. և լավագույն՝ [սրանց ավելացած] ավետարանական օրենքով. սա էլ հարյուրապատիկն է: Եվ ըստ Շնորհալու՝ օրինավորը երեսնապատիկն է, կուսությունը՝ վաթսունապատիկը, մարտիրոսներն էլ՝ հարյուրապատիկը⁷:

Դարձյալ [օրինակ] նույնից⁸. բարեգործն այստեղ երեսնապատիկն է, դրախտում՝ վաթսունապատիկը. իսկ երկնքում, այսինքն՝ Աստ-

⁷ Տե՛ս Մեկնութիւն Սուրբ Աւետարանին որ ըստ Մատթէոսի (=ՄՍԱՄ), արարեալ ի սրբոյն Ներսիսէ Շնորհալոյ մինչ ի քամարն 17 թիւգերորդ գլխոյն, և անտի աւարտեալ յերանելոյն Յօհաննու Երզնկացոյ, որ և կոչի Ծործորեցի, Կ. Պոլիս, 1825, էջ 296-297, հմմտ. Գրիգոր Տաթևացի, Ձմեռան քատոր (=Ձմեռան), Երուսաղէմ, 1998, էջ 383:

⁸ Այսինքն՝ ս. Ներսես Շնորհալուց:

ծո սիրո մեջ՝ հարյուրապատիկ. աշխարհական բարեգործը երեսնապատիկ է, վանականը՝ վաթսուներկապատիկ, անապատականը՝ հարյուրապատիկ: Դարձյալ՝ սկսնականներինը երեսնապատիկ է, աճողներինը՝ վաթսուներկապատիկ, իսկ կատարյալներինը՝ հարյուրապատիկ:

Արդ, այս պարարտ հողը, որ այսպիսի պտուղ է տալիս, առանց փորձանքների չի մնում, քանզի սրա վրա էլ է մեծ ջերմություն տվող արեգակը ծագում և փչում են դեի ուժգին քամիները, բայց քանի որ իր արմատները խորն է գցել, դիմադրում է փորձություններին և համբերությամբ պտուղ տալիս:

«Ելավ սերմնահանը»: Այսինքն՝ Բանը ելավ Հորից, այս աշխարհի ագարակը եկավ մարդեղությամբ և խոսքի սերմն առանց նայելու առատորեն սերմանեց ոչ միայն հավատացյալների պարարտ հողում, այլ նաև հրեաների ճանապարհին, հեթանոսների ապառաժների վրա և թուրքերի փչերի մեջ. «Արքայության Ավետարանը պիտի քարոզվի ամբողջ աշխարհում» (Մատթ. ԻԴ, 14): Տե՛ս քո երկնավոր Հոր գուլթը, որ ծագեցնում է Քրիստոս Արեգակին և Նրա խոսքի անձրևն անաչառապես թափում արդարների և մեղավորների վրա:

ԳԼՈՒԽ Ե

ՄԱՐԳՈՒ ՍԿՁԲԻ ԵՎ ՎԱԽԾԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Աշխարհի միակ Ուսուցիչ մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսը, մեր մարդկային բնությունը մոլորված տեսնելով մարդու սկզբի և վախճանի մասին զանազան կարծիքներով (որովհետև ոմանք, հավատ չընծայելով աստվածային Ս. Գրքին, մարդու սկզբի մասին ասում էին, որ նորաստեղծ արգավանդ հողից է՝ արեգակի զորությունմբ, իսկ վախճանին նյութականորեն նայելով՝ կարծում էին, որ ուրիշ կենդանիների նման մարդս ոչնչանում է. այսպիսիք էին սաղուկեցիներն ու նրանց հետևորդները, ովքեր ասում էին, թե հարություն չկա (տե՛ս Մարկ. ԺԲ 18)), ողջամիտ մարդկանց կարծիքները շտկելու, այնպիսիների մոլորությունը հանդիմանելու և հարության խորհուրդն օրինակի միջոցով ցույց տալու համար՝ այս առակը պատմեց.

«Երկնքի արքայությունը նմանվեց մի մարդու, ով իր արտի մեջ բարի սերմ սերմանեց» (Մատթ. ԺԳ 24):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Նկարագրապես՝ Քրիստոսն է արդարև երկնքի արքայությունը: Երկնքի արքայությունը Հորը տեսնելու մեջ է՝ ըստ այնմ. «Ով Ինձ տեսավ, Հորը տեսավ» (Հովհ. ԺՂ. 9): Քանզի Քրիստոսին տեսնելը հոգևոր դրախտն է. այս միտքն ունի այստեղ այն խոսքը, որ ավագակին ասաց. «Այսօր Ինձ հետ դրախտում կլինես» (Ղուկ. Ի 9. 43): Այսպիսի նկարագրական մեկնությունը ոմանք մերժում են, բայց պետք չէ՛, որովհետև ամբողջ խորհուրդը սրա մեջ է:

Խորհրդապես՝ [երկնքի արքայությունը] գինվորյալ Եկեղեցին է: Որովհետև ինչպես երբ ասում ենք պարսից թագավորություն, հասկանում ենք պարսից ազգը, այսպես երբ ասվում է երկնքի արքայություն, հասկացվում է Քրիստոսի Եկեղեցին, որի վրա թագավորում է Քրիստոսը և դժոխքի թագավորությունը չի իշխում՝ ըստ իմաստունի խոսքի (տե՛ս Իմաստ. Ա. 14): Արդ, սրա սկիզբն ու վախճանն է ասվում, թե նման է իր արտի մեջ բարի սերմ ցանողին:

«Եվ երբ մարդիկ քնած էին» (ԺԳ. 25): Այլաբանորեն՝ [«մարդիկ» բառով] արտի տիրոջը նկատի ունի, այսինքն՝ Քրիստոսին: Նրա մասին այլաբանորեն է ննջել ասվում, որովհետև Նա

ճշմարիտ քուն չունի. այլ նշանակում է՝ թույլ է տալիս թշնամուն, [որ գործի]. «Ջարթնի՛ր, ինչո՞ւ ես անում, Տե՛ր» (Սաղմ. 107. 23): Այսպես այն ժամանակ Հիսուսը նավախելի մոտ ննջում էր. «Եվ մեծ մրրիկ բարձրացավ ծովում: Եվ երբ աղաչեցին, Տերն ասես քնից զարթնեց և ծովին աստեց» (Յան. Մարկ. 7. 37-38): «Ննջելը» թույլ տալն էր, «մրրիկը»՝ փորձության գալը, որովհետև եթե [Տերը] չննջի [չարին] թույլ տալով, որոմնացանը երբեք չի համարձակվի գալ:

Բարոյականապես՝ [մարդիկ] թուլամորթ առաջնորդներն են, որոնց Տերը նշանակեց իրենց գերդաստանների վրա: Նրանք, սպասավորներին անտեսելով, ուտում-խմում են, հարբում և մեղքով քուն մտնում, իսկ նրանց արտերում թշնամի որոմնացանն ազատորեն գործում է: Նրանք իբրև այգու պահպան կարգվեցին, բայց իրենց այգին չեն պահպանում:

Դարձյալ՝ բարոյականապես՝ [«մարդիկ»] բառով նկատի է առնված յուրաքանչյուր անձ: Որովհետև մարդու սիրտն արտի նման է՝ Աստծո խոսքի սերմն ընդունող, իսկ միտքը մշակն է: Պետք է արթնոթյամբ պահպանել ականջների և աչքերի դռները, որպեսզի որոմնացանը մուտք չգործի, ուստի ասում է. «Ամենայն զգուշությամբ պահի՛ր քո սիրտը, որովհետև Գրանից է բխում

կյանքի աղբյուրը» (Առակ. Դ. 23): *Երանության է արժանի ծառան, եթե Տերը գալով՝ նրան արթուն գտնի. այս երանությունը ժառանգելու համար էր Եսային փափագելով ասում. «Ո՞վ կկարգի, ինձ պահպանելու արտի հունձը» (Ես. ԻԷ. 4). Թեպետ Քրիստոսը պատերազմող թշնամիների համար թողեց իր ազգի արտը, սակայն [այն] անարգեց:*

«Ձե՞ որ բարի սերմ սերմանեցիր, ուրեմն որտեղի՞ց է որոմը» (Ժ. Գ. 27): *Զարմացող ծառաները հրեշտակներն են, որոնք զարմանում են մեղավորների բազմության վրա, ինչպես նաև վարդապետները: Մեղավորը մեղք է գործում, բայց չի զարմանում, որովհետև դրա ծանրությունը չգիտե խավարած միտք ունենալու պատճառով: Այսպես Միքայելը չհանդուրժեց հայհոյության դատաստանը. ո՛չ ինքը հայհոյեց, ո՛չ էլ գեւից լսել ցանկացավ (տե՛ս Հուդա Ա. 9):*

«Կամենո՞ւմ ես՝ գնանք քաղենք հանենք այն» (Ժ. Գ. 28): *Եթե Աստված երկայնամիտ չլիներ, այլ հրեշտակներին թույլ տար, մեղավորներին վայրկենապես կոչնչացնեին, որովհետև չէին հանդուրժում: Այսպես էլ սուրբերն են զարմանում, երբ Տիրոջ կողմից բարի սերմ ցանելուց հետո տեսնում են դուրս եկած որոմը՝ ըստ այնմ. «Ինչպե՛ս պոռնիկ դարձավ հավատարիմ քաղաք Սիոնը» (Ես. Ա. 21): Տերը չի թողնում [որոմները*

ոչնչացնել], նախ՝ որովհետև առաքինիներին կրթելու միջոց են, երկրորդ՝ նրանցից բարիքներ է հանում, երրորդ՝ որոմների արմատը շատ հաստատուն է՝ ըստ այնմ. «ՏԱԿԵՅԻՐ ԱՐԱՄԳ, և արմատ գցեցին» (Երեմ. ԺԲ 2): Իսկ ցորենի արմատները նրանց մեջ բազում են կամ նրանց մոտ են աճում, ուստի եթե [որոմը] արմատախիլ արվի, ցորենին վնաս կհատուցվի: Ինչպես օրինակ՝ եթե թուրքերի թագավորը որոմի նման դուրս նետվի, հարուստ քրիստոնյաներից շատերը, ովքեր նրա հովանու ներքո խաղաղությամբ են ապրում, կվնասվեն:

«ՀԱՃԻ ԺԱՄԱՆԱԿ ԲՆՃՈՂԱՆԵՐԻՆ ԿԱՍԵՄ» (ԺԳ 30): «Հունձը» երկու տեսակ է: [Առաջինը] առանձնականն է, որը յուրաքանչյուր մարդու մահն է մինչև աշխարհի վախճանը, և սրա համար է Սերը՝ հրամայում հավաքել որոմը և առանձնացնել այրելու համար: Տե՛ս, որ ոչ թե ասում է. «Խրձեր կապեցեք և այրեցե՛ք», այլ՝ «[Խրձեր կապեցեք] այրելու համար», որով ցույց է տալիս, որ մեղավորները մինչև աշխարհի վախճանը հրեշտակների կողմից պիտի քաղվեն, հավաքվեն և ըստ մեղքերի յուրաքանչյուր տեսակի՝ խուրձ-խուրձ կապվեն. հպարտները՝ առանձին, նախանձները՝ առանձին, և այլն: Եվ ոչ թե միանգամից են այրվելու տրվում, այլ պահվում են

մինչև [աշխարհի] վախճանը: [Հնձի] երկրորդ տեսակն ընդհանրականն է, որն այն ժամանակ կլինի, երբ մարդկային ցեղի հունձը հասնի և հրեշտակները մանգաղը նրա արտը դցեն:

«Աշակերտները մոտեցան և ասացին. «Մեկնի՛ր մեզ համար արտի որոմների առակը» (ժԳ 36): [Քրիստոսի] պատմած առակների մեջ սա ավելի դժվար ընմբռնելի էր, և առաքյալները, չկարողանալով ամբողջովին հասկանալ, [Տիրոջից առակի] մեկնությունը խնդրեցին: Խոնարհ և ուսումնասեր աշակերտին է հատուկ տարակուսանքները ուսուցչին հայտնելը: Աշակերտներից ով կամենում է ուսման մեջ առաջադիմել, այսպես պետք է վարվի: Մեկնում է Տերն իր խոսքերը, որոնք մեծամիտներից ծածկում էր առակով և այժմ խոնարհներին է հայտնում:

«Նա, ով սերմանում է բարի սերմը, Մարդու Որդին է» (ժԳ 37): «Բարի սերմ»-ով ընդհանրապես բոլոր մարդիկ են հասկացվում, ովքեր բնությամբ բարի ստեղծվեցին: [Տերը] սրանով հայտնում է, որ մարդկանց ստեղծման հեղինակն Ինքն է:

«Իսկ արտն այս աշխարհն է» (ժԳ 38): Նախորդ առակում սերմն Աստծո խոսքն էր, իսկ արտը՝ մարդու սիրտը, իսկ այստեղ սերմը մարդիկ են, իսկ արտը՝ այս աշխարհը, ուստի ասում է.

«Բարի սերմը նրանք են, ովքեր արքայության որ-

դիներն են», այսինքն՝ սուրբերը, արդարները և բարեպաշտները: «Իսկ որոմը չարի որդիներն են», այսինքն՝ հետևողությունը: Փոփոխվող բարին կարող է չարից պարտվել՝ ըստ Անհաղթ փիլիսոփայի⁹, և այսպես բարի սերմը չար է դառնում՝ որոմն ընդունելով, բայց ոչ թե ըստ բնություն, այլ ըստ հոգարություն. չարն էլ կարող է բարի դառնալ: Բազմիցս արքայություն որդիները դուրս ելնելով՝ սատանայի որդիներ են դառնում Իսրայելի նման, ով Աստծո անդրանիկ որդին էր և դրանով՝ արքայության որդի, բայց դուրս ելնելով կամ որոմն ընդունելով՝ չարի որդի դարձավ: Եվ չարի բազում որդիներ, Արևելքից և Արևմուտքից գալով, Աբրահամի հետ արքայության որդիներ են դառնում: Ուստի որոմն այստեղ սատանայի հրապուրանքներն են և ոչ թե չարի սկիզբը սատանան է՝ ըստ Մանիքոսի¹⁰:

⁹ Բերդունյանը բառացի այս մեջբերումը վերցրել է ս. Դավիթ Անհաղթին վերագրվող մեկ գործից. տե՛ս Առաքել Սյունեցի, Ամբողջ չարը տանջանքի ենթակա է, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 1996, էջ 58, 81:

¹⁰ Մանիքոսը կամ Մանին Գ դարում Սասանյան Իրանում ծագած մանիքեական կրոնի հիմնադիրն է, ով ծնվել է Հարավային Միջագետքում 216 թ.: Մանիքեականությունը ներառում էր զանազան գաղափարներ քրիստոնեությունից, զրադաշտականությունից և բուդդայականությունից: Մանիի ուսմունքը դուալիստական բնույթ ուներ, որը ներկայացնում էր երկու նախասկիզբների՝ բարու և չարի, լույսի և խավարի պայքարը: Նա Քրիստոսին չէր ընդունում մարմնով ծնված, այլ առաջը,

«Թշնամին, որ վարեց այն, սատանան է» (ԺԳ. 39):
Քրիստոսն է վարում և հերկում սիրտը՝ ճշմարտությունն առաջադրելով: Իսկ սատանան այն ժամանակ է վարում, երբ բարի բանի պատրվակի ներքո խոսքով հավանեցնելով՝ մտնում է սրտի արտի մեջ և ապա ըստ իր կամքի չար որոմը ցանում. նա մեր գլխավոր թշնամին է, ուստի պետք է զգուշանանք նրանից:

«Հունձն այս աշխարհի վախճանն է»: *Ընդհանրապես նշանակում է այս կյանքի վախճանը:*

Թվացյալ, արհամարհում էր օրենքներն ու մարգարեությունները: Մկրտությունն ընդունում էր միայն լուղով, իսկ հաղորդությունը՝ միայն հացով: Ամուսնությունը պիղծ էր համարում, արգելում էր կենդանական ծագում ունեցող կերակուրներ ուտելն ու գինի խմելը: Չէր ընդունում հարությունը, քարոզում էր խիստ ճգնակեցություն: Իսկական մանիքեցին չպետք է ունենար սեփականություն, ընտանիք, տուն, պետք է հրաժարվեր աշխարհիկ վայելքներից և այլն: Մանին իր նամակներում շատ անգամ իրեն անվանել է «Հիսուս Քրիստոսի առաքյալ», իրեն նույնացրել Ավետարանի «Մխիթարչի» հետ: Վահրամ Ա պարսից թագավորի հրամանով 278 թ. նրան մորթազերծ են անում, մորթի մեջ հարդ լցնում կախելով այն քաղաքի դռներից մեկի մոտ: Մանիքեությունը մեծ ազդեցություն է ունեցել միջնադարյան զանազան աղանդների վրա, ինչպիսիք են մծղնեությունը, պավլիկյանները, թոնդրակեցիները, բոգոմիլները ևն: Մանիքեության մասին տես **Ե. Գ. Տեր-Մինասյան**, Միջնադարյան աղանդների ծագման և զարգացման պատմությունից, Երևան, 1968, էջ 91-100, Ընդհանուր եկեղեցական պատմություն, հ. Ա, հիսուս Երուանդ վարդապետ Տեր-Մինաստեանց, Ս. Էջմիածին, 1908, էջ 186-190, ԹՀ, էջ 670-672: Բերդույանը Մանիից վկայակոչման համար իբրև աղբյուր է գործածել ս. Դավիթ Անհաղթին վերագրված վերագրյալ երկը. տես նույն տեղում, էջ 61, 90-91:

Տիրոջ խոսքից հայտնի է, որ իսկապես այս աշխարհը վերջ ունի ի հեճուկս հին փիլիսոփաների, ովքեր ասում էին, թե այս աշխարհի ծնունդն ու ապականությունը հավիտենական են:

«Հնձողները հրեշտակներ են»: Ներկայումս «հնձողները» [հոգևոր] ուսուցիչներն են, ովքեր առաքյալների սակավ մշակների հետ հնձեցին սատանայի արտը և լցրեցին Քրիստոսի կալը՝ ըստ այնմ. «Հուճճ առատ է, իսկ մշակները՝ սակավ» (Ղուկ. Ժ 2): Իսկ [աշխարհի] վախճանին հրեշտակներն են լինելու հնձողները, ովքեր Քրիստոսի հրամանով մարդկանց արտը գերանդիով են հնձելու. «Ուղարկեց իր գերանդին՝ Նա, ով ասում էր ամպերի վրա, և հնձվեց երկիրը» (Հայտ. ԺԴ 16):

«Ինչպես որոմն է հավաքվում» (ԺԳ 40), այդպես պիտի հավաքվեն մեղավորները հրեշտակների ձեռքով Քրիստոսի արքայությունից, այսինքն՝ հավատացյալների միջից, ովքեր Քրիստոսի արքայությունն են, որովհետև նրանց մեջ է կամքով թագավորում:

«Բոլոր գայթակությունները, այսինքն՝ նրանց, ովքեր անօրենություններ են գործում» (ԺԳ 41): Գայթակղություններ են կոչվում, որովհետև գայթակղվեցին խոսքից՝ սայթաքելով Քրիստոս քարի վրա, և որովհետև շատերին գայթակղեցրին՝ չվախենալով այն խոսքից. «Ով այս փոքրիկներից

մեկին գայթակղեցնի...» (Մատթ. ԺԸ 6):

«Կոգեմ կրակի հնոցի մեջ» (ԺԳ 42): Այս խոսքով նախ ցույց է տրվում, որ այն ժամանակ են ընկնելու կրակի մեջ՝ առաջին կապված խրճե-րի հետ, երկրորդ՝ ցույց է տրվում, որ մահ-վամբ հնձվողներից հետո նաև հարուժյուն կա, երրորդ՝ թե կան դժոխք և արքայություն:

«Նրա արքայությունից». ինչպես մեկնեցինք՝ արդարներից և ոչ թե երկնքի արքայությունից, քանի որ այնտեղ որոմները չեն կարող մտնել, որպեսզի մյուս անգամ հավաքվեն: Երանի՛ նրան, ով այստեղ փափագում է այն ժամանակ ցորենի շեղջերին խառնվել և ըստ այդ պատ-րաստում է իրեն, որ այնտեղ բարի սերմերի հետ հավաքվի երկնքի արքայության շտեմա-րանների մեջ:

«Այնտեղ կլինի լաց և ատամների կրճտում»: Աչ-քը, երբ զրկվում է լույսից, թախիծից մաշվում է: Մեղավորների աչքերը զրկվում են Քրիստո-սի քաղցր լույսին նայելուց, այդ պատճառով հավիտյան տխրությամբ են նայում: Թեպետ այնտեղ արցունքով չի լինում, որովհետև կերա-կուր և ըմպելիք չկան, բայց ցրտից ատամների կրճտում է լինում. թեպետ դժոխքում իրական ցուրտ լինում է, ինչպես Աստվածային Գիրքն է հաստատում, այստեղ այլ իմաստով է խոսում:

«Կզցեն կրակի հնոցի մեջ»: Այսինքն՝ կրակի մեջ պիտի լաց լինեն: Բացի ցրտից, ատամների կրճատում լինում է նաև սաստիկ ցավերից, որ պատճառում է կատաղի բոցը մեղավորներին, որով ոչ միայն ատամներն են կրճատեցնում, այլ նաև լեզուն կծոտում: «Հիմագերոդ հրեշտակն իր սկավառակից թափեց գազանի գահի վրա, նրա թագավորությունը խավարեց, և [մարդիկ] ցավից իրենց լեզուներն էին կծոտում» (Հայտ. ԺԶ 10): Կրակն այրելիս սևացնում է. դա՛ է խավարեցնելը: Բայց [ատամների կրճատմը] նաև դժոխքում մեղավորների ունեցած բարկութունից է լինում: «Բարկությամբ շարժվելով՝ իր ատամներն ինձ վրա կրճատեցրեց» (Հոբ. ԺԶ 10), «Զայրանում էին և իրենց ատամները կրճատում նրա վրա» (Գործք Է՝ 54): Մեղավորները դժոխքում զայրանում են ոչ միայն միմյանց վրա, այլ նաև Աստծո, ուստի հայհոյում են: Մեղքն Աստծուց հեռացումը և արարածներին հարումն է, ինչ պատճառով արդարացիորեն կզրկվեն Աստծուց, ուստի լաց կլինեն և կտանջվեն արարածների կողմից, որով կկրճատեցնեն ատամները: Այս է պատճառը, որ [Տերն] այս երկու ընդհանրական պատիժներն է դնում՝ չնայած այնտեղ պատիժների բազում լինելուն:

ԳԼՈՒԽ Զ

ԱՐՔԱՅՈՒԹՅԱՆ ԽՈԿՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Առաջինից ավելի զերազանց առակաբան Երկրորդ Սողոմոնը, երբ արքայությունն ընդհանրապես բարի սերմի նմանեցրեց, որպեսզի ոչ ոք չտարակուսի, թե արդյոք ո՞ր սերմին է հատկապես նմանվում այն, այստեղ մանանեխի օրինակն է բերում՝ ճանապարհ հարթելով մեզ համար դեպի մյուս սերմանվածի նմանությունը.

«Երկնքի արքայությունը նման է մանանեխի հատիկի, որ մի մարդ առնելով՝ սերմանեց իր արտի մեջ»
(Մատթ. ԺԳ.31):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Մանանեխը, որ ժողովրդական լեզվով «հառտալ» է կոչվում, թզի սերմի նման է, որ փոքր է բոլոր սերմերից: Բայց երբ աճում է, բոլոր բան-

Չարներին ավելի է մեծանում, մինչև որ երկնքի թռչունները նստում են նրա ճյուղերի վրա:

Այլաբանորեն՝ [մանանեխը] մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսն է, ով խոնարհությամբ բոլոր մարդկանցից փոքր էր, բայց երբ մարդիկ, այսինքն՝ Հովսեփն ու Նիկողեմոսը, վերցրին Նրան ու թաղելով սերմանեցին գերեզման արտում, հարություն առնելով՝ աճեց և մեծ ծառ դարձավ, ինչպես Կենաց ծառը՝ դրախտում:

«Եվ մեծ ճյուղեր տվեց»: Նրա ճյուղերը տասներկու առաքյալներն էին, ովքեր աշխարհով մեկ տարածվեցին, և նախասահմանված հեթանոս իմաստուն թռչուններից շատերը հավատալով Նրա ճյուղերի վրա թառեցին: Այս ծառը հույժ մեծացավ Դանիելի ծառի նման (տե՛ս Դան. Դ. 7-9). նրա բարձրությունը հասավ երկինք, իսկ լայնությունը երկրի երեսին [տարածվեց], նրա ներքևի մասում գազանները՝ հեթանոսներն են բնակվում, իսկ ճյուղերին հրեաների թռչունները թառում: Այս ծառի մեծ ճյուղերից մեկը սուրբ Պողոսն էր, որի վրա թառեց երկնային թռչուն Դիոնիսիոսը¹:

Խորհրդապես՝ [մանանեխը] Քրիստոսի Եկեղեցին է, որովհետև սա մանանեխի հատիկի նման խիստ փոքր էր, բայց երբ այս աշխարհ

¹ Նկատի ունի Պողոս առաքյալի աշակերտ և Դիոնիսիոս Արեոպագոսուց:

ագարակում Քրիստոսի կողի կրկնակի վտակներով ուռգվեց, շատ մեծացավ, սուրբ վարդապետների ճյուղերն արձակեց, որոնց վարդապետության հովանու ներքո խոնարհ մարդիկ բնակվեցին, ովքեր թռչունների նման բարձրաթռիչ էին՝ ըստ այնմ. «Թող խոնարհ եղբայրը պարծենա իր բարձրությամբ» (հմմտ. Հակ. Ա 9):

Բարոյականապես՝ [մանանեխը] արքայության և Սուրբ Ավետարանի խոկումն է, որը Քրիստոսի արքայության հայելին է: Երբ սա (արքայությունը - թրգմ.) խոկմամբ մարդու սրտի մեջ է ընկնում, սկզբում մանանեխի հատիկի նման փոքր է, բայց երբ ամենօրյա խոկմամբ արմատանում է, զորանում, աճում է հույժ և առաքինությունների մեծ ճյուղեր արձակում, այսինքն՝ կուսություն, աղքատության, խոնարհության և հեզության, մինչև գալիս է երկնային թռչուն Քրիստոսը և հաստատվում նրա ճյուղերի վրա. «Ես ո՞ւմ մեջ եմ հանգստանալու, եթե ոչ հեզերի և խոնարհների» (Ես. 4,2): Եվ ուր Քրիստոսն է գալիս, գալիս են և ուրիշ թռչուններ. «Հրեշտակների բանակները շրջապատում են Նրանից երկյուղածների» (Սաղմ. 1,9, 8): Ուստի ավետարանական խոսքերը, որոնք արքայության մասին են խոսում, նմանվում են կայծի, որ մանանեխի նման փոքր է, բայց երբ ընկնում է մարդու սրտի անտառի

մեջ, մի խոսքից՝ ասես մի կայծից, բորբոքվում է Քրիստոսի սիրո հուրը և բարոյական մանանեխից առաքինության ծառն է բուսնում:

Դարձյալ՝ արքայության խոկումը, որ Քրիստոսի խոսքից է բխում, անձրևների կաթիլների է նման, որոնք մանանեխի հատիկից էլ փոքր են, բայց շնորհների մեծամեծ գետերի պատճառ են դառնում, որով ամբողջ հողին է ոռոգվում, ուստի առաքյալը հօգուտ մեզ պատվիրում է. «Վերին բաների մասի՛ն խորհեցեք, ուր Քրիստոսը նստած է Աստծո աջ կողմում» (Կող. Գ. 2): Նման է նաև այն աղբյուրին, որ փոքր էր, բայց հորդեց և մեծ գետ դարձավ (տե՛ս Եսթ. Ա. 10): Իսկ մանանեխի հատկությունների մասին տե՛ս Մատթեոսի ԺԳ 32-ի մեկնության մեջ: Հավատքը կրոր մանանեխի նման շարժում է դեերի լեռները, և աղավնի Հողին թռչուններ է ընդունում:

ԳԼՈՒԽ Է

ԱՎԵՏԱՐԱՆԻ ԱԾՈՂ ԶՈՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Մեր Տերը, Սուրբ Ավետարանի աճող զորութիւնը, Իր մեծ գութն ու ծայրագոյն խնամքը մարդկանց ցույց տալ կամենալով, այս առական ասաց.

«Երկնքի արքայութիւնը նման է թթխմորի, որ մի կին վերցնելով՝ դրեց երեք չափ ալյուրի մեջ, մինչև որ ամբողջը խմորվեց» (Մատթ. ԺԳ. 33):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Կնոջն է հատուկ թթխմոր հունցելը, այդ պատճառով էլ կնոջ օրինակն է բերում: «Թթխմորը» երեք բան է նշանակում: Նախ՝ մեղքերը՝ թե՛ սկզբնական և թե՛ ներդործական, որոնցով աշխարհն ապականվեց: Սրա մասին Պողոսն ասում է. «Մաքրեցե՛ք, դե՛ն անտէք ճին խմորը, որպէսզի նոր զանգված լինէք» (Ա. Կորնթ. Ե 7): Երկրորդ՝ [նշանակում է] ուսմունքը՝ թե՛ հրեական 9 - Աղբյուր բացայ

և թե՛ սաղավթյան¹, որոնցից պետք է մեծապես զգուշանանք, ինչպես Տերն է ասում. «Զգո՛ւյշ եղեք սաղուկեցիների և փարիսեցիների խմորից» (Մատթ. Ժ. 26): Երրորդ՝ [Թթխմորը] այն ավետարանական օրենքն է, որի մեջ է ծածկված արքայության խորհուրդը. այստեղ այս միտքն է նկատի առնված: Որովհետև ինչպես որ Թթխմորն է ամբողջ զանգվածն իր նման դարձնում, այնպես էլ Ավետարանն ամբողջ աշխարհը դեպի իրեն շրջեց: Թթխմորի մեջ երեք բան կա՝ քացախ, աղ, ջուր: Այսպես՝ ավետարանական խոսքերը, աստվածային իմաստության ազով համեմվելով, հին Օրենքի և մարգարենների ազդու խորհրդի քացախով և Քրիստոսի գիտության կյանքի ջրով շաղախվելով, դարձան զորեղ խմոր և ամբողջ աշխարհի զորավոր խմորիչ:

«Մի կին վերցնելով»: Այլաբանորեն՝ մեր Տեր Քրիստոսն է, որ «կին» անվանվեց: Նախ՝ որովհետև կինն այնքան գթառատ է իր զավակների նկատմամբ, որ հազվադեպ է մոռացության մատնում [նրանց], և մեր Տիրոջ գուլթն իր հոգևոր զավակների հանդեպ այնքան է, որ անհ-

¹ Սաղավթյան - այսինքն՝ սաղուկեցիների, որոնց աղանդի կամ կուսակցության հիմնադիր է համարվում, ըստ հուդայական կրոնի ավանդության, ոմն Սաղավթ քահանա՝ ապրած Ք. Ա. Գ դարում: Սաղուկեցիները չէին ընդունում ավանդությունները, չէին հավատում հանդերձյալ կյանքին, հրեշտակների գոյությանը և մեռելների հարությանը:

նար է, որ Նա մոռանա [նրանց]։ «Մի՞թե կի՞նն իր
 զավակին կմոռանա կամ չի՞ գթա իր որովայնի ծնունդ-
 անդին, բայց նույնիսկ եթե կի՞նն սա մոռանա, Ես չեմ մո-
 ռանա ձեզ, - ասում է Տերը» (Ես. ԽԹ. 15)։ **Երկրորդ՝ կնո-
 ջը հատուկ է այլուր հունցելն ու հաց թխելն իր
 զավակներին կերակրելու և եկած հյուրերի հա-
 մար։ Աբրահամը, երբ Հիսուսն անմարմին եղած
 ժամանակ եկավ նրանց մոտ, իր կին Սառային
 ասաց. «Շտապի՛ր, երեք գրիվ ընտիր այլո՛ւր հունցիր
 և նկանակնե՛ր պատրաստիր» (Մճճ. ԺԸ. 6)։ Ուստի մեր
 Տերն էլ՝ իբրև մեկ այլ Սառա, մեզ՝ հյուրերիս,
 պատվելու պարտքը վճարելով, աշխարհում
 խմոր վերցրեց, այսինքն՝ Ավետարանի աստվա-
 ծային խոսքը, «թաքցրեց երեք գրիվ այլուրի մեջ»,
 այսինքն՝ իր անձի մեջ, որ կազմված է աստ-
 վածուլթյունից, հոգուց և մարմնից, և մեզ հա-
 մար նկանակներ պատրաստեց. «Առե՛ք, կերե՛ք»
 (Մատթ. Ի.Զ. 26)։ «Մինչև ամբողջը խմորվեց»։ «Հացը, որ
 ուտում եմք, հաղորդությունն է՞՞ Քրիստոսի մարմնին» (Ա
 Կորնթ. Ժ. 16), որով խմորվելով ամենքս էլ մի նոր
 զանգված ենք դառնում, այսինքն՝ Քրիստոսի
 խորհրդական մարմին։ Այս ամենն աստվածա-
 յին խոսքն է կատարում. «Առե՛ք, կերե՛ք»։ **Տեսա՞ր
 Ավետարանի զորուլթյունը։****

Խորհրդապես՝ կնոջ օրինակով Եկեղեցին
 ի նկատի ունի, որ Քրիստոսի խորհրդական

Հարսն է. «Մի կիճ երևաց երկնքում» (հմնտ. Հալտ. ԺԲ 1): Սա, ավետարանական խոսքի ազդու խմորը վերցնելով, թաքցրեց գրիվների մեջ, այսինքն՝ երեք չափ ալյուրի, աշխարհի երեք մասերում, որ են՝ Ասիան, Աֆրիկան և Եվրոպան, որոնք լցրեցին Նոյի որդիներն իրենց սերունդներով. Սեմը՝ Աֆրիկան, որից ծնվեց Քրիստոսը՝ ըստ այնմ. «Սա՝ Սեմի» (Ղուկ. 9. 36), Հաբեթը՝ Ասիան, ուր նաև Հայերն են, ովքեր Նոյից հույս ստացան՝ բնակվելու Սեմի տանը (տե՛ս ԾԱՆԳ. Թ՝ 27), որով Քրիստոսի հավատքին հայերի կանչվելն է նշանակում, Քամն էլ՝ Եվրոպան: Քանի որ այս երեքն էին Նոյի որդիները, և [մարդիկ] սրանցից տարածվեցին աշխարհով մեկ, պարզ է, որ ամբողջ աշխարհն Ավետարանով խմորվեց, քանի որ չորրորդ գրիվն էլ, այն է՝ Ամերիկան, նա և՛ս այժմ սկսել է խմորվել:

Բարոյականապես՝ [կինը] յուրաքանչյուր մարդն է, որ հավատով Քրիստոսի Հարսն է. «Քեզ կնշանեմ Ինձ հավատով» (Ովս. Բ 20), «Կամենում եմ իբրև մի անբիծ կույս ձեզ Քրիստոսին Աերկայացնել» (Բ Կորնթ. ԺԱ, 2): Արդ, ով հավատարիմ է և Քրիստոսի սիրելի հարսը, պետք է ավետարանական խոսքի ազդու և տարածվող խմորը վերցնի և երեք գրիվ ալյուրի մեջ թաքցնի, այսինքն՝ հոգու երեք մասերի մեջ, մինչև ամբողջը խմոր-

վի, այսինքն՝ բանականը միշտ վերինը խոր-
հի, ցասմնականը միշտ սրտմտի մեղքերի դեմ,
իսկ ցանկականը սիրով միշտ դիմի առ բարին
Քրիստոս: Այսպիսին էր Դավիթը. «Քո խոսքերը
սրտումս թաքցրի, որ Քո դեմ չմեղանչեմ» (Սաղմ. ԾԺԸ, 11):

Եվ արդ, դո՛ւ, ո՛վ Քրիստոսին նոր հարսնա-
ցած, որ ջերմորեն սիրում ես այս խոսքը, լա՛վ
հասկացիր այս խոսքի խորհրդական խմորը,
որով խմորվելով հոգուդ բոլոր մասերով և սի-
րով միանալով քո Սիրելուն՝ Հիսուս Փեսայիդ,
կլինես մի զանգված:

Դարձյալ «կին» Քրիստոսը, վերցնելով խմո-
րը, այսինքն՝ հացը, թաքցրեց Եկեղեցում՝ բաշ-
խելով առաքյալներին, որոնց հաղորդվելով աշ-
խարհի երեք մասերը խմորվեցին:

ԳԼՈՒԽ Ը

ԵՐԿՆՔԻ ԱՐՔԱՅՈՒԹՅԱՆ ՄԵԾՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Աքանջելի խորհրդատու մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսը, ով մինչև մահ ջանք թափեց մեր փրկության համար, [Իր] անբավ գթությամբ ի սեր մեր շարժվելով, մարդկանց ամբողջ սիրտն այս կյանքի սուտ բարիքներով գրավված տեսնելով, զանազան հնարքներ և օրինակներ է գործադրում, որպեսզի մեզ թերևս կարողանա համոզել երկնային ճշմարիտ և անանց բարիքները հավանելու, դրանով էլ մեր սրտերն այստեղից դեպի Իրեն ձգելու համար: Իմաստուններին հատուկ է ինչ-որ բան ջատագովելու ժամանակ զանազան փաստեր օգտագործել՝ հակառակ կողմին համոզելու համար: Այսպես խորամանկ սատանան, ցանկանալով հրապուրել Տիրոջ միտքը, փորձության ժամանակ զանազան հնարների դիմեց: Մեր Խնամակալն ու մեր մանկության հոգևոր Դաստիարակը, կամենալով, որ մենք փափագենք արքայությունն ու

Ավետարանը, տարբեր առակներ և օրինակներ է առաջարկում, որոնցով, ասես տարբեր մրգերով, մեր մանկական միտքը գերում է՝ երկնային ընտիր և անապական գանձը փնտրելու և գտնելու, [ուստի] ասում է.

«Երկնքի արքայությունը նման է ագարակի մեջ թաքցված գանձի» (Մատթ. ԺԳ. 44):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Արարածներին ոչ մի այլ ցանկություն այնքան սաստկապես չի տիրում և թագավորում մեր սրտում, որքան արծաթի նկատմամբ սերը, ինչպես որ ժողովողն է ասում. «Արծաթն է ամեն ինչ լուծում» (ժող. Ժ 19): Դրա համար Տերը՝ մեր սրտի ճշմարիտ Քննողը, մեր սիրտը դեպի արքայություն հանդեպ սերը մեծապես շարժելու համար [այն] «ագարակի մեջ թաքցված գանձի» է նմանեցնում: Թե ինչքա՛ն խնդրություն է պաշարում մարդու սիրտը, երբ իմանում է, որ ինչ-որ ագարակում գանձ կա, և թե ինչպիսի՛ սիրով ու եռանդով է վաճառում իր ողջ ունեցվածքը, հայտնի է բոլորին. ձեռքի տակ պատրաստ բավական ունեցվածք չունենա էլ,

աշխատում է այն ազարակը ձեռք բերել: Այդպես պետք է նաև դո՛ւ անես, եթե իմանաս, թե ո՛ր ազարակում է երկնքի արքայության գանձը. աշխատի՛ր ուրեմն իմանալ, թե որտե՛ղ է:

Այլաբանորեն՝ «ազարակը» Ս. Ավետարանն է, իսկ նրա միջի գանձը՝ Ինքը Քրիստոսը: Ով կամենում է այս գանձը ձեռք բերել, պետք է նախ սերտամբ գնի Ավետարանը, և այդ ժամանակ կհասկանա, որ Քրիստոսի արյունն է նրա միջի անապական գանձը, որով մարդկությունը գնվեց սատանայի ձեռքից. «Ոչ թե ապակաճացու արծաթեղենով և ոսկեղենով փրկվեցիք հայրերից տրված ձեր ունայն ընթացքից, այլ Քրիստոսի՝ անբիծ և անարատ Գառի թանկագին արյամբ» (Ա Պետ. Ա 18-19): Եվ կամ՝ «Մորթվեցիր և Քո արյամբ գնեցիր մեզ Աստծո համար» (Հայտ. Ե 9):

Երկրորդ՝ [պետք է] սերտածը կատարել. սա՛ է Ավետարան ազարակի իսկական գինը, որով [մարդն] իսկապես աստվածային գանձն է ստանում. «Նա իր արածով երանություն կգտնի» (Հակ. Ա 25), «Ով պահում է Իմ պատվիրանները, Ես և Իմ Հայրը նրա մոտ կգանք և կօթևանենք» (Հովհ. ԺԴ 23): Ահա՛ թաքցված գանձը, որի մեջ են իմաստության և գիտության բոլոր գանձերը թաքցված: Տես, թե ինչքա՛ն հարկավոր է Ավետարանի իմացությունը: Վա՛յ նրանց, ովքեր նույնիսկ «Հայր

մեր»-ը լավ չգիտեն: Ահա այս ագարակի գինն է պահանջվում, որ մարդն ինչ ունի, վաճառի. «Գնա վաճառի՛ր քո հարստությունը, տո՛ւր աղքատներին և երկնքում գանձեր կուցնես, և արի՛ Իմ հետևից» (Մարկ. Ժ 21): **Մարդու հարստությունը հատկապես սեփական կամքն է, [հետևաբար] հրաժարվի՛ր քո կամքից և հետևի՛ր Քրիստոսին:**

Խորհրդապես՝ «ագարակը» եկեղեցին է, իսկ նրա միջի գանձը՝ աստվածային Ավետարանը. «[Մեզ] հասան [Տիրոջ] իմաստությունը, գիտությունը և աստվածաշնորհությունը» (Ես. Լ Գ 6), **այսինքն՝ Ավետարանը: Սրանք են արդար գանձերը:** «Երանելի է այն մարդը, ով իմաստությունը գտավ» (Առակ. Գ 13), **այսինքն՝ Ավետարանը: Ով այն գտնում է, նաև գանձ է գտնում: Այս ագարակը զնելու համար պահանջվում է, որ մարդ ուրանա ամբարշտությունը, աշխարհական ցանկությունը և հավատքով դիմի Քրիստոսի Ընդհանրական եկեղեցուն՝ աստվածաշնորհությամբ ապրելու համար: Եվ այդ ժամանակ կգտնի եկեղեցում պահված ավետարանական գանձը, որը կուրացած հրեաներն ու անհավատները չեն կարողանում գտնել, մինչև չհավատան՝ ըստ Պողոսի (Ռմմտ. Բ Կորնթ. Դ 4):**

Բարոյականապես՝ «ագարակը» առաքինի սիրտն է, որի մեջ է թաքնված արքայություն

գանձը. «Աստծո արքայությունը ձեր ներսում է» (Ղուկ. ԺԷ: 21): Ով ցանկանում է այդպիսի ազարակ ունենալ, որպեսզի տեսնի նրա միջի աստվածային գանձը, պետք է վաճառի, ասես տա ախտավոր սերը և վերցնի աստվածայինը, որով հոգին գտվելով կմաքրվի այս կյանքի մրուրից և հայելու նման կպայծառանա, և նրա մեջ կերևա արքայության գանձը՝ Աստված. «Երանի՛ արանց, ովքեր մաքուր են սրտով, որովհետև արանք Աստծուն կտեսնեն» (Մատթ. Ե 8):

Դարձյալ՝ «ազարակը» Քրիստոսի աղքատությունն է, որի մեջ է գտնվում արքայության գանձը: Եթե մեկը կամենում է գտնել այն, ապա պետք է գնի Քրիստոսի աղքատությունը՝ դառնալով հոգով աղքատ, այսինքն՝ այս կյանքի բոլոր ցանկություններից հրաժարվի, երկրավոր իղձերից հեռանա և երկրային բաներից սրտով ասես դատարկ լինի. «Երանի՛ հոգով աղքատներին, որովհետև արանց է երկնքի արքայությունը» (Մատթ. Ե 3):

Երկրային բաներից դատարկ սիրտը երկնքում գանձեր ունի: Եվ ուր նրա գանձն է՝ Քրիստոսը, այնտեղ էլ նրա սիրտը կլինի: Այդպիսին թագավորելիս էլ է աղքատ լինում, քանի որ միայն Աստծուն է փնտրում և ուրիշ ոչինչ. «Ինչ համար ի՞նչ կա երկնքում, կամ Բեզնից բացի էլ ի՞նչ փնտրեմ երկրի վրա, իմ սրտի՛ Աստված,

հավիտյան ինձ բաժի՛ն Աստված» (Սաղմ. չԲ 25-26): *Ով ավելի ազահ է, թող այդ գանձի՛ն դիմի, որպեսզի թերևս հագենա ցանկության լայն բացված բերանը: Այս գանձը նախ գերեզմանի ազարակում թաքնվեց, ապա Արարատյան դաշտը լցվեց, այժմ էլ երկնքի ազարակում է՝ վարագույրի հետևում՝ Աստծո աջում: Ահա գանձի տեղն ասացի. ով կամենում է այն ձեռք բերել, թող աշխարհի հոգսերը վաճառի և ուխտով դիմի Ս. Երուսաղեմ քաղաքն ու Ս. Էջմիածին, որոնց միջոցով է [հնարավոր] հավատով և սիրով մտնել երկնային Ազարակը:*

ԳԼՈՒԽ Թ

ԵՐԿՆՔԻ ԱՐՔԱՅՈՒԹՅԱՆ ԳԵՂԵՑԿՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Մարդկանց որդիների մեջ գեղեցիկը՝ Հիսուսը, կամենալով մեզ իր արքայությունը սիրահար դարձնել, այն հայտնի է դարձնում թանկարժեք մարգարտի միջոցով, որն ամեն ոք ցանկանում է:

«Երկնքի արքայությունը նման է մի վաճառականի, որ գեղեցիկ մարգարիտներ է փնտրում» (Մատթ. ԺԳ. 45):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Սրա գերազանցությունը որքան առավել է, այնքան էլ բազում համեմատություններ է պահանջում, որով հնարավոր կլինի պարզաբանել և բացահայտել նրա հատկությունները: Եվ քանի որ Արքայությունն ամենագերազանցն է, ուստի մեր Տերն այն բազում բաների

է նմանեցնում՝ ճանաչեցնելու համար մեզ նրա զանազան առավելությունները, թեպետ արարածներին ոչինչ չի կարող իսկապես նմանվել նրան՝ ըստ այնմ. «Ինչ որ աչքը չտեսավ, ականջը չլսեց և մարդու սիրտը չընկավ, Աստված այն պատրաստեց Իրեն սիրողների համար» (Ա. Կորնթ. Բ 9):

Նկարագրապես՝ երկնքի արքայությունը մեր Տեր Քրիստոսն է. «Ես եմ ճանապարհը, Ճշմարտությունը և Կյանքը» (Հովհ. ԺԴ 6): Սա վաճառական մարդու է նման: Նախ՝ որովհետև ինչպես վաճառական է երկրից դուրս գալիս և այլ երկիր գնում, այսպես նաև Տերն է ասում. «Ելա Հորից և եկա աշխարհ» (Հովհ. ԺԶ 28): Երկրորդ՝ ցանկալի ապրանքն է փնտրում. մեր Տերն էլ գեղեցիկ մարգարիտները փնտրեց:

Այլաբանորեն՝ «մարգարիտը» մարդու հոգին է. ինչպես որ նա է երկնքի ցողից գոյանում խեցու մեջ, այդպես էլ մարդու հոգին է, Աստծուց ստեղծվելով, ցողի նման իջնում մարմնի մեջ. «Հոգին Աստծո մոտ պիտի վերադառնա, ով տվել է այն» (Ժող. ԺԲ 7): Եվ ինչպես նա է գեղեցիկ, այդպես էլ՝ հոգին, որովհետև ունի Աստծո պատկերը, որից առավել գեղեցիկ ոչինչ չկա:

«Մի թանկարժեք մարգարիտ գտնելով, (այսինքն՝ մարդու հոգին)՝ վաճառեց ինչ որ ուներ» (Մատթ. ԺԳ 46): Քրիստոսի ինչքը քաղցր կյանքն է, որ մեզ

Համար զոհեց, ինչպես նաև անապական անբիծ արյունը, որ մեզ Համար առատորեն հեղեց, որպեսզի թանկարժեք Ադամ մարգարիտը զնի, նաև այս աշխարհի ծովից եղած լուսավորյալ մարգարիտ Մարիամին՝ ըստ այնմ. «Ծովային առատությունից՝ լուսափայլ մարգարիտ»¹: Մրանով մեր Տերը լողորդի նմանվեց, որովհետև ինչպես լողորդը մարգարտի սիրուց մահն է հանձն առնում, սուզվում ծովի հատակը՝ իր տենչած մարգարիտը գտնելու համար, այսպես մեր Տերը, իր մարգարտի պատկերի սիրուց խաչը հանձն առնելով, չարչարանքների ծովը մտնելով և դժոխքի անդունդները սուզվելով, դուրս հանեց Ադամ մարգարտին՝ սերունդներով հանդերձ:

Այլաբանորեն՝ [նաև] Քրիստոսն է գեղեցիկ մարգարիտը, որ վերեւից ցողի նման թափվելով ոստրանման Կոլյսի արգանդի մեջ՝ այնտեղից ծնվեց մեզ Համար իբրև լուսափայլ մարգարիտ՝ ըստ Ներսես Շնորհալու՝ «Մարգարտի

¹ Բառացի մեջբերում է ս. Գրիգոր Նարեկացու՝ Տիրամորը նվիրված ներբողից. տե՛ս Նարեկացի, էջ 575: Հավանաբար Աստվածամորը տրված այս մակդիրների համար հիմք է ծառայել ս. Եպիփան Կիպրացու՝ Տիրամորը նվիրված գովեստը. տե՛ս «Էջմիածին», 1997, Ժ, էջ 59-71: Մարիամ անվան մյուս ստուգաբանությունների մասին տե՛ս Հ. Աճառյան, Հայոց անձնանունների բառարան, հ. Գ, Երևան, 1946, էջ 249:

պէս ծնունդ Կուլսի, Աստված և մարդ՝ մեկ, միասին»²:
**Մարգարիտ փնտրող վաճառականներն աստ-
 վածապաշտներն են՝ ըստ այնմ.** «Աստվածպաշ-
 տությունը մեծ շահ է» (Ա ՏԻՄ. 2 6): **Այսպիսիներն
 են, որ վաճառում են ամբողջ ունեցվածքը,
 այսինքն՝ երկրավոր բաներից ազատվում են
 Քրիստոս մարգարտին ձեռք բերելու համար,
 և որպէս աշխարհի ցանկություններից մերկա-
 ցած լողորդներ, մտնելով ավետարանական խոր
 իմաստների ծովի մեջ, ախտերի ալիքների հետ
 կռվելով, ուժով հանում են անգին Մարգարի-
 տը, ով աստվածութեամբ ամբողջովին գեղեցիկ
 է, մարդկութեամբ՝ մեղքերի արատից զերծ, և
 հավիտենապէս՝ մեծագին.** «Ամբողջովին գեղեցիկ
 ես, եղբորորդի՛ իմ, և ոչ մի արատ չկա քո մեջ» (Երգ 7):
**Իսկ չարերը, աստվածապաշտութիւնը շահի աղբ-
 յուր համարելով, աստվածապաշտութեան շղարշի
 ներքո, գործադրելով Եկեղեցու խորհուրդները
 և ուրիշ բարեգործութիւններ, գանձեր են ժողո-
 վում, հաճույքներ և պատիվ փնտրում և ասում
 են. «Օրհնեց Տերը, և հարստացանք»: Սրանով
 չար վաճառականի են նմանվում, որովհետև
 անանց երջանկութեան գեղեցիկ մարգարիտը
 չեն փնտրում, այլ տգեղ, եղծանելի և կոտրվող
 խեցեղենը՝ այս ապականացու կյանքում իրենց**

² Տե՛ս ՏՆ. Ներսեսի Ընդհալոյ Հայոց Կաթողիկոսի բանք չափաւ
 (=Բանք չափաւ), Վեճեսիկ, 1928, էջ 89:

երջանկուծյունը հաստատելով հարստութեան, հաճույքների և անցավոր իշխանութեան մեջ:

Դարձյալ՝ խորհրդապես՝ երկնքի արքայուծյունն է գեղեցիկ մարգարիտը, այսինքն՝ Աստված: Որովհետև եթե արեգակը, որ Աստծո ստեղծածն է, այնքան գեղեցիկ է, ապա Տերը, ով ստեղծեց այն, մեծ է հիրավի և հույժ գեղեցիկ: Ուրեմն այս աշխարհի վաճառականները թող [աշխարհի] լուսավոր մարգարտի գեղեցկուծյամբ խաբվելով, չվաճառեն՝ իրենց ունեցվածքը հեթանոսներին, այսինքն՝ իրենց միտքը չգերեն [այս աշխարհի] պաշտամունքով, այլ իրենց սիրտն ու խորհուրդներն ուղղեն դրա Արարչի պաշտամունքին և սիրուն՝ գիտակցելով, որ ով գեղեցկուծյան ձարտարապետն է, Նա՛ հաստատեց այն, և Նրա գեղեցկուծյունն այնքան է, որ ով մեկ անգամ արժանանա տեսնելու Նրան, այնպես կգրավվի նրա սիրտը և միտքը կգերվի Նրա գեղեցկուծյամբ, որ իր մտքի աչքը հավիտյան այնտեղից չի կարողանա հեռացնել: Այս մտքով է ասվում. «Ձեր ուրախությունը ձեզանից ոչ ոք չի խլի» (Հովհ. ԺԶ 22), և թե՛ «Նրանց հրեշտակները շարունակ տեսնում են Իմ Հոր երեսը, որ երկնքում է» (Մատթ. ԺԸ 10): Ուստի ասաց. «Յո՛ւց տուր մեզ Հորը, և դա բավական է մեզ» (Հովհ. ԺԴ 8): Հետևաբար շտապենք այս անգին մարգարի-

տը գնել՝ կոխոտելով ինչ որ ոտքերի մոտ է:

*Բարոյականապես՝ գեղեցիկ մարգարիտ է իմաստությունը կամ Ավետարանը՝ ըստ այնմ. «Ավելի պատվական է, քան թանկարժեք քարերը» (Առակ. Ը 11, Գ 15). **Եթե սա ձեռք ենք բերում, հարստանում ենք բոլոր առաքինություններով.** «Եթե մեկն արդարություն սիրի, նրա վաստակներն առաքինություններն են» (Իմաստ. Ը 7): **Բայց սա ստանալու համար պետք է ամեն հաճույք և ծուլություն վաճառենք.** «Դի՛ր քո ոտքը նրա ոտնակապերի մեջ և քո պարանոցը՝ նրա շղթաների մեջ» (Սիր. 2 25):*

*Նմանապես գեղեցիկ մարգարիտ է ճշմարիտ բարեկամը, ում ձեռք բերելու համար ունեցվածքը ոչ միայն չպետք է խնայենք, այլև ամբողջը տանք՝ ըստ այնմ. «Օախսի՛ր արծաթդ քո բարեկամի վրա» (Սիր. ԻԹ 13): **Որքա՛ն երանի ճշմարիտ [բարեկամին] գտնողին:***

ԳԼՈՒԽ Ժ

ԵՐԿՆՔԻ ԱՐՔԱՅՈՒԹՅԱՆ՝ ԱՄԵՆ ԻՆՉ ԳՐԱՎՈՂ ԶՈՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Մեր Տերը, ցանկանալով ցույց տալ մեզ արքայության կամ Ավետարանի՝ ամեն ինչի վրա տարածվող զորությունը, ասում է.

«Երկնքի արքայությունը նման է ուռկանի» (Մատթ. ԺԳ. 47):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Նկարագրապես՝ երկնքի արքայության խոկումն է նման ուռկանի: Ինչպես որ ուռկանն է անգերծանելի ձևով պաշարում այն, ինչ բունում է, այդպես էլ արքայության խոկումն է այնպես զրավում մարդու սիրտը, ուր ընկնում է, որ անհնարին է լինում, որ սիրտը նրանից խոստովի: Քանի որ երբ ճշմարիտն է ներկայացվում մտքին և բարին՝ կամքին, երկնքի ար-

քայուլթյունն անունով և իրապես ընդհանուր բարին լինելով, դրանով մեր միտքը պաշարում է, կամքն էլ իր հավանությունը տալիս: Անհնար է այդ բարին ինքնակամորեն թողնել, եթե ոչ՝ վրիպմամբ, որովհետև եթե կեղծ բարին կարողանում է ուռկանի նման մարդու սիրտը գրավել, ինչպիսին է, [օրինակ], կնոջ ցանկությունը, որ հափշտակում է անզգամների սիրտն ուռկանի նման, ինչպես Սողոմոնն է ասում. «... կնոջով հանդերձ, ով թակարդ է, և նրա սիրտը՝ ուռկան» (ժող. է՝ 27), ապա ինչքա՛ն առավել իսկական բարին, որի ցանկության ուռկանն ամբողջ աշխարհը գեպի իրեն գրավեց, քանզի գրեթե բոլոր ազգերը դիմում են Աստծո արքայությանը՝ ջատագովելով այն:

Խորհրդապես՝ [ուռկանը] Քրիստոսի Ավետարանն է, որովհետև որսորդներն առաքյալներն ու վարդապետներն են: Ուռկանը Սուրբ Ավետարանն է, ծովը՝ այս աշխարհը, ձկները՝ մարդիկ՝ ըստ այնմ. «Ահա ես ուղարկում եմ բազում ձկնորսներ», - ասում է Տերը. դրանք առաքյալներն են. դրանից հետո «բազում որսորդներ կուղարկեմ». սրանք վարդապետներն են. «և նրանց կորսան լեռների, բլուր բլուրների և ժայռերի ծերպերի վրա» (Երեմ. Ժ՝ 2 16): Այսպես Պետրոս առաքյալը, ավետարանական ուռկանը մեկ անգամ այս աշխարհի ծո-

վը գցելով, երեք հազար ձկներ մահից կյանք փոխադրեց (տե՛ս Գործք Բ 41), որը խորհրդանշելով էր, որ Տիրոջ հրամանով ուռկանը ծովը գցելով, հարյուր հիսուներեք մեծ ձկները հանեց (տե՛ս Հովհ. ԻԱ 11)՝ ցույց տալով, որ երեք հիսուններին, այսինքն՝ այս աշխարհի երեք մասերին, ի փառս երեքանձնյա էության, մարդիկ պիտի որսան կյանքի համար, ինչ պատճառով Տերն ասաց. «Սրանից հետո մարդիկ եք որսալու կյանքի համար» (տե՛ս Ղուկ. Ե 10):

«Որ ամեն տեսակ բան է հավաքել»: Երբ ուռկանը նետվում է ծովը, ոչ միայն ձկներ, այլ նաև զանազան զեռուկներ է բռնում, այսպես էլ Ավետարանը ոչ միայն հրեաներին, այլ նաև հեթանոսներին բռնեց, ինչը Պետրոսի տեսիլքի մեջ ցույց տրվեց, որում հրամայվեց մորթել և ուտել (տե՛ս Գործք Ժ 13):

«Լավերը հավաքեցին ամանների մեջ» (ԺԳ 48): «Լավերը» ընտրյալ սրբերն են, «ամանը»՝ երկնքի արքայությունը կամ երկինքը: Զինվորյալ Եկեղեցում շատերն են բռնված կամ կանչված, իսկ որպես Հաղթանակած [Եկեղեցու] համար քչերն են ընտրվում, որովհետև ցորենը քիչ է հարդի համեմատությունով:

«Այդպես կլինի աշխարհի վախճանին» (ԺԳ 49): Ցույց է տալիս, որ բարիների և չարերի կա-

տարյալ գատորոշումը վախճանին է լինելու.
այստեղ մենք պետք է մեծ երկյուղ ունենանք,
գուցե խոտան գտնվենք, որովհետև քչերն են
ընտրյալներ. ուստի պետք է ջանանք բարի
գործերով մեր կոչումն ու ընտրությունը հաս-
տատուն պահել:

«Այնտեղ կլինի լաց և ատամների կրճտում» (ժԳ.50):
Սրա մասին տե՛ս Արտի որոմների առակի մեջ:

ԳԼՈՒԽ ԺԱ

ԹԵ ՈՐՔԱՆ ՀԱՐԿԱՎՈՐ Է ՆԵՐԵԼ ԵՂԲՈՐ ՀԱՆՑԱՆՔՆԵՐԸ

Ոչ ոք չի կարող Աստծո արքայությունը ժառանգել առանց Նրա ողորմության, իսկ Աստծո գերագույն ողորմությունը գտնելու համար, որով արքայությանն ենք արժանանում, պետք է դրան նախընթաց ողորմությանն արժանանանք, որ արեգակի նման մեր կյանքի առավոտից մինչև մահվան երեկոն անընդհատ ծագում է մեզ վրա՝ ըստ այնմ. «Ամեն Աոր առավոտի Ռետ մեծամուս է Քո ողորմությունը, Տե՛ր» (Ողբ. 9: 23): Արդ, այսպիսի ողորմության կարժանանանք, եթե մենք էլ, ըստ մեր կարողության, մեր եղբայրներին ողորմենք, որ երկու ձևով է լինում: Նախ՝ եղբոր կամ քրոջ կարիքները հոգալով, թե՛ հոգևոր, ինչպիսին են տգետներին ուսուցանելը, մեղավորներին խրատելը և այլն, և թե՛ մարմնավոր, ինչպիսին են քաղցածներին կերակրելը, մերկերին հագցնելը և այլն: Երկրորդ՝ պարտքերը թողնելով՝ թե՛ հոգևոր, ինչպիսին են բամբասանքներն ու զրպարտությունները և

այլն, և թե՛ մարմնավոր, ինչպիսին են զրկանքները, վնասները և այլն: Առաջինի, այսինքն՝ կարիքները հոգալու կարողություն բոլորը չունեն, իսկ երկրորդի, այսինքն՝ հանցանքները սրտանց ներելու կարողություն բոլորն էլ ունեն, և սա խիստ հարկավոր է: Առանց սրա անհնար է Աստծո վերջնական ողորմությունը գտնել, ինչ պատճառով մեր ներողամիտ Փրկիչն իրեն հետևողներին զգուշացնելու համար այս առակն ասաց.

«Ուստի երկնքի արքայությունը նմանվեց մի թագավորի, ով կամեցավ իր ծառաների հետ իր հաշիվները պարզել» (Մատթ. ԺԸ 23):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Համեմատելով՝ [ասենք, որ] շատ տեղերում թագավորները վաճառականներ ունեն, ինչպես որ Եվրոպայում է, ովքեր իրենց արքունական գանձերից տալիս են ծառաներին՝ շահեցնելու համար, իսկ հաշիվը պարզելիս, եթե [ծառան] վատնած է լինում, ամենայն արդարությունամբ հրամայում են վաճառել նրան, կնոջն ու որդիներին և այլն, որովհետև նրանց միջոցով է արքունական գանձի վատնումը լինում: Եվ քանի որ արքունական գանձ վատնելը թեթև

բան չէ, [գրա հաշիվը] խստորեն է պահանջ-
վում. նաև քաղաքացիական օրենքն էր հնում
հրամայում չքավոր պարտապանների որդիներին
ստրկացնել. «Պարտատերը եկել է, որ իմ երկու
որդիներին որպես ծառա տանի իր մոտ» (Դ թագ. Դ 1):
Արդ, գլխառատ թագավորի հաշիվները պարզե-
լու ժամանակ ինչ որ պատահեց տասը հազար
քանքար պարտք ունեցող պարտապանին, նույ-
նը հոգևորապես պատահելու է չար մեղավորին
երկնավոր թագավորի քննության ժամանակ,
եթե [թագավորը] նրա անգլխության օրինակով
չարժվի:

Հոգևորապես՝ երկնքի արքայությունն այս-
տեղ երկնավոր Հայրն է, որով է կազմվում
արքայությունը. նա թագավորի նման Հոգու
չնորհների քանքարները բաժանում է իր ծա-
ռաներին՝ ըստ յուրաքանչյուրի կարողության:
Եվ երբ կամենում է հաշիվները պարզել, ոմանց
խոնարհեցնում է, ոմանց՝ պատժում, ոմանց էլ՝
փառավորում, մեծ արգարությունք, որն այս-
տեղ չենք կարող հասկանալ:

«Տասը հազար քանքարի մի պարտապան բերվեց»:
Տասը հազար քանքարը աստվածային շնորհ-
ներն են. միայն մեկ մեղքի պատճառով մարդ
պարտապան է դառնում տասը հազար քան-
քարի, այսինքն՝ Աստծո շնորհներին և պարզե-

ներին, ինչպիսին են ստեղծումը, նորոգումը և լուսավորումը, որոնք ավելին են, քան աշխարհի բոլոր գանձերը:

Դարձյալ՝ տասը հազար քանքարն Աստծո պատիվն է, որովհետև մարդ մեղանչելով՝ Աստծուն է արհամարհում, որով անթիվ քանքարների պարտապան է դառնում, քանի որ մեղանչում է Անհունի դեմ. «Օրենքը խախտելով՝ Աստծուն է անարգում» (Հոմ. Բ 23). *Իմ ծառան անարգեց ինձ, որը քրեական հանցանք է:*

Դարձյալ՝ մարդ մեղանչելով՝ Քրիստոսի երախտիքն է արհամարհում, որով բյուրավոր քանքարների է պարտապան դառնում. «Աստծո Որդուն ոտնահարում եմ» (Եբր. Ժ 29):

«Եվ քանի որ նա վճարելու բան չունեի, նրա տերը հրամայեց վաճառել նրան» (ԺԸ 25): *Մեղքն այնպես է մարդու բարի արդյունքները կողոպտում, որ բոլորովին դատարկ և չքավոր է թողնում, ինչպես որ անառակ որդու մասին է ասվում, որ չքավոր դարձավ* (տե՛ս Ղուկ. ԺԵ 14): «Բոլոր արդար գործերը, որ նա կատարեց, չեն հիշվի» (Եզեկ. ԺԸ 24): *Եվ այստեղ տերը տեսավ, որ [պարտապանը] հատուցելու բան չունեի (իսկ մեծ չարիք է, որ [մեկը] վերցնում է և անհամար քանքարների պարտապան դառնում), «հրամայեց վաճառել»:* Անակը, երբ խոսրովի դեմ մեղանչեց, [վերջինս]

Հրամայեց [նրան] ընտանիքով հանդերձ կոտորել¹: Աքարը, երբ մեղանչեց՝ նզովքի տակ ընկնելով, Տերը Հեսուրին հրամայեց նույնն անել²: Միայն նաբաղը մեղանչեց Դավթի նկատմամբ, բայց [Աստված] երգվեց նրա տանից պատին միզող ոչ ոքի չթողնել (տե՛ս Ա թագ. ԻԵ 22): Այսպես Դաթանը, Աբիրոնը և մյուսներն իրենց տոհմով բնաջնջվեցին (տե՛ս Թվ. ԺՁ 32): Միայն Դավիթը մեղանչեց, բայց նրա պատճառով շատերը պատժվեցին (տե՛ս Բ թագ. ԻԴ 15): Աստծո բարկությունը տարածվում է ոչ միայն ամբարիշտների ներկա սերունդների վրա, այլև հաջորդների՝ մինչև չորրորդ սերունդ, իսկ ողորմությունը՝ մինչև հազար (տե՛ս Ելք 1, Դ 7), ուստի Սուրբ Գիրքն ասում է. «Ամբարիշտների որդիները թերակատար են լինելու» (Իմաստ. 9, 16), և թե՛ «Որդիներ եք ծնում անեծքի համար, և անգութ հոր պատճառով որդիներն են փնտրվում, որովհետև նրա պատճառով են նախատինք կրում» (Սիր. ԽԱ 12, 10): Պատճառն այն է, որ Աստված արդարությունամբ է վարվում նրանց որդիների հետ՝ թողնելով ընթանալ ըստ իրենց բնությունից, ընդհանուր շնորհներով, և քանի որ ապականված բնությունը չի կարող շատ արդյունք տալ, ուս-

¹ Տե՛ս Ագաթանգեղոս, Հայոց պատմություն, աշխարհաբար թարգմանությունը և ծանոթագրությունները՝ Արամ Տեր-Ղևոնդյանի, Երևան, 1983, էջ 33:

² Բնագրում՝ «Մովսեսին», որը հավանաբար վրիպակ է. պետք է լինի՝ Հեսու. տե՛ս Հեսու է 25:

տի արդարապես է պատժի տակ ընկնում: Այս խոսքով ճշմարիտ է դառնում այն, որ ասվում է. «Ով մեղանշում է, նա էլ կմեռնի» (Եզեկ. ԺԸ 4):

Որովհետև ոչ թե որդին անմեղ է և հոր մեղքերի պատճառով է դատապարտվում, այլ իր մասնավոր մեղքերի, որոնք կամ հորից սովորեց, կամ անձամբ հավելեց հոր մեղքերի վրա: Բայց ամբարիշտների ծնունդների մեջ պատահում է նախասահմանված մեկը նախատեսված արդյունքներից, ով շնորհով փրկվում է: Այսպիսին էին մեր սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչը, Կուռնելիոս հարյուրապետը, Հովսեփ Արեմաթացին և ուրիշներ: Աստված արդարացիորեն է մեղավորներին սատանայի ձեռքը մատնում, որովհետև ոմանց ստեղծմամբ իբրև ծառա ունի, իսկ ոմանց զնել է արյամբ, և նրանք քանքարներ և շնորհներ վատնողներ են:

«Եվ ծառան երկրպագում էր նրան և ասում. «Համբերո՛ղ եղիր իմ հանդեպ, և բոլորը կվճարեմ քեզ» (ԺԸ 26): Մեղավորը պարտքի բոլոր քանքարները կարող է մի կաթիլ արտասուքով վճարել՝ խառնելով Քրիստոսի կողի արյանը. այլ ձևով անհնար է [վճարել], ինչպես որ Մագդաղենացին³ տասը

³ Ղուկասի Ավետարանի է 37-50 համարներում ավետարանիչը պատմում է, թե ինչպես է մի մեղավոր կին իր արցունքներով թրջում Տիրոջ ոտքերը, համբուրում և յուղով օծում՝ առանց նշելու այդ մեղավոր կնոջ անունը: Ինչպես տեսնում ենք, Բերդույանն իր աշխատության մեջ տալիս է Մարիամ Մագդաղենացու անունը: Սուրբգրային այս հատվածի մեկնիչները տարակարծիք են այս հարցում. ոմանք պնդում են, որ Ղուկասի հիշատակած

Հազար քանքարների պարտքը արցունքներով

մեղավոր կինը Մարիամ Մագդաղենացին էր, ոմանք՝ աղքատ Ղազարոսի քույր Մարիամը, ոմանք էլ պարզապես չեն մասնավորեցնում մեղավոր կնոջ ով լինելը: Մաղաքիա արք. Օրմանյանը, բացատրելով ավետարանական այս հատվածը, նշում է, որ պետք է հստակորեն զանազանել մեղավոր կնոջ կողմից Հիսուսին օծելը Ղազարոսի քույր Մարիամի կողմից Տիրոջը օծելուց (տե՛ս Մատթ. ԻԶ 6-13, Մարկ. ԺԴ 3-9, Հովհ. ԺԲ 3) և անգամ զարմանում, թե ինչպե՛ս են հնում մեկնիչներն այս երկու դեպքերը շփոթել իրար: Նա նաև հավելում է, որ մեղավոր կինը Մարիամ Մագդաղենացին չէ, քանզի այսպես լատիներեն են մեկնաբանում՝ սխալմամբ երկու դեպքերն իրար միացնելով. տե՛ս Մաղաքիա արքեպիսկոպոս Օրմանեան, Համապատում, Անթիլիաս, 1983, էջ 143-146, հմմտ. Harper’s Bible Commentary, Harper & Row, Publishers, San Francisco, 1988, p. 1024, A. R. C. Leaney, A Commentary on the Gospel according to St. Luke, London, 1976, 146-147: Իգնատիոս Սկեռնցին (ԺԲ-ԺԳ դդ.) Ղուկասի Ավետարանի իր մեկնության մեջ նույնպես ընդգծում է մեղավոր կնոջ և Ղազարոսի քույր Մարիամի զանազանության մասին, սակայն ոչինչ չի ասում մեղավոր կնոջ անձի մասին, տե՛ս Մեկնություն Սրբոյ Աւետարանին որ ըստ Ղուկասու (=ՄՍԱՂ), արարեալ սուրբ Վարդապետին Իգնատիոսի ի խնդրոյ Տեառն Գրիգորիսի Հայոց Կաթողիկոսի, Կ. Պոլիս, 1824, էջ 145-147: Մեղավոր կնոջ ո՛վ լինելու մասին որևէ նշում չունի նաև Սարգիս Կունդն իր Ղուկասի Ավետարանի մեկնության մեջ. տե՛ս Սարգիս Կունդն (ԺԲ դ.), Մեկնություն Աւետարանին Ղուկասու, աշխատասիրությամբ Եզնիկ եպիսկոպոս Պետրոսյանի, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 2005, էջ 193: Բայց Բարսեղ Մաշկերցին (ԺԳ-ԺԴ դդ.) իր Մարկոսի Ավետարանի մեկնության մեջ հստակորեն նշում է, որ Ղուկասի հիշատակած մեղավոր կինը հենց Մարիամ Մագդաղենացին է. տե՛ս Մեկնություն Սրբոյ Աւետարանին որ ըստ Մարկոսի, արարեալ երանելոյն Բարսղի շնորհալի Վարդապետի ճոն կոչեցելոյ՝ ըստ մակադրական անուանն լուսաւոր մտօք և իմաստալի յորդորակօք, հատոր երկրորդ, Կոստանդինուպօլիս, 1826, էջ 250: Նույն այս տեսակետին ենք հանդիպում նաև Հովհաննես Ծործորեցու Մատթեոսի Ավետարանի մեկնության շարունակության մեջ, տե՛ս ՄՍԱՄ, էջ 546-547:

Հատուցեց և լսեց. «Քո մեղքերը անբաված կլինեն»
(տե՛ս Ղուկ. Է՝ 48):

«Տերը, գթալով այն ծառային, արձակեց նրան և պարտքը շնորհեց նրան» (ԺԸ 27): Այստեղ խոնարհ աղոթքների մեծ զորութիւնն է ցույց տրվում, քանզի ի՞նչը քանքարապահանջ բարկացած թագավորի սիրտը փոխեց հեզության և գթության, եթե ոչ ծառայի՝ խոնարհ երկրպագությամբ աղերսելը: Եթե կամենում ես դո՛ւ էլ քո պարտքերի շնորհումը ստանալ՝ երկնավոր Արքայի գթութիւնը շարժելով, խոնարհ ծնրադրությամբ աղո՛թք արա և երկնավոր Հոր անհուն գթութիւնը մտաբերիր, թե ինչպե՛ս է մեղավորի մեկ ապաշխարությամբ այնքան պարտքերի ներում շնորհում. «Քո ողորմությունները, Տե՛ր, հավիտյան պիտի օրհնեն» (Սաղմ. 2Ը 1):

«Եվ ծառան, դուրս գալով, գտավ իր ծառայակիցներից մեկին, ով իրեն հարյուր դահեկան էր պարտք» (ԺԸ 28): Սրանով Տերը ցույց է տալիս, թե որքա՛ն պարտք կարող են ունենալ մարդիկ միմյանց հանդեպ այն պարտքի հետ համեմատած, որ կարող են ունենալ Աստծո հանդեպ. սա այնպես է, ինչպես հարյուր դահեկանը տասը հազար քանքարի համեմատությամբ: Տե՛ս դու այստեղ մարդուս փոքրագութիւնը և Աստծո մեծասրտութիւնը: Նա մեկ անգամ աղաչելու դիմաց

տասը հազար քանքարի պարտք է շնորհում, իսկ կան որոշ խստասիրտներ, ում եթե նույնիսկ տասը հազար անգամ աղաչեն, մեկ դահեկան իսկ չեն շնորհում: Այսպիսին է քանքարը կորցրած այս չար ծառան. այնքան հիմար է, որ մինչև անգամ չմտածեց. «Քանի որ սա իմ ծառայակիցն է, ապա տերն ինչպիսի խնամք որ իմ նկատմամբ ցույց տվեց, նմանատիպ խնամք ունի սրա նկատմամբ. դուցե իմ արարքների մասին լսելով՝ տերը տրտմի կամ զայրանա»: Քանի դեռ սա ծանր պարտքերի տակ էր, ռիսը նիրհած էր, բայց երբ [պարտքից] ազատվեց, [ռիսը] բորբոքվեց, մինչև որ իր ծառայակցին մատնեց դահճին և բանտ գցեց: Այսպիսին են որոշ չար աշխարհականներ կամ եկեղեցականներ, ովքեր քանի դեռ ծանր պարտքերի տակ են, այսինքն՝ սովորական մարդկանցից մեկն են, երբ ոմանցից վնաս են ստանում, օձի նման թուլյնի պես այն իրենց իժանման սրտերում են պահում, և երբ [ինչ-որ] պատվի են հասնում, այն ժամանակ սկսում են իրենց հանդեպ մեղանշածներին խեղդել, նեղել, աքսորել, դահճին մատնել և բանտ գցել: Այսպիսիների մասին է ասվում. «Հիշի՛ր Բարձրալի դատաստանը և անտեսի՛ր մերձավորի տգիտությունը» (Սիր. ԻԸ 9):

Անոխակալները նման են աղավնիներին,

որոնք լեղի չունեն: Այսպիսին էր Տերը, որ բամբասանքի ենթարկվելով և չարչարվելով՝ որս չէր պահում և խաչի վրա ասում էր. «Հա՛յր, Աբրի՛ր Արանց» (Ղուկ. ԻԳ. 34): Շատերն են [ոխակալներին] ամբաստանում՝ հրեշտակները և ծառայակիցները, և զթած Տերը լսում է նրանց ամբաստանությունները:

«Ծառայակիցները, տեսելով եղածը, պատմեցին տիրոջը» (ԺԸ 31): Բարեպաշտները, երբ տեսնում են, որ ոխակալները և անիրավները խեղդում են իրենց պարտապաններին, հիրավի խիստ տրտմում են՝ ըստ այնմ. «Մաշվում էի Ապելով անողորմներին, քանզի Քո պատվիրանները չպահեցին» (Սաղմ. ԾԺԸ 158): Նաև ամբաստանում են, ինչպես երևում է Եղիայի, Երեմիայի, Դավթի և մյուսների օրինակներից. նրանցից ոմանք ամբաստանում են մեղավորներին, ոմանք էլ՝ անիծում, նաև սուրբերն են երկնքում ամբաստանում:

«Այն ժամանակ նրա տերը կանչեց նրան և ասաց. «Չա՛ր ծառա, քո ամբողջ պարտքը քեզ շնորհեցի նրա համար, որ աղաչեցիր ինձ» (ԺԸ 32): Թեպետ բոլոր մեղավորները չար են, ըստ սուրբ Դիոնիսիոսի, բայց «չար» անունը խստասիրտներին ավելի է պատշաճում, որովհետև բարու հատկությունն է իրեն մյուսներին հաղորդակից դարձնելը⁴,

⁴ Հմմտ. Dionysius, p. 153-154:

որը սիրով և գլխասրտութեամբ է լինում: Իսկ ով
չի ներում իր եղբորը, ո՛չ գուժ ունի, ո՛չ էլ սեր,
և այսպես «բարի» անունից զրկվում է և չարի
կերպարանքն առնում:

«Ամբողջ պարտքը քեզ շնորհեցի»: Այստեղից
երկու բան ենք սովորում. նախ՝ ով աղաչում է
Տիրոջը, [Վերջինս] նրա բոլոր պարտքերը նե-
րում է. երկրորդ՝ եթե մեկն աղաչում է մեզ,
մենք էլ ենք պարտավոր նրա բոլոր պարտքերը
թողնել, ուստի ասում է. «Իսկ պետք չէ՞ր, որ դու
էլ քո ծառայակցին գթայիր, ինչպես ես քեզ գթացի»

(ժԸ 33):

Երբ դատաստանն արդարութեամբ է լինում,
հակառակորդը կամ պարտապանը չեն կա-
րող խույս տալ, ուստի [տերը] չար ծառային
հարցրեց, բայց [նա] չկարողացավ պատասխա-
նել, որովհետև ճշմարտութունը բռնադատում
է համառոդների անհավան միտքը: Քանզի ինչ-
պես աչքը չի կարող լույսը խավար կոչել, այս-
պես ոչ էլ միտքը՝ ճշմարիտը՝ սուտ: Այդ պատ-
ճառով էլ հերձվածողները միայն արտաքուստ
են մարտնչում ճշմարտութեան դեմ:

«Եվ նրա տերը բարկանալով՝ նրան հանձնեց դա-
հիճներին, մինչև պարտքը հատուցեր» (ժԸ 34): Աստ-
ված մեր աղաչելու դեպքում ներում է մեր
մեղքերը, սակայն եղբոր մեղքերը մեր ներելու

պայմանով: Իսկ եթե մենք չենք ներում, մերն էլ չի ներվում. ինչպես որ Նինվեի կործանման հարցն [Աստված նինվեացիներին] ապաշխարությամբ պայմանավորեց, և երբ ապաշխարեցին, [Նինվեն] չկործանեց (տե՛ս Հովն. 9, 10): Այս պատճառով էլ վախճանին [մեր] չներված պարտքը պահանջելու է՝ մատնելով [մեզ] դահիճ դեերին, մինչև հատուցենք: Սակայն ո՞վ կարող է տասը հազար քանքար վճարել, [որը չանելու պատճառով] հավիտյան պիտի տանջվի: Մեր Տերը «Հայր մեր»-ի մեջ սովորեցրեց. «Թող մեզ մեր պարտքերը, ինչպես մենք ենք թողնում մեր պարտապաններին» (Մատթ. 9, 12)՝ ցույց տալով, որ առանց եղբորը ներելու անհնար է ներում գտնել, ուստի [առակը] եզրափակում է՝ [ասելով]. «Նույնը պիտի անի ձեզ Իմ Հայրը, եթե ձեզանից յուրաքանչյուրը սրտանց չների իր եղբոր հանցանքները» (ԺԸ, 35):

ԳԼՈՒԽ ԺԲ

ԱՎԵԼԻ ԼԱՎ Է ԲՈՊԵԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ ՍԻՐՈՎ, ՔԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆՆ ԱՌԱՆՑ ՍԻՐՈ

Մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսը ցույց տալու համար, թե որքա՛ն արդյունավետ է Տիրոջ փառքի համար սիրով աշխատելը, այս առակն ասաց.

«Որովհետև երկնքի արքայությունը նման է մի տանուտերի, ով առավոտյան ելավ իր այգու համար մշակներ վարձելու» (Մատթ. Ի 1):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Նկարագրապես՝ այս տանուտերը, ինչպես խոսքի ընթացքն է ցույց տալիս, շատ գլխած էր, առատաձեռն, ինչպես նաև՝ հոգատար: Հոգատար էր, որովհետև առավոտից մինչև մոտ տասնմեկերորդ ժամը¹ ծուլլի նման տանը չմնաց,

¹ Հիսուս Քրիստոսի ժամանակ հրեաների մոտ օրը բաժանվում էր 12 մասի՝ սկսելով արևածագից մինչև արևամուտ: Սա նկատի ունենալով է Տերն ասում. «Ցերեկը տասներկու ժամ չունի»:

այլ անընդհատ ելավ մշակների որոնելու, որպեսզի իր գործն առաջ տանի: Այսպես պետք է վարվեն բոլոր գործարարներն իրենց գործն առաջ տանելու համար: Գլխած էր, որովհետև տասնմեկերորդ ժամին հրապարակում անգործ ընկածներին գլխածաբար հանդիմանում էր և այգի ուղարկում. այս ձևով հանդիմանելը գլխովից գործ է: Նաև առատաձեռն էր, որովհետև այն երեկոյան մշակներին առատաձեռնորեն վարձատրեց, որի շնորհիվ արժանի դարձավ նմանվելու Երկնային Տանուտիրոջը: Վա՛յ խստասիրտ և զրկող տանուտերերին, որոնք վշտացնում են իրենց աշխատողներին՝ կա՛մ վարձն ուշացնելով, կա՛մ էլ ամբողջը չտալով:

Խորհրդապես՝ Արքայուլթյունը բովանդակող Երկնքի Արքան է: «Նման է մի տանուտերի, որ առավոտյան ելավ [իր այգու համար մշակներ] վարձելու»:

Այսինքն՝ Աստված, տանուտիրոջ նման, աշ-

(Հովհ. ԺԱ 9): Այն ժամանակ ժամերի բաժանումն այսօրվա հստակությունը չունեի, քանզի մեկ ժամը 60 րոպե չէր: Տարվա եղանակի հետ կապված՝ այն փոփոխական էր: Օրը բաժանվում էր 3 մասի՝ առավոտ, կեսօր և երեկո, որոնք էլ իրենց հերթին բաժանվում էին ավելի փոքր մասերի: Ավետարանում հիշատակված ժամերն այսօրվա հասկացությամբ հետևյալն են.

1. երրորդ ժամը առավոտյան ժամը շուրջ 9-ն էր,
2. վեցերորդ ժամը՝ շուրջ 12-ը,
3. իններորդ ժամը՝ ցերեկվա շուրջ 3-ը,
4. տասներկուերորդ երեկոյան շուրջ 6-ը:

Ուստի այս առակում հիշատակված տասնմեկերորդ ժամը մերօրյա շուրջ ժամը 5-ն է:

խարհի սկզբի առավոտյան, երբ Եղեմը տնկեց, այնտեղ բերեց մշակ Ադամին: Առավոտից մինչև երրորդ ժամը Ադամից մինչև Նոյն է, երրորդից վեցը՝ Նոյից Աբրահամ, վեցից ինը՝ Աբրահամից մինչև Մովսես, իննից տասնմեկերորդը՝ Մովսեսից մինչև Քրիստոս, տասնմեկից տասներկուսը՝ Քրիստոսից մինչև [աշխարհի] վախճանը: Արդ, ստեղծումից մինչև վախճան իբրև մեկ օր է դնում, որովհետև Տիրոջ արքունի հազար տարին իբրև մեկ օր է (տե՛ս Բ Պետ. 9-8)՝ ըստ այնմ. «Հազար տարին Տիրոջ արքունի էրեկվա օրվա պես է, որ անցավ» (Սաղմ. 20: 4): Բայց որպեսզի օրը մեծ չհամարեն, դրանից էլ փոքր մաս է դնում՝ «ինչպես գիշերվա մեկ պահ» (Սաղմ. 20: 4): Տե՛ս այստեղ մարդու հանդեպ Աստծո անչափ ողորմությունն ու սերը, որ այս աշխարհի սկզբից մինչև վերջը մեծ նախախնամությամբ կանչում է անհավատության ծուլության մեջ ընկածներին Եկեղեցու և աշխարհի այգին՝ Տիրոջ գործը կատարելու, որպեսզի իրեն տեսնելու դահեկանին արժանանան: Ուստի իրավամբ ասաց Ժողովողը. «Բողոքի վրա թագավորն է, ով տիրում է մշակվող հողի վրա» (Ժող. Ե 8): Այսպես էլ Տերը, ցույց տալու համար Հոր անչափ գթությունը, ասում է. «Իմ Հայրը մինչև այժմ գործում է, Ես ևս գործում եմ» (Հովհ. Ե 17): Երանի՛ նրանց, ովքեր մտել են ոչ թե

Տիրոջ այգին, այլ ջերմեռանդորեն աշխատում են նրա մեջ:

«Եվ շուրջ տասնմեկերորդ ժամին ելնելով՝ ուրիշների գտավ, որ պարապ կանգնել էին, և ասաց. «Ինչո՞ւ եք այստեղ ամբողջ օրը պարապ կանգնել»: Պատասխանեցին. «[Մեզ] ոչ ոք չվարձեց» (Ի 6): *Քանի որ Մովսիսական Օրենքը կատարյալը բնավ չգործեց և նրա միջոցով բարձրագույն հույսը չմատուցվեց, ուստի Քրիստոսի գալստյան մոտ [հրեաների] ոտքերն ու ձեռքերը թուլացան՝ ըստ Եսայու (տե՛ս Ես. 1, 6-3), այդ պատճառով էլ ասես պարապ կանգնել էին հրապարակներում: Որովհետև հուսալքությունը նեղում է մարդուն և բոլոր գործերից հեռու վանում: Տանուտերն արդարացիորեն հարցրեց պարապ մնալու պատճառը՝ ասելով. «Ինչո՞ւ եք այստեղ ամբողջ օրը պարապ կանգնել»: Քանի որ իրենց առաջ բնական և գրավոր օրենքի այգին ունեին, ուր Աստված բազմիցս հրավիրել էր [նրանց], բայց նրանք ծուլության պատճառով բանի տեղ չէին դրել, ամոթից ասացին. «Մեզ ոչ ոք չվարձեց»:*

Համեմատելու համար [ասենք, որ] շատ անգամ է լինում, որ ակամայից մշակներից ոմանք պարապ են մնում, որովհետև ոչ ոքից չեն վարձվել: Իսկ խորհրդի համաձայն՝ [սա] մշակների մեղքն է, որովհետև ո՛չ հեթանոսները, ո՛չ հրեա-

ները, ո՛չ էլ մահամեղականները չեն կարող իրենց չար լինելն արդարացնել՝ [ասելով]։ «Մեզ ոչ ոք չվարձեց»։ Որովհետև [Աստված] հեթանոսներին բնական օրենքով է ընդունում. «Հեթանոսները, որոնք օրենք չունեն, բնությանը են օրենքի [գործերը] կատարում» (Հռոմ. Բ 14), հրեաներին՝ գրավոր օրենքով. «Ով այն կատարի, կապրի նրանով» (Գաղ. Գ 12), այսինքն՝ տասնաբանյա և ոչ թե ծիսական օրենքներով, իսկ բոլորին ավետարանական օրենքով, որի առաջ կույր մահամեղականները նույնպես, հրեաների նման, այսակիր հագաբացու² սաղբանքով, իրենց աչքերը փակեցին, որպեսզի Քրիստոսի փառավոր Ավետարանի լուսավոր գիտութունը չծագի նրանց վրա։ Ուստի տասնմեկերորդ ժամին, որը ցույց է տալիս Քրիստոսի ժամանակը, արդարացիորեն հանդիմանեց նրանց՝ ասելով. «Ինչո՞ւ եք այստեղ ամբողջ օրը պարապ կանգնել»։ Թեպետ մեղքերի պատճառներ են բերում, բայց ո՛չ արդարացի, որովհետև «Աստված կամենում է, որ բոլոր մարդիկ փրկվեն և ճշմարիտ գիտությանը հասնեն» (Ա Տիմ. Բ 4)։

«Երբ երեկո եղավ, այգու տերն իր գործավարին ասաց. «Կանչի՞ր մշակներին և տո՛ւր [նրանց] վարձը՝ սկսած վերջիններից» (Ի 8)։ Այստեղ առաքելն ինքնին երկու անգամ է վարձ տալիս. նախ՝ այս-

² Եկատի ունի իսլամի հիմնադիր Մուհամմեդին, ով հագաբացի էր (=արաբ)։

տեղ՝ գործավարների միջոցով, այսինքն՝ վերակացու հրեշտակների, որովհետև, ըստ սուրբ Դիոնիսիոսի, հրեշտակների միջնորդությունը է Աստված մեզ վրա իր շնորհի լույսը հեղում³: Այս դեպքում «դահեկանը» շնորհն է, որ բոլորի համար ընդհանուր է, բայց [Աստված] առավել արժանավորների վրա ավելի շատ շնորհ է հեղում, քան [պակաս] արժանավորների: Առաքիլներից ոմանք, երբ տեսնում են, որ կարճ ժամանակամիջոցում անտոհմիկները և հիմարները մեծամեծ շնորհներով են փայլում, գայթակղվում են և մտածում, թե դա ընդդեմ արդարության է. այդ պատճառով էլ շատ զարմանում են, իրենց մտքում խռովվում և ասում Աստծուն.

«Դրանք՝ այդ վերջինները, մեկ ժամ գործեցին, իսկ դու դրանց մեզ հավասար արեցիր, որ տարանք օրվա ծանրությունը և տոթը» (Ի 12), այսինքն՝ Քո բոլոր օրենքները կատարեցինք՝ կրելով օրվա չարիքները և սատանայի փորձանքների տապը: Բայց Աստված, որ գիտի տասնմեկերորդ ժամին այգի եկածների ջերմագույն սիրո մասին, ըստ այնմ էլ շնորհներն է արդարացիորեն բաշխում, և մի կողմ դնելով նրանց անարժանությունը՝ երեք փաստեր է բերում, որով արդարացնում է

³ Տե՛ս Dionysius, p. 15:

Իրեն: Նախ՝ ասում է. «2Է՞ որ մեկ դահեկանի համար սակարկեցիր Ինձ հետ» (Ի 13), երկրորդ՝ «Միթե իրավունք չունեմ Իմ ունեցածի հետ վարվելու այնպես, ինչպես կամենում եմ» (Ի 14), երրորդ՝ «Կամ թե՛ նախանձում ես, որ Ես առատաձեռն եմ» (Ի 15), այսինքն՝ միթե պե՞տք է, որ դու Իմ առատաձեռնություն պատճառով բորբոքվես կամ Իմ առատաձեռնություն պատճառով քո մտքի աչքով չարանաս: Այսպիսի փաստերով [Տերը] հաղթեց զատողներին և նրանց բերանները փակեց: Սա նկատի ունենալով՝ առաքյալն ասաց. «Աստված այս աշխարհի հիմարներին ընտրեց, որպեսզի Աստծո առաջ ոչ մի մարմին չպարծենա» (Ա Կորնթ. Ա 27, 29), և թե՛ «Ո՞վ է, որ կարող է մեղադրել Աստծո ընտրյալներին» (Հռոմ. Ը 33), այսինքն՝ անարժան համարել: Իսկ մարդարեն ասում է. «Որպեսզի արդար լինես Քո խոսքերում, և հաղթող՝ Քո դատաստանի մեջ» (Սաղմ. Ծ 6): Այս խոսքով Տերը զգուշացնում է մեզ, որ աշխարհում անպատշաճ բան տեսնելիս իսկույն չսկսենք Աստծուն դատել՝ տրտնջալով և անզգամություն ցուցաբերելով Աստծո հանդեպ՝ Նրա արդարությունն ուրանալով: Որովհետև Աստծո արդարությունը խոր անդունդ է, որին մեր միտքը չի կարող հասնել: Հետևաբար պետք է մեր միտքն Աստծո խոսքերով չզբաղեցնենք և ինչ անկարգություն, որ լինում է աշխարհում,

*արդար համարենք՝ ըստ իմաստունի խրատի՝
«Եթե երկրի վրա աղքատների դեմ զրպարտություն,
իրավունքի ոտնահարում և անարդարություն տես-
նես, չզարմանաս այդ բաների վրա, որովհետև բարձր
սրանց վրա էլ՝ [ավելի] բարձրը կա. իսկ բարձրի վրա
բոլորի թագավորն է, ով տիրում է մշակվող հողի վրա:
Բայց դու վստահելի եղիր ամենքի կողմից՝ [զերծ մնա-
լով] այդ ծանր հափշտակումներից» (ժող. Ե 7-8): Ուզում
է ասել, որ եթե ինչ-որ բան քեզ անարդար է
թվում, մի՛ զարմացիր, որովհետև քո [միտքը]
գերազանցող իմաստուլթյամբ է [գործվում] ար-
դարությունը: Իսկ եթե անմտորեն հանդգնես
դատել, շատ կմոլորվես՝ ըստ այնմ. «Որովհետև
մեծ և անպատմելի են քո գործերը, Տե՛ր, ուստի անխո-
հեմ մարդիկ մոլորվեցին» (Իմաստ. ԺԷ 1):*

*Երկրորդ՝ [Աստված առաքիներին վարձ
է տալիս նաև] հանդերձյալ կյանքում, և այն
ժամանակ «դահեկանը» Աստծո երանական տե-
սուլթյունը կլինի, որ սրբերին է տրվելու: Բայց
սուրբերը տեսնում են ըստ սիրո հատկության,
որով միտքը փայլում է, ինչպես նրանք, ովքեր
պայծառ աչքեր ունեն, առավել են տեսնում ծո-
վի մակերևույթը, քան ճպուակալած [աչք ունե-
ցողները]: Այն ժամանակ թեպետ սուրբերը որոշ
բաների պատճառով մտքով հափշտակվում են,
բայց կրկին հաստատվում են՝ մտածելով Տիրոջ*

արդարութեան և ողորմութեան մասին: Երկու վարձի մասին խոսեց Տերը. «Ով իմ հետևից գա, այստեղ հարյուրապատիկը կստանա, իսկ այնտեղ հավիտենական կյանքը կժառանգի» (Մատթ. ԺԹ՝ 29):

Իսկ թե ինչու նախ հրամայեց տալ վերջիններին, պատճառն այն է, որ նախ՝ «վերջինները» քրիստոնյաներին են խորհրդանշում, ովքեր այն պատճառով ասացին, որ մեկ ժամ են աշխատել, որ Քրիստոսի լուծը քաղցր է, և բեռը՝ թեթև (Մատթ. ԺԱ՝ 30): Իսկ «առաջինները» հրեաներն են, ովքեր Օրենքի լծի ծանրութունը վերցնելով՝ քրիստոնյաների աստիճանին չկարողացան հասնել: Երկրորդ՝ Քրիստոսի արդյունավորմամբ և շնորհներով՝ քրիստոնյաների մեկ ժամվա գործն ավելին է, քան հրեաների մեկ օրվա աշխատանքը: Երրորդ՝ որովհետև նրանք ավելի ջերմ սիրով աշխատեցին, քան առաջինները, ուստի Աստծո աչքում առավել քաղցր դարձան, որ առավել ուշադրություն է դարձնում գործի [կատարման] կերպին, քան [բռն] գործին: Որովհետև ոչ թե նա է գովաբանվում, ով [պարզապես] աշխատում է, այլ ով լավ է աշխատում: Այս մասին Ալբերտն ասում է. «Մակբայնեղը բայերի իշխաններն են, ուր արդյունաշատ կյանք կա»⁴:

⁴ Ալբերտ Մեծը (1193-1280) լատին աստվածաբանության նշանավոր դեմքերից է: Նա Դոմինիկյան միաբանության անդամ

Այստեղ նաև մեկ այլ խորհուրդ կա. որովհետև առավոտյան եկածներն Աստծո առաջ համարձակություն ունեն, ուստի նրանց համար վարձ սահմանվեց, ծեր տարիքում եկածների համար [վարձ] չսահմանվեց, նրանց հույսը միայն Աստծո ողորմությունն է: Ուստի չպետք է նախապես տալու պատճառով վերջինների վարձն ուշացնել: Մանկության առավոտյան դառնալն է արդյունավոր, որովհետև ամենքի հետ, ինչպես օրինակ բոլոր ավազակների հետ, այնպես չի պատահում, ինչպես աջակողմյան ավազակի հետ (տե՛ս Ղուկ. Ի Գ. 43):

Բարոյականապես՝ մարդու կյանքն ինչպես մեկ օր է: Առավոտը մանկությունն է, երրորդ

էր, Թովմա Աքվինացու ուսուցիչը: Թողել է բազմաթիվ աշխատություններ, որոնք 21 հատորով հրատարակվել են դեռ ժԷ դարում: Հայերեն թարգմանությամբ հայտնի են նրա «Յաղագս գաղտնեաց կանանց», «Գիրք գաղտնեաց յաղագս բնութեան խոտից, ականց և կենդանեաց», «Դրախտ հոգու...» և «Համառոտ հաւաքումն աստուածաբանական ճշմարտութեան» աշխատությունները: Ալբերտ Մեծը երանելի է հռչակվել 1622 թ., սրբացվել և պաշտոնապես Եկեղեցու Վարդապետ հռչակվել 1931 թ. Հռոմի Պիոս ԺԱ պապի կողմից: Ամեն տարի Հռոմեական Կաթոլիկ Եկեղեցին նրա հիշատակը նշում է նոյեմբերի 15-ին: Նրա մասին տե՛ս **Հ. Ս. Անաչյան**, Հայկական մատենագիտություն, Բ. Ա., Երևան, 1959, էջ 389, **С. С. Аревшатын**, К истории философских школ средневековой Армении, Е., 1980, стр. 21: Բերդուլյանն այս բառացի վկայությունը քաղել է Ալբերտ Մեծի «Համառոտութիւն աստուածաբանութեան» աշխատությունից. տե՛ս «Համառոտութիւն աստուածաբանութեան երանելւոյն Մեծին Ալբերտի» (=Համառոտութիւն), Վեճեփկ, 1715, էջ, 307:

ժամը՝ պատանեկությունը, վեցերորդը՝ երիտասարդությունը, իններորդը՝ միջին տարիքը, իսկ տասնմեկերորդը՝ ծերությունը: Գթած Հայրը, ըստ Իր արդար իրավունքի, ոմանց մանկության ժամանակ է կանչում, ոմանց՝ պատանեկության, ոմանց՝ երիտասարդության, ոմանց՝ միջին տարիքում, ոմանց էլ՝ ծեր, որի պատճառն անհայտ է մեզ:

Դարձյալ՝ Իր մեծ զթության պատճառով է մանկության ժամանակ կանչում. երբ համառում են, [կանչում է] պատանեկության ժամանակ, և այսպես մինչև խոր ծերություն ձեռքից բաց չի թողնում՝ ըստ այնմ. «[Մանկություն] միմչև ծերություն Ես եմ, և միմչև խոր ծերություն էլ հասնեք, Ես եմ և չեմ թողնելու ձեզ, - ասում է Տերը» (Ես. ԽԶ.3-4): Վերևում ասացինք, որ «դահեկանը», այսինքն՝ վարձը, Աստծո երանական տեսությունն է, քանզի սուրբերի վարձն Աստված է՝ ըստ այնմ. «Ես քեզ հովանավոր կլինեմ, և քո վարձը չափազանց շատ կլինի» (Մանր. Ժե 1):

«Այսպես վերջիններն առաջին պիտի լինեն, իսկ առաջինները՝ վերջին» (Ի 16): Խորհրդապես՝ հրեաներն էին առաջինները, իսկ հեթանոսները՝ վերջինները, որոնք հետո հրեաների համեմատ առաջին դարձան:

Բարոյականապես՝ ոմանք մանկության ժա-

մանակ բարի գործեր սկսելով՝ լինում են առաջիններ, բայց ծուլանալով [դրանք] ավարտին հասցնել՝ վերջիններ են դառնում, իսկ ուրիշներ ծերության ժամանակ սկսելով՝ վերջիններ են լինում, սակայն մեծ սիրով ու հավատարմությամբ Տիրոջը ծառայելով՝ առաջիններ են դառնում:

Դարձյալ՝ սուրբերի մեջ ոմանք նախապես են ընծայված, բայց չափավոր արդյունքներով, իսկ ոմանք՝ հետագայում [են ընծայվում], բայց գերազանց արդյունքներով. վերջիններս փառքով առաջին են դառնում, իսկ առաջինները՝ վերջին. այստեղ այս միտքն է նկատի առնված: Բայց ոմանք տրտնջացողներ են համարում մեղավորներին և ասում են, թե այդ պատճառով [տանուտերն] ասաց. «Կամ թե՛ նախանձո՞ւմ ես, որ ես առատաձեռն եմ»: Իսկ «դահեկան» են համարում մարմնավոր բարիքները, իբրև թե առաջին կանչվածները, Տիրոջը ծառայելիս անհավատարմորեն աշխատելով, մարմնավոր բարիքները վերցնելով՝ մերժվեցին, այդ պատճառով էլ Փրկիչն ասաց. «Ծատերն եմ կանչված, բայց քչերը՝ ընտրված»: Բայց մեզ հարմար թվաց այնպես, ինչպես մեկնեցինք:

ԳԼՈՒԽ ԺԳ

[ԱՅՆ ՄԱՍԻՆ], ՈՐ ԱՍՏՎԱԾ ԲՈԼՈՐ ՀԱՍԱԿՆԵՐԻՑ ՊՏՈՒՂ Է ՊԱՀԱՆՋՈՒՄ

«Եվ տեսնելով մի թզենի ճանապարհի վրա՝ եկավ դեպի այն և նրա վրա պտուղ չգտավ, այլ միայն տերև: Եվ ասաց նրան. «Այսուհետ հավիտյան քեզանից պտուղ թող չլինի» (Մատթ. ԻԱ, 19):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Պիտի ասես, թե թզենին միայն իրեն հարմար ժամանակին է պտուղ տալիս, ի՞նչ արդարությունամբ անեծքի տակ ընկավ: Պատասխանեմ. երկու պատճառով. նախ՝ քանի որ Արարիչն էր նրա մոտ դնում, նա պարտավոր էր պտուղ տալ, չնայած որ ժամանակը չէր: Ինչպես Տիբերիայի ծովը, երբ տեսավ, որ Արարիչն իջավ իր վրա, իր բնությանը հակառակ՝ բարձրացրեց Նրան: Իսկ [թզենին] քանի որ [սա] չարեց, արդարապես անեծք ընդունեց: Երկրորդ՝ ինչպես տա-

նուտերն իշխանություն ունի իր այգուց կտրելու ինչ որ կամենում է, այդպես էլ Քրիստոսը, ով աշխարհիս տերն է, իշխանաբար կամեցավ և թզենին չորացրեց, և [այստեղ] անարդարացի բան չկա:

Խորհրդապես՝ «թզենին» հրեաներն են, ովքեր բարի գործերի պտուղ չունեն, այլ միայն Մովսիսական օրենքի և հրեական անունների տերև, որ իրենց հրեա են անվանում, բայց չեն, այլ սատանայի գործակիցներ են: Եվ Հիսուսը, [նրանց] բարի գործերի պտուղների քաղցն ունենալով, երբ [դրանք] նրանց վրա չգտավ, արգելեց շնորհի հեղուժը, որով թզենու նման չորանում և կրակի համար են պատրաստվում: Ոչ հեթանոսներն են կարող պատճառաբանել, թե՛ քրիստոնյաներ չենք, ուստի պտղի ժամանակը չէ, ոչ էլ հրեաները, որովհետև յուրաքանչյուր հասակից պտուղ է պահանջվում:

Բարոյականապես՝ անպտուղ և տերևազարդ թզենին այն քրիստոնյաներն են, ովքեր միայն հավատք ունեն և ոչ թե բարի գործ: Ինչպես որ տերևն է ծառի նշանը, այսպես էլ հավատքը՝ քրիստոնյայի. Քրիստոսը մեծ քաղցով դեպի մեր հոգիներն է գալիս՝ առաքիլի պտուղ գտնելու՝ թե՛ մեր պատանեկության, թե՛ երիտասարդության և թե՛ ծերության ժամանակ: Հետևաբար

Հո՛գ տանենք, որ անպտուղ չլինենք, որպեսզի [Տերը] մեզ էլ թզենու նման չչորացնի: Այդպիսի անպտուղ քրիստոնյաները ողջի անունն ունեն, բայց Հոգով մեռած են: Բազմաթիվ կրոնավորներ կան, ովքեր արտաքին զգեստներով տերևազարդ են, բայց եթե Տնկողը մոտենա փնտրածը գտնելու, ապա բարի գործերից դատարկ գտնի: Քրիստոսը թզենին չորացնելիս այսպես էր կամենում ասել. բոլոր անպտուղ մարդիկ պիտի չորանան, ինչպես որ հրեշտակը քարը ծովը գցելիս ասաց. «Այսպես Բաբելոնը դժոխքի մեջ պիտի ընկնի» (Հայտ. ԺԸ 21):

ԳԼՈՒԽ ԺԳ

[ԱՅՆ ՄԱՍԻՆ], ՈՐ ԱՆՀԱՎԱՏԱՐԻՄ ՄԱՐԴԸ ԿՈՐՑՆՈՒՄ Է ԱՅՆ, ԻՆՉ ՈՒՆԻ

Մեր Տերը, Իսրայելի այգու մշակների անհավատարմությունը հանդիմանելով, այս առական ասաց.

«Մի այլ առա՛կ լսեք. մի տանուտեր կար, որ այգի տնկեց, այն ցանկապատեց, նրա մեջ հնձան փորեց, աշտարակ շինեց, տվեց մշակներին ու գնաց օտար երկիր: Երբ [պտղի] ժամանակը մոտեցավ... իսկ մշակները ծառաներին բռնելով... և հետո նրանց մոտ ուղարկեց իր որդուն: Մշակներն ասացին՝ սա է ծառանգը» (Մատթ. ԻԱ 33-38)

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Այս երգը, որ Հիսուսն այժմ երգում է իր այգու մասին, կանխավ Նսային է երգել՝ ըստ այնմ. «Իմ սիրելիի այգու համար երգեմ նրա սիրեցյալի երգը» (Ես. Ե 1): «Սիրելի այգին» Իսրայելն է, «սի-

րեցյալի երգը» Հիսուսի երգն է, ով սիրելի Փեսան է:

Այլաբանորեն՝ «այգին» Իսրայելն է, «այգին տնկող տանուտերը»՝ Աստված, որ [իսրայելացիներին] Եզրպտոսից հանեց և Ավետյաց երկրում տնկեց՝ ըստ այնմ. «Այգին Եզրպտոսից հանեցիր և Արամց տնկեցիր, հեթանոսներիս վոնդեցիր» (Սաղմ. 2/9):

Այս այգու մշակներն օրենսգետներն ու փարիսեցիներն են, որոնք Մովսեսի աթոռին նստեցին: Հայր Աստված այգին նրանց հանձնեց, Մովսեսի միջոցով ղևտացիներին որպես ժողովարանի¹ քահանաներ նշանակեց, որն Օրենքի ցանկապատով պատեց, նրա մեջ հնձան փորեց, այսինքն՝ զոհասեղանը, ուր գառ էին զոհաբերում, և աշտարակ շինեց, որ փառքի քերովբեններն էին, որոնք ասես աշտարակից միշտ հսկում էին: Պտղի ժամանակ նրանց մոտ ուղարկեց ծառաներին, այսինքն՝ մարգարեներին: Նրանք այգու մեջ Տիրոջը վայել բարի գործերի պտուղ էին փնտրում, բայց քանի որ մշակները չար էին, նրանց չհավանեցին, որովհետև նրանց քարոզությունը մշակների անառակ վարքի դեմ էր, դրա համար բռնելով՝ որին տանջեցին, որին սպանեցին և որին քարկոծեցին, ինչպես որ մար-

¹ Պիտի լիներ՝ «Վկայության խորանի», որը Սողոմոնի օրոք փոխարինվեց տաճարով:

գարեները՝ տարբեր տեսակ մահերով վախճանն է ցույց տալիս: Ամենավերջում Իր Որդուն ուղարկեց և ասաց. «Թերևս իմ այս որդուց ամաչեմ», այսինքն՝ թերևս Իմ Որդու խոսքերին անսան, Նրա մեծ հրաշքներից ազդվելով՝ հավատան և իրենց իբրև մշակներ ճանաչելով՝ հնազանդության պտուղ տան: Բայց ամբարիշտ մշակներն այգու Տիրոջ Որդուն սպանելով՝ խորհում էին սեփականացնել [ունեցվածքը]: Դրա համար, երբ Քրիստոսի գործերն ու մեծամեծ հրաշքները տեսան, հասկացան, որ «Նա՛ է ժառանգը». Նա՛ միայն կարող է իրենց ձեռքից այգին վերցնել, ուստի ասում էին. «Ահավասիկ ամբողջ աշխարհը Նրա հետևից գնաց» (Հովհ. ԺԲ 19). «Եթե Նրան թողնենք այսպես, բոլորն էլ կհավատան Նրան, հոռմեացիները կգան, կվերացնեն մեր ազգն ու սրբավայրը» (Հովհ. ԺԱ 48). *Թեպետև խորամանկությամբ էին այսպես ասում: Ուստի մտածեցին սպանել [Նրան], որպեսզի ժառանգությունն իրենց մնա, այսինքն՝ որպեսզի հավիտյան իշխեն մարդկանց վրա:*

«Եվ [Նրան] բռնեցին, այգուց դուրս հանեցին ու սպանեցին» (ԻԱ 39). *[այգուց դուրս հանեցին], որպեսզի [մարդկանց] խաբեին, թե իրենք չեն սպանել: Այգուց դուրս հանեցին [նաև] այն պատրվակով, որ ցույց տան, թե [Նա] ժողովրդի մաս չի կազմում և Օրենքի հարազատ որդի*

չէ, այլ մոլորեցնող: Այս մտքով էին ասում. «Ով խոստովանի Նրան, կհեռացվի ժողովրդի միջից» (Հովհ. Թ 22):

«Արդ երբ այգու Տերը գա, այդ մշակներին ի՞նչ կանի. չարերին չարաչար կոչնչացնի և այգին ուրիշներին կտա» (ԻԱ, 41): Վճիռը նրանց բերանից է պահանջում, որպեսզի ամենևին պատասխան տալու բան չգտնեն: Այսպես նաև Նաթանն արեց Դավիթին, երբ կամենում էր Բերսաբեեի պատճառով Հանդիմանել [նրան]: Եվ Դավիթն ինչպես որ դատեց, այնպես էլ դատապարտվեց²: Այսպես էլ սրանք ինչպես որ դատեցին [ուրիշներին], այդպես էլ իրենք իրենց դատապարտեցին. սա այն է, որ ասաց. «Այն վեմը, որ շինողներն անարգեցին, նա դարձավ անկյունաքար» (ԻԱ, 42, Սաղմ. ԾԺԷ 22), և թե՛ «Դրա համար եմ ասում ձեզ, որ կվերցվի ձեզանից արքայությունը և կտրվի այն ազգին, որ պտղաբեր կդարձնի այն» (ԻԱ, 43): Հրեաները Քրիստոսի հարցումին պատասխանելուց հետո հասկացան, որ [Հիսուսը] իրենց մասին էր ասում, այդ պատճառով էլ ասացին. «Քա՛վ լիցի» (Ղուկ. Ի 17): Արդ,

² Դավիթ մարգարեն Ուրիայի կնոջը՝ Բերսաբեեին, տիրանալու համար, նրա ամուսնուն դիտմամբ պատերազմի ուղարկեց, ուր վերջինս զոհվեց: Քետացի Ուրիայի զոհվելուց հետո Դավիթն ամուսնացավ նրա կնոջ հետ և զավակ ունեցավ, որն էլ Տիրոջ աչքին չար բան երևաց: Աստված պատժեց Դավթին և Բերսաբեեից ծնված նրա զավակը փվանդացավ և մահացավ (տե՛ս Բ Թագ. ԺԱ-ԺԲ):

սա եղավ այն ժամանակ, երբ այգու Տերն Օրենքը տալուց հետո եկավ և ժողովարանի կարգերը հաստատելուց հետո աներևութացավ, և դրանով ասես թե՝ գնացել էր օտար երկիր: Իսկ երբ զգալապես եկավ այցելեց այգին, ավերող և ոչ թե շինող մշակները, այս Վեմին բռնելով, [Նրան] ավելի անարգ մահով սպանեցին: Բայց [Նա] լուսափայլ հարուժյամբ անկյունաքար դարձավ, և այդ ժամանակ այգու Տերը եկավ, չար մշակներին չար մարդկանց՝ Տիտոսի և Վեսալիանոսի ձեռքով կոտորեց, իսկ այգին տվեց ուրիշ մշակների, երբ ասաց. «Գնացե՛ք, աշակերտեցե՛ք բոլոր հեթանոսներին և մկրտե՛ք նրանց Հոր, Որդու և Սուրբ Հոգու անունով» (Մատթ. ԻԸ 19):

Խորհրդապես՝ «այգին» Եկեղեցին է, «պարիսպը»՝ Աստված՝ ըստ այնմ. «Ես հրեղեն պարիսպ կլինեմ նրա շուրջ» (Չաք. Բ 5): «Հնձանը» սուրբ Սեղանի վրայի սուրբ Սկիհն է, որտեղ գինին Անմահ Գառի արյունն է դառնում, և «աշտարակը» սուրբ Խաչն է: «Մշակները» առաջնորդներն ու իրենք իրենց արածացնող անհավատարիմ [հովիվներն] են, ինչպես նրանք, ովքեր անարատ վարձը և իրենց իսկ վերին Տեսչությամբ անձերն աքսորներով, տարաժամ մահվամբ և վատ համբավով կորցնում են, և այգին տրվում է հավատարիմ մշակներին, որպեսզի

«Ռազար ճշմարիտ Սողոմոնին բերեմ, իսկ երկու ճարտուրը՝ իրեմ» (Երգ Լ 12): Այգուց դուրս Քրիստոսին սպանելը խորհրդով եղավ. ինչպես որ անասունների արյունն էին հեղում և նրանց մարմինը բանակատեղիից դուրս այրում, նույնպես և Քրիստոսը, որպեսզի Իր թանկագին արյամբ մաքրեր ժողովրդին, բանակատեղիից դուրս չարչարվեց (տե՛ս Եբր. ԺԳ 11): Ուրեմն եկե՛ք մենք էլ այս աշխարհի հանդեպ սիրուց դուրս գանք Քրիստոսի սիրով՝ հանձն առնելով Քրիստոսի նախատինքը, արհամարհանքն ու չարչարանքը, որով և մենք արժանի կդառնանք մաքրվելու և ազատվելու մեղքերից, մտնելու լույսի առագաստը և վայելելու Նրա երանական տեսությունը Հոր և Ամենասուրբ Հոգու հետ անսպառ հավիտենություն մեջ. ամեն:

ԳԼՈՒԽ ԺԵ

[ԱՅՆ ՄԱՍԻՆ], ԹԵ ԻՆՉՔԱՆ ՉԱՐ ԲԱՆ Է ԵՐԿՆԱՅԻՆ ՀԱՐՍԱՆԻՔԻ ՀՐԱՎԵՐԸ ՄԵՐԺԵԼԸ

*Մեր Տերը հրեաների և անհավատների վտանգն
ու անմտությունն այս առակով ցույց տվեց:*

«Երկնքի արքայությունը նմանվեց մի թագավորի,
որ իր որդու համար հարսանիք արեց» (Մատթ. ԻԲ 2):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

*Երկնքի Արքան, մի թագավորի նման, որի
արարքների մասին խոսքի ընթացքն է ցույց
տալու իր Որդու համար հարսանիք արեց: Այս-
տեղ «հարսանիքը» Քրիստոսի մարդեղությունն
է: Որովհետև ինչպես որ հարսանիքի ժամանակ
է մարմնավոր միավորություն լինում, այս-
պես էլ մարդեղության ժամանակ Կույսի ար-
գանդում անճառելիորեն եղավ աստվածային
և մարդկային բնությունների միավորությունը*

Բանն Աստծո անձի մեջ³: Այստեղից էլ Կույսի արգանդը «հարսնարան» է կոչվում. այս իմաստով է պսակի խորհուրդը գլխավորապես մարդեղության խորհուրդը ցույց տալիս, ապա Քրիստոսին, ինչպես և Եկեղեցին:

«Եվ ուղարկեց իր ծառաներին՝ հրավիրվածներին հարսանիք հրավիրելու, բայց նրանք չցանկացան գալ» (ԻԲ 3): «Հրավիրվածներն» Աբրահամից մինչև Քրիստոսի գալուստը [եղած անձինք] էին, որ մարգարեների միջոցով, բազմաթիվ օրինակներով, կանչվել էին Մեսիայի գալստյան հավատին: Թեպետ նախապես շատ էին փափագում, բայց երբ [Մեսիան] եկավ և ուղարկեց առաքյալներին ու Հովհաննեսին՝ իր գալստյան հավատքին կանչելու, նրանք ամբարշտանալով չցանկացան գալ:

«Դարձյալ ուրիշ ծառաների ուղարկեց և ասաց. «Հրավիրվածներին ասացե՛ք ահա իմ ճաշկերույթը պատրաստեցի, իմ գվարակները և պարարտ անասունները մորթված են, և ամեն ինչ պատրաստ է, եկե՛ք հարսանիքի» (ԻԲ 4): Սա այն է, որ իմաստունը նա-

³ Այս արտահայտությունը, թե Քրիստոսի երկու բնությունները միավորվել են Նրա անձի մեջ, բնորոշ է Քաղկեդոնի ժողովի քրիստոսաբանական բանաձևին, որը մերժվել է Հայ Առաքելական Եկեղեցու հայրերի կողմից իբրև կյուրեղյան քրիստոսաբանությանը հակասող: Հայ Եկեղեցին Քրիստոսի երկու բնությունների միավորումը դավանում է իբրև մեկ՝ աստված-մարդկային բնություն («Մի է բնութիւն Բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ»):

խապես գուշակել էր. «Իմաստությունը շինեց իր տունը և կանգնեցրեց յոթ սյուն, մորթեց անասունները» ևն, «և ուղարկեց ծառաներին» (Առակ. 10 1-2): Ծառաներին երկու անգամ ուղարկելը հրավիրյալների նկատմամբ ճշմարիտ սերն է ցույց տալիս: «Ճաշկերույթը» Քրիստոսի Ավետարանն է. «Ոչ միայն հացով է մարդ ապրում, այլ նաև այն ամեն խոսքով, որ Աստծո բերանից է դուրս գալիս» (Մատթ. 9 4): «Զվարակը» հենց ուխտյալ զվարակ Քրիստոսն ինքն է, իսկ «պարարտ անասունները»՝ եկեղեցու յոթ խորհուրդները: Թե՛ հրեաների և թե՛ հեթանոսների մոտ ծառաներ է միշտ ուղարկում, բայց մեծ հրավեր Նրա գալստյան ժամանակ եղավ:

«Բայց նրանք, բանի տեղ չդնելով. գնացին՝ մեկն իր ազարակը, մեկն իր առևտրին, ուրիշներ էլ բռնեցին նրա ծառաներին, անպատվեցին և սպանեցին» (ԻԲ 5-6): Երբ հրեաները կանչվեցին, նրանց մեծ մասը չհավատաց Նրա գալստյանը. յուրաքանչյուրն իր գործին գնաց, ծերակույտից ոմանք էլ [Նրա] ծառաների խիստ խոսքերը չհանդուրժելով, անպատվեցին, այսինքն՝ թշնամուլթյուն արեցին և սպանեցին, ինչպես Հովհաննեսին և Հակոբոսին (տե՛ս Գործք ԺԲ 2): Սրանք ոչ կամեցան անմտությունը թողնել, ոչ ընտրեցին հասկացողությունը գիտությամբ, ոչ էլ երանության

արժանի դարձրին իրենց՝ ըստ այնմ. «Երանելի են նրանք, ովքեր կանչված են Գառան հարսանիքի ընթրիքին» (Հայտ. ԺԹ 9): Հիմար էին և անմիտ, որովհետև իրենց օգուտը չհասկացան, երբ թագավորական ընթրիքից զրկվեցին, նաև որովհետև չմտածեցին, թե գուցե թագավորը բարկանա և վնասի իրենց: Այսպիսին են այն անմիտները, որոնց բազմիցս խոստովանության և հազորդության ենք կանչում, բայց չեն գալիս:

«Իսկ թագավորը, երբ լսեց, բարկացավ և ուղարկեց իր զորքը, բնաջնջեց սպանողներին և նրանց քաղաքներն այրեց» (ԻՐ 7): Երբ Աստված տեսավ, որ հրեաները ոչ միայն չկամեցան Որդու հարսանիքին գալ, այլ նաև ուղարկվածներին սպանեցին, շատ բարկացավ «և իր զորքն ուղարկեց», այսինքն՝ Տիտոսին և Վեսպիանոսին, կոտորեց սպանողներին և հրեաների քաղաքներն այրեց: Այսպես Նաբուքոդոնոսորը և Կյուրոսն «Աստծո գավազան» կոչվեցին, որովհետև նրանց միջոցով էր [Աստված] վրեժխնդրությունը կատարում, նաև «գառն բաժակ», որովհետև նրանց միջոցով էր [Աստված] իր բարկությունը թափում, բայց Աստծո սեփական զորքը հրեշտակներն են: Բարկությունն այստեղ գործերի փոխարեն է գործածվում և ոչ թե կրքի, որը խորթ է Աստծուն:

«Այն ժամանակ իր ծառաներին ասաց. «Մեր հարսանիքը պատրաստ է, բայց հրավիրվածներն արժանի չէին» (ԻԲ 8): Այստեղից իմանում ենք, որ մահմեդականներն ու հրեաները, ովքեր դեպի Քրիստոս չեն գալիս, արժանի չեն [ճաշկերույթին մասնակցելու]:

«Արդ, գնացե՛ք հրապարակները և ում որ գտնեք, կանչե՛ք այս հարսանիքին» (ԻԲ 9): Այստեղ հրեաների կործանումն է ցույց տալիս, որ հեթանոսների բարձրացման պատճառ եղավ, իսկ ըստ Պողոսի՝ «Եթե նրանց անկումը հեթանոսների կանգնումն պատճառ դարձավ, ի՞նչ պիտի լինի [նրանց] բարձրացումը, եթե ոչ՝ կենդանություն մեռելներից» (Հռոմ. ԺԱ 15): *այսինքն՝ ամբողջ աշխարհի դարձի գալը: Երանի՛ թե նրանք դարձի գային, որպեսզի ամբողջ աշխարհը հավատքի մեջ առողջանար, որովհետև շատ դժվար է նրա հնազանդության գալը, որի դեմ բոլոր ընտանիքներն ապստամբում են:*

«Եվ ծառաները, ճանապարհները ելնելով, հավաքեցին բոլոր նրանց, ում գտան՝ և՛ չարերին, և՛ բարիներից, և հարսանիքը լցվեց հրավիրվածներով» (ԻԲ 10): Այն ժամանակ ծառաները ելան ճանապարհները, երբ [Քրիստոսը] ասաց. «Գնացե՛ք, ուրեմն, աշակերտեցե՛ք բոլոր հեթանոսներին» (Մատթ. ԻԸ 19): Առաքելական քարոզությունն ուղղանի նման

Հավաքեց բոլոր ազգերին Քրիստոսի Հավատքի Հարսանիքի տանը: Բարիները գալիս են Հարսանիքին՝ հանդիսավոր և փառավոր դարձնելու Հարսանիքը և թագավորին, իսկ չարերը, դրանից շահ չունենալով, որկրամոլության համար են գալիս: Այսպես ոմանք Քրիստոսի Հավատքին են գալիս ոչ թե Աստծո Որդուն փառավորելու համար, այլ իրենց կարիքները հոգալու: Այսպիսին են նաև ուխտադիրներից ոմանք, ովքեր կրոնավորական կարգի մեջ մտնում են ոչ թե ջերմեռանդությունից մղված, այլ ազահուլթյունից:

«Եվ երբ թագավորը մտավ հրավիրվածներին նայելու, այնտեղ մի մարդու տեսավ, որ հարսանիքի զգեստ չէր հագել» (ԻՐ 11): Ինչպես թագավորը սրտի բերկրանքով մտավ տուն՝ հրավիրվածներին զվարճացնելու համար, այսպես էլ երկնավոր թագավորն է անում, որովհետև Նրա աչքը միշտ գլխած է Հավատացյալների Եկեղեցու վրա՝ մխիթարելու համար: «Զգեստը»՝ որպես Քրիստոսի Հարսանիքի պատիվ, Աստծո սերն է: Որովհետև ինչպես զգեստն է ծածկում մարմինը, այսպես էլ սերը՝ մեղքերի բազմությունը: Այս զգեստի մասին է ասվում. «Զգեստներ հագեք, որպեսզի մերկ չընկնեք և ձեր ամոթույքները չերևան» (հմմտ. Հայտ. Գ. 18, Ժ. 2 15): Եթե մեկն այս զգեստ

տը չունի, վայել չէ, որ նա երկնավոր Թագավորի հարսանյաց սրահը մտնի: Որովհետև եթե Արտաշես Թագավորի պալատը կեղտոտ հագուստներով ոչ ոք չէր մտնում (տե՛ս Եսթ. Ա), ապա ինչքա՛ն առավել Քրիստոսինը: Բայց մի մարդ հանդգնաբար կեղտոտ հագուստով մտավ միայն որկրամոլության պատճառով: Ինչո՞ւ մի մարդ գտնվեց այնքան բազմության մեջ: [Սրանով] ցույց է տրվում, որ առաջին քրիստոնյաների մեջ մեղավորները քիչ էին, կամ էլ մի մարդով բոլոր մեղավորներն են ցույց տրվում:

«Եվ արան ասաց. «Ընկե՛ր, որ հարսանիքի զգեստ չունեիր, ինչո՞ւ այստեղ մտար»: Եվ նա պապանձվեց» (ԻԲ 11-12): Եթե քաղցր հարցաքննությունից պապանձում է լինում, ապա ի՞նչ կլինի այն ժամանակ, երբ ահավոր բեմի վրա Հզորն ահեղ և սոսկալի ձայնով որոտա:

«Այն ժամանակ ասաց ծառաներին. «Կապե՛ք դրա ձեռքերն ու ոտքերը և հանե՛ք արտաքին խավարը» (ԻԲ 13): Հարսանիքը մեծ մասամբ ձմռանն է լինում բարիքների առատություն պատճառով, երբ դրսում ցուրտը սաստկանում է և ընթրիքը մինչև երեկո երկարում: Խավարը նույնպես շատանում է, ուստի կապվածը երբ դուրս է ընկնում, խավարի պատճառով լաց է լինում, սաստիկ ցրտից ատամները կրճտացնում. կապվածն

ուր ընկնում է, այնտեղ էլ մնում է: Այսպես էլ մեղավորը դժոխք է ընկնում, ուր Աստված չի այցելում, և այնտեղ մնում է հավիտյան. «Մառն ուր էլ ընկնի, այնտեղ կմնա» (ժող. ժԱ, 3): Այս առակով ցույց է տրվում, որ այլ է անհավատների դատաստանը, այլ՝ հրավիրվածներին ու չեկածներին, և այլ այնտեղ կեղտոտ զգեստներով մարդկանցը: Նաև ցույց է տրվում, որ նրանք, ովքեր եկեղեցին լքում և հավատքն ուրանում են, հարսանիքին անարժանաբար եկածներն են: Իմացի՛ր նաև, որ «հարսանիքը» Քրիստոսի երկրորդ գալուստն է ցույց տալիս. «Հասավ Գառի հարսանիքը, և նրա կինն իրեն պատրաստեց» (Հայտ. ժԹ՝ 7): Հրավիրվածների տունը Գեթսեմանիի ձորն է, ուր չարերն ու բարիները պիտի կանչվեն: «Անզգեստ մի մարդը» մեղավորների բազմությունն է. «մի մարդ» են կոչվում միասիրտ լինելու պատճառով: Երբ նրանք արտաքսվեն արտաքին խավարը, մնացածները կցնծան հաղթող Գառի հարսանիքին:

«Շատերն են կանչված», և թե՛ չեկածների համեմատությամբ և թե՛ մեղսագզեստների՝ շատ «քչերն են ընտրյալ» (ԻԲ 14): Դո՛ւ, ուրեմն, աշխատիր մկրտությամբ հազածդ փառքի զգեստ Քրիստոսին մեղքերով չհանել, որպեսզի իսկապես ընտրյալների շարքում լինես:

ԳԼՈՒԽ ԺԶ

ՏԻՐՈՋ ՀԱԶՈՐԴԻ ԳԱԼՍՏՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Եվ կողարկի Իր հրեշտակներին մեծ շեփորով ու կհավաքի Իր ընտրյալներին չորս կողմերից՝ երկնքի ծագերից մինչև մյուս ծագերը (Մատթ. ԻԴ. 31):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ըստ ոմանց՝ մեր Տերն իր գալստյան ժամանակ հրամայելու է Գաբրիել հրեշտակապետին իր շեփորը հնչեցնել, որի ձայնն այնքան ուժգին է լինելու, որ հասնելու է դժոխքի անդունդներին և աշխարհի բոլոր կողմերին՝ բոլոր մեռյալներին արթնացնելու համար: Այս ընդհանրական հարուժյան մասին մարգարեացավ Եսային՝ ասելիս. «Այն օրը մեծ փող կհնչեցնեն, և ցրվածները կհավաքվեն Հուդայի երկրում» (Ես. ԻԷ. 13, ԺԱ. 12): Ըստ վարդապետների՝ հրեշտակապետի շեփորի ձայնով այս խոսքը պիտի հնչի. «Կանգնե՛ք, մեռյալներ՛ր» և բոլորը պիտի հարուժյուն

առնեն: Կասես. «Միայն հրեշտակապետի ձայնով մեռյալներն ինչպե՞ս պիտի հարուժյուն առնեն»: Պատասխանեմ. միայն ձայնն է հրեշտակապետինը, իսկ խոսքը՝ Քրիստոսինը: Որովհետև ինչպես Դավթի լեզուն էր Ս. Հոգու արագ գրող դպրի գրիչը (տե՛ս Սաղմ. 107 2), որով մարգարեութուններ էր բարբառում, այսպես էլ հրեշտակապետի ձայնն է Քրիստոսի խոսքի գործիքը դառնալու, ուստի առաքյալն էլ է ձայնը հրեշտակապետինը համարում, իսկ շեփորը՝ Աստծունը, երբ ասում է. «Որովհետև Ինքը Տերը հրեշտակապետի ձայնով և Աստծո շեփորով իջնելու է երկնքից» (Ա. Թեա. 7 15): Ուստի թեպետ շեփորը հրեշտակապետինն է, բայց ձայնը՝ Քրիստոսինը՝ ըստ այնմ. «Կգա ժամանակ, երբ Աստծո Որդու ձայնը կլսեն, և ովքեր լսեն, կփրկվեն» (Հովթ. Ե 25): Եվ ինչպես օրինակ, երբ եկեղեցու խորհուրդների էական խոսքերն ենք արտաբերում՝ ասելով. «Ես մկրտում եմ (անունը)՝ Հոր, Որդու և Ս. Հոգու անունով»⁴, «Առե՛ք, կերե՛ք», և թե՛ «Խմե՛ք

⁴ Բերդույան սրբագանց այստեղ մեջբերում է Հռոմեական Կաթոլիկ Եկեղեցում գործածվող մկրտության խորհրդի բանաձևը: Հայոց Եկեղեցու մկրտության խորհրդի բանաձևը հետևյալն է. քահանան երախային երեք անգամ ընկղմում է ջրի մեջ Ս. Երրորդության անունով՝ ասելով «(մկրտվողի անունը) Աստծո այս ծառան երախայությունից մկրտության գալով, մկրտվում է Հոր, Որդու և Ս. Հոգու անունով...»: Բանաձևերի տարբերության մասին տե՛ս Գրիգոր Տաթևացի (=ԳՏ), Գիրք փարցմանց, Երուսաղեմ, 1993, էջ 588, Արշակ Տեր Միքելեան, Հա-

սրանից», ոչ թե մեր խոսքերի զորությամբ են խորհուրդները կատարվում, այլ Քրիստոսի խոսքերի զորությամբ, որոնք ավանդեց: Այսպես էլ երբ հրեշտակապետը շեփորահարում է. «Կանգնե՛ք, մեռյալնե՛ր», ոչ թե նրա խոսքով պիտի կանգնեն, այլ Քրիստոսի խոսքի զորությամբ, որ ով հրամայում է, և այդ խոսքն այնպես է գործելու հարություն տալիս, ինչպես աստվածային խոսքերը սկզբում, որ երբ [Աստված] ասաց. «Թող լույս լինի», «Թող հաստատություն առաջանա», իսկույն եղան (տե՛ս ԾՁՁդ. Ա. 3, 6): Հրեշտակներն ընտրյալներին չորս կողմերից են հավաքելու, այսինքն՝ երկնքի և աշխարհի չորս կողմերից, որոնք են արևելքը, արևմուտքը, հյուսիսը և հարավը, որոնցից չորս գլխավոր քամիներն են փչում, իսկ մեղավորներին դեերն են բերելու Քրիստոսի առաջ: Գիտցի՛ր, որ ընտրյալները, հարություն պարգևն ունենալով, հրեշտակների հետ արագ ընթանալու են, իսկ մեղավորները դեերի կողմից բարձրացված են բերվելու:

յաստանեաց Սուրբ Եկեղեցու Քրիստոնեականը, Երուսաղեմ, 1993, էջ 388, Սեպուհ ծայրագոյն վարդապետ Սարգսեան, Հայոց Եկեղեցւոյ խորհուրդներն ու ծէսերը, «Գանձասար» աստուածաբանական հանդէս, հ. Ա, Երևան, 1992, էջ 71:

ԳԼՈՒԽ ԺԷ

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԳԱԼՍՏՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Այն ժամանակ երկնքի արքայությունը կնմանվի տասը կույսերի, որոնք իրենց լապտերներն առած՝ փեսային և հարսին դիմավորելու ելան» (Մատթ. ԻԵ 1):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Այսինքն՝ երբ Քրիստոսը երկնքից փայլակի նման ծագելու և դատաստանի գալու լինի, «այն ժամանակ երկնքի արքայությունը» (որ Եկեղեցին է՝ Նրա հավատացյալներն աշխարհի սկզբից մինչև այսօր) «կնմանվի տասը կույսերի, որոնք փեսային դիմավորելու ելան» (Մատթ. ԻԵ 1): Խոսքի իմաստն այն է, որ ինչպիսի բաներ պատահեցին տասը կույսերի հետ, նույնը պատահելու է այն ժամանակ իմ հավատացյալների հետ: Այստեղ «փեսան» Քրիստոսն է, «հարսը»՝ սուրբ Աստվածածինը, ով հարուժյունն առած՝ Փեսայի հետ երկնքում է (թեպետ ընդհանրապես Եկեղեցին էլ է հարս),

«տասը կույսերը» բոլոր հավատացյալներն են, որովհետև կույսեր են անվանվում: Քանի որ կույս աղջիկները ջանում են հոգով և մարմնով անարատ լինել, ուստի առաքյալը հավատացյալներին կույսի է նմանեցնում՝ ասելով. «Ձեզ նշանեցի մի մարդու՝ որպես մի անբիծ կույս ներկայացնելու համար Քրիստոսին» (Բ Կորնթ. ԺԱ 2): **Տասը թիվն այստեղ բազմության փոխարեն է դրվում՝ ըստ այնմ.** «Տասը կից ձեր հացը մի թոնրի մեջ կեփեն» (Ղևտ. ԻԶ 26), **այսինքն՝ շատ կանայք:** «Մի՞թե ես տասը որդուց լավ չեմ» (ԱԹագ. Ա 8), **այսինքն՝ շատ որդիներից:** Արդ, հավատացյալ կույսերը, որոնք հավատքով նշանվել են Քրիստոսի հետ, այն ժամանակ են իրենց լապտերները վերցնում, երբ մկրտվում են Հոր, Որդու և Ս. Հոգու անունով, և երբ ս. Մյուռոնի յուղով կնքվում են, վառվում և լուսավորվում են նրանց հոգու լապտերները Ս. Հոգու շնորհներով: Ուստի առաքյալը զգուշացնում է. «Մի՛ հանգրեք Հոգին, որով կնքվեցիք փրկության օրվա համար» (Եփես. Դ 30), **այսինքն՝ մկրտության ժամանակ:** Եվ քանի որ այս կյանքը գիշեր է, ուր մեղքի և տգիտության խավարն է թանձրանում, ուստի Քրիստոսին ընդառաջ գնացող օրհորդները պետք է վառված լապտեր ունենան ձեռքերին:

Մասնավորապես՝ «կույսերը» վարդապետ-

ներն ու կույսերն են, ովքեր մարմնական կուսուլթյուն են ուխտում: Սրանք իսկապես ընդառաջ են եղնում նմանատիպ կույս փեսա Քրիստոսին՝ ձեռքերին վերցնելով կուսուլթյան լապտերները, որպեսզի գնան Գառի հետևից, ուր էլ Նա գնա (տե՛ս Հայտ. ԺԴ 4), որովհետև կուսուլթյունը լապտերի նման լուսավոր է դարձնում ենթակային այս մեղսալից կյանքի գիշերում:

«Նրանցից հինգը հիմար էին, իսկ հինգը՝ իմաստուն» (ԻԵ 2): «Հիմարը» այստեղ անխոհեմ [մարդն] է, որովհետև անխոհեմ մարդը զեպքի ավարտը չի նկատում, ոչ էլ ապագան է նախապես տեսնում և ոչնչի մասին չմտածելով՝ լավ կարգավորում է իր գործերի շրջանակը. «Ով որ ամիս է, խավարի միջով է գնում» (Ժող. Բ 14), առաքյալն էլ՝ «Ձեռն հասկանում այն բաները, որոնց վրա պնդում եմ» (Ա. Տիմ. Ա 7): Այսպիսին էին հիմարները, որովհետև չմտածեցին, թե գուցե փեսան ուշանա և լապտերի ձեթը բավական չլինի, այլ ճրագի ներկա վառվելը տեսնելով՝ կարճամտուլթյամբ բավական համարեցին: Այսպիսին են հիմար հավատացյալներից ոմանք, ովքեր հավատքի վառումը և մանկական բարեգործուլթյուններն իրենց փրկուլթյան համար բավական համարելով՝ անհոգ են դառնում, ինչպես նաև միայն անունով հպարտացող կուսակրոններից

ոմանք: Իսկ իմաստուն [կույսերով] խոհեմներն են ցույց տրվում, որոնց հատուկ է ապագան նախապես տեսնելը և գործի վախճանը նկատի ունենալը, և դրանով վախճանի շուրջ դեպքերը լավագույնս կարգավորել: Այսպիսիների մասին իմաստունն ասում է. «Իմաստունի աչքը նրա գլխի վրա է» (ժող. Բ 14), և թե՛ «Մարդու իմաստությունը լուսավորում է նրա դեմքը» (ժող. Ը 1): Սա հետևում է հետևյալից. ով հոգ է տանում գործի սկզբին, լավ ձևով է կարգավորում դրա միջին մասը և դրանով լուսավորվում է նրա երեսը: Այսպիսին են այն իմաստուն հավատացյալները, որոնք հավատքի լապտերը վառ պահելու համար անընդհատ բարի գործի յուզն են պատրաստում՝ Փեսայի ուշանալու և մյուս պարագաների մասին մտածելով: Նաև նրանք են, ովքեր արքայության համար իրենց ներքինի դարձրեցին՝ հավատարմորեն պահելով իրենց ջերմեռանդության յուզը:

«Հիմարները լապտերները վերցրեցին, բայց իրենց ճետ պահեստի ձեռք չվերցրեցին» (ԻԵ 3): Այսպիսիներն ավելի վատն են, քան մրջյունները, որոնք նախապես հոգում են ապագայի համար:

«Իսկ իմաստուններն իրենց լապտերների ճետ ամաններով ձեռք վերցրեցին» (ԻԵ 4)՝ մտաբերելով այն առածը, թե՛ «Պատրաստվեցի և չխոսվվեցի» (Սաղմ.:

ԾԺԸ 60): **Հիմարը բավական է համարում [Մկրտու-
թյան] Ավագանի յուզը, իսկ իմաստունը, դա
որպես հիմք ընդունելով, այլ բաներ էլ է պատ-
րաստում, և ասես «հետևում մնացած բաները մոռա-
ցած՝ դեպի առջևում ելածն է նկրտում»** (Փիլ. 9. 13):

«Եվ երբ փեսան ուշացավ, բոլորը միմեկին և քուն
մտան» (ԻԵ 5): «**Քուն» այստեղ մահն է կոչում. բո-
լոր հավատացյալները, հավատքի լավտեր ունե-
նալով, ննջում են մինչև Քրիստոսի գալուստը:
Քնի օրինակն է բերում, որովհետև ինչպես մեզ
համար է դյուրին քնածին արթնացնել, այդ-
պես էլ Քրիստոսի համար՝ երկար դարեր առաջ
մահացածին: Այդ պատճառով էլ Տերը սովոր-
աբար մեռյալներին ննջեցյալի է նմանեցնում.
«Մեր բարեկամ Ղազարոսը անջել է» (Հովթ. ԺԱ 11), «Աղ-
ջիկը մեռած չէ, այլ անջում է» (Մատթ. Թ 24): **Բայց ըստ
Հովհաննեսի՝ երանի՛ այն մեռելներին, ովքեր
բարի գործերի յուզի պատրաստությամբ ննջե-
ցին ի Տեր (տե՛ս Հայտ. ԺԴ 13): Սրանք իրենց մահվան
ժամանակ, ըստ իմաստունի, քաղցր քնի մեջ են
լինում, ինչպես սաղմոսերգուն է ասում. «Մահ-
վան ժամանակ [Նա] քուն է տալիս իր սիրելիներին»
(Սաղմ. ԾԻԶ 2): **Իսկ անպատրաստները խղճմտան-
քով են ննջում և հարության ժամանակ արհա-
վիրքներից զարհուրած են գարթներու:******

«Եվ կեսգիշերին ձայն լսվեց՝ ահա փեսան գալիս

Է, նրան դիմավորելու՛ն էլեք» (ԻԵ 6): *Որոշ վայրերում փեսան սովոր է հարսի տուն երեկոյան գնալ և հարսին վերցնելով՝ վերադառնալ, որ բազմիցս կեսգիշերին է հանդիպում, որովհետև հապաղել են տալիս փեսային: Այսպես էլ երկնավոր Փեսան իջավ հարս Մարիամի տուն, որ այս աշխարհն է՝ ըստ այնմ. «Մոռացի՛ր քո ժողովրդին և քո հոր տունը, քանզի թագավորը ցանկացավ» ևն (Սաղմ. ԽԴ: 11): Եվ հարսին վերցնելով՝ երկինք գնաց, և այնտեղից հարսին վերցնելով՝ գալու է դատելու համար, ինչը կեսգիշերին է լինելու՝ ըստ վարդապետների, ինչպես ծնունդը և հարուժյունը: Այն խոսքը Գաբրիելի շեփորով է լինելու, որը նախ ընդհանրապես մարդկային ցեղին ասելու է. «Կանգնե՛ք, մեռյալնե՛ր», իսկ Քրիստոսին հավատով հարսնացածներին ասելու է. «Ահա Փեսան գալիս է, նրան դիմավորելու՛ն էլեք»: Այն ժամանակ պատրաստները՝ որպես Փեսայի սիրահարներ, ջերմ սիրով փուլթով ընդառաջ կենեն: Այս մտքով է առաքյալն ասում. «Ծեփորը կփչի, և Քրիստոսով մեռածներն առաջինը հարություն կառնեն» (Ա.ԹԵԱ. Դ: 15): Մանավանդ վառված լապտերներ ունենալով, այսինքն՝ հարուժյան օժիտը, արագ կգնան Քրիստոսի մոտ:*

«Այն ժամանակ բոլոր կույսերը վեր կացան և իրենց լապտերները կարգի բերեցին» (ԻԵ 7): *Հարուժյան*

ժամանակ բոլոր հավատացյալները մտածելու են, որ հավատում են Քրիստոսին և Նրա բոլոր տնօրինություններին. սա է լապտերների կարգի բերելը: Եվ որովհետև այստեղ հավատքն աղոտ է ճրագի նման, որն իր լույսը խավար տեղում է տարածում: Իսկ այնտեղ օրը լուսավորվելու է և մեծափայլ արեգակ Քրիստոսն է ծագելու բոլոր հավատացյալների սրտերում, որով պայծառանալու է բոլորի միտքը հավատալիքների շուրջ: Սա է բոլոր կույսերի կողմից իրենց լապտերների կարգի բերելը:

«Հիմարներն իմաստուններին ասացին. «Ձեր այդ լուղից տվեք մեզ, որովհետև ահա մեր լապտերները հանգչում են» (ԻԵ 8): Հիմարների խղճմտանքը, որն այստեղ անտեսում էին, երբ այն նրանց սիրտը ցավեցնում էր, այն ժամանակ իսկապես վկայելու է, որ բարեգործության յուզ չունեն: Այդ պատճառով էլ նրանց հավատքի լույսը մարելու է և ասես մեռնելու, այսինքն՝ այնտեղ իսկապես հասկանալու են, որ հավատքն առանց գործերի գործություն չունի, ուստի իրենք իրենցից անհույս լինելով՝ ընկերներին են աղաչելու՝ չիմանալով, որ «եղբայրը չի փրկում և ոչ մարդը, ոչ էլ ուրիշին է տալիս իր հոգու փրկանքը» (Սաղմ. 102 8-9): Որովհետև այնտեղ հազիվ է փրկվելու անգամ հույժ արդարը, ուրեմն ինչպե՞ս կկարո-

ղանա օգնել մեղավորին: Ուստի կպատասխանեն. «Գուցե թե՛ մեզ և թե՛ ձեզ չբավականացնի. գնացե՛ք վաճառականների մոտ և ձեզ համար գնե՛ք» (ԻԵ 9): Իրավացիորեն են ասում. քանզի ո՞վ այնտեղ այնքան համարձակություն կունենա, որ նաև մեղավորներին պաշտպանի, որովհետև ասավոր բեմի վրա նաև երկնային գորություններն են շարժվում. ո՞վ նրան կաղաչի, որովհետև մեկը հազարի տեղ պատասխան չի տալու: Վաճառականներից գնելն առակի հարմարություն համար ասացին՝ մեղադրելու նպատակով, քանզի գիշերն ի՞նչ վաճառական, որ նրանք գնեն: Տերն այն գիշերի մասին ասաց. «Կգա գիշերը, երբ ոչ ոք չի կարող գործել» (Հովճ. 10 4): Բայց դու, այն սոսկալի գիշերվա մասին խոկալով, այստե՛ղ ուղղիր քո խղճմտանքը և քննի՛ր ինքդ քեզ. գուցե հավատքիդ լույսը, որ քո մեջ է, խավար լինի, այսինքն՝ առանց բարեգործության յուզի: Այստե՛ղ վաճառական կա, այսինքն՝ աղքատները. ողորմություն՝ են տուր և նրանցից բարեգործության յո՛ւղը գնիր ու քո լապտերը պատրաստի՛ր, որպեսզի վառված լապտերով ընդառաջ ելնես երկնավոր Փեսային: Կամավոր ներքինիներից շատերը, այնտեղ գործերի յուղը չունենալով, այստեղ զանազան ախտերի մեջ թավալվելու, անթառամ պսակը թառամեցնելու և չապաշ-

խարելու պատճառով, այնտեղ հանգած լապտերներով են լինելու:

«Երբ Գրանք գնացին, փեսան եկավ, և ուրքեր պատրաստ էին, Գրա հետ հարսանիքի սրահը մտան, ու դուռը փակվեց» (ԻԵ 10): *Քանի որ հիմար են, չեն մտածում, թե անհնար է այնտեղ ողորմություն գտնել, որովհետև ժամանակն անցել է, այլ մտքով թափառում են այս ու այն կողմ. նրանց մասին մարգարեն ասում է. «Շնորհի պես քաղց կզգան և քաղաքի շուրջ կպտտվեն» (Սաղմ. ԾԸ 15): Այս խոսքերն այնքան էլ մեկնության կարիք չունեն, այլ միայն ըստ առակի պահանջի են դրված: Արդ՝ այնտեղ օրիորդների կամ կույսերի երկու դաս է լինելու. մեկը՝ խավարած և այծերի նման սևացած, իսկ մյուսը՝ ոչխարների նման պայծառ և լուսավոր: Հանգած լապտերներով կույսերը Փեսայի լուսավոր դեմքից հալածվելու են չղջիկների նման, իսկ պատրաստները Նրա հետ մտնելու են հարսանիքի երկնային առագաստը, ողորմության դուռը փակվելու է, գթառատ Արարչի գուլթը վերջանալու է, և [հիմարները] մնալու են դուրսը: Արտաքին խավարում մնալը դժոխք ընկնելն է, որն «արտաքին խավար» է կոչվում: Բայց այստեղ շեշտը դրա վրա չի դնում, որովհետև լուսափայլ Փեսային տեսնելուց զրկվելն ավելի ահարկու*

է, քան բյուր դժոխքները՝ ըստ Ոսկեբերանի¹: Այդ պատճառով էլ միայն զրկվելն է դնում:

«Հետո եկան մյուս կույսերն էլ և ասացին. «Տե՛ր, տե՛ր, բա՛ց արա» (ԻՅ 11): Հիմարներին հատուկ է ապագայի մասին նախապես չմտածել և իսկույն զղջալ, երբ ձեռնարկված գործում նրանց կամքին հակառակ ինչ-որ բան է հանդիպում: Այսպես պատահեց հիմար կույսերի պարագային, երբ տեսան, որ զրկված են փեսայից, լուսավոր ընկերներից և հարսանիքի ուրախությունից, սգի և զղջման մեջ ընկան՝ ըստ այնմ. «Իրենց սրտում զղջացին և հոգու անդությունից հառաչում են» (Իմաստ. Ե 3): Եվ սկսեցին ողորմության դուռը թակել, բայց ուշացած, որովհետև այնտեղ բացված է գտնում նա, ով այստեղ թակում է: «Եվ ասացին. «Տե՛ր, տե՛ր, բա՛ց արա»: Իսկ նա ի՞նչ [պատասխանեց]՝ «Չեմ ճանաչում ձեզ» (ԻՅ 12): Նա ձեզ այս կյանքում կանչում էր, բայց չէիք լսում, այդ պատճառով էլ արդարությունը պահանջում է, որ դուք էլ Նրան կանչեք, և Նա չլսի ձեզ. «Որովհետև կանչում էի, բայց չէիք լսում, երկար խոսում էի, բայց չէիք ունկնդրում, կկանչեք Ինձ, բայց Ես ձեզ չեմ լսի, չարերը կփնտրեն ինձ, բայց չեմ գտնի» (Առակ. Ա 24, 28): **Դու ա՛յժմ բաց քո ականջները և**

¹ Իմաստալից մեջբերում է Ոսկեբերան հայրապետի Մատթեոսի Ավետարանի մեկնության համապատասխան հատվածից. տե՛ս Յովհաննու Ոսկեբերանի Կոստանդիանուպոլսի եպիսկոպոսապետի լուստարանագիրը Մատթեոս, Վենետիկ, 1826, էջ 79:

լսիր, թե ի՞նչ է Աստված խոսում, որպեսզի Նա էլ այնտեղ քեզ լսի:

«Նա պատասխան տվեց և ասաց. «Ծշմարիտ, ճշմարիտ եմ ասում ձեզ. ձեզ չեմ ճանաչում»: Հիմար կույսերի՝ դուռը թակելը դժոխքում մեղավորների զղջալն ու Աստծուն մտքով թախանձելն է նշանակում: Աստված էլ նրանց ճշմարտությունն է ասում. «Ծշմարիտ, ճշմարիտ եմ ասում ձեզ», այսինքն՝ ճշմարիտ եմ ասում ձեզ, թե քանի որ Աստված եմ, «ձեզ չեմ ճանաչում». [որովհետև] անշո՛ւշտ Աստված նախախնամությամբ չի ճանաչում մեղավորներին: Նախ՝ հպարտներին. «Բարձրամիտներին հեռվից է ճանաչում» (Սաղմ. ԺԼԷ 6), երկրորդ՝ նախանձոտներին. «Ով իր եղբորն ատում է, Աստծուն չի ճանաչում» (Յմմտ. Ա Հովթ. Գ 20), ապա ոչ էլ Աստված՝ նրան, և երրորդ՝ բղջարախոհներին. «Ծնացողն աչքը խավարին է հատում» (Հոր ԻԴ 15): Հայտնի է, որ խավարի մեջ դժվար է որևէ բան ճանաչել. թեպետ Աստված լույս է և խավարի գաղտնիքները ճանաչում է, բայց ի՞նչ միաբանություն կա լույսի և խավարի միջև: Այստեղ, ըստ նկարագրի, եթե կույսերը, որոնք այդքան ջանք թափեցին, միայն չունենալով սիրո և ուրիշ առաքինությունների յուզը, մնալու են հարսանիքի առաջաստից դուրս, ապա ի՞նչ կլինի նրանց վերջը, ովքեր և՛ կուսական

**լապտերը կոտրեցին, և՛ չապաշխարեցին Աստ-
ծո փառքի համար:**

«Արթո՛ւն կացեք, որովհետև չգիտեք օրն ու ժա-
մը» (ԻԵՆ 13): Այս առակի վերջում զգուշացնում է
մեզ, որ հիմար կույսերի նման անպատրաստ
չնիրհենք: Եվ արդարև, մեծ զգուշության կա-
րիք ունենք, քանզի մի ծառա կամ ժողովուրդ,
եթե գիտի, որ իր տերը կամ հարկավորապես
թագավորը գալու են, բայց ժամանակը չգիտի,
պետք է ամեն ժամ զգուշ լինի, որպեսզի [տե-
րը] հանկարծակի չգա, [և ինքը] անպատրաստ
չլինի, այդ ժամանակ [տերը] պատուհասի պա-
տիժը կբերի նրա վրա՝ ըստ այնմ: «Այդ ծառայի
տերը կգա այն օրը, երբ նա չէր սպասում, և այն ժամին,
որ նա չէր իմանում, նրան երկու կես կանի» (Ղուկ. ԺԲ 46):

Ուստի, քանի որ չգիտենք մեր մահվան օրը,
ոչ էլ Փեսայի գալստյան ժամանակը, ամեն ժամ
պատրա՛ստ լինենք, որպեսզի չար ծառայի և հի-
մար կույսերի դատաստանին չարժանանանք:

ԱՎԱՐՏ ՄԱՏԹԵՈՍՅԱՆ ԱՌԱԿՆԵՐԻ

ԳԼՈՒԽ ԺԸ

ՄԱՐԳԱՅԻՆ [ԲՆՈՒԹՅԱՆ] ԱՆԿՄԱՆ ՉԱՐԻՔՆ ՈՒ ՆՐԱ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՒՄԸ

«Մի մարդ Երուսաղեմից Երիքով էր իջնում և ավագաների ձեռքն ընկավ, որոնք նրան մերկացրին, վիրավորեցին, կիսամառ թողեցին և գնացին» (Ղուկ. Ժ 30):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Նկարագրապես մեր Տերն այս առակը պատմեց օրենստուգիչին, ով փրկության ճանապարհն էր փնտրում: Երբ Աստծո և ընկերոջ նկատմամբ սերը և մյուս պատվիրանները ներկայացրեց, նա ցանկացավ իրեն արդարացնել՝ ասելով. «Իսկ ո՞վ է իմ ընկերը»: ասես թե ուզում էր ասել. «Իսկ ո՞վ է ինձ նման օրինապահ»: Բայց Հիսուսը գիտեր, որ թեպետ նա պատվիրանները պահել էր, բայց ընկերների նկատմամբ բավարար չափով սեր և գովթ չուներ: Այս պատմությամբ [Տերը] ընկածի աղետն ու սամարացու գովթը ցույց տվեց և պատվիրեց հետևել նրան, ով ողորմություն արեց, և դրանով հասնել փրկության: Սա նաև

պատանուն կարգադրեց և պատվիրեց, ով էլ
ասաց. «Այդ բոլորը պահել եմ իմ մանկությունից» (Ղուկ.
ԺԸ 21):

Խորհրդանշաբար մեկ մարդով մեր մարդ-
կային բնությունն է ցույց տրվում, և սա [Ս.
Գրքի] բազում տեղերում կարելի է տեսնել,
ինչպես՝ կորած մեկ դրամը, մոլորված մեկ ոչ-
խարը և անառակ մեկ որդին, որոնք նույն
բանն են նշանակում (տե՛ս Ղուկ. ԺԵ 4, 13, 18): Բայց
հատկապես Ադամին է [այդ մարդը] խորհր-
դանշում: Երուսաղեմը «խաղաղության վայր» է
թարգմանվում և դիրքով Երիքովից բարձր է:
Դրախտն է նշանակում, որ ամբողջ երկրից էլ
բարձր է, այդ պատճառով նաև «երկինք» է կոչ-
վում՝ ըստ այնմ. «Մեղանչեցի երկնքի և քո դեմ» (Ղուկ.
ԺԵ 18): Նաև խաղաղության տեղն է, այսինքն՝
Աստծո, որովհետև սկզբում Աստված այնտեղ
մարդուն երևաց: Դարձյալ՝ ինչպես Երուսա-
ղեմն է [մարդու] վերստին ստեղծման օրրա-
նը՝ ըստ այնմ. «Սիոնն է մայր կոչվում, որտեղ մար-
դը ծնվեց» (Սաղմ. ԶԶ 5), այդպես էլ դրախտը՝ մեր
ստեղծման, որովհետև մեր մայր Եվան այնտեղ
ստեղծվեց, բայց երբ օձի հրապուրանքով խաբ-
վեց, Երուսաղեմից սկսեց իջնել ու ամայացավ:
Այս միտքն է [չարականագիրը] արտահայտում.
«Օձի մատուցած պատրասքով ճաշակեց պտղից և

գրկվեց Երուսաղեմ մայրաքաղաքում բնակությունից»¹,
այսինքն՝ դրախտում:

Այստեղ երեք դժվարութիւնն է առաջ գալիս. նախ՝ քանի որ արտաքսված էր, ինչո՞ւ է ասվում՝ «իջնում էր»՝ ասես կամովին: Սրանով ցույց է տրվում, որ մեղավորի պատիժը նրա կամքին է հետևում: Ուստի չպետք է Աստծուն մեղադրել, քանի որ [մարդը] ի՛նքը մեղքը ցանկացավ, որին հարկադրաբար արտաքսումը հետևեց, այդ պատճառով էլ կամավորապես դրախտից իջավ և ոչ թե ակամա: Այսպես գողն ըստ իր կամքի է կախվելու տարվում: Երկրորդ՝ [մարդը] ավագակի կողմից փորձվեց, երբ դրախտում էր. ուրեմն ինչո՞ւ է հետո դնում: Պատասխանեմ: Դրախտում թեպետ օձը խաբեց նրան, բայց չտիրեց, [քանի որ մարդը] Ստեղծողի շնորհի և հոգածութեան ներքո էր: Բայց երբ դրախտից արտաքսվեց և մանավանդ Աստծո խնամքից [զրկվեց], այն ժամանակ [մեղքը] տիրեց և թագավորեց նրա մեջ՝ ըստ այնմ. «Աստված թողեց Արամ. հալածեց և հասնեց Արա վրա, քանի որ չկա մեկը, որ փրկի Արամ» (Սաղմ. 2 11): Դրա համար [սատանան] դրախտում օձի կերպարանքն առավ, որը խորամանկութիւնն է խորհրդանշում, իսկ դրսում՝ ավագակի, որը բռնութեան ապացույցն է: Երրորդ՝ [խորհրդանշում է] մերկացումը,

¹ Շարական, էջ 370:

քանի որ դրախտում եղավ. «Նրանց անքերը բացվեցին և հասկացան, որ մերկ էին» (Ծճճ. 9, 7):

Իսկ թե ինչո՞ւ է ասում, թե [Երուսաղեմից] դուրս «մերկացրին նրան», պատասխանեմ: **Իմաստունն ասում է.** «Բոլորն էլ, ովքեր նրա շուրջն են, կրկնակի հագուստ են հագել» (Առակ. 1, 21): **Ուստի սրբերը նրա շուրջն են.** «Աստված փառավորված է Իր սրբերի խորհուրդներում, մեծ և ահավոր է Նա Իր շուրջը եղողների համար» (Սաղմ. 92, 8): **Նրանք երկու պատմուճան են հագել. մեկը՝ Աստծո սիրո, իսկ մյուսը՝ ընկերոջ:** **Նույն ձևով էլ մեր մարդկային բնությունը դրախտում Աստծո սիրո պատմուճանից մերկացավ, իսկ դրսում՝ ընկերոջ:** **Որտեղի՞ց են այսքան կռիվներ, արյունահեղություններ, մարդասպանություններ և այլն, եթե ոչ միմյանց նկատմամբ ատելությունից.** «Բնությանը [Աստծո] բարկությանն արժանի որդիներ էինք» (Եփես. Բ 3), **այսինքն՝ ի բնե ատված էինք և միմյանց ատում էինք:**

Երիբովը, որ թարգմանվում է լուսին [կամ] փոփոխում, այս աշխարհն է նշանակում, որ լուսնի նման միշտ փոփոխվում է. «Նրա օրոք արդարություն և մեծ խաղաղություն կտիրի, մինչև լուսնի լուսնը» (Սաղմ. 2, 7), **այսինքն՝ մինչև աշխարհի վերջը:** **Արդ՝ Ադամ մարդը Երուսաղեմ դրախտից այս աշխարհ Երիբովն իջնելիս իր սերունդներով**

ընկավ չար ավազակներին՝ դեերի ձեռքը, որոնք [նրանց] կիսամահ թողեցին: Եվ նախ եղբայրական սիրո զգեստից մերկացրին, երկրորդ՝ [Աստծո] ձրի պարզեաների զգեստներից, երրորդ՝ բնական շնորհների զարդերից, քանի որ բանականը, ցանկականը և ցասմնականն իրենց սահմանված զորությունը թողեցին և անասունների բարքը վերցրին: Այս մտքով է [սաղմոսերգուն] ասում. «Մարդը պատիվ ունի, բայց չհասկացավ, հավասարվեց անբան անասունների ու անանվեց նրանց» (Սաղմ. ԽԸ 13, 21): Նաև դրախտում [ավազակները] սկզբնական արդարությունից մերկացրին, իսկ դրսում՝ քաղաքական² և մաքրող արդարությունից: «Եվ վիրավորեցին». հոգին խոցոտեցին. բանական մասը՝ տգիտությամբ, ցասմնականը՝ բարկությամբ և ցանկականը՝ ախտերով, սրանց վրա էլ բոլոր մեղքերի նետերով նրան սպառնացին, «կիսամահ թողեցին և գնացին»:

Պիտի հարցնես՝ եթե դրախտում է մարդկային բնությունը սկզբնական արդարության և շնորհների հանդեպ մեռած ասվում՝ ըստ այնմ.

² Ըստ Հայ Եկեղեցու եռամեծ վարդապետ ս. Գրիգոր Տաթևացու՝ առաքինությունը բաժանվում է երեք մասի՝ բարոյական, տնտեսական և քաղաքական: Ըստ նրա՝ քաղաքական առաքինությունն այն է, երբ մարդ սիրում է բարին և ատում չարը, մշտապես բարիք է գործում և հանցավորներից ներում. տե՛ս Գրիգոր Տաթևացի, Ամառան հատոր, Երուսաղեմ, 1998, էջ 95, հիմնտ. Համառոտություն, էջ 313:

«Այն օրը, երբ ուտեք դրանից, մահկանացու կդառնաք» (ԾԱՃՊ. Բ 17), ապա ինչո՞ւ է այստեղ «կիսամահ» ասում: Պատասխանեմ: Մարդու կյանքը կրկնակի է՝ հոգևոր և մարմնավոր: Հոգևորը մասամբ մեռցրին զրախտում, մասամբ էլ՝ [զրախտից] դուրս, իսկ մարմնավորը կենդանի թողեցին: Եվ ով այսպիսի կյանք ունի, կիսամահ է ասվում: Դարձյալ՝ զրախտում մարդն անմահ էր, իսկ դրսում մարմինը մահկանացու դարձավ, և այսպես մարդը կիսամահ մնաց. սա արեցին ավազակները: Դարձյալ՝ ինչպես ղեկի կոտրվելու ժամանակ նավն ասես կիսամեռ է լինում, այդպես էլ, երբ մարդու բանականութունը մեղքերով կուրացրեցին և արարածներին ծառայեցրին, մարդն անասունների նման կիսամահ դարձավ: Իսկ ըստ մեր սուրբ Իգնատիոս Ծնորհալի վարդապետի՝ քանի որ [Տերն Իր այս առակում] մեկ մարդով ցույց տվեց մեր մարդկային բնությունը³, հայտնի է, որ շա-

³ Իգնատիոս Ալեքոնցի կամ Ծնորհալի մեկնիչի մասին կենսագրական տվյալները քիչ են: Նա իր նախնական կրթությունը ստացել է Քեսուցի Կարմիր վանքում Ստ. Մանուկ եպիսկոպոսի մոտ՝ իրեն աշակերտակից ունենալով Գրիգոր Պահլավունուն, Ներսես Ծնորհալուն և մեկնիչ Սարգիս վարդապետին: Ղուկասի Ավետարանի մեկնությունը նա գրել է Գրիգոր Գ Պահլավունի կաթողիկոսի (1113-1166) հանձնարարությամբ 1130 թ.: Հեղինակն օգտագործել է ս. Հովհան Ոսկեբերանի Ղուկասի Ավետարանի մեկնության շատ հատվածներ, որոնց հունարեն բնագրերը չեն պահպանվել: Բերդումյանն իր այս աշխատության մեջ բոլոր մեջբերումները կատարել է Իգնատիոսի Ղուկասի Ավետարանի մեկնությունից: Այս մասին տե՛ս Գ. Զարբհանալեան, Հակական հին դպրութեան պատմություն

տերը տարբեր ժամանակներում Ամենակալի հզոր ձեռքով ազատ մնացին այս նեղությունից՝ բանասարկուի թուլյներից, և մեզանից երբեք Աստծո շնորհների նշույլը չմարեց, ուստի կիսամահ մնացինք. «Բայց եթե Ձորությունների Տերը մեզ զավակ չթողներ (կյանքի լույս Քրիստոսին), այդ ժամանակ ամբողջովին մահանալով՝ Սողոմոնի անուն կլինեիք և Գոմորիա կանանվեիք» (Եւ. Ա. 9): «Եվ գնացին»։ Ինչպես ավազակներն են թողնում վիրավորներին, այնպես էլ դևերն են լքում նրանց, ում խոցոտում են:

«Այնպես պատահեց, որ մի քահանա անուն ճանապարհով էր իջնում և անուն տեսնելով՝ անտեսեց»:

«Քահանան» խորհրդանշում է Ահարոնին նրա սերունդներով: «Նույն ճանապարհով իջնելը», այսինքն՝ Երուսաղեմից Երիքով, ծնվելով՝ սկզբնական մեղքի մեջ իջնելն է նշանակում: Իսկ անտեսելու պատճառը [հետևյալն է]։ նախ՝ որովհետև վերքերը հոգևոր էին, իսկ Հին [Ուխտի] քահանաների սպեղանիները՝ մարմնավոր. Օրենքը ոչ մի կատարելություն չբերեց, ո՛չ էլ տվեց ազնվական հույսը, որով Աստծուն ենք մոտենում. «Յուլերի արյունը և երիզների [շաղտրված] մոխիրը մաքրում էին պղծվածներից մարմնի

(Դ-ԺԳ դար), Վենետիկ, 1897, էջ 642-643, Նորայր եպս. Պողարեան, Հայ գրողներ Ե-ԺԷ դար, Երուսաղեմ, 1971, էջ 221: Վերոգրյալն իմաստային մեջբերում է. տե՛ս ՄՍԱ,Դ, էջ 185-187:

մաքրության համար» (Եբր. Թ. 13): Երկրորդ՝ քանի որ անմարմինն էր նրան խոցել, ուստի մարմնավոր մարդը չէր կարող բժշկել: Երրորդ՝ Աստծո դեմ մեղանչեց և խոցվեց, ուստի միայն Աստված կարող էր նրան բժշկել:

«Նույնպես և մի դևատացի նույն տեղով անցնելիս անտեսեց»:

Արդ, «դևտացին» Մովսեսն է՝ բոլոր մարգարեներով հանդերձ: Նույն պատճառով նաև նրա՛նք անտեսեցին, որովհետև վերքի ուժեղ ցավերին զորավոր դեղեր էին պետք. տկար մարմին ունենալով՝ չէին կարող ապաքինել:

«Մի սամարացի, որ նույն ճանապարհով էր գնում, տեսնելով նրան՝ գթաց»:

[Տերը] «սամարացի» Իրեն է անվանում, որով թերևս նախատում է հանդուգն հրեական ցեղին: Նա այն նույն ճանապարհով եկավ, որով մարդը գալով՝ [ավագակների ձեռքը] ընկավ: Որովհետև ինչպես նա Երուսաղեմից իջավ, այնպես էլ Սա՛վերին Երուսաղեմից Երիքով՝ այս աշխարհն իջավ, ինչպես մի հովիվ, որ մոլորված ոչխարի հետևից է գնում: «Եվ տեսնելով նրան՝ գթաց», որովհետև այս կյանքի ճանապարհին կիսամահ ընկած էր՝ չունենալով դարմանիչ, և չկար մեկը, որ փրկեր նրան՝ ըստ Եսայու (տե՛ս Ես. Ա. 6), դրա համար էլ գթության էր արժանի: Դարձյալ՝ այն նույն ճանապարհով եկավ, որով

ամեն մարդ է ծնվում աշխարհ գալիս, թեպետ Նա՝ անսերմնաբար: Եվ սա՝ երկու պատճառով. նախ՝ որպեսզի աստվածային չարչարանքներով հատուցի մեր պարտքերը, երկրորդ՝ որպեսզի աստվածային արյամբ բժշկի հոգով խոցվածին: Եվ սրանք չէին կարող պատահել, եթե [Տերը] չհաղորդվեր [մարդկային] մարմնին և արյանը, որով էր չարչարանքները կրելու, թեպետ աստվածային բացարձակ զորությամբ ամեն ինչ կարելի է և հնարավոր:

«Եվ մոտենալով՝ կապեց նրա վերքերը, վրան ձեթ և գինի ածեց, և դնելով նրան իր գրաստի վրա՝ տարավ մի իջևան և խնամեց նրան»:

Հնում այս վիրակապն ու ձեթը չկային, այդ պատճառով էլ մեր մարդկային բնությունը վերքերով թարախակալում էր: Ուստի Եսային ողբում էր. «Ոտքերից մինչև գլուխ նրա վրա առողջ տեղ չկար. վերքերի, այտուցների և շարավոտ խոցերի վրա դնելու ո՛չ ձեթ, ո՛չ էլ վիրակապ կար» (Ես. Ա 6): Ահա Եսային ևս մեր մարդկային բնությունը մեկ մարդով է ցույց տալիս: Գոհություն և փառք մարդասեր Աստծուն, որովհետև այնպիսի ժամանակի հանդիպեցինք, երբ երկնային Բժիշկը վիրավորներին առատաբար բաշխում է աստվածային սպեղանին, թեպետ նեխած վերքերով որոշ անձինք, այս Բժիշկին իրենց մոտ ունենալով, սպեղանին չեն խնդրում. որովհետև չեն

ճանաչում իրենց վերքերը: Այս ձեթի համար էր Եսային հառաչում: Հասկացի՛ր այստեղ Փրկչի քաղցր մարդասիրությունը, ով տեսնելով [վիրավորվածին, ընկածին ևն]՝ իսկույն գթաց և [վերքերը] կապեց: «Ձեթը» Ս. Հոգու շնորհներն են՝ դրոշմված Հին և Նոր [Ուխտերում] զանազան յուղերի մեջ, որոնցով օծում էին թագավորներին, քահանաներին և այլն: Այս ձեթը մեր բնությունից վերացել էր. «Իմ հոգին թող չմնա նրանց մեջ, որովհետև նրանք մարմնավոր են» (Ման. 2 3): Բայց Քրիստոսի միջոցով առատացավ. «Քանի որ Հոգին դեռևս չկար, որովհետև Հիսուսը դեռևս փառավորված չէր» (Հովհ. Է 39): «Իմ Հոր խոստումը ձեզ կուղարկեմ» (Ղուկ. ԻԳ 49), այդ պատճառով էլ Նրա անունը «թափված յուղ» (տե՛ս Երգ Ա 2) է կոչվում: Նաև ձեթն ունի բժշկելու զորություն, ուստի բժիշկների կողմից բազում դեղերի մեջ է օգտագործվում: Իսկ «գինին» Քրիստոսի փրկահական արյունն է, որ Նրա կենսաբեր վերքերից հոսելով՝ բժշկեց մեզ. «Նրա վերքերով բժշկվեցինք» (Ես. ԾԳ 5): Եկեղեցու մեծ սպեղանիներ են սրանք. որովհետև Հոգու ձեթով բժշկվում ենք սկզբնական վերքից, իսկ արյան գինով՝ ներգործականներից⁴:

⁴ «Սկզբնական վերք» ասելով՝ Բերդույանն ի նկատի ունի ադամական կամ սկզբնական մեղքը, որը մեր նախաճնող Ադամի պատվիրանազանցության, անհնազանդության պատճառով

*Քրիստոսի գրաստը սուրբ Խաչն է. «Ձի հեծ-
նելով բուսաբեր արմատին»⁵: «Իջևանը» Եկեղեցին
է. այն ժամանակ ենք գրաստի վրա դրվում,
երբ Ավագանի մեջ ենք մտնում, որ խաչի խոր-
հուրդն ունի, ուր մասնակից ենք դառնում
[Քրիստոսի] մահվանը. «Մկրտությամբ թաղվե-
ցինք Նրա հետ մահվան մեջ» (Հոռ. 24) և այնուհետև
դրվում ենք իջևանում, այսինքն՝ Եկեղեցու որ-
դինքն ենք դառնում:*

«Եվ հաջորդ օրը, երբ դուրս էր գալիս այնտեղից,
իջևանատիրոջը երկու դահեկան հանեց տվեց և ասաց.
«Խնամի՛ր նրան և ինչ ծախսես դրա վրա, իմ մյուս ան-
գամ գալուն կհատուցեմ քեզ»:

*«Ելնելը» Քրիստոսի համբարձվելն է նշա-
նակում, իսկ «Իջևանատերը» Եկեղեցու պետն
է, ում և [Հիսուսը] հանձնում է բուժվածին.
«Արածեցրո՛ւ իմ գառներին» (Հովհ. ԻԱ 15), նաև համ-
բառնալիս ասաց. «Մկրտեցե՛ք նրանց Հոր, Որդու և
Ս. Հոգու անունով» (Մատթ. ԻԸ 19): Իսկ այժմ իջևանա-
տերերը բոլոր քրիստոնյաների հայրապետերն*

ով սերնդեսերունդ փոխանցվում է բոլոր մարդկանց: Յուրա-
քանչյուր ադամորդի ծնվում է այս մեղքով, և այն մաքրվում է
միայն Մկրտության խորհրդի միջոցով՝ Սուրբ Հոգու գորու-
թյամբ: Ներգործական են կոչվում այն մեղքերը, որոնք մարդ
գործում է Մկրտությունից հետո: Դրանք լինում են ներելի և
մահացու: Ներգործական մեղքերից մարդ մաքրվում է Ապաշ-
խարության խորհրդի միջոցով և հնարավորություն ստանում
ճաշակելու Տիրոջ մարմինն ու արյունը:

⁵ Ծարական, էջ 232:

են, ինչպես Հայերինը, եթովպացիներինը, ասորիներինը, զպտիններինը, ֆռանկներինը⁶, հույներինը և մյուսներինը: Քանզի զազրելի է ասելը. «Բոլոր ազգերի Հայրապետերը մոլորվեցին, և միայն պապը անմուլար մնաց»: [Սա սխալ է], որովհետև բոլորն էլ առաքյալների կողմից սահմանված Հավատքի տասներկու մասերն ունեն⁷: «Երկու դահեկանը» Հին և Նոր Կտակա-

⁶ Հեղինակը նկատի ունի Հռոմեական Կաթոլիկ Եկեղեցու հետևորդներին:

⁷ Բերդույանն այստեղ նկատի ունի առաքելական հանգանակը, որ ներառում է հավատքի 12 կարևոր սկզբունքները: Ըստ Արևմտյան Եկեղեցու ավանդության՝ այդ հանգանակի հեղինակներն առաքյալներն էին, որոնցից յուրաքանչյուրը բանաձևել էր հավատքի սկզբունքներից մեկը: Առաքելական հանգանակի հնագույն բացատրությունը տվել է պատմիչ և աստվածաբան Ռուփինոսը († 410) «Առաքյալների հանգանակի մեկնություն» աշխատության մեջ, իսկ կազմության մանրամասները պահպանվել են Օգոստինոսին (354-430) վերագրված ճառերից մեկում՝ «Հանգանակի մասին» վերտառությամբ: Ըստ վերջինիս՝ Տիրոջ համբարձումից հետո, երբ աշակերտները միասին էին, Տերն ուղարկեց նրանց Մխիթարիչ Սուրբ Հոգուն, որից զորանալով՝ առաքյալներից յուրաքանչյուրն ասաց.

1. Պետրոսը՝ «Հավատում եմ ամենակարող մեկ Տեր Աստծուն... երկնքի և երկրի Արարչին»,
2. Անդրեասը՝ «և Նրա Որդի Հիսուս Քրիստոսին... մեր միակ Տիրոջը»,
3. Հակոբոսը՝ «Ով հղացվեց Սուրբ Հոգուց... ծնվեց Կույս Մարիամից»,
4. Հովհաննեսը՝ «չարչարվեց Պոռնոս Պիղատոսի ժամանակ... խաչվեց, մեռավ և թաղվեց»,
5. Թովմասը՝ «իջավ դժոխք... երրորդ օրը հարություն առավ մեռելներից»,
6. Հակոբոսը՝ «համբարձվեց երկինք... նստեց ամենակարող Հոր աջ կողմում»,
7. Փիլիպպոսը՝ «գալու է դատելու կենդանիներին և մեռել-

րաններն են, որոնցով պետք է հայրապետերը, ովքեր Քրիստոսի Եկեղեցու իջևանատերերն են, կրթեն և դարմանեն Քրիստոսի Եկեղեցին Աստծո և ընկերոջ նկատմամբ սիրո մեջ:

Եվ երանի թե հավատարմորեն ծառայեն Եկեղեցուն, որպեսզի Քրիստոսի հաջորդ գալստյան ժամանակ, արեգակի նման, փառքով անզուգական երևան զավակների մեջ և համարձակ ասեն. «Ահա ես և իմ զավակները» (Ես. Ը 18): Եվ այդ ժամանակ իրենցից [խնամքի] դիմաց ի՛նչ կստանան Նրանից, ով ասաց. «Իմ մյուս անգամ գալու՞ն և կհատուցեմ քեզ»: Իսկ եթե ծուլանան վիրավորվածներին դարմանելու մեջ և արածեցնե-

ներին»,

8. Բարթոլոմեոսը՝ «հավատում եմ Սուրբ Հոգուն»,

9. Մատթեոսը՝ «Ընդհանրական Սուրբ Եկեղեցուն... սուրբերի հաղորդությանը»,

10. Սիմոնը՝ «մեղքերի թողությանը»,

11. Թադեոսը՝ «մարմնի հարությանը»,

12. Մատթիան՝ «հավիտենական կյանքին»:

Առաքելական այս հանգանակի՝ առաքյալների կողմից գրված լինելու փաստը ոչ միանշանակ է մեկնաբանվել Բյուզանդական և Արևելյան Եկեղեցիների կողմից: Մասնավորապես 1438-1435 թթ. ժողովում Եփեսոսի միտրոպոլիտ Մարկոս Եվկենիզոսն առարկեց ավանդական մոտեցմանը՝ նշելով, որ եթե առաքյալներն այն խմբագրած լինեին, ապա դրա մասին հիշատակություն կլիներ Գործք Առաքելոցում: Սրանից հետո Արևմուտքի Եկեղեցիները առաքելական հանգանակը դիտել են որպես Բ դարում խմբագրված դավանաբանական մի փաստաթուղթ՝ նորադարձների հավատն ամրապնդելու համար: Այս մասին տես **J. N. D. Kelly**, *Early Christian Creeds*, Third edition, Longman, 1972, p. 1-6, 368-404, ՔՀ, Երևան, 2002, էջ 571-577:

լիս իրենք պարարտանան, վա՛յ նրանց, որովհետև Քրիստոսի վարձքից կզրկվեն և փոխարենը նախատինք կստանան:

«Արդ, ըստ քեզ, այդ երեքից ո՞րը մերձավորի պես վերաբերվեց նրան, ով ավագակների ձեռքն էր ընկել»:

Հասկացի՛ր, ո՛վ հրեա, որ հանդգնելով՝ Հիսուսին սամարացի ես անվանում և Մովսեսով պարծենում: Հրեա մարդն ավագակների ձեռքն ընկավ, բայց ո՛չ Ահարոն քահանայից, ո՛չ էլ Ղևտացի Մովսեսից, ովքեր իր մերձավորներն էին, ողորմություն գտավ, այլ մեր Սամարացուց:

Բարոյականապես՝ Երուսաղեմից Երիքով իջած մարդը նա է, ով արդարությունից դեպի մեղքն է գնում, ինչպիսին են այն խոստովանողներն ու հաղորդվողները, ովքեր նորից իրենց փսխածին են դառնում: Արդարև, այդպիսիները կրկին ավագակների՝ Ղևերի ձեռքն են ընկնում և խոցոտվելով՝ չարաչար մեռնում՝ ըստ այնմ. «Ով արդարությունից դառնում է դեպի մեղքը, Աստված նրա համար նիզակներ է պատրաստել» (Սիր. Ի, 27): Այս օրինակով Սեմեին զղջաց, հրամայվեց, որ Երուսաղեմում մնա, բայց երբ դուրս ելավ, սպանվեց (Գ. Թագ. Բ. 36-46): Դարձյալ՝ յուրաքանչյուր կրոնավորի համար Երուսաղեմն իր վանքն է. եթե

այնտեղից դուրս է գալիս առանց հրամանի,
չար ավազակների՝ դեերի ձեռքն է ընկնում և
չարաչար վիրավորվում: Թեպետ քահանայի և
ղևտացու նման բազում մերձավորներ են հան-
դիպում նրան, բայց անտեսում են, իսկ հետո
Քրիստոս սամարացին է պատահում:

ԳԼՈՒԽ ԺԹ

[ԱՅՆ ՄԱՍԻՆ], ՈՐ ՀԱՐԱՏԵՎ ԱՂՈԹՔՆ ԻՐԱԿԱՆԱՑՆՈՒՄ Է ԱՅՆ, ԻՆՉ [ՄԱՐԴ] ԽՆԴՐՈՒՄ Է

«Եվ ասաց նրանց. Ձեզանից ո՞վ է, որ բարեկամ ունենա, գնա նրա մոտ գիշերը և ասի նրան. Բարեկա՛մ, ինձ երեք նկանակ փո՛խ տուր» (Ղուկ. ԺԱ. 5):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Աշակերտների խնդրանքի համաձայն՝ երբ աղոթքի ձևը սովորեցրեց և նրա մեջ պատվիրեց հանապազօրյա հացը և պարտքերի ներումը խնդրել, այդ ամենը հաստատելու համար այս առակն ասաց, որպեսզի բնական այս օրինակով քաջալերվեն՝ [մտածելով], որ ինչ որ իրենք [աղոթքի մեջ] խնդրեն, անպայման կստանան: Ուստի պարզ օրինակ է բերում, այսինքն՝ մարդկանցից, որպեսզի առավել համոզվեն այդ խոսքի մեջ: Որովհետև եթե տկար և կարիքավոր մարդը թախանձանքից ձանձրանալու պատճառով տալիս է խնդրածը, ինչպես

և անիրավ դատավորը (տե՛ս Ղուկ. ԺԸ, 5), ապա ինչ-
քա՛ն առավել երկնավոր Հայրը: Ուստի վեր-
ջում հավելում է. «Իսկ եթե դուք, որ չար եք, գիտեք
բարի պարգևներ տալ» ևն (ԺԱ, 13):

Խորհրդապես՝ «բարեկամ» է մեզ համար
Հայր Աստված: Բարեկամը երեք հատկություն
ունի. նախ՝ հաղորդակից դարձնել իր բարուն
նրան, ում սիրում է. այսպես արեց Աստված
արարչագործությունը՝ հաղորդակից դարձնե-
լով իր բարուն, այսինքն՝ կյանքին և մտքին՝
ըստ այնմ. «Բնությանը բարին, չհանդուրժելով...»¹:
Երկրորդ՝ նեղության ժամանակ օգնության
հասնել. «Աստված այնքան սիրեց այս աշխարհը, որ
մինչև իսկ իր Միածին Որդուն տվեց» (Հովհ. Գ, 16): Եր-
րորդ՝ խորհրդակից դարձնել. «Հոգին, որ Հայրը
կուղարկի, Նա կուսուցանի ձեզ ամեն ինչ» (Հովհ. ԺԴ, 26):
Ըստ այս երեք հատկությունների՝ բարեկամ է
մեզ համար նաև մեր Տերը. նախ՝ հաղորդա-
կից դարձնելով իր բարուն. «Հա՛յր, ինչ տվեցիր,
նրանց տվեցի» (Հովհ. ԺԷ, 7): Հայրը Նրան երեք բան
տվեց՝ աստվածությունը, մարդկային բնու-
թյունը և Հոգին: Առաջին [երկուսը] տվեց մեզ,
երբ ասաց. «Առե՛ք, կերե՛ք» (Մատթ. ԻԶ, 26), Հոգին էլ՝
փչելով և ուղարկելով. «Առե՛ք Սուրբ Հոգին» (Հովհ.
Ի, 22): Երկրորդ՝ օգնելով. «Ավելի մեծ սեր ոչ ոք չու-

¹ Ծարական, էջ 442:

ցի, քան այն, որ մեկն իր կյանքը տա իր բարեկամների համար» (Հովհ. ԺԵ 13): **Երրորդ` Իրեն խորհրդակից դարձնելով.** «Դուք Իմ բարեկամներն եք, որովհետև ինչ լսեցի Իմ Հորից, հալստեցի ձեզ» (Հովհ. ԺԵ 14-15): **Ինչպիսի ժամանակ էլ աղոթքով գնանք այսպիսի բարեկամի մոտ, պատրաստ է մեր խնդրածը տալ, ուստի հորդորում է ամեն ժամ աղոթել.** «Պետք է ամեն ժամ աղոթել և չձանձրանալ» (Ղուկ. ԺԸ 1): **Իսկ երկրավոր տերերի դռների մոտ գնացողները շատ անգամ դատարկ են վերադառնում: Բայց դժվար է, երբ գիշերն են խնդրում, քանզի այդ ժամանակ դռները փակված են, իսկ մանուկները` անկողնում, ուստի դժվար է վերկենալը: Երանի՛ նրան, ով հոգևոր նախապատրաստություն և ամեն ժամ զգուշություն ունի, որպեսզի բարեկամի գալու ժամանակ չամաչի, մանավանդ երբ չգիտենք, թե ե՛րբ է գալու. արդարև` «Չգիտես, թե ե՛րբ տանտերը կգա՝ երեկոյա՞ն, կեսգիշերի՞ն» ևն (Մարկ. ԺԳ. 35): Ուստի մենք պետք է ապաշխարություն արթնություն մենք ժամ պատրաստ լինենք: Արդ, «կեսգիշերը» երեք բան է նշանակում. նախ` մեղավոր երիտասարդների կյանքը, ուր ամենեկին բանականության լույսը վերացած է, ինչպես գիշերը` արեգակինը. «Իր երիտասարդության ժամանակ մեղավոր մարդու ուղին չգիտեմ» (Առակ. Լ 18-19): **Երկրորդ` իրենց****

կյանքը չար գործերով անցկացրած ծերերն են, որոնց ոչ միայն հոգու, այլ նաև մարմնի աչքի լույսն է սպառել, ուստի խարխափում են ցերեկը, ինչպես կեսգիշերին: Երրորդ՝ մեղավորի հոգեվարքի ժամն է, երբ կյանքի լույսը սկսում է սպառվել: Այսպիսի մարդկանց մոտ, երբ զալիս է բարեկամը, այսինքն՝ հոգեպահանջ հրեշտակը, որ մարդկային ցեղի բարեկամն է, մահվան և հարուժյան միջնորդը, Բարեկամի տունը դատարկ գտնելով, շատ է տրտմում և հորդորում զղջման: Սակայն մեր առաջին Բարեկամն այնքան քաղցր է, որ եթե մեկը Նրան անգամ այդ պահին զղջմամբ և հառաչանքով աղոթի՝ երեք նկանակները խնդրելով կտա: [Այդ երեք նկանակները] երկու խորհուրդ ունեն: Նախ՝ Երրորդուժյան՝ ըստ Շնորհալու. «Տո՛ր ինձ երեք անանակների փոխարեն դավանությունը Երեք Անձերի»²: Երկրորդ՝ սուրբ Պատարագի, ուր երեք նկանակներ կան, այսինքն՝ աստվածությունը, հոգին և մարմինը՝ «Եվ մարմինը Քո երկնային, որով ճանաչեցինք Երեքիդ իբրև Մեկ»³: Այսինքն՝ հոգու երեք մասերով պետք է Բարեկամի համար սեղան պատրաստել. որովհետև եթե

² Բանք չափաւ, էջ 98:

³ Տե՛ս Ներսես Շնորհալի, Հիսուս Որդի, Երևան, 1991, էջ 120: Այստեղ Շնորհալու «Որով ծանեաք գերիսդ ի մին» տողը Բերդումյանի տպագրում վրիպակաբար ներկայացվել է այսպես՝ «Որով ծանեաք գերիս դիմին»:

այլ բարիքներ չունենանք, գոնե սրանք պետք է լինեն մեր հոգում, այսինքն՝ Երրորդության դավանությունը և Քրիստոսի մարմնի և արյան կենսաբեր խորհրդի հաղորդությունը: Այդ ժամանակ [մեր Բարեկամը] [Թեկուզ մեղադրի և հանդիմանի ուշ դիմաձեռին, բայց ընդունայն չի արձակի: «Որովհետև [հոգին] թախանձում է, թե՛ «Իմ բարեկամը ճանապարհից եկավ ինձ մոտ, և ես նրա առաջ դնելու ոչինչ չունեմ», (այսինքն՝ բարեգործության սեղան):

«Իսկ նա ներսից պատասխան կտա և կասի. «Ինձ նեղություն մի՛ տուր, որովհետև դոները փակված են, և երեխաներս ինձ հետ անկողնում են, չեմ կարող վեր կենալ և [հաց] տալ» (ԺԱ 6-7): Սրանով ցույց է տրվում, որ շատ դժվար է նման պահին խնդրանքն ընդունել, և որ Աստված այն ժամանակ հեռու է վանում մեղավորին: Իսկ սա՛՝ երեք պատճառով: Նախ՝ որովհետև երբ մեղավորը հասնում է չարիքների խորքը և գալիս է հոգին տալու ժամանակը, Աստծո ողորմության դռները սկսում են փակվել, և այդ ժամանակ, ըստ իր խղճմտանքի դատաստանի, լսում է՝ դռները փակված են: Երկրորդ՝ քանի դեռ մեղավորը կենդանի է, Աստված միշտ նրա խղճմտանքի դռան առաջ կանգնած բախում է. «Ես միշտ քո դռան առաջ կանգնած եմ և բախում եմ» (Հայտ. 9. 20): Իսկ երբ համառելով

Հասնում է հոգին տալուն, Աստված էլ մտնում է
իր հանգստյան անկողինը, այսինքն՝ դադարում
է նրա սիրտը բախելուց: Եվ եթե այդ ժամա-
նակ ինքը կանչի Նրան, Նա նեղությունը որպես
պատճառ կբերի՝ «Ինձ նեղություն մի՛ տուր»:

Երկրորդ՝ «կեսգիշերը» խորհրդանշում է մեղ-
քի սաստկությունը: Եվ քանի որ մեղավորը հո-
գին ավանդելիս ասես կեսգիշերին է բախում
Աստծո ողորմության դուռը, ուստի Աստված
ուշանում է վեր կենալ և տալ: Այս մտքով է
ասում. «Հոգևեցրի ինձ քո չարիքներով» (Տմտ. Ես. Է
13): Քանզի մեծ ջանք է [պահանջվում] ամբարշ-
տին արդարացնելու համար: Քանի որ մեղավո-
րը հաճույքների անկողնուց վեր չի կենում բա-
ցելու Նրա համար՝ ասելով. «Հանել եմ իմ պատ-
մունանը, ինչպե՞ս հագնեմ այն» (Երգ Ե 3), ապա տե՛ս,
թե ինչքան՝ դժվար է Աստծո համար այնպիսի
մարդու համար վեր կենալն ու բացելը, մանա-
վանդ որ «երեխաներն էլ ինձ հետ քնած են», այ-
սինքն՝ հրեշտակները և սուրբերը, որոնք հավի
թևերի տակ ձագերի նման Աստծո հանգստյան
անկողնում են, ինչպես ձագերը՝ հավի թևերի
տակ, և ինչպես Ղազարոսը՝ Աբրահամի գոգում:
«Անկողինը» միավորությունն է ցույց տալիս.
առաքիները և սուրբերը մտքով միախառն-
վում են Աստծո հետ ընդմիջտ: Ցույց է տրվում

նաև, որ երբ Աստված ննջում է՝ ուշադրութիւն չդարձնելով, հրեշտակները և սուրբերը [նույնպէս] ննջում են Նրա հետ, և մեղավորը որևէ օգնական չի ունենում: Եթե կամենում ես Նրան արթուն պահել, «թող քո ոտքը չասանվի, որպէսզի քո Պահապանը չննջի» (Սաղմ. ԺԻ 3): Այստեղ մոր օրինակն է բերում, որովհետև ինչպես մայրն է փաղաքշում մանկանը և քնում, այնպէս էլ Տերը պիտի փաղաքշի նրան, ով փառքի նույն անկողնուն արժանանա:

«Ասում եմ ձեզ, եթե նա բարեկամության համար էլ վեր չկենա և [հաց] տա, նրա թախանձանքի պատճառով վեր կենալով կտա նրան, ինչ որ պետք է» (ՄԱ 9):

Այս խոսքով Տերը մեծ հույս տվեց մեղավորներին և խրախուսեց հարատևել աղոթքի մեջ: Եթե անգամ ո՛չ բարեկամութեան, ապա գոնե թախանձանքի պատճառով [մեր] խնդրածը կստանանք՝ այն, ինչ պետք է, որով բարեկամին ուրախ դեմքով կճանապարհենք: Եթե ուշ ժամի այսքան արդյունավոր է, ապա որքան առավել ժամանակինը: Այսպէս էլ այրին հաճախակի գնալով և դատավորին թախանձելով՝ դատը շահեց (տե՛ս Ղուկ. ԺԸ 5): Քանանացի կինն էլ առաջին անգամ խնդրանքը կատարված չտեսնելով՝ անընդհատ աղաղակեց Քրիստոսի հետևից և ստացավ [ուղածը], այսինքն՝ իր դստեր

բժշկութիւնը (տե՛ս Մատթ. ԺԵ 28-29): Այստեղ մեր Տե-
րը երեք բան է առաջադրում: Նախ՝ [խնդրանք
մատուցողը] հարկավորը պետք է պահանջի՝
«Ինձ երեք անգամ փոխ տուր», որը և աղոթական
խոսքերում պատգամեց՝ «Մեր հանապազօրյա հա-
ցը [տո՛ւր]» (տե՛ս Մատթ. 2 11): Երկրորդ՝ պիտի իրեն
խոնարհեցնի՝ «ոչինչ չունեմ» ասելով: Երրորդ՝
Թախանձելով ստիպի, որովհետև աղքատներն
էլ Թախանձելով են ստանում:

Բարոյականապես՝ հրեշտակի դալու ժամա-
նակ հոգին պիտի բախի միտքը՝ աղերսելով,
պիտի Երեք Անձերի դավանութիւնը տա, և
Հաղորդութեան երեք նկանակները ստանա,
որով հոգին, ինքն իր երեք գորութիւններով
ընդունելով իբրև երեք նկանակներ, որպես բա-
րիքներով լի սեղան կըրվի հրեշտակի առաջ: Իսկ
[եթե միտքը] պատասխանի. «Խղճմտանքիս
դռները փակված են և դադարած, և մեղքերի
մանուկներն անզղջութեան անկողնում են ինձ
հետ, ինձ համար դժվար է մեղքի քնից զարթ-
նելը, որովհետև հանեցի շնորհի պատմուճա-
նը և ոտքերիցս՝ ավետարանական կոշիկները,
ինչպե՛ս վերստին հագնեմ», ապա եթե [հոգին]
ստիպի, [միտքը] կզղջա Թախանձանքի պատ-
ճառով: Այսպե՛ս այրի հոգին Թախանձանքնե-
րով զղջման կրերի [դատավոր մտքին], ինչպես

ասում է մեր Իգնատիոս սուրբ վարդապետը⁴:

ԳԼՈՒԽ Ի

ԱԳԱՀՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Մեր Տերը, տեսնելով ագահների սաստիկ հակումն իրենց հարստության նկատմամբ, իբր թե նրանց կյանքը հարստությունից է կախված, մեզ զգուշացնելու համար այս առակն ասաց.

«Մի մեծահարուստի արտերը տոհմական բերք տվեցին» (սլսիմքն՝ առատ և բեղմնավոր) (Ղուկ. ԺԲ 16):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Այստեղից պարզ է դառնում, որ հարստությունն Աստուծոց է՝ ըստ այնմ. «Իմ կողմից եմ հարստանում մեծամեծերը» (Առակ. Ը 16), և թե՛ «Իմն եմ հարստությունն ու փառքը, շատերի ունեցվածքն ու արդարությունը» (Առակ. Ը 18), ուստի զբանով չպետք է հպարտանալ: Հարստությունը տրվում է անձին

⁴ Տե՛ս ՄՍԱՂ, էջ 352-353:

ոչ միայն սփռվածների և մխիթարությունների համար, այլ նաև որպեսզի [ինքն] էլ ուրիշներին մխիթարի, բայց անմիտները, չար ձևով օգտագործելով [այն], սայթաքում են դրանով, և այն Աստծո արարածների մեջ կուռքի նման է դառնում, անզգամների ոտքերի որոգայթ (տե՛ս Իմաստ. ԺԴ 11): Ուստի հարստությունը նման է գինու, որ ոմանց զգոն, հեզ և առատաձեռն է դարձնում, իսկ ոմանց՝ հանդուգն, անառակ, բարկացող և այսահար: Այսպես՝ կան մարդիկ, որ ինչքան հարստանում են, այնքան խոնարհեցնում են իրենց՝ բազմապատուղ ոստերի նման: Այսպես ասաց Հակոբը. «Եթե Տերն ինձ ուտելու հաց և հագնելու հագուստ տա, Տերն իմ Աստվածը կլիմի» (Ման. ԻԸ 20-21): Ուրիշներ էլ կան, որ երբ հարստանում են, ուրանում են Աստծուն, ինչից երկնչում էր Սողոմոնը. «Չլիմի թե հարստանամ և ասեմ՝ ո՞վ է Տերը» (Առակ. Լ 9): Ուստի Տերը Մովսեսի միջոցով ժողովրդին զգուշացնում էր. «Ջգուշացի՛ր, գուցե ժառանգես երկիրը և բազմանանք արջառները... և մոռանաս Տեր Աստծուն» (Թմտ. Բ Օր. Ը 13-14):

Արդ, այս մեծատունը երախտիքներն ուրացավ՝ ասելով. «Ի՞նչ անեմ, քանի որ բերքս կուտակելու տեղ չկա» (ժԲ 17): Եթե մեծատունը բարի մեկը լիներ, շտեմարանը քանդելուց նա ավելի դյուրին մեկ ուրիշ հնար կբանեցներ, այսինքն՝ ավե-

լորդը կտար աղքատներին, որոնք երկնային շտեմարաններ են, ուր կուտակվածն անձեռնմխելի է մնում: Թեպետ գովելի է [սեփական անձին] անհրաժեշտ մասից տալը. «Սա իր ամբողջ ունեցվածքը տվեց» (Մարկ. ժԲ 44). Բայց քանի որ նրա ձեռքը փակ էր, ավելորդից էլ չբացվեց վերցնելու և գցելու քաղցյալների սրտի մեջ: Երկրորդ՝ հնարավոր էր գոնե ավելորդն Աստծուն բաժին հանել, թեպետ սերմն էլ, արտերն էլ Նրանն են. «Պատվի՛ր Տիրոջը քո արդար վաստակից» (Առակ. Գ 9), «Բաժին տուր ոչ միայն յոթին, այլև ութին» (Ժող. ԺԱ 2): Իսկ եթե դեռ ավել բաժին մնա, իմաստունի՛ն անսա. «Հացդ ջրի՛ն տուր. եթե օրերդ շատ լինեն, կգտնես այն» (Ժող. ԺԱ 1): Բայց նա սրանցից ոչ մեկի մասին չմտածեց, որովհետև ազահուլթյամբ այնքան էր կապվել ունեցվածքին, որ ամբողջովին մոռացել էր Աստծուն՝ կարծելով, թե կյանքը [հարստության] մեջ է: Ուստի աղքատների մասին հոգ չէր տանում, որովհետև ինքն էլ իր հարստության մեջ էր աղքատ, քանի որ աղքատի նման մտահոգվում էր իր ապրուստի մասին և ասում. «Ի՞նչ պիտի անեմ»: Սա առ Աստված հույս չունեք, ոչ էլ հավատում էր, որ Նրանով է ինքը կենդանի, այլ կարծում էր, որ իր կյանքն իր կուտակած հարստության մեջ է, ուստի չէր կշտանում կուտակելուց: Այսպիսիների մասին

է ասվում. «Հավատացյալի համար ամբողջ աշխարհը լի է հարստությամբ, բայց անհավատը մեկ լումա իսկ չու-
նի» (Առակ. ԺԷ 4), «Ով արծաթ է սիրում, չի կշտանա Արա-
նից» (Ժող. Ե 9): **Եվ զարմանալի չէ, որովհետև ում
աչքը միշտ ագահ է, նա իր թագավորության
ժամանակ էլ ոչ միայն ունեցվածքից է աղքատ
լինում, այլ նաև իմաստությունից: Ուստի հի-
մարույթյամբ հնար գտնելով՝ ասում է. «Գիտեմ՝
ինչ պիտի անեմ. կքանդեմ իմ շտեմարանները, ավելի
մեծերը կշինեմ, և ինքս ինձ կասեմ»** (ԺԲ 18-19):

**Այսքան աշխատանք է հանձն առնում՝
քանդում է շտեմարանները, ավելի մեծերը շի-
նում և իր բերքը կուտակում, երեք պատճա-
ռով՝ հանգստանալու, ուտելու և ուրախանա-
լու համար: Սա՛ է բոլոր ագահների նպատակը,
որոնք այն հարստությունն են փնտրում, որի
հանգիստը մեղքի մեջ է. «Մովաբը հանգստացավ
իր մտություն»** (հմնտ. Երեմ. 10Ը 11): **Սեղանը մեղքի մեջ է.
«Վա՛յ Արամց, ովքեր առավոտյան վեր են կենում, ընկ-
նում են օղու հետևից և օրն անցկացնում դրանով, որով-
հետև գինին բորբոքում է Արամց»** (Ես. Ե 11), **այսինքն՝
մեղքերով՝ նրանց հոգին, և թե՛** «Ո՞ւմ համար է
վաչը. [ո՞չ արդյոք Արամց], ովքեր տարվում են գինով»
(Առակ. ԻԳ 29-30): **Այսպես նաև նրանց ուրախու-
թյունն է մեղքի մեջ. «Ուրախանում են չարիքներ
գործելով»** (Առակ. Բ 14), **և թե՛** «Վա՛յ ձեզ, որ ծիծաղում

եք» (Ղուկ. 25): Այսպիսին էր նաև անողորմ մեծատունը: Երանի՛ թե այս ծանր աշխատանքի մի մասը հանձն առնեին անանց հանգստի և ուրախության համար և իրենց հոգու պաշարի համար մի փոքր շտեմարան շինեին: Այս կյանքի նկատմամբ սերը նրա մտքից նաև մահվան հիշատակն էր հանել, ուստի Աստված հիշեցնում է. «Աստված ասաց նրան. «Անմի՛տ, հեևց այս գիշեր հոգիդ քեզանից պահանջելու եմ. իսկ ինչ պաստրաստել ես, ո՞ւմն է լինելու» (ԻԲ 20):

Անկասկած, ինչպես նա, ով բոլորովին չի մտածում ապագայի մասին, անմիտ է, որովհետև չի կարող պատշաճորեն նախապատրաստել քայլերը, որոնցով պիտի հասնի դրան, ինչպես եթե նավապետը միայն ճանապարհի երկարությունը տեսնի, իսկ ալեկոծությունը՝ ոչ, միայն կերակուրը պատրաստի, իսկ խարիսխը, որով ալեկոծությունից պիտի պաշտպանվի՝ ոչ: Այսպիսին են մրջյունները, որոնք բնական բնագդով թեպետ հոգում են ապագայի մասին, բազում մթերքներ են կուտակում ամռան համար, բայց չեն մտածում հեղեղների մասին, որոնք երբ վարարում են, ոչ միայն նրանց մթերքներն են ողողում, այլև նրանք են խեղդամահ անում: Այսպիսին էր նաև այս մեծատունը, որ, մրջյունի նման միայն մարմնավոր աչքեր ունենալով,

ապրուստի մասին միայն հոգաց՝ մոռանալով
 մահվան մասին, որ զրկում է այն ամենից, որի
 համար ջանք թափեց արեգակի ներքո: Նմա-
 նապես Սիրաքն է խոսում այսպիսի անմիտ
 ազահների մասին՝ ասելով. «Կա մարդ, որ հարս-
 տանում է անխնա կուտակելով, և նրա վարձի բաժինը
 դա է. ասում է, թե՛ «Ինձ համար հանգիստ գտա և այժմ
 իմ բարիքները միայնակ պիտի ուտեմ», սակայն չգիտի,
 որ ժամանակն անցողիկ է, մահը մոտենալու է, և ինքն
 ամեն ինչ թողնելու է ուրիշներին և մեռնելու է» (Սիր.
 ԺԱ 18-20) **Սաղմոսերգուն խնդրում է իմանալ իր
 օրերի մասին.** «Յո՛ւյց տուր ինձ, Տե՛ր, թե երբ է լինելու
 իմ վախճանը», **և իմանալով, որ յոթանասուն տա-
 րի է՝ ցնծալով երգում է.** «Ահա սահման դրեցիր իմ
 օրերին...» **և դրանք ոչինչ համարելով՝ եզրակաց-
 նում է.** «Արդարև մարդը շրջում է ինչպես մի ուրվա-
 կան, գանձ կուտակում՝ [չիմանալով], թե ո՛ւմ համար է
 կուտակում» (Սաղմ. ԼԸ 5-7): **Հնարավոր է, իմաստուն
 [Սողոմոնի] նման, [հարստությունից] բաց աչ-
 քերով անջատվել սրտով՝ նախքան մեռնելը
 հասկանալով, որ կամա թե ակամա թողնելու
 ենք այն, ուստի ասում է.** «Սրտովս հրաժարվեցի
 իմ բոլոր վաստակներից, որովհետև թողնելու եմ դրանք
 այն մարդուն, որ ինձանից հետո է գալու» (Ժող. Բ 20, 18):
**Բայց սրտով հրաժարվելուց հետո պարտավոր
 ենք արքայության փառքի հույսով բաշխել աղ-**

քատներին. «Բաժանեց և տվեց աղքատներին, նրա արդարությունը կմնա հավիտյան հավիտենից, և նրա եղջյուրը բարձր կլինի փառքով» (Սաղմ. ԾԺԱ 9): **Այլապես իր կամքին հակառակ է թողնելու.** «Անիրավությանը դիմադրելու օրից պիտի պակասի» (Առակ. ԺԳ 11), **ինչը պատահեց այս ազա՛հ մեծատան հետ, ով անգամ մի օր չկարողացավ իր անիրավ ունեցվածքից վայելել:** **Այսպես պիտի լինի նաև նրանց հետ, ովքեր** «իրենց համար են կուտակում և ոչ թե Աստծո» (ԺԲ 21): **Այստեղից երևում է, թե ինչքա՛ն օգտակար է մահվան մասին խոկալը, որովհետև մարդու սիրտը նյութական բաներից հեռու է պահում, ուստի ասվում է.** «Որդա՛կ, հիշի՛ր քո վախճանը և երբեք չես մեղանչի» (Սիր. Է 40):

ԳԼՈՒԽ ԻԱ

ԳՈՐԾԻ ՍԿԶԲԻ ՄԱՍԻՆ ՊԵՏՔ Է ՆԱԽԱՊԵՍ ՄՏԱԾԵԼ

«Ձեզանից ո՞վ, եթե կամենա աշտարակ շինել, նախ նստելով չի հաշվի իր ծախսերը, թե ավարտելու համար բավական [դրամ] ունի, որպեսզի, գուցե, երբ հիմքը դնի և չկարողանա ավարտել, բոլոր նրանք, որ տեսնեն, չսկսեն նրան ծաղրել և ասել, թե՝ «Այս մարդը սկսեց կառուցել, բայց չկարողացավ ավարտել» (Ղուկ. ԺԴ 28-30):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Նկարագրապես՝ հասկանալի է խոսքի իմաստը, որովհետև ամեն ինչում պետք է գործի ավարտի մասին մտածել և ապա այն ձեռնարկել:

Բարոյականապես՝ առաքինության աշտարակը, որ պահպանում է աշխարհային և դիվանական հարձակումներից, շատ ծախս է պահանջում, բայց ավարտին հասցնելն աղքատությունն է:

ով սկսում է [առաքինութեան աշտարակի կառուցումը], պետք է այս աղքատութեան մասին խորհի:

Դարձյալ՝ մեծ աշտարակ է Քրիստոսի իրական աշակերտ լինելը, որ առաքինութեաննների բազում ծախսեր է պահանջում, այսինքն՝ խաչը, անձի ուրացումը և աղքատութիւնը: Ով այս մեծ ծախսը կատարելու պատրաստ չէ, թող այդ մեծ աշտարակի հիմքը չդնի, որովհետև ավարտին հասցնելու համար բավարար մեծ միջոցներ չունենալով, այսինքն՝ կատարյալ հնազանդութիւն, կատարյալ աղքատութիւն և կուսութիւն, մեղավոր աշխարհականներից ծաղրանքի կարժանանա: Այսպիսին են մերօրյա միայն անունով աշակերտները, որոնք պարծենում են ամբարտավանութեամբ ու հարստութեամբ և ոչ թե Քրիստոսի ամենագովելի վարքով: [Այսպիսին] թող բավական համարի աշխարհականութեան ցածր տան ներքո մնալ, քան թե պատրաստ չլինելով՝ Քրիստոսին աշակերտելու աշտարակը բարձրանալ: Այս մտքով է ասել Պողոսը. «Իսկ եթե ժուժկալութուն չունի, թող ամուսնանա, որովհետև ավելի լավ է ամուսնանալ, քան կրքով ալրվել» (Ա. Կորնթ. Է՝ 9): Բայց այս խոսքի ամբողջական մեկնութիւնն ընթերցիր սուրբ Իգնատիոսի մոտ¹:

¹ Տե՛ս ՄՍԱՂ, էջ 257-259:

ԳԼՈՒԽ ԻԲ

ԵՐԿՈՒ ՄԱՐՏՆՉՈՂ ԹԱԳԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

«Կամ ո՞ր թագավորը, եթե գնա պատերազմելու մեկ այլ թագավորի դեմ, նախ չի նստի և խորհի, թե տասը հազարով կկարողանա՞ դիմադրել նրան, ով [իր վրա] քսան հազարով է գալիս: Ապա թե ոչ՝ մինչ սա դեռ հեռու է, պատգամավորություն կուղարկի՝ խաղաղություն խնդրելու համար» (Ղուկ. ԺԴ. 31-32):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Նկարագրապես՝ հասկանալի է խոսքի իմաստը, որովհետև մեծ հիմարություն է ձեռք բարձրացնել ավելի հզորի վրա:

Այլաբանորեն՝ «Թագավոր» է քրիստոնյան. «Մեզ քահանաներ և թագավորներ դարձրեց, որովհետև Քրիստոս Թագավորի անդամներն ենք» (Հայտ. Ե 10). «Բայց դուք ընտիր ցեղ եք, թագավորություն, քահանայություն» (Ա. Պետ. Բ 9): Ինչքա՛ն առավել [Թագավոր] է նա, ով դառնում է Քրիստոսի աշակեր-

տը: «Սատանան» էլ է կոչվում «ապստամբ թագավոր» և «աշխարհի», այսինքն՝ մեղավորների «իշխան»: Ով ցանկանում է Քրիստոսի իրական աշակերտը լինել՝ հրաժարվելով աշխարհից, կանգնում է չարի դեմ, ով նրա վրա գալիս է քսան հազարով, որի տասը դեպի աջ է գլորում, իսկ տասը՝ դեպի ձախ: Ուստի նա էլ պետք է գոնե տասը հազարով սպառազինվի, այսինքն՝ Աստծո տասը պատվիրաններով, և դրան հավելի ավետարանական աղքատությունը, որով ամբողջ ունեցվածքից հրաժարվում է. եթե այդ զենքը հագնի, այն ժամանակ հզորապես կհաղթի չարին: Ուստի սրանով է Տերը եզրափակում առակը՝ ասելով. «Արդ, այսպես էլ՝ ձեզանից ով իր ամբողջ ունեցվածքից չհրաժարվի, չի կարող Իմ աշակերտը լինել» (ՄՊ. 33): Աղքատությունը մեծ զենք է, որով եթե մեկը կարողանա սպառազինվել, կկարողանա պատերազմել, ապա թե ոչ՝ «պատգամավորություն ուղարկելով», այսինքն՝ իրեն պատրաստ չհամարելով՝ խաղաղությունը աշխարհականության տանը պիտի նստի, թեպետ աշխարհականներն էլ չարի որոգայթներից ապահովագրված չեն, բայց մեզ² հետ համեմատած՝ նրանցն ասես խաղաղությունն է:

Քրիստոսն այս երկու առակները պատմեց,

² «Մեզ» ասելով՝ Բերդուպանցի ի Գլատի ունի կուսակրոն հոգևորականներին:

որպեսզի ամեն ոք իրեն քննի և ապա՛ պատե-
րազմի դաշտ մտնի, որպեսզի ազի նման ան-
համանալով՝ դուրս գցվելով ոտնակոխ չլինի՝
ոչ միայն աշխարհիկների կողմից, որոնք պի-
տի ասեն. «Այս մարդը սկսեց կառուցել, բայց չկա-
րողացավ ավարտել» (ԺԴ. 30), այլ նաև չարի քսան
հազարների, որով էլ պիտի լինի կրակի մեջ
գցված անպիտան մի որթատունկ (տե՛ս Եզեկ. ԺԵ
5): Այստեղից երևում է, թե ինչքա՛ն մեծ անօրի-
նություն է մեկին սարկավագություն կամ արե-
ղայություն ստիպել՝ ղենելով մեծ վտանգի մեջ:
Նաև սովորում ենք իրենց անձամբ ընծայող
մատաղահասաներին հեշտությունը չընդունել
հրեշտակական կարգի մեջ, որովհետև նրանք
իրենց չեն ճանաչում, ուստի անկասկած, ձեռ-
նադրողներն են այնպիսիների համար պատաս-
խանատու, ինչքան էլ որ վերջիններս աղաչեն
[ձեռնադրվել]:

Վերջապես՝ «տասը հազարը» տասը օրենք-
ներն են, իսկ դեի պարագային քսան հազար
է [Տերը] նշում, որովհետև մեկ օրենքի դեմ
[դեը] երկու ձևով է մարտնչում՝ երկու ծայրե-
րի նման. մեկը՝ ըստ առավելության, մեկն էլ՝
ըստ պակասության¹: Ուրեմն, յուրաքանչյուր
աստիճանի պարագային, ինչպիսին են՝ քահա-

¹ Այս մասին տե՛ս Մեղայ Աստուծոյ, աշխատասիրությամբ Ա.
Ստամբուլցյանի, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 2001, էջ 43-44:

նայությունը, վարդապետությունը, առաջնորդությունը, եպիսկոպոսությունը և կաթողիկոսությունը, ամեն ոք զգուշորեն պետք է քննիրեն և ապա՝ [այդ աստիճանը] Տիրոջ շնորհով հանձն առնի և ընդունի:

ԳԼՈՒԽ ԻԳ

ՈՉԽԱՐԻ ԵՎ ԴՐԱՄԻ ՄԱՍԻՆ

«Ձեզանից ո՞վ է այն մարդը, որ երբ հարչուր ոչ-խար ունենա և նրանցից մեկը կորցնի, արոտավայրում չի՞ թողնի իննսուներեկն և չի գնա կորածի հետևից, մինչև որ այն գտնի: Եվ երբ այն գտնի, կոնի այն իր ուտերի վրա ուրախությամբ և կգնա տուն, կկանչի բարեկամներին և հարևաններին և նրանց կասի. «Ուրախացե՛ք ինձ հետ, որովհետև գտա իմ կորած ոչխարը»
(Ղուկ. ԺԵ 4-6):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Նկարագրապես՝ զժվար բան է այնպիսի մի հովիվ գտնել, ով չի գնա կորած ոչխարի հետևից՝ թողնելով չխոտորվածներին:

Այլաբանորեն՝ «քաջ հովիվը» մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսն է՝ ըստ այնմ. «Ես եմ քաջ հովիվը» (Հովհ. Ժ 11): Եվ թե՛ «Իմ սրտի համաձայն մի հովիվ եմ տալու ձեզ» (Եզեկ. 1, 9-23): «Հարյուր ոչխար-

ները» հրեշտակներն են, «ոչխարներ» են նաև մարդիկ: Ոչխարի օրինակը նրանց անմեղության պատճառով է բերում, որոնց բոլորի հովիվը Տերն է, որովհետև նրանով հաստատվեց այն ամենը, ինչ երկնքում է և երկրի վրա (տե՛ս Կող. Ա. 16): Արդ, Սուրբ Գրքում տասը, հարյուրը, հազարը բազմություն են ցույց տալիս, ուստի մերթ տասը թվով է այն անվանում, ինչպես «տասը դրամը», մերթ՝ «հարյուր ոչխար», մերթ էլ՝ «հազար հազարներ»² ևն: «Մոլորված մեկը հարյուրից» մեր մարդկային բնությունն է, որ նրանց հետ համեմատած այնքան փոքր է, ինչպես մեկը հարյուրի համեմատ: Ուստի երկնային քաջ և բարի Հովիվը, սրա մոլորվելու մասին իմանալով, Իր չմոլորված հոտը թողեց երկնքի լեռան վրա և իջավ [կորածին] փնտրելու՝ ըստ Դավթի, ով մեր մարդկային բնության մասին ասում էր. «Մոլորվեցի կորուսյալ ոչխարի պես. փնտրի՛ր Քո ծառային, որովհետև Քո սերն իսպառ չեմ մոռացել» (Սաղմ. ԾԺԸ 176): [Տերը] այցելեց մոլորյալներին՝ չթողնելով, որ թափառենք դե գազանների հետ կռապաշտության անջրդի վայրերում՝ կյանքի կորստյան համար, և Իր խաչելությամբ գտնելով Գողգոթայի լեռան վրա, խնդալով դրեց Իր ուսերին և գնալով Իր

² Նկատի ունի հրեշտակներից. տե՛ս Դան. է 10:

սեփական տունը՝ երկիրք, կանչեց իր «բարեկամներ» Հորը և Հոգուն՝ ըստ պատշաճության և «հարևան» հրեշտակներին, և ասաց. «Ուրախացե՛ք ինձ հետ, որովհետև գտա իմ կորած ոչխարը»: Այսպես է ուրախանում Աստված, եթե մեղավոր կամ անհավատ մեկը դարձի է գալիս և ապաշխարում: Այս մտքով նաև այլ [օրինակներ] է բերում՝ այս բաները հաստատելու համար՝ ասելով.

«Կամ՝ ո՞վ է այն կինը, որ երբ տասը դրամ ունենա և մի դրամ կորցնի, ճրագ չի՞ վառի և չի՞ ավլի տունը և անդադար չի՞ փնտրի, մինչև որ գտնի: Եվ երբ գտնի, կկանչի բարեկամներին և հարևաններին ու կասի. «Ուրախացե՛ք ինձ հետ, որովհետև իմ կորցրած դրամը գտա» (ԺԵ 8-9):

Նկարագրապես՝ արդարև ո՞վ է այն տղամարդը կամ կինը, ում ցանկալի դրամը եթե կորչի, մեծ ցավով չի որոնի այն, և երբ գտնի, շատ չի ուրախանա: Ոչ մի այլ բան գտնելն այնքան ընձալի չէ, որքան դրամը. արդարև, երբ մարդը թաղված գանձը գտավ, ուրախությունից թաքցրեց (տե՛ս Մատթ. ԺԳ. 44):

Այլաբանորեն՝ «կին» է անվանում իրեն գթառատ բարքերի պատճառով՝ ըստ այնմ. «Ես ցանկալի ու գեղեցիկ մայր եմ»³: Կինը երկու ստիճիք ու-

³ Աստվածաշնչյան մեջբերման աղբյուրը չգտանք:

նի, այսպես էլ՝ Տերը. նախ՝ Ավագանը, երկրորդ՝ սուրբ Արյունը, որով Նրա դուստր Եկեղեցին մաքրվում և սնվում է: Նա, ունենալով տասը դրամ՝ հրեշտակների ինը դասերը և մարդկանց մեկ դասը, դրամի օրինակն է բերում, որովհետև դրամը թագավորի պատկերն ունի՝ ըստ այնմ. «Այս պատկերը կամ գիրն ո՞ւմն է: Նրանք ասացին՝ կայսրինը» (Մատթ. ԻԲ 20-21), այսինքն՝ թագավորինը: Հրեշտակներն ու մարդիկ Աստծո պատկերով են ստեղծված. հրեշտակների մասին Եզեկիելն ասում է. «Այսպես է ասում Տերը՝ դու Իմ նմանության կնիքն ես» (Եզեկ. ԻԸ 12): Ըստ [մեջբերման] իմաստի՝ Սագայելի⁴ մասին է խոսում, իսկ մարդու դեպքում հասկանալի է խոսքի [իմաստը]:

Դարձյալ՝ «դրամ» բառը շրջվելով դառնում է «մարդ», որին «կին» Հիսուսը կորցրեց: Թեպետ դրամն ինքնաբերաբար է ընկնում քսակից, բայց ասում ենք՝ կորցրեցինք: Այսպես մարդն ինքն իրեն կորստյան մատնեց, բայց ասվում է՝ կինը կորցրեց: Իսկ թե ինչո՞ւ տանը կորավ դրամը, պատճառն այն է, որ կնոջը բնորոշ է լինել տանը, թեպետ որոշ լրբեր սովոր են դրսում շրջել: «Տունը» այս աշխարհն է՝ ըստ այնմ. «Որքա՞ն մեծ է Աստծո տունը» (Բարուք Գ 24): Արդ, երբ [Տերը] այսպիսի ցանկալի դրա-

⁴ Սատանային տրված հոմանիշներից մեկն է:

մը կորցրեց, սիրտը չհամբերեց, այլ իսկույն ելավ փնտրելու՝ ասելով. «Ո՞ր էս, Ադա՛մ» (Մատթ. 9: 9): Եվ մարմնի ճրագն աստվածութեան լույսով վառելով՝ չարչարանքների մեծ ջանքով ավելեց այս աշխարհի տանը և դժոխքի աղբի մեջ գտավ միակ պատկերագիր դրամը, որի մասին ասված է. «Մարդուն իր պատկերով ստեղծեց» (Մատթ. Ա 27), կենսաբեր կողի երկու աղբյուրներով էլ մեղքերի տղմից մաքրեց, «կանչեց բարեկամներին ու հարևաններին» (որոնց մասին [վերևում] խոսվեց), «ուրախացավ նրանց հետ»:

Այս երկու առակներից [հոգևոր] հովիվներն ու միջնորդները պետք է սովորեն, թե ինչպիսի՛ց ավով է պետք որոնել Քրիստոսի հոտից մոլորվածին: Նաև վանահայրերն են պարտավոր մեծ զգուշութեամբ և սիրով շահել միմյանց և կրոնավորներին, որպեսզի դուրս ելնելով չմոլորվեն, որովհետև այնքան հավատարիմ հովիվ չկա, որ մոլորվածի հետևից գնալով՝ հետ բերի կամ կորցրածը կնոջ նման որոնի: Ուրեմն՝ «Զգո՛ւյշ եղէք ձեր հոտի հանդէպ, որի վրա Սուրբ Հոգին ձեզ տեսուչներ կարգեց» (Գործք Ի 28):

Դարձյալ՝ «հարյուր ոչխարի» և «տասը դրամի» ներքո զինվորյալ Եկեղեցին պետք է հասկանալ, որի թվից եթե մեկը մեղքերով մոլորվի կամ ընկնի, երկնային Տեսչի հոգատա-

ըուծյունն այնքան է, որ քաջ հովվի և գլխա-
ուստ կնոջ նման մոլորվածին և կորածին անե-
րևույթ շնորհով գտնի՝ ըստ այնմ. «Որո՞ց Ինձ
տվեցիր, Արամցից ոչ մեկին չեմ կորցնելու» (Հովթ. ԺԸ 9):
Բայց սա այն ժամանակ է լինում, երբ մոլոր-
վածը համակամ է լինում փնտրողի հետ, ապա
թե ոչ՝ պիտի լսի այն, ինչ հրեաների պարագա-
յին ասաց. «Քանի անգամ կամեցա հավաքել ձեզ, ինչ-
պես որ հավն է իր ձագերին հավաքում իր թևերի տակ,
բայց չկամեցաք» (Մատթ. Ի Գ 37): **Ուստի արդարացի
կլինի, եթե լսեն.** «Ահա ձեր տունն ավերակ կթողնվի
ձեզ» (Մատթ. Ի Գ 38), **ինչպես իրավացիորեն լսեցին:**
**Եվ սա է պատճառը, որ բազում մոլորվածներ
և ուրացողներ իսպառ կորստյան են մատնում,
որովհետև չեն համաձայնում կանչող Քրիստո-
սի ամենաքաղցր ձայնին.** «Ապաշխարե՛ք, որով-
հետև մոտեցել է երկնքի արքայությունը» (Մատթ. Դ 17):
**Ուրեմն, մենք էլ ապաշխարենք, որպեսզի Աստ-
ված և հրեշտակներն ուրախանան մեր փրկու-
թյան համար՝ ըստ այնմ.** «Ուրախություն կլինի մեկ
մեղավորի համար, որ ապաշխարում է» (Գով. ԺԵ 7):

ԳԼՈՒԽ ԻԳ

ԱՆԱՌԱԿ ՈՐԴՈՒ ՄԱՍԻՆ

«Մի մարդ երկու որդի ունեւր» (Գուկ. ԺԵ 11):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Նկարագրապես՝ հասկանալի է խոսքի [իմաստը], որովհետեւ ով երեխա ժամանակ չի հնազանդվում հորը, այլ անզղջութեամբ և մանկական վարքով իր կամքն է առաջ տանում, անկասկած մեծ վտանգների է հանդիպում, ուստի իմաստունն իրավացիորեն ասաց. «Անհնազանդ որդին կորստյան պիտի մատնվի» (Առակ. ԺԳ 1):

Այլաբանորեն՝ «մարդը» Աստված է. որովհետեւ ինչպես որ [Իրեն] սիրելի մարդկանց է սիրում «աստված» անվանել՝ ըստ այնմ. «Ես ասացի, թե աստվածներ եք» (Սաղմ. 20 6), այսպես հաճելի է Նրա համար Իր սիրելիների անունով կոչվել:

Դարձյալ՝ որովհետեւ իմացականութեամբ

Աստված, հրեշտակները և մարդիկ ազգականներ են, ուստի [Աստված] իջնում հավասարվում է մեզ՝ ըստ այնմ. «Հենց Նրա զարմից ենք» (Գործք ԺԷ՝ 28):

«Ավագ որդու» ներքո պետք է հրեշտակներին հասկանալ, որովհետև նախ նրանք ստեղծվեցին, ուստի ծեր աստղեր են անվանվում՝ ըստ այնմ. «Երբ աստղերը ծերացան, աստղերի բոլոր հրեշտակները մեծաձայն օրհնեցին Ինձ, Իմ բոլոր հրեշտակներն էլ գովեցին» (Հոբ 1, Ը 7): Իսկ «կրտսեր որդու» ներքո պետք է մարդկանց հասկանալ, որոնք հետո ստեղծվեցին, ուստի ասվում է. «Քո հրեշտակներից փոքր-ինչ ցածր դրեցիր նրան» (Սաղմ. Ը 6): Կրտսեր ենք նաև նրանով, որ նրանք իմացականությամբ բարձր են և ազնիվ, քանի որ, ըստ սուրբ հրեշտակակրոն¹ վարդապետի, երկնավոր Աստծո ազատազարմ պաշտոնյաներն են², ուստի պարզ իմացմամբ են ըմբռնում, իսկ մենք՝ խոնարհ, որովհետև ոչ թե պարզ հայացքով, այլ հավաքական խոսքով քննելով հասնում ենք սկզբից մինչև եզրակացություն:

«Նրանցից կրտսերը հորն ասաց. «Հա՛յր, տո՛ւր ինձ քո ունեցվածքից ինձ ընկնող բաժինը»: Եվ նա ունեցվածքը բաժանեց նրան» (ԺԵ 12): Առակիս իմաստն

¹ Հրեշտակակրոն - հրեշտակների բարձր կենցաղավարություն ունեցող, բարեպաշտ:

² ԳՆ, Բան ԶԱ, տ. 59, էջ 575:

այս է. Աստված իր ողորմությամբ ստեղծեց հրեշ-
 տակներին և մարդկանց, որով և «Հայր» կոչ-
 վեց՝ ըստ այնմ. «Մի՞թե՞ նա քո հայրը չէ, որ քեզ
 ստեղծեց, արարեց ու հաստատեց քեզ» (ԲՕր. ԼԲ 6): Եվ
 ըստ յուրաքանչյուր աստիճանի՝ շնորհներով
 լցրեց. ահա սա է նրանց ունեցվածքը բաժանե-
 լը, որովհետև Աստված կանխում է մեր խնդրե-
 լը՝ ըստ այնմ. «Տալիս է ավելի առատապես, քան
 ինչ խնդրում եմք և մտածում» (Տմմտ. Հակ. Ա 5): Կարելի
 է նաև ասել, որ մեղավորի կամքը, երբ հեռա-
 նում է Աստծուց, Աստված բնական ճիւղերը
 վերցնում է նրանից, որ իբրև բաժին էր տվել
 նրան, ինչպես որ հայտնի է դեերի և Ադամի
 պարագային, ինչպիսին են՝ բանականությունը,
 հոգու անմահությունը, անձնիշխանությունը
 և շնորհների ընդունումը ևն: Այս ամենը, երբ
 մարդ շնորհի մեջ է, ըստ իր բնության՝ ունի
 սուր բանականություն, պայծառ հոգի, մաքուր
 խղճմտանք, ազատ անձնիշխանություն և լու-
 սավոր միտք, բայց երբ երկար ժամանակ մեղ-
 քին է տրվում, այս բոլորը խանգարվում են, և
 մարդ բանականության կարգից ընկնում է և
 անբան կենդանիների հատկությունները վերց-
 նում՝ ծառայելով իր զգայական մասին: Սա այն
 է, որ ասում է. «Քիչ օրեր հետո հավաքեց ամեն ինչ,
 գնաց հեռու աշխարհ» (ժԵ13): Սրանից իմանում ենք,

որ Աղամբ փափկալից դրախտի գրկում երկար օրեր չի վայելել: «Հեռու աշխարհ գնալը» դրախտից այս աշխարհն ընկնելն է [խորհրդանշում]: Ըստ տրամաբանությունից՝ չկա տեղ, որ Աստուծոց հեռու լինի, քանզի Աստված ամենուր ներկա է, որովհետև, ըստ ծիրանագգյաց մարգարեի, «Ամենուրեք է Նրա տերությունը» (Սաղմ. ԾԲ 22), և թե՛ «Եթե երկինք ելնես, այնտե՛ղ ես Դու» ևն (Սաղմ. ԾԼԸ 8): Իսկ մեղքը պատճեն է առաջացնում՝ ըստ այնմ. «Ես մերձավոր Աստված եմ և ոչ թե հեռավոր, բայց ձեր մեղքերն են պատճեն դարձել ձեր և Աստծո միջև» (Երեմ. ԻԳ 23, Ես. ԾԹ 2), և թե՛ «Փրկությունը հեռու է մեղավորներից», այսինքն՝ Աստված հեռու է մեղավորներից, որովհետև Նրա օրենքները չեն պահում (հմմտ. Սաղմ. ԾԺԸ 155):

«Եվ այնտեղ վատնեց իր ունեցվածքը, որովհետև անառակ կյանքով էր ապրում»: Անառակությունն ասելով՝ բոլոր մեղքերն ի նկատի ունի, բայց հատկապես պոռնկությունը: Մարդու ունեցվածքը հատկապես երկուսն է՝ Աստված և մարդու հոգին: Մեղավորը կորցնում է Աստծուն՝ ըստ այնմ. «Եվ Տիրոջ հոգին վերացավ Սավուդից» (Ա. Թագ. Ժ.Զ 14): Այսպես մարդկային բնությունն անառակության պատճառով կորցրեց հոգին և արդարապես լսեց. «Իմ հոգին թող չմնա նրանց մեջ, որովհետև նրանք մարմնավոր են» (ԾԱՆդ. Զ.3): Նաև իր

Հոգին բոլոր հատկություններով ապականվում է մեղքով, այսինքն՝ միտքը՝ կուրուլթյամբ. «Նրա լույսը խավարելու է իր հարկի տակ» (Հոբ ԺԸ 6), **անձնիչխանությունը՝ ծառա դարձնելով**. «Ով մեղք է գործում, մեղքին ծառա է» (Հովթ. Ը 34), **բանականությունը՝ բթացնելով**. «Մեղքով բռնված Հոգիները միտքն էլ են կորցնում», և մեղքերի բծերով ամբողջովին սևացնում են Հոգին. «Նրանց տեսքն ածուխի աման սևացավ» (Ռդբ Դ 8): **Այսպես մեր մարդկային բնությունն ախտացավ, իր գերբնական և բնական բարին կորցրեց՝ ըստ այնմ**. «Ապականվեցին ու պղծվեցին իրենց անօրենության մեջ» (Սաղմ. ԺԳ 1), **ուստի [սաղմոսերգուն] ի դեմս մեր մարդկությունն ասում էր**. «Մոտեցրո՛ւ, Տե՛ր, քո ականջը և լսի՛ր ինձ, քանզի աղքատ ու տնանկ եմ ես» (Սաղմ. ԶԵ 1)՝ **Հիսուսի գալուստը հայցելով, թեպետ ինքը հոգով և մարմնով հարուստ էր**:

«Եվ երբ ամեն ինչ սպառեց, այդ երկրում սաստիկ սով եղավ, և նա սկսեց չքավոր դառնալ» (ԺԵ 14): «Սովը» երկու մասի է բաժանվում՝ **հոգևոր և մարմնավոր**: Հոգևորը շատ անտանելի է, որովհետև հոգու մահվան պատճառ է դառնում՝ **զրկելով շնորհից**: Քանզի Աստծո խոսքի պակասությունից է, որ շնորհ չի տրվում՝ ըստ այնմ. «Պիտի տամ ձեզ ոչ թե հացի և ջրի սով, այլ Աստծո խոսքը լսելու սով» (Ամոլս Ը 11): **Եվ սա պատահեց մեր անառակ**

բնությանն աշխարհում մինչև Աբրահամ, երբ ո՛չ տեսիլք, ո՛չ մարգարեություն, ո՛չ էլ Աստծո խոսք կար, և մեր բնությունը զրկվեց ամբողջ գիտությունից և բարի գործերից, որոնք հոգու սնունդն են: Եթե մեկը սովի ժամանակ հարստություն ունի, շատ չի տուժում. բայց դժբախտություն է, երբ չքավոր է, ինչպիսին մեր բնությունն էր. «Թշվառությունից տկարացավ ուժն իմ, ոսկորներս էլ մաշվեցին» (Սաղմ. 1, 11): Մարմնի հյուծման ժամանակ զգարաններն են թուլանում, իսկ հոգու սովի ժամանակ իմացականի ներքին ոսկորներն են թմրում ընդարմանում:

«Եվ գնաց դիմեց այդ երկրի քաղաքացիներից մեկին, և [վերջինս] նրան ուղարկեց իր ագարակը՝ խոզեր արածեցնելու» (ԺԵ 15): Ինչպես երբ մեղավորն Արարչից երես է թեքում, արարածներին է հարում, և մեջտեղում ոչինչ չկա, այսպես Աստծո արքայությունից ելնելու ժամանակ սատանայի իշխանության տակ է մտնում: Օրինակ՝ Պարսից սահմաններից ելնելու ժամանակ իսկույն այլ թագավորի [տերության] սահմանների մեջ ենք մտնում: Այսպես պատահեց մեր անառակ բնության հետ, երբ գլխած Հոր հովանավորությունից անհնազանդությամբ ստիպված ելավ հարելու դժոխային քաղաքացուն, թեպետ նախքան հարելը տիրվել էր նրանից, բայց այստեղ

նրա կամքին ամբողջովին ենթարկվելն է ցույց տալիս: Իսկ նա, ով սկզբից իսկ մեր պատվի դեմ ոխ էր պահում, Աստծո նկատմամբ վրեժը կամենալով մեզանից առնել, իբրև Աստծո հանդեպ նախատինք՝ ուղարկեց խոզեր արածեցնելու: «Խոզերը» բղջախոհներն են, որով ցույց է տրվում, որ թեպետ բոլոր մեղավորներն էլ [սատանայի] բաժինն են, բայց նրա սեփական ժառանգները բղջախոհներն են: Դարձյալ՝ թեպետ բոլոր մեղքերն են նրան հաճույք պատճառում, բայց բղջախոհությունը՝ է՛լ առավել, դրա համար խոզերի մեջ է ուղարկում, քանզի նրա բնակությունը հենց խոզերի մեջ է՝ ըստ այնմ. «Ուղարկի՛ր մեզ խոզերի մեջ» (Մարկ. Ե 12):

Սրանով ցույց է տրվում, որ մեր մարդկային բնություն ծանրագույն մեղքը, որով բոլոր արարածներից անարգ դարձանք, ինչպես խոզը՝ կենդանիների մեջ, առանց խտրության խառնակվելն էր, որով սատանան չարաչար [մեզ] ծառայեցրեց: Սրա վրա Աստված բարկանալով՝ այնքան պատիժներ բերեց [մեզ] վրա. նկատի ունեմ ջրհեղեղը, հրախառն ծծումբը (տե՛ս Ծննդ. Է-Ը, ԺԹ 24): Որովհետև ինչքան այս մեղքը սիրելի է դեին, այնքան դարչելի է Աստծուն: Սրանից երիտասարդները պիտի սովորեն, թե ինչքան մեծ վնաս է հորը թողնելն ու օտարության

մեջ ինքնագլուխ շրջելը, մանավանդ անառակություն հետևելը, որովհետև վերջինս է, որ վատնում է բոլոր բարիքները, հոգու շնորհն ու բարի անունը, ինչպես նաև մարմնի հարստությունը՝ արմատական խոնավությունը բնական ջերմության հետ, որով ծերությունն արագանում է, մահն էլ՝ շուտ գալիս՝ ըստ այնմ. «Կրակ պիտի վառվի նրա [մարմնի] անդամների մեջ. ո՛ր կողմն էլ ճառնի, հիմքից պիտի ջնջի» (Հոբ ԼԱ 12):

«Եվ նա ցանկանում էր իր որովայնը լցնել եղջերեանու պտղով, որ խոզերն էին ուտում, բայց ոչ ոք նրան չէր տալիս» (ԺԵ 16): «Եղջուրը», որ ծառի տափակ, երկար և նեղ պտուղ է, և որը հավաքելով խոզերին իբրև կերակուր են տալիս, այժեղջուրի նման է, ինչ պատճառով էլ «եղջուր» անվանվեց: Քաղցրահամ է, բայց որովայնի ցավ է պատճառում: Խորհրդանշում է պոռնկությունը, որը նախ հաճելի է մեղրի նման, բայց վախճանն ավելի դառն է, քան օշինդրինը: Անառակ որդին, երբ ունեցվածքն ուներ, հեշտություն մը էր ուզածը գտնում, բայց երբ չքավոր դարձավ, չկարողացավ [իր ցանկացածը] ձեռք բերել, որովհետև բոզերը սովոր են գումարով իրենց ընծայել: Սատանայի բնավորությունն է մեղքի մեջ հրապուրել՝ մեծ հաճույքներ խոստանալով, բայց երբ ընկղմում է [մարդուն մեղ-

քի մեջ], լքում է [ներան]: Այդ ժամանակ այդ թշվառականը, առաջին շնորհի հույսը կտրելով, հուսահատությունից մեղքին է հակվում, որպեսզի գոնե նրանով սփոփանք գտնի, բայց չի գտնում, որովհետև կա՛մ նրա բնությունն է անկարող լինում, կա՛մ մեղքերի տեսակները ձեռքը չեն ընկնում: Ուստի ճար չգտնելով սթափվելով՝ լավ է համարում կրկին դառնալ նախկին կյանքին, քան նրա մեջ մնալ: Սա լինում է մանավանդ Աստծո խնամքից, որը փակում է մեղքի ճանապարհը, որպեսզի [մեղավորը] դարձի գա, որովհետև մեղքերով հագեցած որովայնն Աստծո շնորհի մեղրն արհամարհում է, ինչպես կշտացած բազեն չի վերադառնում մինչև քաղց զգալը: Այս կարծիքը հայտնապես հաստատում է Տիրոջ խոսքը. «Դրա համար Ես կփակեմ Արանց ճանապարհները պատճեշներով և կգնա իր սիրածների հետևից, բայց չի գտնի Արանց և կասի. «Կգնամ և կվերադառնամ իմ նախկին ամուսնու մոտ, որովհետև այն ժամանակ ինձ համար ավելի լավ էր, քան հիմա» (Ովս. Բ 6-7): Այսպես մեր մարդկային բնությունը, կուսպաշտությամբ պոռնկանալով սատանայի հետ և զանազան պատիժներով նեղվելով, տեսնում էր, որ մեղքերի մեջ հանգիստ չկա, ցանկանում էր հանգստանալ, բայց չէր կարողանում: Սա է ոչ ոքի [կերակուր] չտալը. այս միտքն է ար-

տաճայտում նաև Շնորհալին՝ ըստ այնմ. «Ցանկացողին տաք եղջյուրի՝ քաղցր մեղքերի մեջ դառնագույնին»³:

Բայց սուրբ Իգնատիոսը «եղջյուրի» ներքո հասկանում է բնական առաքինություններն ու անասունների արդարությունը, ինչպես որ արագիլն արդար է, տատրակը՝ ողջախոհ. ասում է, որ մեր բնությունն այնքան անարգ դարձավ, որ ցանկանում էր գոնե անասունների կարգում մնալ, բայց չկարողացավ⁴: Երկուսն էլ ճիշտ են:

«Ապա խելքի գալով՝ ասաց. «Քանի՜ վարձու աշխատավորներ կան իմ հոր տանը, որ առատ հաց ունեն, իսկ ես այստեղ սովամահ կորչում եմ» (ժԵ 17): «Հացը» երկու բան է նշանակում: Մեղքի ցավերի հացը, որ մեղավորները հաճույքով ուտում են՝ ըստ այնմ. «Հացը թաքուն հաճույքով կուտես», - խրատում է պոռնիկ կինը (Առակ. 10 17): Սրանից սով զգալով՝ շնորհի հացն է փնտրում, որից առատորեն վարձկաններն ունեն, այսինքն՝ հրեշտակները, որոնք սպասավորության համար են ուղարկվում, որովհետև առակն ըստ հարմարության այլ մտքի է փոխվում: Այսպես էլ մարդիկ են «մշակներ» կոչվում, ինչպես վերևում [ասացինք]: Այսպես մեր բնու-

³ Բանք չափաւ, էջ 10:

⁴ Տե՛ս ՄՍԱՂ, էջ 274:

Թյան շնորհիվ հայր Աբրահամը, արարածներին քննելով, հասկացավ, որ առաջին Պատճառը, ըստ Պողոսի խոսքի, բոլորի Հայրն է և Նրանից է կախված ամենքի գոյությունները (հմմտ. Եփես. Դ 6): Մտքում գրեթե ասում էր. «Քանի՜ վարձու աշխատավորներ կան իմ հոր տանը»՝ երկնայիններն ու երկրայինները՝ ըստ յուրաքանչյուր կարգի, իսկ ես այստեղ կուռքերին պիղծ պաշտամունք մատուցելով՝ սովամահ կորչում եմ: Քանզի ով կուռքերին է ծառայում, չի հագնում նրա միտքը, որին միայն է Աստծուն ծառայելը կարող է հագեցնել: Քանզի այդքան վսեմ միտքն ինչպե՞ս կարող է հանգիստ գտնել արարածներին պաշտամունք մատուցելուց:

«Վեր կենամ գնամ իմ հոր մոտ և ասեմ. «Հա՛յր, մեղանչեցի երկնքի և քո դեմ» (Ժե 18): Սա մեր բնությունն այն ժամանակ ասաց, երբ նահապետի միջոցով վերադարձավ Ստեղծողի Հնազանդությանը: Անառակ [որդին] արդարանալու և անբասիր լինելու համար այլ փաստ չունենք, ուստի սրանից կառչեց. «Մեղանչեցի երկնքի և քո դեմ»: Արդ, այս «երկինքը» մեր սուրբ վարդապետներ Իգնատիոսը, Գրիգոր Տաթևացին և մյուսները ևս դրախտն են հասկանում⁵, որովհետև [մարդը] նախ այնտեղ մեղանչեց: Երբ

⁵ Տե՛ս ՄՄԱՂ, էջ 283, ինչպես նաև՝ Ձմեռան, էջ 371, ԳՏ, էջ 183, 221:

սովորական որդու մասին է խոսքը, իր հոր դեմ մեղանչելուց առաջ նախ երկնավոր Հոր դեմ է մեղանչում:

«Եվ այլևս արժանի չեմ քո որդին կոչվելու. վերցրո՛ւ ինձ իբրև քո աշխատավորներից մեկը» (ԺԵ 19): Մարդը մեղանչելիս երկնավոր Հոր որդեգրությունից զրկվում է և սատանայի որդի դառնում: Ուստի երբ հրեաներն ասացին՝ «Մեկ է մեր Հայրը՝ Աստված», Տերը պատասխանեց. «Դուք սատանա հորից եք» (Հովհ. Ը 41, 44): Ուստի անառակ որդին արդարացիորեն ասաց. «Այլևս արժանի չեմ քո որդին կոչվելու»:

«Եվ վեր կացավ եկավ իր հոր մոտ» (ԺԵ 20): Զարթնեց մահաբեր քնից և մեղքերի խորքերն ընկնելուց, և մինչ հեռու էր, հայրը տեսավ նրան և գթաց, որովհետև տեսավ [իր որդուն] մերկ, աղքատ, ամոթալից գալիս, ուստի հայրական ամենագուլթ բարբի համաձայն՝ գթաց: Նախ՝ հայրը որդուն տեսավ, որով ցույց է տրվում, թե երբ մեղավորը սրտով վերադառնում է, իսկույն Աստված քաղցրությամբ է սկսում նայել նրա վրա: Այսպես երբ մեր բնությունը հանձին Աբրահամի վերադարձավ [առ Աստված], Աստված իսկույն քաղցրությամբ նայեց նրա վրա՝ ըստ այնմ. «Փառքի Աստվածը երևաց մեր հայր Աբրահամին, մինչ նա դեռ Միջագետքում էր, և նրան

Խառանում դեռ չէր բնակեցրել, ու ասաց նրան. «Դո՛ւրս ելիր քո երկրից և քո տոհմից և արի՛ այն երկիրը, որ ցույց կտամ քեզ» (Գործք 1: 2-3): **Այսպես էլ անառակ որդուն աստվածային շնորհը զարթնեցրեց և վերադառնալու միտք հղացրեց:**

«Վեր կացավ և ընդառաջ գնաց, ընկավ նրա պարանոցով և համբուրեց նրան»: **Արդարև, երբ մենք զղջումով դառնում ենք Աստծուն, Նա էլ շնորհով է մեզ դիմավորում՝ ըստ այնմ.** «Դարձե՛ք դեպի Ինձ, և Ես կդառնամ դեպի ձեզ» (Մատթ. 9: 7): **Ուստի սուրբ առաքյալ Հակոբոսը խրատում է.** «Մոտեցե՛ք Աստծուն, և Նա կմերձեցնա ձեզ» (Հակ. 7: 8): **Այսպես արյունահոսություն ունեցող կիներ, երբ մոտեցավ Հիսուսին, Վերջինս էլ շրջվեց, նայեց նրա վրա** (տե՛ս Մատթ. Թ՝ 20-22): **Ուրեմն շրջվե՛ք դեպի Տերը, մեղավորներ՝, և մի՛ հապաղեք Նրան խոստովանելու, այսինքն՝ ձեր մեղքերը՝ ձեր խոստովանահոր առաջ: Ահա՛ ձեր հոգիների փրկության և մեղքերի թողության օրը. որովհետև ո՞վ դարձավ դեպի Տերը և անտեսվեց Նրանից, քանզի Ինքն իսկ Երեմիայի միջոցով հորդորում է՝ ասելով.** «Դարձե՛ք Ինձ մոտ, որդիներ, և Ես կընդունեմ ձեզ» (Երեմ. 9: 14): **[Սա] անկասկած իրականացավ անառակի դարձի ժամանակ, Ինքն էլ քաղցրությամբ մոտեցավ և ողջամտությամբ ընդունեց նրան: Աստված մարգարեի**

բերանով համբուրեց մեր բնությունը, թեպետ սա, արբեցած լինելով սուրբ սիրով, անմիջական համբույր էր խնդրում, որ Որդու միջոցով էր լինելու՝ ասելով. «Թող ինձ համբուրի իր բերանի համբույրներով» (Երգ Ա 1):

«Եվ որդին ասաց նրան. «Հա՛յր, մեղանչեցի երկնքի և քո դեմ» (Ժե 21): Խոնարհամիտ [մարդկանց] է հատուկ մեծարվելու ժամանակ խոնարհվել. անառակ որդին, այնչափ սիրո նշանը տեսնելով, չմոռացավ իր առաջարկը, այլ սրտանց «մեղա» գոչեց՝ վարձկաններին հավասարեցնելով իրեն, ուստի էլ առավել շնորհ և փառք ստացավ, քանզի Աստծո խոսքն է, որ խոնարհներին պիտի բարձացնի, այդ պատճառով Սիրաքը խրատում է. «Որդյա՛կ, ինչքան մեծ լինես, այնքան խոնարհեցրո՛ւ քո անձը, որպեսզի Տիրոջ առաջ շնորհ գտնես» (Սիր. 9.20, Առակ. ԺԶ.3):

«Հայրն Իր ծառաներին ասաց. «Անմիջապես հանե՛ք նրա նախկին պատմունքները և հագցրե՛ք նրան, մատանին նրա մա՛տը դրեք և նրա ոտքերին կոշիկներ՝ [հագցրեք]» (Ժե 22): «Ծառաները» հրեշտակներն են, որովհետև Աստված նրանց միջնորդությամբ է շնորհ տալիս, քանզի մեկ որդիներ են կոչվում, մեկ՝ աշխատողներ, մեկ էլ՝ ծառաներ՝ ըստ տեղի պահանջի: Նաև առաքյալներն [են], ովքեր զգեստավորվեցին և զգեստավորեցին

աշխարհը: Անհապաղ նախկին պատմուճանն է պատվիրում հանել, որովհետև երբ Աղամբ դրախտում մեղանչեց, սկզբնական արդարության պատմուճանից մերկացավ: «Նրանց աչքերը բացվեցին և տեսան, որ մերկ էին» (հմտ. Մճճ. 9, 7): Այսպես՝ երբ մարդ մեղանչում է, շնորհը վերանում է և Աստծո մոտ մնում: Իսկ ապաշխարելու ժամանակ իսկույն աննախանձ Բնությունը, որ մեղավորների դարձն է կամենում, վերադարձնում է [շնորհը], ինչպես անառակ Աղամբի պարագային արեց, նույնպես էլ մեղավորների դեպքում է անում: «Նախկին պատմուճանը» սկզբնական արդարությունն էր, իսկ այժմ՝ Ավագանի շնորհը, այսինքն՝ Սուրբ Հոգին. «Մի՛ տրտմեցրեք Աստծո Սուրբ Հոգին, որով փրկության օրվա համար կնքվեցիք» (Եփես. 4, 30): «Մատանին» Հոր սրտի սիրո միությունն է որդու հետ, փեսայինը՝ հարսի հետ, եպիսկոպոսինն էլ՝ թեմի, ուստի մատին է դրվում: [Մատանին] նաև իշխանության նշան է: Հայրը, ըստ Իր մեծ սիրո, նրան Իր վարձկանների վրա իշխան է կարգում՝ տալով մատանին, որ նաև գործնական առաքինությունն է նշանակում: «Կոշիկը» ոչ միայն ոտքի պահպանն է շեղընթաց օձի դեմ՝ կոխոտելու օձերին և կարիճներին, այլ նաև նրա գեղեցկությունն է. «Գեղեցիկ է քո քայլքը կոշիկներով, ո՛վ Նադաբի

դուստր» (Երգ 1: 1): «Ոտքը» Հոգու մտքի մշակն է, որին գեղեցկացրեց երկնավոր Հայրն իր Որդու Ավետարանի պատրաստութեամբ. «Ամրացրե՛ք ձեր ոտքերը խաղաղության Ավետարանի պատրաստութեամբ» (Եփես. 2: 15): Մրանից իմանում ենք, որ երկնավոր Հայրը մեր անառակ բնութիւնը բոլոր մասերով զարդարեց:

«Եվ բերե՛ք պարարտ եզր և մորթե՛ք, ուտենք և ուրախ լինենք, որովհետև իմ այս որդին մեռած էր և կենդանացավ, կորած էր և գտնվեց» (ԺԵ 23): Այլաբանորեն՝ «եզր» մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսն է, ով «ուխտյալ զվարակ» է կոչվում, որը պարփակված էր աստվածութեամբ և Հոգու լիակատար շնորհով, որն իմանալի յուզ է, որը պարարտացնում է [այն ամենը], ուր հեղվում է: Երկնավոր Հայրն ուրախութիւնից հրամայում է [այդ եզր] մորթել. «Աստված այնքան սիրեց այս աշխարհը, որ մինչև իսկ Իր Միածին Որդուն տվեց» (Հովհ. 9: 16): Մեղքը մեռցրել էր մեր բնութիւնն Ազամի մեջ՝ ըստ այնմ. «Այն օրը, երբ ուտես, մահկանացու կդառնաս» (Մատթ. 23: 17): Արդարև, [Ազամը պտուղը] ուտելիս մեռավ Հոգով. այս մտքով ասաց իմաստունը. «Մահն աշխարհ մտավ բանասարկուի նախանձով» (Իմաստ. 1: 24), Տիրոջ խոսքն էլ սա ի նկատի ունի, որ ասում է. «Նա ի սկզբանէ մարդասպան էր» (Հովհ. 8: 44): Ուստի Պողոսն էլ ասում

է. «Մահը թագավորեց Ադամից մինչև Մովսէս» (Հոմ. Ե 14), որովհետև զրանից հետո Քրիստոսի գալստյան խորհուրդը զորացավ. Նրա զենամար մահը պարտվեց, Ադամը վերստին կենդանացավ, և կատարվեց մարգարեությունը. «Որտե՞ղ է քո հաղթանակը, մա՛հ, որտե՞ղ է քո խայթոցը, դժո՛խք» (Ով. ԺԳ 14): Ուստի մորթելուց հետո ասաց. «Իմ այս որդին մեռած էր և կենդանացավ, կորած էր և գտնվեց», որովհետև Քրիստոսով եղավ փրկությունը:

Այս ամենն իրապես Քրիստոսով կատարվեց, իսկ խորհրդի համաձայն՝ Աբրահամից սկսած մինչև բոլոր մարգարեներն ու արդարները, այդ պատճառով էլ Տերն ասաց. «Ձեր հայր Աբրահամը ցանկացավ իմ աշխարհ գալու օրը տեսնել, տեսավ և ուրախացավ» (Հովհ. Ը 56), այսինքն՝ Իսահակով: Նաև առաջին նահապետներն [ուրախացան], որովհետև բոլորն էլ հավատքով իմացան Քրիստոսի գալուստը և զրանով հազան Քրիստոսին ու Եկեղեցու անդամներ դարձան: Արդ, մտքով պատկերացրո՛ւ մեր անառակ բնությունը, որպեսզի ամբողջ սրտով շնորհակալ լինես Հորից: Անառակ Ադամը բարի Հոր շնորհիվ դրախտում վայելեց, ապա այնտեղից դուրս [գալուց հետո] մերկության և սովի մեջ, խոզերի եղջյուրների ցանկությամբ մաշվեց, իսկ այժմ կայսերավայել փառքով պսակվեց, երկնավոր Հոր ընթրի-

քի ժամանակ պարարտ եղի և անապակ գինու-
ճաշակմամբ ուրախանում է՝ լսելով Ավետարա-
նի աստվածային իմաստության երգերը:

Սա այլ իմաստներ էլ ունի: Մեր այս բնու-
թյունը շատ ավելի եղկելի գտնվեց, քան անա-
ռակ որդին, որովհետև նա հեռացումից հետո
հորից սիրո որևէ նշան չստացավ, քանզի նրա
վերադարձի համար ո՛չ որդի, ո՛չ էլ վարձկան
չուղարկվեց, այլ ի՛նքը սաստիկ սով զգալով՝
վերադարձավ իր հոր մոտ: Բայց մենք այնքան
համառեցինք մեր այս անառակության մեջ, որ
ծառանդանք անգամ չվերադարձանք: Քանզի
երբ [Աստված] կամեցավ Մովսեսին ուղարկել,
իմանալով իր անբավական լինելը՝ [Մովսեսն]
ասաց. «Աղաչում եմ, մեկ ա՛յլ գորավոր մարդու ընտ-
րիր» (Ելք. Դ. 13). նկատի ունենր Քրիստոսին: Երբ
[Աստված] տեսավ, որ Մովսեսի միջոցով հնա-
րավոր չեղավ, տարակուսեց, թե ո՛ւմ ուղարկի.
«Ո՞ւմ ուղարկեմ, և կամ ո՞վ կգնա այդ ժողովրդի մոտ»
(Ես. 28), Եսային հանձն առավ [կատարել], ինչը
չհասկանալով, որ [Աստված] իսկական փրկու-
թյան մասին էր խոսում, նկատի ունենր իր Որ-
դուն, ում ուղարկեց օրերի վախճանին, որով
հազիվ դարձի եկանք, այն էլ՝ մասամբ, բայց
Նա, ըստ իր մեծ գթության, այսքան պարզենե-
րի արժանացրեց: Եթե զարմանում ես անառակ

որդու Հոր անոխակալության վրա, ապա է՛լ առավել զարմացիր երկնավոր Հոր սիրո վրա:

«Իսկ նրա ավագ որդին ազարակում էր... երգերի և պարերի ձայնը լսեց» (ժԵ 25): *Հայրը ցնծում էր, որովհետև որդուն գտավ. որդին ցնծում էր, որովհետև ինքը գտնվեց. իսկ մեր բնությունը ցնծում էր գոհանալով, որովհետև Սուրբ Հոգով զգեստավորվեց՝ ըստ այնմ.* «Կցնծամ Տիրոջով, որովհետև ինձ փրկության զգեստ և ուրախության պատմունքան հագցրեց, որպես փեսայի՝ պսակ դրեց իմ գլխին, և որպես հարսի՝ զուգեց ինձ զարդով» (Ես. 44, 10):

«Ծառաներից մեկին իր մոտ կանչելով՝ հարցրեց, թե այդ ի՞նչ է» (ժԵ 26), *և նա տեղեկացրեց: «Ավագ որդին»* հրեշտակն [է], *որ երկնքի կամ օրենքի ազարակից (որովհետև [հրեշտակները] աստվածային կամքի օրենքի ներքո են) որ մեր բնության ուրախանալու մասին լսելով, կատարվածը չհասկացավ և ծառային հարցրեց: «Ծառան» հրեշտակների ստորին դասերն են, որովհետև երբեմն ծառա են կոչվում, երբեմն՝ որդիներ: Որովհետև թեև, ըստ Դիոնեսիոսի, Քրիստոսի տնօրինության խորհրդի մասին նախ հրեշտակներն իմացան⁶, բայց մասնակիորեն, իսկ ամբողջը Եկեղեցուց սովորեցին, այսինքն՝ Քրիստոսից, ով Եկեղեցու գլուխն է՝ ըստ այնմ.*

⁶ Բառացի մեջբերում է ս. Դիոնիսիոսի «Յաղագս երկնային քահանայապետության» գործից. տե՛ս Dionysius, p. 15:

«Ասա՛ Եկեղեցուն» (Մատթ. ԺԸ 17), **այսինքն՝ գլխավորին: Այս մտքով է ասվում.** «Քո Եկեղեցուց սովորեցին Քո բազմապատիկ իմաստությունը» (Եփես. Գ 10): **Ստորինները, Քրիստոսից սովորելով, վերիններին հայտնեցին, որովհետև ստորինները, Քրիստոսի համբարձվելը տեսնելով, տարակուսած ասում էին.** «Իսկ այս ո՞վ է, որ ելել գալիս է», **և Քրիստոսը, ներքևից պատասխանելով, ուսուցանում էր.** «Ես խոսում եմ արդարության և իրավունքի մասին» (Ես. ԿԳ 1), «Ծմլեցի հնձանը մե՞նակ» (Ես. ԿԳ 3), **որը հրեշտակներն իմանալով՝ հաղորդեցին վերին [դասերին]՝ ասելով՝** «Բարձրացրե՛ք, իշխաններ, ձեր դռները, որովհետև սա է փառքի Թագավորը» (Մատթ. ԻԳ 9):

«Բարկացավ և չէր ուզում ներս մտնել, և հայրը դուրս ելնելով՝ աղաչում էր նրան» (ԺԵ 28): **Բարկանալն այստեղ զարմացման փոխարեն է դրված, ինչպես որ նաև տրտնջացող մշակների մասին ասվեց: Որովհետև հրեշտակները մեր ապրելու վրա ոչ միայն չեն տխրում նախանձից, այլև, ըստ Քրիստոսի վճռի, ուրախանում են.** «Ուրախություն է լինում երկնքում մի մեղավորի համար, ով ապաշխարում է» (Ղուկ. ԺԵ 7): **Որովհետև նրանք նույնպես աշխատում են մեր փրկության համար.** «Չէ՞ որ սպասարկող հոգիներ են, որոնք ուղարկվում են սպասավորելու նրանց, ովքեր ժառանգելու են

փրկութիւնը» (Եբր. Ա, 14): Բայց մի բան կա. այն, որ նրանք չգիտեին Հոր անչափ անոխակալութեան, գթութեան և սիրո մասին, որ ունեւ մեր մարդկային բնութեան հանդեպ, ուստի արդարութեան դեմ էին համարում, որ անառակ որդին միայն մեղայով այդքան փառքի արժանացավ, և իրենց մտքում դատում էին. «Եթե սա այսպէս փառավորվեց, ապա որքա՛ն առավել մեզ է [սա] վայել, որ երբեք Նրա պատվիրանը չխախտեցինք: Բայց այսքան ժամանակ մեր ունեցածից փոքր-ինչ ավելի պատիվ չստացանք»: Սա է ուր: Սակայն այստեղ իրենց մտածումներում գայթեցին, որովհետև Հասկացան իրենց տրված մեծ պատիվը, այսինքն՝ Հոր աստվածային դեմքը միշտ տեսնելը՝ ըստ այնմ. «Նրանց հրեշտակները միշտ տեսնում են Իմ Հոր երեսը, որ երկնքում է» (Մատթ. ԺԸ 10): Դրանով վայելում էին Հոր գրեթե բոլոր բարիքները, ուստի գթած Հայրը հիշեցնում է ուրիշ գերագանց նրանց մեծ բարիքի մասին՝ նախ ասելով. «Դու միշտ ինձ հետ ես», և երկրորդ՝ «Ինչ որ իմն է, քոնն է» (ԺԵ 31): Այնուհետև ուրախութեան պատճառն է հայտնում.

«Պետք էր ուրախ լինել և ցնծալ, որովհետև իմ այս որդին մեռած էր և կենդանացավ, կորած էր և գտնվեց» (ԺԵ 32): Սրանով [ավագ որդու] միտքը բժշկելով՝ նրան ուրախութեան է մղում: [Կրտսեր որդին]

*կորած էր դրամի նման՝ ընկնելով դրախտից
երկիր, այնտեղից էլ՝ դժոխք:*

*Բարոյականապես՝ ամեն ինչ, որ պատահեց
անառակ որդուն, պատահում է մարդուն, երբ
անհնազանդությամբ և այլ մահացու մեղքերով
մեղանչում է: Բայց եթե մեղայականով դառ-
նում է, կրկին գտնում է կորցրած բարին, որ
մեղքերով կորցրեց, և ամբողջապես վայելում է
երկնավոր Հոր նախկին սերը:*

ԳԼՈՒԽ ԻԵ

ՄԵԾԱՀԱՐՈՒՍՏԻ ԵՎ ՏՆՏԵՍԻ ՄԱՍԻՆ

«Մի մեծահարուստ մարդ կար, որ մի տնտես ուներ, և նրա մասին ամբաստանություն եղավ, որպես թե վատնում է նրա ունեցվածքը» (Ղուկ. ԺԶ1):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

«Մեծահարուստ մարդը» Աստված է, որի տունը բաղկացած է երկնքից և երկրից, ինչի վրա Բարուքը զարմանում է. «Որքա՛ն մեծ է Աստծո տունը» (Բարուք Գ. 24), *Ինքն էլ ասում է. «Իմն են հարստությունը և փառքը, արծաթն ու ոսկին»* (Առակ. Լ 18-19): Արդ, նա երեք տուն շինեց: Նախ նյութական աշխարհը և նրա մեջ մի տնտես կարգեց՝ հրեշտակների պետին, որի մասին ամբաստանություն եղավ, ուստի հանեց տնտեսությունից և խավարային կապանքներով փակեց տարտարոսի մեջ. «Եվ հրեշտակներին, որոնք չպահեցին իրենց իշխանությունը, հավիտենական կապանքներով

պահեց խավարի մեջ մեծ օրվա այս դատաստանի համար» (Հուդա Ա 6): **Երկրորդ` [ստեղծեց] Եդեմը և նրա մեջ դրեց առաջին մարդուն` [այն] մշակելու և պահելու համար** (տե՛ս Ծննդ. Բ 15). **Նրա մասին ևս ամբաստանութուն լսելով, [Թե պտուղը կերավ` հանեց և ուղարկեց այն դրախտից: Երրորդ` [հաստատեց] խորհրդավոր Եկեղեցին, որ Աստծո տունն է, ում տունը հենց մենք ենք: Սրա տնտեսներ կարգվեցին` նախ մարգարեները.** «Մովսեսը Նրա տանը հավատարիմ եղավ իրն ծառա» (Եբր. Գ 5): **Երկրորդ` առաքյալները.** «Տնտեսների մեջ փնտրվում է նա, ով հավատարիմ կգտնվի» (Ա Կորնթ. Դ 2): **Աստծո խորհուրդների տնտեսներ ենք.** «Կիմանաս, թե ինչպե՛ս պետք է Աստծո տանը վարվես, որ Եկեղեցին է՝ ճշմարտության պուճ և հատատություն» (Ա Տիմ. Գ 15): **Երրորդ` վարդապետները, որոնք ճշմարտության խոսքը քարոզողներն են, որոնց մասին Տերն ասում է.** «Ո՞վ է այն հավատարիմ և իմաստուն տնտեսը, որին տերն իր ծառաների վրա կարգեց՝ ժամանակին կերակուր տալու համար» (Ղուկ. ԺԲ 42): **Սրանք հայրապետերն են, հովիվները և առաջնորդները. երանի՛ նրանց, ովքեր ժամանակին են կերակուրը տալիս առանց զրկանք պատճառելու: Իսկ եթե ուտում-խմում են և ձեծում ծառաներին՝ կա՛մ լեզվով և կա՛մ վատ վարքով, ապա շատերն են [նրանց] ամ-**

բաստանում, և այն ժամանակ տնտեսությունից զրկվում են:

Դարձյալ՝ «Աստծո տունը» այս նյութական աշխարհն է, ուր տնտեսներ են կարգված թագավորները, ուստի պետք է սովորեն անսխալ դատաստան անել և զգուշանալ անիրավ զրկանքներից, որպեսզի նրանցից զրկանք կրած որբերն ու այրիները չբողոքեն, որովհետև բողոքը հասնում է Զորությունների Տիրոջ ականջին՝ ըստ առաքյալի (տե՛ս Հակ. Ե 4): Ուստի իմաստունը խրատում է նրանց՝ ասելով. «Լսե՛ք, թագավորնե՛ր, և հասկացե՛ք, որ այդ իշխանությունը ձեզ Տիրոջից է տրվել, իսկ հարստությունը՝ Բարձրյալից, որ հաշիվ է պահանջելու ձեր գործերի համար և քննելու է ձեր մտածումները, ահով ու տագնապով հասնելու է ձեզ վրա, քանի որ իշխանների հանդեպ անաչառ դատաստան է լինելու» (Իմաստ. 9 1-6): Այս գլխում թագավորների մասին է խոսվում, որպեսզի անարդարություն չգործեն և նրանց մասին ամբաստանություն չլինի: Ահա թե ինչքա՛ն արքունի գանձերը վատնողներ՝ անհավատարիմ ու անիրավ տնտեսներ կան աշխարհում, թագավորներ, որ աղքատների ունեցվածքը կեղեքելով, ապօրինաբար վատնում են, հայրապետներ, որ տնանկների լուծմաները հավաքելով, զգեստների և կրոնական անպատշաճ ծախսերի համար

են վատնում, փառամոլ առաջնորդներն ու վարդապետները, որ աղքատ մարդկանց Կյանքի Խոսքից զրկելով, շան պես քծնելով ու հաճոյանալով հարուստներին, լծախորտակ իշխանների համար են [այն] վատնում: Այսպիսիների մասին իրավացիորեն են ամբաստանություններ լինում, և երանի՛ թե անիրավ տնտեսին նմանվեին:

«Կանչեց և ասաց նրան. «Այս ի՞նչ եմ լսում քո մասին, տո՛ւր քո տնտեսության հաշիվը, որովհետև այլևս տնտես լինել չես կարող» (Ժ.Ձ.2): Այստեղ նախ՝ զարմանում է Տերը՝ «Ի՞նչ է աս», ասես ասում է՝ ինչպե՞ս կարողացար վատնել իմ ունեցվածքը՝ չերկնչելով ինձանից, որ քո տերն եմ:

[Երկրորդ]՝ օտարի ունեցվածքը խնամքով չպահպանելը նաև արդարությանն է հակառակ. քանզի մարդ առավել խնամքով պիտի պահի օտարի ունեցվածքը, քան իրենը՝ երկու պատճառով. նախ՝ զգուշանալով անհավատարմությունից, երկրորդ՝ զբարատությունից, որովհետև շատերն են մեծացնում կորածի [չափը]: Ուստի պատանին լալով դիմեց Եղիսեին կացնի համար, որ մաղախից ընկել էր Հորդանան գետը, և ասաց. «Ես այն Ժամանակավորապես էի վերցրել» (տե՛ս Դ.Թագ. 2.5), այսինքն՝ փոխ էի առել. ասես [ասում է]. «Եթե իմը լիներ, խնդիր չէր»:

Ուստի ով ուրիշներինն է վատնում, իրենը բռնորովին չի կարող պահել: Այս մտքով է ասվում. «Եթե օտարինը եղող բանի մեջ հավատարիմ չեղաք, ձերը ո՞վ կտա ձեզ» (Ղուկ. Ժ, 212):

Երրորդ՝ ասում է. «Տո՛ւր քո տնտեսության հաշիվը»: Թեպետ Աստված է ամեն ինչի տերը և որքան տալիս է, այնքան հարստանում է, ոչ մի բանի կարիք չունի, սակայն արդարացիորեն պահանջում է իր ունեցվածքի հաշիվը՝ տուկոսներով հանդերձ, ուստի քանքարը թաքցրած ծառան, վերցրածը մատուցելով, դատապարտվեց (տե՛ս Մատթ. ԻԵ 24-26): Իսկ Տերն ասում էր. «Հավաքե՛ք մնացած կտորները, որպեսզի ոչ մի բան չկորչի» (Հովհ. 212): Ունեցվածքը երկու տեսակ է՝ հոգևոր և մարմնավոր, և բոլորն Աստծուց է՝ ըստ այնմ. «Փառավորե՛ք Աստծուն ձեր հոգում և մարմնում, որ Աստծուց եք ստացել, և դուք ձեր տերը չեք» (Ա կորնթ. 219-20): Ով օրինավոր կերպով չի բանեցնում սրանք, ունեցվածքը վատնող է:

Չորրորդ՝ ասում է. «Այլևս տնտես լինել չես կարող». որովհետև ով Աստծո ունեցվածքը վատնում է, տնտես լինելու արժանի չէ: Այսպես թագավորներն ու հայրապետերը վատնողներին իշխանությունից, առաջնորդությունից և տնտեսությունից զրկում են: Տնտեսությունից զրկելը երկու կերպ է [լինում]՝ կա՛մ աստի-

ճանից, կա՛մ կյանքից. Աստված երկուսում էլ առավել պահանջում է խղճի հաշիվ: Տեսեսները երեք բան պետք է հոգան. նախ՝ չափավորապես և խնամքով ծախսել տիրոջ ունեցվածքը. երկրորդ՝ հավասար բաշխել ըստ յուրաքանչյուրի արժանիքի, և երրորդ՝ առևտրի առքն ու տուրքը [գրանցելու] մատյան ունենալ՝ հաշիվը տալու համար:

«Տնտեսն իր մտքում ասաց. «Ի՞նչ անեմ, որովհետև իմ տերն ինձ տնտեսությունիցս զրկում է... հողի վրա աշխատել չեմ կարող, մուրալ ամաչում եմ» (ԺԵ 3): Նկարագրապես՝ երբ կառավարիչ մեկը պաշտոնից զրկվում է, արդարև աշխատել չի կարող, մուրալ էլ ամաչում է: Ելքն է՝ բարեկամներ ունենալ և ձեռք բերել, որպեսզի իրենց տներում իրեն ընդունեն: Հոգևոր առումով նույնպես, երբ մեկը կյանքից զրկվում է, աշխատել չի կարող, որովհետև գործելու ժամանակն անցել է, ինչի մասին ասվում է. «Ամառն անցավ, և հնձի ժամանակը վերջացավ» (Երեմ. Ը, 20): Մուրալ էլ ամաչում է, որովհետև բոլորը նախատում են և չեն տալիս՝ ըստ այնմ. «Ծուլը ցրտի պատճառով չցանկացավ հերկել, հետո կմուրա, բայց ոչ ոք չի տա նրան» (Ռմմտ. Առակ. Ի 4), ինչպես պատահեց հարուստի և հիմար կույսերի հետ: Այդ հարուստը հիմարաբար եզրակացրեց՝ ասելով. «Կքանդեմ իմ շտեմա-

րանները» (Ղուկ. ԺԲ 18): *Իսկ [այս տնտեսը] իմաստ- նաբար եզրակացնում է՝ ասելով. «Գիտե՛մ, թե ինչ պիտի անեմ, երբ տնտեսությունիցս հեռացվեմ, և [նրանք] իրենց տներն ինձ ընդունեն» (Ժ.Ձ 4). Իր տի- րոջ ունեցվածքի միջոցով բարեկամներ է ցան- կանում ձեռք բերել:*

«Եվ իր տիրոջ պարտապաններից յուրաքանչյու- րին մեկ առ մեկ իր մոտ կանչելով՝ առաջինին ասաց. «Իմ տիրոջն ինքա՞ն պարտք ունես»: Պատասխանեց. «Հարյուր մար¹ ձեթ»: Տնտեսը նրան ասաց. «Ա՛ն քո մուրհակը և նստիր ու անմիջապես գրիր՝ հիսուն»: Դարձյալ մյուսին ասաց. «Դու ինչքա՞ն պարտք ու- նես»: Եվ նա պատասխանեց. «Հարյուր քոռ² ցորեն»: Տնտեսը նրան ասաց. «Ա՛ն քո մուրհակը և նստիր ու գրիր՝ ութսուն» (Ժ.Ձ 5-7): *Նկարագրապես՝ մուրհակ- ները նրանց ձեռքն է տալիս՝ ասելով՝ ա՛ն, այ- սինքն՝ վերցրո՛ւ քո գրությունը և հրամայում է նվազեցնել պարտքերը, որպեսզի նրանք հաս- կանան նրա բարերարությունը և իրենց տներն ընդունեն [նրան]: Այսպես պետք է յուրաքանչ- յուր ոք [անի], անգամ եթե անիրավ տնտես լի- նի. տնտեսությունից մահվամբ վտարվելու ժա- մանակ իր անիրավ ունեցվածքից աղքատներին*

¹ Մար - (պիլ. māhr-ից) հեղուկաչափ, որ հավասար է 39,29 լիտ- րի:

² Քոռ- (հուն.) ընդդեմների կամ արմտիքների չափ =10 արդու, քաշը՝ 293 կգ. 760 գր.:

բաժանի և բարեկամներ ձեռք բերի, որպեսզի իրենց տներում ընդունեն, այսինքն՝ արքայության հարկերի մեջ, որ աղքատների սեփական տունն են՝ ըստ այնմ. «Երանի՛ հոգով աղքատներին, որովհետև նրանցն է երկնքի արքայությունը» (Մատթ. Ե 3): Այսպես է եզրափակում Տերն առակը՝ ասելով.

«Եվ Ես ձեզ ասում եմ անիրավ մամոնայից ձեզ բարեկամներ արեք, որպեսզի, երբ այն պակասի, հավիտենական հարկերի մեջ ձեզ ընդունեն» (Ժ.Ձ 9): «Անիրավ» է կոչում, ոչ թե [որ ունեցվածքը] ըստ ինքյան [է այդպիսին], քանի որ բարի է, այլ [որ այդպիսին է դառնում] ըստ ձեռք բերման, որովհետև մեծ մասամբ անիրավություններ է ձեռք բերվում և անիրավաբար պահվում: Նաև՝ եթե մեկն իր տիրոջ ունեցվածքից է բաշխում աղքատներին, անիրավաբար է տալիս, բայց քանի որ աղքատներին է տալիս, ուստի անմեղադրելի է և գովասանքի արժանի. դրա համար էլ տերը գովեց անիրավ տնտեսին:

Խորհրդանշաբար՝ տնտեսը միտքն է՝ իշխանական պատվով պերճացած, տիրոջ երկու պարտապանները՝ հոգին ու մարմինը: Հոգին, ծայրաստիճան մեղավոր լինելով, պարտք է հարյուր մար ձեթ, այսինքն՝ ընդդեմ Սուրբ Հոգու, որին ձեթն է խորհրդանշում: Իսկ մարմին-

նը, նույնպես ծայրաստիճան մեղավոր լինելով, պարտք է հարյուր քոռ ցորեն՝ ընդդեմ Տիրոջ Մարմնի, որ ցորենից է փոխարկվում: Որովհետև ինչպես որ հարյուր [քոռ] ցորենի բերքը սրբերի գործերի գազաթնակետն է նշանակում, այսպես էլ հարյուր թիվն այստեղ մեղքերի չափի լրումն է, որ լինում է այս երկուսով մեղանջելուց: Ուստի առաքյալը խստորեն ասում է. «Իսկ որչա՛փ ավելի խիստ պատժի արժանի պիտի համարեք նրան, ով անմաքուր համարեց նոր ուխտի արյունը» (Եբր. Ժ 29). սա՛ ցորենի վերաբերյալ. «անարգեց շնորհի Հոգին» (Եբր. Ժ 29). սա էլ՝ ձեթի վերաբերյալ: Արդ, թե ինչո՞ւ է ձեթի պարտքն ավելի թողություն գտնում, իսկ ցորենինը՝ սակավ, նկարագրական պատճառն այն է, որ ձեթն ավելի թանկ է և դժվարությամբ է վաճառվում, իսկ ցորենը՝ էժան, որը հեշտությամբ է վաճառվում, ուստի նրանը շատ է թողնվում, իսկ սրանը՝ քիչ: Իսկ խորհրդաբանական պատճառն այն է, որ մարմինը տկար լինելով, որքան ջանում է իրեն ըստ արժանվույն պատրաստել Սուրբ Խորհրդին, տակավին չի կարողանում, այդ պատճառով այնքան էլ մեղադրելի չէ: Ուստի թեպետ սրան թողնվում է, բայց մնացածը հեշտությամբ վճարվում է մի մեղայով: Իսկ հոգին, լինելով իմացական և իր գործերի տե-

րը, երբ անձնիշխանաբար մեղանչում է ընդդեմ շնորհի Հոգու, նախանձ՝ ընդդեմ եղբայրական սիրո, և ընդդեմ ճշմարտության ջատագովելով, որոնք հայհոյություններ են ընդդեմ Սուրբ Հոգու, ավելի ծանր է մեղանչում: Այդ պատճառով շնորհի Ավագանի հանդեպ ծանր պարտքի տակ է մնում: Ուստի նրան քաջալերելու համար թողնում է կեսը, որպեսզի հույս ստանալով՝ Աստծո ողորմությունը դիմի: Այսպես նաև Շնորհալին է գրում՝ «Հոգունը՝ հիսուն մար ձեթ, մարմնին՝ 20 քոտ ցորեն»³: Մարը հեղուկների չափ է, ինչպես օրինակ՝ ձեթի, իսկ քոտը՝ չոր բուսամթերքի, ինչպես օրինակ՝ ցորենի:

«Եվ տերը գովեց անիրավ տնտեսին, որովհետև իմաստությամբ գործեց, քանի որ այս աշխարհի որդիներն ավելի իմաստուն են, քան լույսի որդիներն իրենց սերնդի մեջ» (ԺՁ 8): Յուրաքանչյուր տնտես հաշիվ տալիս ճշգրտորեն է պահանջում իր տիրոջ պարտապաններից, որպեսզի թերևս ազատվի [պատժից]: Բայց այս մեկը, իրավիճակից հասկանալով, որ անպատճառ տնտեսությունից վտարվելու է, մտածում ու հնար է գտնում: Տիրոջ այնքան ունեցվածքը վատնելուց հետո էլ դեռ շարունակում է վատնել, բայց իմաստնաբար, որպեսզի բարեկամներ ձեռք բերի, ուստի

³ Բանք չափաւ, էջ 113:

արժանի է գովասանքի, որովհետև ավելի իմաստուն գտնվեց. քան լույսի որդիները՝ ապրելու ձև գտնելով և ապաշխարության դիմելով, նրանով, որ հոգուն և մարմնին քաջալերեց՝ Աստուծո ողորմությունը հուսալու: Որովհետև եթե ինքը կեսը թողեց, Աստված ամեն ինչ է թողնում, ինչը չկարողացան անել չար հրեշտակները՝ լույսի որդիները տնտեսությունից զրկվելիս: Երանի՜ թե մենք էլ, հիշելով մահվան մասին, երբ զրկվելու ենք տնտեսությունից, մեր Տիրոջ՝ անիրավությանը մեր սեփականացրած ունեցվածքի միջոցով աղքատներից մեզ բարեկամներ անենք, որպեսզի ընդունեն իրենց տները՝ հավիտենական հարկերի մեջ:

ԳԼՈՒԽ ԻԶ

ՈՐՊԵՍ ԶԳՈՒՇԱՑՈՒՄ ՄԵԾԱՀԱՐՈՒՍՏՆԵՐԻՆ ԵՎ ՍՓՈՓԱՆՔ՝ ԱՂՔԱՏՆԵՐԻՆ

«Մի մեծահարուստ մարդ կար» (Ղուկ. ԺԶ 19):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Մեծահարուստը մեղադրանքի տակ է ընկնում՝ նախ՝ ազահորեն հավաքելու պատճառով. այսպիսին էր առատ բերք ունեցողը, ով ասում էր. «Ո՞ւր պիտի հավաքեմ իմ բերքը» (Ղուկ. ԺԲ 17). Երկրորդ՝ անիրավորեն ձեռք բերելով, ինչպես անիրավ տնտեսը (տե՛ս Ղուկ. ԺԶ 1). Երրորդ՝ [հարստությունը] սաստիկ սիրելու, ինչպես այն պատանին, ով տրամուլթյամբ հեռացավ (տե՛ս Մատթ. ԺԹ 21-22). չորրորդ՝ շռայլորեն գործածելու, ինչպես այս մեծահարուստը, ում մասին ասում է.

«Մի մեծահարուստ մարդ կար, որ բեհեզ և ծիրանի էր հագնում»:

Սա չորս մեծ մոլուկյուն ունեք: Նախ՝ այս

սնափառութիւնը, որ բեհեզ և ծիրանի էր հագնում: Բեհեզը նրբաթել, կտավից հագուստ է, իսկ ծիրանին ասվյա կամ մետաքսե հագուստ է՝ կարմրի երանգով ներկված, որ պատրաստվում է «ծիրանի» կոչվող ծովային խեցեմորթների արյունից, և սա միայն թագավորներին է վայել. «Ահա նրանք, ովքեր փափուկ բաներ են հագնում, թագավորների պալատներում են» (Մատթ. ԺԱ 8): Այսպիսիներին Աստված դատում է՝ ըստ այնմ. «Պիտի այցելւեմ բոլոր նրանց, ովքեր թանկարժեք զգեստներ են հագել»¹. «Ձեր զգեստները՝ ցեցի կեր» (Հակ. Բ 5), և թե՛ «Պիտի հանի Տերը նրանց հանդերձներից օտար զարդը»²: Արդարև թեև մերկ է, զարդարված է վայրի շուշանի նման և չի ամաչում. «Երկուսն էլ մերկ էին և չէին ամաչում» (Ծննդ. Բ 25): Մեղավորն ուզում է ծածկվել, որպեսզի նրա տգեղութիւնը չերևա:

Երկրորդ՝ որկրամուլ էր, քանզի ուտում էր և խմում, որից օվկիանոսի նման բխում են մոլորութիւնների բոլոր գետերը. «Քո քրոջ՝ Սողոմի անօրեանությունը սա է՝ հացով լիացում և գինու մեջ հղիացածություն» (Եզեկ. ԺԶ 49): Ուտի [առակը] ասում է. «Եվ ամեն օր առատապես ուրախանում էր»: Քանզի ուրախութիւնը գինու չարաշահումից է բխում, թեպետ հետո տրամութիւն է առա-

¹ Դժվարանում ենք մատնանշել սուրբգրային աղբյուրը:

² Սուրբգրային աղբյուրը մեզ անհայտ է:

Չացնում. այդ պատճառով էլ [Տերը] ասում է.
«Վա՛յ ձեզ, որ այժմ ծիծաղում եք, որովհետև սգալու և
լալու եք» (Ղուկ. 2: 25):

**Երրորդ՝ այս մեծահարուստի մոլորվածներն էր
գինարբուքների ժամանակ ոչ թե երբեմն ու-
րախանալը, որ անկշտամբելի է, այլ միշտ, ոչ
թե չափավորապես, ինչպես որ վայել է պարկեշտ-
ներին, այլ առատապես, այսինքն՝ չափազանցո-
րեն, որից ավելի մեծ վտանգ կյանքի համար
չկա: Այսպիսիների մասին էր Եսային ասում.
«Վա՛յ Գրանց, ովքեր առավոտյան զարթնում եմ, օղու
հետևից ընկնում և օրն անցկացնում դրանով» (Ես. 5: 11),
Սողոմոնն էլ՝ «Ո՞ւմ համար է վաչը Գրա, ով տարվում
է գինով» (Առակ. 1: 9, 29-30):**

**Չորրորդ՝ այնքան խիստ անգթություն ու-
ներ, որ իր դուռն ընկած թշվառ Ղազարոսին
էլ չողորմեց: Այսպիսի մեծահարուստներն
աղբով լցված ոսկյա զարթատուփի նման են,
որ աշխարհի աչքում մեծ են, իսկ մարդկանց
գաղտնիքները Քննողի աչքում պիղծ լինելով՝
ընկած են Աստծո աչքից, ուստի նրանց անունը
հիշատակության արժանի չէ՝ ըստ այնմ. «Թո՛ղ
չհիշվեն Գրանց անուններն իմ շուրթերին» (Սաղմ. 41: 4):
**Երկրորդ՝ որովհետև անունները ցույց են տա-
լիս գոյացությունը որակով հանդերձ. տվյալ
գոյացության կորստի դեպքում կորչում է նաև****

նրա անունը: Ինչպես օրինակ՝ եթե մեկի անունը Հովհաննես է, այսինքն՝ շնորհ, եթե ինքն ապաշնորհ լինի, այդ անունը նրան վայել չէ, այլ այդ առաջին անունը պետք է փոխվի և ջնջվի: Ուստի Ալեքսանդրն իրեն անվանակիրց երկչոտ պատանուն ասաց. «Ո՛վ պատանի, կամ անունդ, կամ սիրտդ փոխի՛ր»: Ուստի այս մեծաճարուստը, անվանը ներհակ գործ ունենալով, հիշատակության չարժանացավ: Երրորդ՝ մեղավորների անունը ջնջվում է Աստծո մտքից, որովհետև դատապարտությունից հետո մեղավորն այլևս չի ընկնում Աստծո միտքը՝ ըստ այնմ. «Նրանք կջնջվեն Քո կյանքի գրքից» (հմմտ. Հայտ. Ե 3): Իզուր ջանաց չար մեծաճարուստը տապանաքարի վրա քանդակել իր անունը, որպեսզի իր հողի վրա կարգացվի:

«Եվ Ղազարոս անունով մի աղքատ մարդ ընկած էր նրա դռան առաջ՝ վերքերով ծածկված: Եվ ցանկանում էր կշտանալ այն փշրանքներով, որոնք թափվում էին մեծահարուստի սեղանից: Եվ դեռ ջներն էլ գալիս լիզում էին նրա վերքերը» (Ժ, Գ 20-21):

Աղքատությունը հետին և անտանելի վերջին թշվառությունն է, ուստի հեթանոսներից շատերն ասացին, թե ավելի լավ է վիհն ընկնել, քան վերջին աղքատությամբ ծնկի գալ: Այսպես կարելի է ասել հեթանոս աղքատների մասին, այլ ոչ թե հավատացյալների, ովքեր

անխոտոր մտքով համբերում են արքայության հույսով, որ պատրաստված է նրանց համար՝ ըստ այնմ. «Աստված, Քո քաղցրությամբ պատրաստություն տեսար աղքատի համար» (Սաղմ. 41: 11), դեպի որն ուրախությամբ տարվեց Ղազարոսը: Արդ, այս աղքատի դժբախտությունը շատ ծանր էր, որովհետև բացի աղքատությունից, ծածկված էր վերքերով և խնամող չուներ այն աստիճան, որ շներն էին գալիս ու վերքերը լիզում: Բայց այսքան վտանգ կրում էր Աստծո փառքի համար, ուստի նրա հոգին վերքերով ծածկված մարմնում թաքնված էր ինչպես պայծառ աստղը՝ մառախլապատ ամպերում, ինչպես գոհարը՝ հողի խորքում, ինչպես լուսափայլ մարգարիտը՝ ոստրեի փորում, ինչպես Սոփերի ոսկին՝ երկաթյա տուփում: Ուստի նրա անունը, ցանկալի լինելով Աստծուն, հիշվում է [Նրա կողմից], ինչպես որ Աստծո անունն էլ ցանկալի է սուրբերին՝ ըստ այնմ. «Տե՛ր, Աեղության մեջ հոգու [մեծ] ցանկությամբ հիշեցինք Քո անունը, որը տեմչաց մեր հոգին» (Յս. 102: 16, 8): Այսպես էլ փոխադարձաբար սուրբերի անունն է Աստծո համար ցանկալի. այն գրված է երկնքի կամարի վրա, որտեղ [Աստված] միշտ ընթերցում է [այն], և կյանքի գրքում, այսինքն՝ Աստծո մտքի մեջ, ուր հավիտյան անեղծանելի է մնում:

«Երբ աղքատը մեռավ, հրեշտակները տարան նրան Աբրահամի գոգը» (ԺՁ 22):

Մարդը գերազանցապես հոգին է, ուստի [Ղազարոսի] մասին «տարան» է ասվում: Թեպետ մի հրեշտակ է հոգին տանում, բայց ի պատիվ սուրբերի շատերն են ուղեկցում, այդ պատճառով «հրեշտակները տարան» է ասվում: Ինչպես որ արքայության մեջ շատ օթևան կա, այնպես էլ՝ դժոխքում. կամ ինչպես որ քաղաքում կան մարդիկ, որոնք պատիվ ունեն, կան էլ՝ որ նախատինքի մեջ են, այդպես էլ դժոխքում, կան, որ դեերի նախատինքի տակ են, կան էլ՝ որ հրեշտակների պահպանության: Որովհետև ի պատիվ արդարների հոգիների՝ բարի հրեշտակները նույնպես դժոխք ուղարկվեցին, որպեսզի [արդարները] այնտեղ չտանջվեն. ուստի Աբրահամը և մյուսները խաղաղ օթևանում էին, ուր և Ղազարոսին տարան: Այսպես էլ Երեմիան և Եզեկիելը ժողովրդի հետ գերեվարվեցին, որպեսզի անդառնալի չմոլորվեք: Մահը բոլոր թշվառությունների վախճանն է և մարտիրոսների չարչարանքների վերջնասահմանը: Երանի՛ նրան, ով մինչև մահ կապրի, որովհետև դրանից հետո մեծ բարություն կգտնի. «Հավատարի՛մ եղիր մինչև մահ և քեզ կյանքի պսակը կտամ» (Հպտ. Բ 10): Այսպես Ղազարոսը տոկաց

դառն տանջանքներին, և մահը բարի դատաստան արեց նրան, որովհետև ազատեց թշվառ կյանքից, վերավոր մարմնից, այս բազմակարիք կենցաղից և հավատքով հանգստացրեց Աբրահամի գոգում, որովհետև նրա հավատքի որդին էր, ուստի Սիրաքն ասում է. «Ո՛վ մահ, բարի է քո դատաստանն այն մարդու համար, որ կարիքի մեջ է և ուժից ընկած» (Սիր. ԽԱ 3):

«Մեծահարուստն էլ մեռավ և թաղվեց»:

էջի թաղմամբ թաղվեց, որովհետև ինչպես էջն է քերթվում և գազանների կերակուր դառնում, այսպես մեծահարուստն է իր մահվան ժամանակ [քերթվում] իր [ունեցվածքից]. թանկարժեք ծիրանիներից մերկացվում է և ասես քերթվելով՝ մի պատանքով դրվում գերեզմանի մեջ, ուր նրան օձերն են տիրանում. դեերը՝ հոգուն, որ վերցրին, գազանները՝ մարմինը, եթե դրսում է մեռնում, և որդեերը, եթե գերեզմանում է, ինչպես Սիրաքն է ասում. «Քանի որ սա է մեր վախճանը, ինչո՞ւ է հպարտանում մարդը, որ հող է և մոխիր» (Սիր. Ժ 13): Եվ քանի որ հպարտ մեծահարուստը մեռնելիս սովորաբար դժոխք է ընկնում, ուստի [Տերը], իբրև ավելորդ բան, նրա անունը չի հիշում:

«Եվ դժոխքում, մինչ սա տանջանքների մեջ էր, բարձրացրեց իր աչքերը և հեռվից տեսավ Աբրահա-

մին, Ղազարոսին էլ՝ Աբրահամի գոգում» (ԺԶ 23):

Երբ կենդանի էր, փակել էր աչքերը և Ղազարոսին գլխալից աչքերով չէր նայում, իսկ այժմ տանջանքը բացում է աչքերը, որոնք հաճույքը փակել էր: Խլուրդի մասին ասվում է, թե կենդանի ժամանակ փակում է աչքերը, իսկ երբ մեռնում է, բացում է, բայց իզուր: Այսպես էլ սա մեռնելուց հետո իզուր է բարձրացնում իր աչքերը, որովհետև [դրանք] բացելու ժամանակը կորցրել էր, ուստի Հորն ասում է. «Ննջեց և չի արթնանա [աղայիսին], աչքերը բացեց և այլևս չկա» (Հոր իԷ 19), այսինքն՝ օգնական՝ ո՛չ ունեցվածքից, ո՛չ էլ բարեկամներից: Դժոխքում այնտեղի մեծ կրակից սաստիկ տապ է, որ սաստիկ ծարավ է առաջացնում: [Հարուստը] այն տապի տոչորման մեջ էր, ուստի լեզուն ծարավից պապակում էր: Հեռվից է տեսնում Ղազարոսին, որովհետև մեղավորներից հեռու է փրկությունը, արդարին տեսնելուց հետո շատ է սաստկանում մեղավորի ցավը՝ ըստ այնմ. «Նրա արդարությունը բարձր կլինի փառքով: Մեղավորը կտեսնի և կբարկանա, ատամները կկրճուսացնի ու հալումաշ կլինի, և մեղավորների ցանկությունը կկորչի» (Սաղմ. ԾԺԱ 9-10), և թե՛ «Տեսնելով նրան՝ կխոսվեան սաստիկ երկյուղից» (Ինաստ. Ե 2):

«Եվ նա աղաղակեց ու ասաց. «Հա՛յր Աբրահամ,

ողորմի՛ր ինձ և ուղարկի՛ր Ղազարոսին, որպեսզի իր մատի ծայրը թրջի ջրով և գովացնի լեզուս, որովհետև այս տապից պապակում եմ» (ԺՁ 24):

Սաստիկ նեղությունը մարդու միտքն այնպես է գրավում և աղմուկ ստեղծում, որ [մարդը] ցնորվում է և չի հասկանում, թե ի՛նչ է խոսում, և քանի որ դժոխքում անտանելի տանջանք կա, ուստի ցնորքներ են առաջ գալիս, ինչպես երևում է այստեղից: Նախ՝ որովհետև [մեծահարուստը] հիմարաբար Ղազարոսին է փնտրում. երկրորդ՝ ջրի կաթիլ, որն ի՞նչ է դժոխքի սաստիկ տապի հետ համեմատած, թեպես Աստծո ողորմության համեմատ՝ նրա գթության մեկ կաթիլը կարող է հանգցնել դժոխքի հնոցի մեծ բոցը, ինչպես ցողաբեր քամին՝ Բաբելոնի կրակը (տե՛ս Դան. Գ 50): Նաև՝ թեպես լսել ենք, թե դժոխքում սաստիկ ցուրտ է, բայց գովացնող ջուր չկա: Ցավի սաստկությունից լեզուն էր կծոտում՝ ըստ այնմ. «Ցավից լեզուն էին կծոտում» (Հայտ. ԺՁ 10): Զովանալ էր խնդրում, մեկ ջրի կաթիլ էր կարոտում նա, ում կոկորդը քաղցրանում էր մեղրի ճաշակմամբ, իսկ լեզուն հաճույք ստանում քաղցր օշարակների ըմպումից, բայց այժմ կարիքը բռնել է նրան ջրի նման, մանավանդ այն անդամը, որով կրակի նման չորացնում էր բազում աղքատներ:

ըի սիրտը հայհոյությամբ և մեծախոսությամբ:
Այժմ իր անզգամության պատիժն է ստանում՝
ըստ այնմ. «Որչափ փառավորեց ինքն իրեն, այդչափ
դրան տանջանքներ հատուցեք» (Հայտ. ԺԸ 7): «Հայր»
է անվանում Աբրահամին և չի ամաչում՝ սա-
տանայի որդի լինելով, որովհետև սատանայի
գործերն էր կատարում: Ըստ իր սովորության՝
այն խորամանկ շողոքորթը, կեղծավորաբար
քծնում է նրան՝ «Հայր» անվանելով, որպեսզի
նրա գուժը շարժի:

«Եվ Աբրահամն ասաց նրան. «Որդւա՛կ, հիշի՛ր, որ
դու քո բարիքները ստացար այնտեղ՝ քո կյանքի ըն-
թացքում, իսկ Ղազարոսն էլ՝ չարչարանքները. այժմ
սա այստեղ մխիթարվում է, իսկ դու այդտեղ պապա-
կում ես» (Ժ.Զ 25):

Այստեղից պարզ է դառնում, որ դժոխքում
հոգին գործածում է իր հատկությունները, այ-
սինքն՝ իմացականությունը և հիշողությունը,
բայց որպես իրեն պատիժ, քանզի Ղազարոսի
փառքն իմանալով և իր նախկինը հիշելով՝ տո-
չորվում է:

«Որդւա՛կ, հիշի՛ր» ասելով՝ կամենում է ասել.
«Ես, ըստ իմ բնավորության, պատրաստ եմ
ողորմելու, բայց աստվածային արդարություն-
նը չի թողնում, որովհետև դու այնտեղ մար-
մինդ պարարտացնելով հղիացար, և միտքդ

էլ կամենում ես այստեղ հանգստացնել, բայց այսպիսի հանգիստը Ղազարոսի նման աշխատավորներինն է. «Սրանք Գրանք են, որ գալիս են մեծ Աեղութումներից» (Հայտ. է: 14): Դու այն պատճառով ես ազաղակում լալով, որ քո երկրավոր կյանքի ընթացքում ծիծաղում էիր և ուրախանում, իսկ սա այն պատճառով է այստեղ մխիթարվում, որ այնտեղ սգավոր էր: Երբ բազեն կենդանի է, շատ պատիվ է ստանում, իսկ հավն անարգվում է. մահից հետո բազերին աղբանոց են գցում, իսկ հավը դրվում է թագավորների սեղանին: Այսպես մեծահարուստն այս կյանքում ավարառու բազերի նման պատիվ ունեւր, իսկ աղքատը հավի նման անարգության մեջ էր, բայց այն [կյանքում] հակառակն է լինում: Գեղեցիկ Հովսեփն իր հայր Հակոբի հիվանդության ժամանակ անդրանիկ Մանասեին մոտեցրեց աջ կողմից, իսկ Եփրեմին՝ ձախից, որպեսզի [Հակոբը] օրհնի, բայց նա փոխեց ձեռքը՝ աջը դնելով Եփրեմի վրա, ձախը՝ Մանասեի (տե՛ս ՄԱՄ. ԽԸ 13-14): Այսպես այս կյանքում թեպետ մեծահարուստներն աջ կողմում են, իսկ աղքատները՝ ձախ, բայց հանդերձյալում հակառակն [է լինելու]». «Սա այստեղ մխիթարվում է, իսկ դու այդտեղ պապակում ես»:

«Եվ այս ամենից բացի, մեծ վիճ կա մեր և ձեր միջև.

եթե ուզենանա այստեղից ձեզ մոտ անցնել, չեն կարողանա, ոչ էլ այդտեղից մեկը կարող է մեզ մոտ անցնել» (ԺՁ 26):

Դժոխքում մեծ վիհեր կան, ուր մեղավորների զանազան դասերն են զետեղվում՝ ըստ Եզեկիելի. «Այնտեղ է Ասուրը, և բոլորը նրա գերեզմանի շուրջ են» (Եզեկ. ԼԲ 22-23): *Վիհը, որ ձգվում էր մեծահարուստից մինչև Աբրահամ, մեծ ձոր էր, որով անհնար էր անցնել:*

Խորհրդապես՝ Աստծո վճիռն է՝ ըստ այնմ. «Եթե ծառն ընկնի հարավ կամ հյուսիս, ուր էլ ընկնի, այնտեղ էլ կմնա» (Ժող. ԺԱ 3): *Հարավում ընկած «ծառը» Աստծո շնորհի մեջ մեռած արդարն է, իսկ հյուսիսում ընկածը՝ մեղավորը: Երկրորդ՝ վիհը մեղավորների և արդարների գործերն են, որոնց միջև մեծ տարբերություն կա: Երրորդ՝ արդարը բարձր է ինչպես արեգակը, որը դեպի երկիր չի կարող խոնարհվել, իսկ մեղավորն ավելի ծանր է, քան արեգակը, որ չի կարող մոտենալ արեգակին. այս երկրորդ պատճառը բերեց Աբրահամը, որպեսզի արդարացնի իրեն և նրա հույսը կտրի: Հիրավի Տերն ասաց. «Ավելի հեշտ է, որ մալուխն ասեղի ծակով անցնի, քան թե հարուստը մտնի Աստծո արքայություն» (Մատթ. ԺԹ 24):*

«Եվ մեծահարուստն ասաց. «Արդ, աղաչում եմ քեզ, որ Ղազարոսին ուղարկես իմ հոր տունը, որտեղ ես

հինգ եղբայրներ ունեմ, որպեսզի նրանց վկայություն տա, որ նրանք էլ չգան տանջանքների այս վայրը» (ժ.Ձ 27):

Անշուշտ «հինգով որ մարդ մեղանշում է, նույն բանով էլ պիտի տանջվի» (Իմաստ. ժԱ, 17): **Աղքատը, մեծահարուստի դուան մոտ ընկած, միշտ տեսնում էր նրան և տոչորվում, բայց ոչ ոք նրան չէր մխիթարում, իսկ այժմ, հակադարձաբար, արեգակի նման, վերևում կանգնած իր փառքի ճառագայթներով այրում է նրան՝ ըստ այնմ.** «Այն ժամանակ արդարը շատ համարձակ կկանգնի իրեն Աեդողների հանդեպ, և նրանք, ովքեր արհամարհում էին նրա վաստակը, տեսնելով նրան, պիտի խոռվեն սաստիկ երկյուղից» (Իմաստ. Ե 1-2): **Ուստի ինչով որ մեղանչել էր, նույն բանով էլ տանջվում է: Այդ պատճառով էլ հնար է [այն] փնտրում իրենից հեռացնել՝ դա ասելով. կամ էլ, ունենալով եղբայրներ, թերևս մտահոգվում էր անմտաբար, ուստի [Աբրահամը] ասում է. «Նրանք Մովսեսին ու մարգարեներին ունեն, թող նրա՛նց լսեն» (ժ.Ձ 29), որովհետև Սուրբ Գիրքը բավարար է հավատացողների համար:**

«Եվ նա ասաց. «Ո՛չ, հա՛յր Աբրահամ, բայց եթե մեռելներից մեկը կենդանանա, նրան կլսեն» (ժ.Ձ 30):

Ինչպես որ շատերն այժմ էլ են այսպես մտածում, բայց խաբվում են, որովհետև եթե կեն-

դանի մարդու խոսքերին բնավ չեն հավատում, ինչպե՞ս մեռելների միջից եղածին կհավատան և ցնորված, այսահար ու մոլագար չեն համարի: Ուստի [Աբրահամը] իրավամբ ասաց.

«Եթե Մովսեսին և մարգարեներին չեն լսում, մեռելներից մեկն էլ եթե հարություն առնի, չեն հավատա» (ԺԶ 31):

Եվ սա պարզ է Ղազարոսի օրինակով, որով փոխանակ հավատային, չարանալով սպանել էին նրան ուզում (տե՛ս Հովհ. ԺԱ, ԺԲ 10): Հերովդեսը, Հիսուսի մասին լսելով, կարծում էր, թե Հովհաննես [Մկրտիչն] է մեռելներից հարուժյուն առել, բայց երբ [Հիսուսին] տարան նրա մոտ, փոխարեն հավատար ու ազատեր, արհամարհելով ուղարկեց Պիղատոսի մոտ (տե՛ս Ղուկ. ԻԳ 11):

Իմացի՛ր այստեղ, որ Երկնային Իմաստությունն է պատմում ճշմարտապատում այս առակը, որին հակառակվելը մեծ հանդգնություն է: Ուստի չհամարձակվեցի ասել, թե պատմում է չեղած բաների մասին՝ իբրև եղածների և կամ այլ բաներ, այլ խոսքի մտքին հեզաբար մոտենալով ասում եմ, որ արդարների հոգիների օթևանները, որոնք նաև «կայաններ» ենք անվանում, ըստ առակի իմաստի, տարբերվում են մեղավորների հոգիների տեղից:

ԳԼՈՒԽ ԻԷ

ՀԱՐԱՏԵՎ ԱՂՈԹՔԻ ԶՈՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Մի առակ էլ նրանց ասաց այն մասին, որ ամեն ժամ պետք է աղոթել և չձանձրանալ» (Ղուկ. ԺԸ 1):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

[Ամեն ժամ աղոթելը] երեք կերպ է մեկնաբանվում: Նախ՝ աղոթքի՝ եկեղեցու սահմանած բոլոր ժամերին, այն է՝ ինը, պետք է աղոթքի կանգնել և չձանձրանալ: Երկրորդ՝ ամեն ժամ հիշել Աստծուն և միշտ գոհանալ նրանից: Երրորդ՝ Աստծուց ինչ-որ բան խնդրելիս մինչև ստանալը հարատևել [աղոթքի] մեջ: Առակը հանգեցնում է նրան, որ չթուլանանք աղոթքի մեջ:

«Մի քաղաքում մի դատավոր կար. Աստծուց չէր վախենում և մարդկանցից չէր ամաչում» (ԺԸ 2): Մեր ժամանակների դատավորները մեծ մասամբ այսպիսին են, որոնց եթե զրկվածները չթախանձեն, նրանց դատը երբեք չեն անում, եթե անում են էլ, ապա իրենց օգտի համար:

Բարոյականապես՝ «քաղաքը» մարդն է և հատկապես իմաստունը: Ինչպես քաղաքում, երբ մեկն ինչ-որ բան է փնտրում, գտնում է, այսպես բոլոր խրատները, բոլոր տարակարծությունների լուծումը և [ճշմարիտ] քաղաքավարության բոլոր ձևերը իմաստունների մոտ են գտնվում: Այդ պատճառով էլ Տերն առաքյալներին «քաղաք» է անվանում՝ ըստ այնմ. «Չի կարող թաքնվել այն քաղաքը, որ լեռան վրա է կանգնած» (Մատթ. Ե 14), այսինքն՝ Սիոն լեռան վրա: Ճշմարիտ քաղաքավարությունը, ինչպես ասացի, իմաստունների մոտ կարելի է գտնել, որն Աստծո և ընկերոջ հանդեպ սիրո, ինչպես նաև Աստծո կամքին հնազանդվելու մեջ է, որով, ըստ հոգու և մարմնի, քաղաքը բարձրանում է, որն իմաստունների գործն է: Բայց այժմ մեր մարդկային բնությունն այնքան է ապականվել և անարգվել, որ քսությամբ զբաղվողների կեղծավորությունը և մարդահաճոռների շողոքորթությունն են քաղաքավարություն անվանում, թեպետ դա քաղաքավարություն է: Իսկ այս քաղաքում կարգված «դատավորը» միտքն է, որ դատ պիտի անի հոգու և մարմնի միջև, ուստի կշեռքի մետն արդար միտքն է, որը չպետք է հակվի այս կամ այն կողմ: Բայց մեղավոր մարդկանց միտքը, որ «մանկությունից չարի խնամքի մեջ է հաստատված», բնականաբար, ըստ իր բնա-

վորութեան, առավել խնամք տածում է մարմնի նկատմամբ, քան հոգու: Թեպետև գիտի աստվածային արդարութեան սաստի մասին, բայց կապված լինելով մարմնի սիրուն՝ Աստուծոց չի երկնչում և մարդկանցից չի ամաչում՝ ոչ միայն խորհուրդների մեղքերի համար, այլև գործերի, որովհետև այդպիսի մարդը պոռնկի նման անամոթ է ամենքի նկատմամբ: Տե՛ս դու այստեղ մեղավորի մտքի համառութիւնը, ով մարմնավոր դատավորից, ով միայն իշխանութիւն ունի մարմինը սպանելու, երկնչում է, իսկ Աստուծոց, ով մարմնի հետ հոգին էլ է կորցնում գեհեների մեջ, չի երկնչում: Երկյուղն է մտքի սանձը, որով [միտքը] խոտորվում է չարից. «Տիրոջ երկյուղով ամեն ոք խորշում է չարից» (Առակ. փե 27): Իսկ ամոթն այն վարագույրն է, որով թաքցնում է իրեն մեղքերից. երբ սրանք չկան, միտքն անսանձ ընթանում է մեղքերի ասպարեզում, որով հոգին դատարկվում է, իսկ մարմինը՝ պարարտանում. այրին տրտմում է, իսկ ոսոխը՝ ուրախանում:

«Եվ նույն քաղաքում մի այրի կար, որ գալիս էր նրա մոտ և ասում. «Իմ ոսոխի դեմ իմ դատը տես» (ժԸ 3):

«Այրին» այստեղ հոգին է, որի այրիութիւնը կրկնակի է. նախ՝ որովհետև երբ միտքը մարմնին է հարում, նրա հոգևոր կապակցութիւնն

իր Փեսա Հիսուսի հետ մեղքերի պատճառով քանդվում է. երկրորդ՝ որովհետև միտքն ասես երկու կանանց միջև գտնվող տղամարդ է, այսինքն՝ հոգու և մարմնի. մեկի ցանկությունը կատարելու ժամանակ մյուսն այրիանում է. «Մարմինը հոգու հակառակն է ցանկանում» (Գաղ. Ե 17): Այրին դատավորի մոտ է գալիս, երբ հոգին խղճով ներկայացնում և ընդդիմանում է մտքին՝ մեղքերն ու անիրավությունները հիշեցնելով, իսկ երբ նա չի հավանում, սա մտքի հիշողությամբ շատացնում է խայթոցները, լռելյայն տանջում նրան և խածատում: Այս փշի մասին Դավիթն ասում է. «Թշվառության մեջ ընկա, քանզի փշերն ինձ ծակեցին» (Սաղմ. ԼԱ, 4), այսինքն՝ մեղքերը հիշելը: Նաև կրակի նման այրում է՝ ըստ այնմ. «Կրակ եմ հանելու քո միջից, որ ճարակելու է քեզ» (Եզեկ. ԻԸ, 18): Բայց միտքը, զգայականի ապստամբ հաճույքով ասես քաղցր քնով բռնված, չի կամենում զարթնել, ուստի [առակը] ասում է.

«Եվ [դատավորը] երկար ժամանակ չէր ուզում» (ԺԸ, 4): Բայց քանի որ բնության Արարչի կողմից է [մարդու մեջ] դրված խիղճը՝ որպես անաչառ դատավոր և անդուլ կշտամբիչ, մեղքերի խթանով անհանգստացնում է մարդուն՝ ըստ Եսայու խոսքի. «Մեղավորները կծփան ծովի անուն և հանգիստ չեն գտնի» (Ես. ԾԷ, 20): Ուստի երբ տեսնում է, որ, ըստ Եսայու, ցերեկն ու գիշերը կասկած-

ների մեջ է (տե՛ս Ես. ԻԸ 19) և մեղքերի հիշատակն անընդհատ տանջում է իրեն, թեև ոչ թե Աստծո փառքի կամ իր հոգուն գթալու պատճառով, այլ լոկ խղճից ձերբազատվելու համար, որոշում է հոգու դատը տեսնել: Սրանից մեղավորներից շատերն են ապաշխարության գալիս, ուստի [առակը] ասում է:

«Գրանից հետո իր մտքում ասաց. «Թեև Աստծուց չեմ վախենում և մարդկանցից չեմ ամաչում, բայց այն պատճառով, որ այրի կիմն ինձ հոգնեցնում է, նրա դատը տեսնեմ, որպեսզի անընդհատ չգա և ինձ չանգստացնի»:

Այստեղից երևում է, թե արդարն ինչքա՛ն ուրախ կյանք է վարում, որովհետև ում սիրտը չի դատապարտում իրեն, այսինքն՝ խիղճը չի տանջում, Աստծո առաջ համարձակություն ունի՝ ըստ Հովհաննեսի (տե՛ս Ա. Հովճ. Գ 21), և ում սիրտն ունի այս հույսը, ասես խրախճանքի մեջ է: Ուստի մենք էլ անենք մեր գրկյալի դատը՝ սրբելով մեր սիրտը մեռելոտի պիղծ խորհուրդներից՝ հանգստացնելու համար խղճմտանքը, որպեսզի գոնե անձնական խաղաղություն կարողանանք վայելենք:

«Եվ Տերն ասաց. «Լսե՛ք, թե ինչ էր ասում անիրավ դատավորը: Իսկ Աստված արդարություն չի՞ անի Իր այն ծառաներին, որոնք աղաղակում են» (ԺԸ 6-7):

Տերն այս առակը երկու պատճառով պատմեց: Նախ՝ որ ինչ խնդրում ենք, եթե շատ թախանձենք, կատանանք, որովհետև նկանակ հայցողը և այրին թախանձելով ստացան (տե՛ս Ղուկ. ԺԱ. 8): Երկրորդ՝ որպեսզի հասկանանք, որ ոչ մի անիրավություն անգատ չի մնում Աստծո արդար դատավարության ատյանում, որովհետև եթե անիրավ դատավորը վերջում անգատ չթողեց [այրուն], և դա՝ ոչ թե որ խղճաց նրան, այլ իր հանգստության համար, որքա՛ն առավել Աստված, ով արդար է և սիրում է արդարությունը, կգլխա բոլորին, որոնց ստեղծել է: Սրանից պետք է զրկյալներն ու աղքատները քաջալերվեն՝ իմանալով, որ Աստված իրենց դատը տեսնելու է թե՛ այստեղ և թե՛ այնտեղ և [անիրավության հանդեպ] իսպառ երկայնամիտ չի լինելու: Սրանից նաև պետք է այս աշխարհի դատավորները սովորեն զրկյալների դատը տեսնել:

Ոմանք աղոթելիս խնդրանքի կատարմանն են սպասում, բայց այրու նման ամեն ժամ է պետք աղոթքի կանգնել և չձանձրանալ, որպեսզի թերևս Փեսա Հիսուսը հաշտվի մեզ հետ և մեր մտքին ուսուցանի իր արդարությունը՝ արդար դատաստան տեսնելու մեր մարմնի ոսոխի հետ:

ԳԼՈՒԽ ԻԸ

ԱՂՈԹՔԻ ԶԵՎԻ ՄԱՍԻՆ

«Երկու մարդ տաճար ելան աղոթքի կանգնելու. մեկը՝ փարիսեցի, մյուսն էլ՝ մաքսավոր» (Ղուկ. ԺԸ 10):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Այստեղից երևում է, որ հնում առանձնաբար նույնպես ելնում էին տաճար՝ աղոթքի կանգնելու, ինչպես որ այժմ մահմեդականները ևս անում են, իսկ մեր [ազգի ներկայացուցիչները] անգամ ընդհանրական աղոթքի ժամին եկեղեցում չեն երևում: Փարիսեցիներն իրենց անունը Փարեսից են վերցրել, որ «բաժանում» է թարգմանվում, որովհետև իրենք իրենց գատում էին մեղավորներից և բոլոր աղտեղի բաներից. նրանցից առաջ եկածներն անվանվում էին իրենց նախնիների անունով՝ փարիսեցի, ինչպես էոմերի սերունդն անվանվում է «էմիր»: Բայց ինչպես էմիրները, այնպես էլ փարիսեցի-

ներն այդ անունով հպարտանում էին: Նրանցից մեկը, ամբարտավանությունը լցված, այսպես է աղոթում:

«Փարիսեցին կանգնած էր մեկուսի և ինքն իրեն այս աղոթքն էր ասում. «Աստված իմ, շնորհակալ եմ Քեզանից, նման չեմ ուրիշ մարդկանց՝ հափշտակողներին, անիրավներին ու շնացողներին, և կամ ինչպես այս մաքսավորը, այլ շաբաթը երկու անգամ ծոմ եմ պահում և տասանորդ տալիս» (ԺԸ 11):

Հավատալի է, որ ինչ նա ասում է, կատարել է. բայց քանի որ աղոթքի մեջ բարեգործությունների մասին հիշելը խելագարություն և ամբարտավանության նշան է, ուստի մեղադրվում է և դատապարտվում: Սա իր աղոթքի մեջ երեք հանցանք գործեց: Նախ՝ մեղադրեց մաքսավորին, որովհետև աղոթողը պետք է իրեն մեղադրի: Երկրորդ՝ իր մասնավոր լավ գործը հիշեց, որը մեծ ամբարտավանություն է, ուստի Հոբն ասում է. «Եթե ձեռքը դրեցի բերանիս վրա ու համբուրեցի» (Հոբ. ԼԱ 27). ասես թե ուզում է ասել. «Երբեք ձեռքիս արածը չգովեցի»: Երրորդ՝ իր մասին հպարտանում էր մտքում. նրա առաջ երկիրնքը նույնպես անարատ չէր, սեփական անձի մասին մեծ բաներ խորհելը մեծ մեղք է, ուստի Հոբն ասում է. «Եթե սիրտս գաղտնաբար խոսեց» (Հոբ. ԼԱ 27), այսինքն՝ հպարտացավ: Սիրաքն էլ խրատե-

լով ասում է. «Քո հոգու խորհրդի մեջ մի՛ բարձրացրու քեզ ցլի նման, գուցե քո զորությունը հիմարությանդ պատճառով թուլանա, քո տերևներն ուտի, քո պտուղները կորցնի և մնաս իբրև չորացած ծառ անապատում» (Սիր. 2-3): Այս ամենը պատահեց փարիսեցուն, որովհետև հպարտանալով ունեցած բոլոր բարիքները կորցրեց և դատապարտվեց, քանի որ «Տերը հակառակ է ամբարտավաններին, շնորհ է տալիս խոնարհներին» (Առակ. 9.34, Հակ. 7.6):

«Իսկ մաքսավորը կանգնած էր մեկուսի և չէր կամենում իր աչքերը երկինք բարձրացնել, այլ ծեծում էր իր կուրծքը և ասում. «Աստված, ների՛ր ինձ՝ մեղավորիս» (ՄԸ 13):

Ընդունելի աղոթքի ձևն է նկարագրված այս մաքսավորի աղոթքի մեջ, որովհետև ճշմարտապես աղոթողը՝ նախ՝ պետք է գիտակցի մեծությունը Նրա, ում աղերսով դիմում է, և դրանով իր անարժանությունը գիտակցել, և դրանով՝ Նրա առաջ դողալով կանգնի: Սա՛ արեց մաքսավորը, քանի որ չհամարձակվեց աչքերը երկինք բարձրացնել, որովհետև հասկացավ, թե ո՛վ է երկնքում, և ո՛վ է ինքը, որ կանգնած է Նրա առաջ: Շատերը, աղոթքի ժամանակ երկյուղ չունենալով, իրենց աչքերն այս ու այն կողմ են հածում, և զարմանալի չէ, որովհետև՝ «Անմիտ մարդու աչքերն այս ու այն կողմ են նայում»

(Առակ. ԺԷ՝ 24): Երկրորդը՝ իրեն պետք է որպես պարտապան ճանաչի՝ մտքում ունենալով կրել բոլոր պատիժները, եթե Տերը հրամայի: Մաքսավորը սա՛ ևս արեց՝ կուրծքը ծեծելով, որով ցույց էր տալիս, որ ամեն ինչի պարտապան է, որովհետև եթե աղքատներն էլ ցույց չեն տալիս վերքերն ու պարտքերը, ողորմության չեն արժանանում: Երրորդը՝³ հարկավորը խնդրել՝ «Աստված, քավի՛ր ինձ՝ մեղավորիս»: Որովհետև մեղքն է բոլոր բարիքների անջրպետն ու արգելքը. եթե մեղտեղից վերանա, այն ժամանակ ասես ղիմակալը կհեռացվի գետից, և Հոգու վտակները կհոսեն դեպի մեզ: Բայց այստեղ մեկ այլ խորհուրդ կա. ո՞րն է դա. փարիսեցին ասում է՝ Աստված իմ, իսկ մաքսավորը՝ Աստված: Նա, հպարտությունից իրեն արդար կարծելով, Աստծուն իրենն է համարում, իսկ սա, ճշմարտապես իրեն մեղավոր զիտակցելով, իրեն Աստծուց բաժանված է համարում. որովհետև երբ մարդ մեղանչում է, Աստված նրանից հեռանում է՝ ըստ Սավուղի՝ «Եվ Տերը ճեռացավ Արամից» (Ա.Թագ. ԺՁ 14), և թե՛ «Ձեր մեղքերն են պատճառ դարձել իմ և ձեր միջև» (Ես. ԾԹ՝ 2): Այդ պատճառով է, որ Դավիթն իր մեղալական խոսքում երբեք չի ասում՝ Աստված իմ, այլ՝ Աստված. «Ողորմի՛ր ինձ, Աստված... և քո Սուրբ

³ Բնագրում՝ երկրորդ:

Հոգին մի՛ հանիր իմ միջից» (Մաղթ. Ծ 3, 13):

«Ասում եմ ձեզ, սա՛ իր տունն արդարացած իջավ,
ոչ թե սյուրը, որովհետև ով բարձրացնում է իրեն, կխո-
նարի» (ԺԸ 14):

*Փարիսեցին բարձրացրեց իրեն, խոնարհվեց,
մաքսավորը խոնարհեցրեց, բարձրացավ: Խո-
նարհեցնե՛նք ուրեմն մենք էլ մեզ աղոթքի մեջ
Աստծո հզոր ձեռքի ներքո, որպեսզի երբ գա
ժամանակը, [Նա] մեզ բարձրացնի:*

ԳԼՈՒԽ ԻԹ

ԱՍՏԾՈ ՀԱՄԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Մի մարդ իր այգում մի թզենի էր տնկել, և երբ պտղի ժամանակը հասավ, նա եկավ նրա վրա պտուղ փնտրելու, բայց չգտավ» (Ղուկ. ԺԳ. 6):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Խորհրդապես՝ «այգին» եկեղեցին է՝ ըստ այնմ. «Զորությունների Տիրոջ այգին Իսրայելի տունն է» (Ես. Ե 7): Իսկ նրա միջի բարոյական տունկերը մարդիկ են, ուստի այս [խոսքին] մարգարեն հավելում է. «Իսկ Հուդայի երկրի մարդը՝ նրա սիրած դալար որթատունկը»: Արդ, այգում բազմազան ծառեր են լինում, այսինքն՝ որթատունկ, նռնենի, բարեխառն խնձորենի և սիրո թզենի, քանի որ թզենին քաղցր պտուղ է տալիս, խորհրդանշում է սերը, որը քաղցր է ամենքի համար, ուստի [Տերը] թզենու օրինակն է բերում, որպեսզի հասկանանք, որ [Աստված]

ամենքից սեր է պահանջում, «որից է կախված բոլոր օրենքները» (Մատթ. ԻԲ 40): Եկեղեցին դրախտին է նման, որովհետև ինչպես որ այնտեղ անպտուղ ծառ չկար, որովհետև եթե լիներ, ապա [Աստված] չէր ասի. «Բոլոր ծառերից, որոնք դրախտում են, կուտես» (հմմտ. Ծննդ. Բ 16), այդպես էլ այս նորատունկ դրախտում չպետք է անպտուղ ծառ լինի: Բայց անիծյալ թզենու հետ գտնվեց մի անպտուղ թզենի, որովհետև նրա վրա Տերը պտուղ չգտավ:

«Այգեգործին ասաց. «Ահա երեք տարի է, որ գալիս եմ այդ թզենու վրա պտուղ փնտրելու, բայց չեմ գտնում. արդ կտրի՞ր դա. ինչո՞ւ է հողը զբաղեցնում» (ԺԳ 7):

Այստեղ նախ պետք է Աստծո երկայնմտուլթյան վրա զարմանալ, թե ինչպե՞ս մինչև բանական անպտուղ ծառի ծերանալը համբերում է՝ սպասելով, որ թերևս պտուղ գտնի՝ ըստ այնմ. «Մշակն ահա համբերությամբ սպասում է պատվական պտղին, մինչև որ ստանա առաջին և վերջին [անձրևը]» (Հակ. Ե 7): Առաջին տարին մանկությունն է, երկրորդը՝ երիտասարդությունը, երրորդն էլ՝ ծերությունը: Որովհետև թեպետ երիտասարդության տված պտուղն ավելի պատվական է, քան ծերությանը, ինչպես որ մեղուների ձագերի մեղրն ավելի լավն է, քան մայրերինը, բայց Աստված ծերության պտղով նույնպես բավա-

րարվում է, եթե տալիս են: Երկրորդ՝ պետք է զարմանալ Աստծո քաղցր ներողամտության վրա, թե ինչպե՛ս համբերելով՝ խավարի անպտուղ որդիներին վրա արժանի պատիժ չի բերում, որովհետև մարդը, հենց որ ճանաչեց ինքն իրեն, [դա արդեն] նրա պտղաբերելու ժամանակն է՝ ըստ այնմ. «Ձեր ժամանակը միշտ պատրաստ է» (Հովթ. Է 6): Աստծուն հատուկ է, որ «ամեն ծառ, որ բարի պտուղ չի տալիս, կտրի և կրակը գետի» (Ռմտ. Ղուկ. Գ 9), բայց «արդար, հզոր և համբերատար դատավոր է Աստված, ով Իր զայրույթը չի թափում հաճապագ» (Սաղմ. Է 12), որպեսզի թերևս հասկանանք, որ Աստծո քաղցրությունը և համբերատարությունը մեզ ապաշխարության է մղում: Իսկ եթե անզեղջ սրտով քարանալով՝ Նրան չդառնանք, «իդ սուրը սրել է» (Սաղմ. Է 13), որով կհրամայի. «Կտրի՛ր դա», և թե՛ «Կացի՛նը ծառի արմատին է դրվում» (Ղուկ. Գ 9): Երրորդ՝ պետք է զարմանալ աստվածային արդարության գեղեցիկ կարգի վրա, թե ինչո՛ւ Ինքը չի կտրում, այլ մշակին է հրամայում կտրել, և սա երկու պատճառով: Նախ՝ քանի որ նրա կտրվելը չի ցանկանում, ուստի հրամայում է, որովհետև Աստծուն սա է հատուկ. ում չի կամենում պատժել, դա հայտնում է: Այսպես Եզեկիայի մահը հայտնեց, որպեսզի աղաղակի (տե՛ս Ես. ԼԸ 1), նինվեացիների

կործանումը, որպեսզի ապաշխարեն (տե՛ս Հովգ. Ա 2, 9, 2), Մովսեսին ասաց. «Թո՛ւյլ տուր, որ կոտորեմ Գրանց և քեզ մեծ ազգ դարձնեմ» (Բ Օր. Թ 14), որպեսզի [Մովսեսը] բարեխոսի: Այստեղ էլ մշակին է հայտնում, որ աղերսի: Իսկ Սողոմի պարագային, քանի որ այն կործանելու էր, պատգամաբեր չուղարկեց, ինչպես Նինվեի դեպքում: Երկրորդ՝ տիեզերքի կարգը պահանջում է, որ ամեն մեկն իր գործն անի: Արդ, կտրելը մշակին է վայել, այդ պատճառով էլ նրան է հրամայում կտրել: Այս կարգից թագավորներն ու հայրապետերը պետք է սովորեն անզգամի պատիժը թողնել նրանց իշխանությանը, որոնց հանձնել են թեմը, և եթե հարկը պահանջում է, նրանց ձեռքով պատժեն:

«Կտրի՛ր դա. ինչո՞ւ է հողը զբաղեցնում»:

Արդ, «կտրող մշակը»՝ նախ՝ հրեշտակն է, որ մահվամբ կտրում է անպտուղ ծառը կյանքից, երկրորդ՝ հայրապետերը, [հոգևոր] առաջնորդներն ու վարդապետները. «Եթե մեկի մեղքերը անրեք, անրված կլինեն, եթե մեկինը կապեք, կապված կլինեն» (Հովթ. Ի 23, Մատթ. ԺԸ 18), և կամ՝ «Եթե հավատացյալների ժողովում չլսի, թող քեզ համար ինչպես հեթանոսը լինի» (Մատթ. ԺԸ 17): Այս դատաստանը Հայրը Որդուն տվեց, նա էլ՝ մեզ¹, որպեսզի բոլորը

¹ Այսինքն՝ հոգևորականներից:

պատվեն Որդուն և մեզ: Հրամայում է կտրել՝ նախ՝ որովհետև անպտուղ լինելով՝ պիտանի չէ և կրակին է արժանի, երկրորդ՝ որովհետև հողն է զբաղեցնում: Երբ մարդ երիտասարդ է, թեկուզ անպտուղ էլ լինի, այդքան չի զբաղեցնում հողը կամ գայթակղության պատճառ լինում, որովհետև տեսնողներն անտեսում են՝ ասելով. «Դեռևս երեխա է և երիտասարդ»: Բայց երբ ծերանալով ծառ է դառնում, այն ժամանակ մեծապես խանգարում է հողին, այսինքն՝ Եկեղեցու համար գայթակղություն է դառնում, քանի որ ծերերի կյանքը երեխաների համար օրինակ է: Ուստի եթե մի ծեր մարդ ապականված վարք ունի, ժանտախտից և հին խմորից ավելի է ապականում Եկեղեցին: Ահա՛ թե ինչպես ծանր է այդպիսինի պատիժը. «Լավ կլիներ, եթե [նրա պարանոցից] կախված լիներ Էջի սի երկանաքար, և ծովը գցվեր, քան այս փոքրիկներից մեկին գայթակղեցներ» (Մարկ. Թ՝ 41): **Ուստի նման մարդն իրավացիորեն պետք է հեռացվի:**

«Այգեգործը պատասխանեց և ասաց. «Տե՛ր, նրան մեկ տարի էլ թող, մինչև որ նրա շուրջը փորեն և աղբ գցեմ, թերևս պտուղ տա, ապա թե ոչ՝ մեկ տարի հետո կկտրես այն» (ԺԳ. 8):

Այգեգործի համար շատ դժվար է ծառն աշխատանքով հասունացնել և նրա պտուղը չվա-

յելել, երբ համբերատարութեամբ սպասում է պտղին: Ուրեմն ինչքա՛ն առավել դժվար է պահապան հրեշտակի համար որևէ բերք չստանալը նրանից, ում համար ծննդից մինչև ծերութիւն չարչարվեց. ուստի աղերսանքին է դիմում, ժամանակ է խնդրում հողը մշակելու համար, Տիրոջ միտքը համոզում՝ ասելով «Նրա շուրջը փորեմ»: Մեղքերով ծերացածների և չար օրերով հնացածների խիղճն ընդարմանում և դադարում է խայթելուց: Պահապան հրեշտակը, մեղքերի պատկերներով շարժելով երեւակայութիւնը, հանձն է առնում խիղճը զարթնեցնել և աղբ գցել, այսինքն՝ մեղքերի հիշատակութիւնը, որը երիտասարդների կամքի համար մեղրի նման է. «Պոռնկի շուրթերից մեղր է ծորում, բայց ծերերի քիմքի համար ավելի դառն է, քան լեղիւն» (Առակ. Ե 3-4): Երկուսն էլ զորավոր շարժառիթներ են, որովհետև մեղքերի հիշատակմամբ սպառնալից խղճմտանքը քարացած միտքը կակղացնում է և սաստիկ սառած համառ կամքը հալեցնելով՝ արտասուքով զղջման բերում: Ահա՛ այսքան է մեր երախտավոր դաստիարակների՝ պահապան հրեշտակների հոգսը մեր փրկութեան համար:

Դարձյալ՝ «այգեգործները» ճշմարտութեան խոսքի՝ Եկեղեցու այգում գտնվող քարոզիչներն են, որոնք արքայութեան, դժոխքի և մահ-

վան մասին խոսելով՝ անպտուղ ծառերի խիղճն են զարթնեցնում՝ դրանով ասես արմատի շուրջը բրելով, իսկ մեղքերի գարշուլթյան և ապաշխարուլթյան մասին խոսելով՝ ասես նրա շուրջ աղբ են գցում, որով միտքը զվարթանում ու զարթնում է պտղաբերուլթյան համար: Երբ մշակն ասաց՝ «Նրան մեկ տարի՛ էլ թող», աղերսանքն առանց ընդդիմանալու լսելով՝ Տերը թողեց, քանի որ չի կամենում «մեղավորի մահը, այլ չար ճանապարհից նրա դառնալն ու ապրելը»²:

² Տե՛ս Փամագիրք Հայաստանեայց Ա. Եկեղեցոյ, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 2004, էջ 444:

ԳԼՈՒԽ Լ

ՄԵՐ ՏԻՐՈՋ ԱՐՔԱՅՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Մի ազնվական մարդ գնաց հեռու աշխարհ՝ իր թագավորությունը ստանալու և վերադառնալու համար» (Դուկ. ԺԹ 12):

ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Խորհրդապես՝ այս առակում մեր Տեր Հիսուսն Քրիստոսն էր մասին է խոսում: Իրեն մարդ է անվանում ճշմարիտ մարդկություն պատճառով, և ազնվական՝ թե՛ ըստ իր Աստվածություն, որն ինքնաբերաբար ավելի ազնիվ է արարածներից, և սա այնպես, որ է անունը միայն Նրան է վայել՝ ըստ այնմ. «Ես եմ, որ Ը» (Ելք 9. 14), թե՛ ըստ մարդկության, որովհետև հղացվեց Սուրբ Հոգով անարատ Կույսից: Ուստի Սողոմոնը Նրա մասին ասում է. «Ազնիվ էի (առաջինի պարագային) և անարատ մարմնով եկա (երկրորդի պարագային)» (Իմաստ. Ը 20): Քրիստո-

սի ազնվականությունն այնքան է, որ անճանելի է մեզ համար. «Նրա ազգատոհմի մասին ո՞վ կպատմի» (Եւ. ԾԳ.8): **Հորի մասին ասվում է, որ նա բոլոր արևելաբնակներինց ավելի ազնվական էր մեծության, իմաստության և արդարության առումով** (տե՛ս Հոբ. Ա.3): **Ուրեմն ի՞նչ պետք է ասել Քրիստոսի մասին. ուստի Սիրաքն ասում է.** «Իր իմաստության մեծ ազնվությունը կարգավորեց, որ հավիտյաններից առաջ էր» (Սիր. ԽԲ.21): **Նրա ազնվականությունը մարդիկ չհասկացան.** «Եթե մանաչված լիներ, արդարև փառքի Տիրոջը չէին խաչի» (Ա. Կորնթ. Բ.8): **Եվ քանի որ Նրա թագավորությունն այս աշխարհից չէր, ուստի առաջին գալստյան ժամանակ** «չէր եկել ծառայություն ընդունելու, այլ՝ ծառայելու և Իր անձը շատերի փոխարեն որպես փրկանք տալու» (Մատթ. Ի.28): **Եվ քանի որ Իր ծառայությունը հոգարություն կատարեց, այդ պատճառով արդարացիորեն Հայրը Նրան թագավոր կարգեց բոլորի վրա, ուստի առաքյալն ասում է.** «Հնազանդ եղավ մինչև մահ և այն էլ՝ մահվան՝ խաչի վրա: Ուստի Աստված Նրան առավել բարձրացրեց, որպեսզի Հիսուս Քրիստոսի անվամբ խոնարհվի ամեն ծունկ՝ լինի թե՛ երկնավորների, թե՛ երկրավորների և թե՛ սանդարամետականների» (Փիլ. Բ.8-10): **Թեպետ ի սկզբանե ուներ այս իշխանությունը, բայց չարչարանքների շնորհիվ է՛լ առավել հաստատ-**

վեց, ուստի հարուժյան ժամանակ ասաց. «Ինձ է տրված ամեն իշխանություն երկնքում և երկրի վրա» (Մատթ. ԻԸ 18): Որովհետև եթե ոչ մի բարեգործություն անանց վարձատրության չի մնում, ապա ինչքա՛ն առավել Քրիստոսի չարչարանքները: Արդ, այս իշխանությունը Որդին Հորից երկու անգամ ստացավ. նախ՝ հարուժյան ժամանակ, ինչպես ասացինք, որով ծածկապես վարում է Իր իշխանությունն աշխարհում՝ ջրերի հորձանքի նման թագավորների և հայրապետերի սիրտը դեպի Իր կամքը շրջելով, այս մտքով է ասում. «Ահա ես ձեզ հետ եմ մինչև աշխարհի վախճանը» (Մատթ. ԻԸ 20): Երկրորդ՝ [Իր իշխանությունը վարելու է] հայտնապես՝ հաջորդ գալստյան ժամանակ: Այս մասին է ասում՝ «Գնաց հեռու աշխարհ՝ իր թագավորությունը ստանալու և վերադառնալու համար», այսինքն՝ համբարձմամբ մտավ վարագույրից այն կողմ, այսինքն՝ անցավ այս հաստատության միջով, որին «վարագույր» է անվանում, մտավ բուն երկինքը և նստեց Հոր աջ կողմում, որն [այստեղ] «հեռու աշխարհ» է անվանվում: Նախ՝ մեծ հեռավորության պատճառով. որովհետև եթե այս երկրից մինչև աստղալից երկինքը 107,958 մղոն է, ապա ինչքա՛ն առավել այնտեղից մինչև Աստվածության Աթոռը, որ անհաշվելի է: Երկրորդ՝

«Հեռու աշխարհ» է անվանում իր [երկրորդ] գալստյան ուշացման պատճառով, բայց Ինքը համբարձվելիս վերջնակետին հասավ:

«Եվ կանչելով իր ծառաներին՝ նրանց տասը մնաս տվեց և ասաց. «Ծառարկե՛ք դրանք, մինչև գամ» (ԺԹ 13):

«Տասը մնասը» տասնաբանյա օրենքն է, ուր ներառված են գրեթե ամբողջ Օրենքը և մարգարեները. սա է անհնգում իր ծառաներին շահարկելու՝ կատարելով և պահելով:

Դարձյալ՝ «տասը» թիվը, քանի որ ընդհանրական է, ինչպես հայտնի է, խորհրդանշում է Ավետարանը, որ ընդհանրապես պարունակում է բոլոր կատարելությունները: Սա է Քրիստոսի գանձն ու մնասը, որն իր համբարձվելու ժամանակ իր Եկեղեցուն թողեց, որպեսզի արդյունավորեն մինչև իր հաջորդ գալուստը: Այն Մատթեոսի մոտ քանքարների տեսքով բաժանում է ըստ յուրաքանչյուրի կարողության՝ մեկին՝ հինգ, մեկին՝ երկու, մեկին էլ՝ մեկ (տե՛ս Մատթ. 13): Որովհետև մարդկային մտքի աստիճանները երեքն են, այսինքն՝ սուր, միջակ և բուլթ՝ ըստ ծննդականի համապատասխան զորություն: Այս պատճառով երեք մասի է բաժանում շնորհի քանքարները՝ ըստ յուրաքանչյուրի արժանիքների, որովհետև նաև բանական հողի

արդյունքն է երեք մասի բաժանվում՝ երեսուն, վաթսուն, հարյուր (տե՛ս Մատթ. ԺԳ. 23): Արդ, հինգ քանքարը եպիսկոպոսներին է պատկանում, երկուսը՝ քահանաներին, մեկն էլ՝ աշխարհականներին: Այս առումով նաև վարդապետների միջև տարբերություն կա:

Դարձյալ՝ ինչպես որ քանքարն ըստ արժանիքի բաժանեց, այդպես էլ՝ մնասը, բայց պետք է իմանալ, որ ամեն ոք պարտավոր է շահարկել տասը մնասը, բայց ամեն մեկն իր կարողություն չափով, ուստի ոմանք տաս մնասը շահարկեցին, ոմանք՝ հինգ:

«Բայց նրա համաքաղաքացիներն ասում էին նրան. պատգամավորներ ուղարկեցին նրա հետևից և ասացին. «Մենք չենք կամենում, որ դա մեզ վրա թագավորի» (ԺԹ. 14):

Ատեցին Նրան, բայց իզուր՝ նախանձի պատճառով մատնելով. «Յուդայիցների մոտ եկավ, բայց յուդայիցները Նրան չընդունեցին» (Հովհ. Ա. 11): Այն ժամանակ Նրա թագավորությունը չկամեցան, երբ Պիղատոսի առաջ ուրացան. «Կայսրից բացի այլ թագավոր չունենք» (Հովհ. ԺԹ. 15), և թե՛ «Մի՛ գրի՛ր՝ հրեաների թագավոր» (Հովհ. ԺԹ. 21) և համբարձումից հետո պատժեցին աշակերտներին ու պատվիրեցին Նրա անունով չուսուցանել (տե՛ս Գործք Դ. 18, 21): Ատելությունը նրանց այս կետին հասցրեց,

որովհետեւ իմացան Նրա հարուժյան մասին, բայց նախանձը չթողեց, որ հավատան:

«Եվ երբ նա վերադարձավ՝ իր թագավորությունը ստացած, կանչեց այն ծառաներին, որոնց տվել էր դրամը, որպեսզի իմանար, թե ով ի՛նչ էր շահել» (Մթ՝ 15):

Սա հաջորդ գալստյան ժամանակ է լինելու, երբ Հայր Աստծո թագավորութունը Նրա ձեռքը տրվի. «Այն ժամանակ կտեսնեն Մարդու Որդուն՝ նստած Աստծո աջ կողմում և եկած երկնքի ամպերի վրայով՝ մեծ զորությամբ և բազում փառքով» (Մարկ. ԺԳ 26): Եվ Նա, նստելով Իր փառքի աթոռին, քննելու է ծառաներին:

«Եկավ առաջինը և ասաց. «Տե՛ր, Քո մնասը տասը մնաս բերեց» (Մթ՝ 16):

Երկու կերպ է մեկնաբանվում: Նախ՝ ընդհանուր առմամբ, որպես թե տասը մնասը հավասարապես բաշխվել է բոլորին, որով ցույց են տրվում տասնաբանյա և ավետարանական օրենքները, որ բոլորին են բաշխվում, ուստի [առակը] այստեղ մնասն անորոշաբար է գործածում: Սա վերաբերում է նրանց, ովքեր Ավետարանի կատարելությանը հասան, դա էլ՝ գերարդարությամբ՝ թշնամուն սիրելով, ատելիներին բարի հատուցելով. սրանք են, որ տասը մնասը շահեցին: Ոմանք էլ կան, որոնք

Հասան տասնաբանյա օրենքներին, բայց չկարողացան հասնել ավետարանական խրատների կատարելությանը: Սրանք տրամաբաշխական արդարությամբ կենցաղավարեցին յուրաքանչ-յուրի հանդեպ. թե՛ Աստծուն, թե՛ ընկերոջը, թե՛ հենց իրենց բաշխելով իրենցը՝ հինգ մնաս շահեցին: Ոմանք էլ կան, որոնք երկուսից էլ անմասն գտնվեցին. աստվածային պատվիրանների մնասն ընդհանրապես չգործածեցին:

Երկրորդ՝ մասնավորաբար, ըստ յուրաքանչ-յուրի կարողության տրված, ինչպես քանքարը, այդպես էլ մնասը: Այսպիսի մեկնությունը՝ [մնասը] Սուրբ Հոգու շնորհն է խորհրդանշում, որ ըստ մարդկանց երեք աստիճանների՝ բաշխվում է ըստ նրանց ընդունելու կարողության: Որովհետև թե՛ աշխարհականների և թե՛ վարդապետների մեջ երեք տարբերություններ կան՝ թե՛ ըստ մարմնականի, որով ոմանք առավել հարուստ են, ոմանք՝ միջակ, ոմանք էլ նվազ, և թե՛ ըստ հոգևորի: Առավել է գիտությունը, որը նմանապես երեք աստիճաններից է բաղկացած: Հետևաբար, քանի որ ոմանք հինգին արժանացան, ոմանք՝ երկուսին, ոմանք էլ՝ մեկին, ուստի ով տասը մնաս շահեց՝ հինգն էր վերցրել. կրկնապատիկ շահեց, որովհետև ով գիտություն մնասը գործածում է, մեկն ինքն

է շահուամ, մյուսն էլ՝ ընկերը, որովհետեւ ինչպէս կայծն արծարծվում է փուքսով, այդպէս էլ գիտութիւնը՝ ուսուցանելով: Եվ դարձյալ՝ մի մասն աշխատանքի համար է վարձ ստանում, իսկ մյուսը՝ ուսուցանելու համար, ուստի ասում է. «Երեցները կրկնակի պատվի թող արժանի լինեն, մանավանդ նրանք, որ տքնում են խոսքով և ուսուցանելով» (Տիմ. Ե 17): Այսպիսին են [նաև] նրանք, ովքեր բաժանում են ունեցվածքը և՛ արդարութեամբ պայծառանում են, և՛ փառքով փայլում. «Բաժանեց և տվեց աղքատներին. նրա արդարությունը կմնա հավիտյան հավիտեանից, և նրա եղջուրը բարձր կլինի փառքով» (Սաղմ. ԾԺԱ 9):

«Եվ ասաց նրան. «Ապրե՛ս³, բարի և հավատարի՛մ ծառա, քանի որ այդ փոքրի մեջ հավատարիմ եղար, իշխանություն ունեցիր տասը քաղաքների վրա» (ԺԹ 17): Մեր մեջ եղած իշխանները նույնպէս սովոր են փոքրի մեջ հավատարիմներին բազում բաների վրա կարգել: Ով առաքինութիւն է գործում, ազնիվ և բարի է լինում, որովհետեւ մեղքը գռեհկացնում է մարդուն, իսկ ով մեղանչում է, նա չարից է: Այս անուններն Աստծուն են պատկանում, բայց ովքեր հավատարիմ են Աստծո խոսքին, դրանք սեփա-

³ Գրաբար բնագրում «ազնի», որ թարգմանվում է «ապրե՛ս»: Հեղինակն այս բառը հասկացել է հենց «ազնիվ» իմաստով, ուստի այդպէս էլ մեկնել է:

կանացնում են: Ո՛հ, ինչքա՛ն լավ է «ազնիվ» և «բարի» անուններով դրվատանքի արժանանալ Աստծո բերանից: Ուրեմն եկեք մենք էլ [մեզ տրված] մնասը շահարկենք: Այս [ծառան] այն պատճառով ջանք թափեց ազնվական լինելու համար, որ ազնվական բանն էր ցանկանում, այսինքն՝ երկնավոր քաղաքը: Ուստի [Տերը] նրա փափագածն է տալիս՝ ասելով. «Իշխանություն ունեցիր տասը քաղաքների վրա»: Քանի որ տասը կատարյալ թիվ է, երկնային քաղաքն է նշանակում, որի իշխանությունը [երկնային Տերը] տալիս է առաքիներին: Կամ էլ՝ սրանով հավատարիմների վարձքի մեծությունն է ցույց տալիս: Որոշ մեծավորներ կան, ովքեր շատ փութկոտ են դավաճաններին պատժելիս, բայց շատ դանդաղաշարժ՝ հավատարիմներին վարձատրելու հարցում. ուրեմն թող սովորեն պատժելիս չչտապել, իսկ վարձատրելիս արագաշարժ լինել:

«Եկավ երկրորդը և ասաց. «Քո մեկ մնասը հինգ մնաս բերեց» (ԺՊ՝ 18):

Սա օրենքից բխող հարկավոր բաները գործեց ըստ իր կարողության՝ չլինելով այնքան վսեմամիտ, որ հասնի ավետարանական կատարելությունը: Այլ միայն առաքինացավ՝ հինգ զգայություններն անպատշաճ բաներից զսպե-

լով, ուստի և սա՛ նույն գովեստով գրվատանքի արժանացավ՝ ըստ արժանվույն տեր դառնալով հինգ քաղաքների՝ ըստ շահածի չափի: Ո՛հ, որքան մեծ են վարձն ու փառքը, որ Աստված տալիս է առաքիլներին, ովքեր փոքր-ինչ այստեղ չարչարվեցին՝ ըստ այնմ. «Որովհետև այս ժամանակի չարչարանքներն արժանի չեն բաղդատվելու գալիք փառքի հետ, որ հայտնվելու է մեզ» (Հոմ. Ը 18): «Քաղաքներով» հասկացվում են երկնային քաղաքի փառքի աստիճանները, ուստի [Տերը] քանքարը շահարկողին ասաց. «Մտի՛ր քո տիրոջ ուրախության մեջ» (Մատթ. ԻԵ 21), այսինքն՝ երկինք: Այստեղից երևում է, որ սուրբերի փառքերը գանազան են. ոմանց փառքի տասն աստիճանն է տրվում, ոմանց՝ հինգ. «Մի աստղ փառքով առավել է, քան մի ուրիշ աստղ» (Ա Կորնթ. ԺԵ 41):

«Մյուսն էլ եկավ և ասաց. «Տե՛ր, ահա քո մնասը, որ թաշկինակի մեջ ծրարած պահում էի. վախենում էի քեզանից, որովհետև խիստ մարդ ես. վերցնում ես, ինչ չես դրել, և հնձում ես, ինչ չես սերմանել» (ԺԹ 20-21):

Աստված մարդուն երկու աչք տվեց՝ ցույց տալով, որ մարդու միտքը պետք է տեսնի խոկալով երկու կողմերի մասին՝ այստեղի և հանդերձյալի, հոգու և մարմնի, և ասես գրվածքի երկու կողմերն ընթերցի՝ ներքին և արտաքին, և իրողությունները դատի ըստ յուրաքանչյուր

րի հատկութիւնները: Բայց կան ոմանք, որոնց աջ աչքը, ըստ դժոխային զիվային ցանկութեան, կուրացած է, և միայն ձախն ունեն բացված՝ տեսնելու համար այստեղի կյանքն ու մարմինը, իսկ հոգու և հանդերձյալ կյանքի մասին չգիտեն: Երանի՛ թե աջ աչքը բաց ունենային, որի սիրո ցոլած ճառագայթը ջերմացնում է Փեսա Քրիստոսի սիրտը, ուստի ասում է. «Կարոտով լցոյի մեզ քո մի հայացքով» (Երգ 7, 9): Բայց քանքարը թաքցրած ծառան միայն ձախ աչքն ունեւ բացված, որովհետեւ չգիտեց առաքինութեան երկու ծայրերը, որոնցից հեռացել կանգնել էր մեջտեղում: Արիութիւնը երկու ծայր ունի, որոնցով ապականվում է՝ երկչոտութիւն և հանդգնութիւն. եթե դրամը գործածեր, ապա հանդգնութիւն չէր լինի. այն դրա համար էր տրված, և [ծառան] չպետք է երկնչեր, որովհետեւ ավելի արի տեր ունեւ, ուստի [վերջինս] ասաց.

«Պետք է իմ դրամը լուսնայափոխներին տայիր, եւ էլ գալով՝ տոկոսներով հանդերձ կպահանջեի» (ԺՊՅ 23):

Բայց [ծառան], միայն դրամի կորստի մասին մտածելով, վախեցավ տիրոջից և չկարողացավ մյուս կողմի մասին ևս մտածել, թե իմ տերը, լինելով բացարձակ թագավոր, դալով տոկոսներով կպահանջի իր տվածը լուսնայափոխներից: Ուստի հիմարաբար կարծելով, թե իրեն

կմեղադրի, որպես իր տիրոջ հանդիմանություն
և պատճառաբանություն՝ ասաց.

«Գիտեի, որ խիստ մարդ ես» (ԺԹ 22):

Խորհրդապես՝ [այս ծառան] խորհրդանշում
է ծուլ վարդապետներին, որոնք գիտություն
քանքարը թաքցնում են ծուլության թաշկինա-
կի մեջ՝ չտալով լուծալուծություններին, այսինքն՝
չուսուցանելով և չքարոզելով, և այսպես ունե-
նալով երկնքի արքայության բանալիները, այ-
սինքն՝ գիտությունը՝ իրենք չեն մտնում՝ ըստ
այդ գիտության գործելով, իսկ ովքեր պատ-
րաստ են մտնելու, նրանց արգելում են չուսու-
ցանելով: Սրանք աշակերտներից ոմանց մեղադ-
րում են՝ բթամիտ համարելով, ժողովրդի [ներ-
կայացուցիչներից] ոմանց էլ [մեղադրում են]՝
թերահավատ և հակառակող համարելով: Եվ
այսպես ո՛չ ուսուցանում են, ո՛չ էլ քարոզում,
բայց խաբվում են. որովհետև թեկուզ [մար-
դիկ] այդպիսին էլ լինեն, չպետք է դադարենք
ուսուցանելուց, ինչպես Եսային չդադարեց՝
ըստ այնմ. «Ամեն օր ձեռքերս երկարեցի անհասգանդ
ու թշնամի ժողովրդին» (Ես. 4Ե 2): Անշուշտ, մեր Տերն
էլ որոշ վայրերում հրաշքներ չգործեց մարդ-
կանց թերահավատության պատճառով, որի
մասին գիտեր, բայց մենք, քանի որ հավաստի
կերպով չգիտենք և եթե գիտենայինք էլ, բայց

քանի որ այս պաշտոնին ենք կարգված, պետք է քարոզենք՝ ոչ միայն հավատացյալներին, այլ նաև անհավատներին. «Ես պարտակա՞մ եմ և՛ հույներին ու բարբարոսներին, և՛ իմաստուններին ու անգետներին: Այդպես էլ, որչափ իմ ուժերը գերեն» (Հռոմ. Ա, 14-15), այսինքն՝ ըստ իմ կարողության, [պարտավոր եմ] քարոզել: Եթե սա անենք և նրանք դարձի չգան, ապա մեր հոգին կփրկենք՝ ըստ Եզեկիելի (տե՛ս Եզեկ. Գ. 19, 21): Բայց վա՛յ մեզ, եթե չավետարանենք, քանզի պարտավորություն ունենք, ուստի որևէ փաստարկ մեզ չի կարող արդարացնել, եթե ծուլանանք մեր ծառայություն մեջ, ուստի [առակը] ասում է.

«Եվ [տերը] ասաց նրան. «Հենց քո բերանով քեզ կդատեմ, անհավատարի՛մ ծառա, գիտեիր, որ խիստ մարդ եմ»:

«Անհավատարիմ» է անվանում, որովհետև նրա ամենակարող զորությունը չի հավատում, թե կարող է ճշտորեն պահանջել իրենը բոլոր վերցնողներից: Եվ հակառակելով նրան անվանում էր խիստ և ստամբակ, այսինքն՝ խստասիրտ և դառնաբարո: «Որովհետև վերցնում ես, ինչ չես դրել, և հնձում ես» ևն: Եվ սրանով հենց իրեն էր դատապարտում, որովհետև չէր մտածում, որ եթե յուրայինների նկատմամբ խիստ է, ապա որքա՛ն առավել մյուսների նկատմամբ,

ուստի ասում է. «Հենց քո բերանով քեզ կդատեն, անհավատարի՛ս ծառա»: Որովհետև եթե հավատում ես, թե խիստ եմ, ինչո՞ւ է հես հավատում, որ այդ խստությամբ կպատժեմ իմ մնասը վատնողներին և կարող եմ այն տոկոսներով հանդերձ պահանջել: Այս հանդիմանությունը նաև ծուլ վարդապետների համար է պահված, նաև նրանց, ովքեր որոշ աղքատների ախտավոր համարելով՝ ողորմություն մնասը չեն բաշխում՝ ասելով, թե հարբեցող է, անառակ, հպարտ և այլն: Որովհետև քանքարը հավասարապես է շահարկվում, երբ պարզապես բաշխվում է, անկախ նրանից՝ վերցնողը կշահի թե ոչ. որովհետև եթե վերցնողներն արժանի չեն [ողորմությունը], մեզ է վերադառնում վարձը: Հետևաբար այդ մտքով է ասվում. «Ձեր ողջույնը ձեզ կվերադառնա» (Ղուկ. Ժ 6), և կամ՝ «Իմ աղոթքն ինձ վերադարձավ» (Սաղմ. Լ Դ 13):

«Եվ սպասավորներին ասաց. «Վերցրե՛ք դրանից մնասը և տվեք նրան, ով տասը մնաս ունի» (ԺԹ 24):

Սրանից իմանում ենք, որ որպեսզի բարի չնորհը չկորչի, տրվում է ուրիշի, և սա՛ այն պատճառով, որ [վերջինս] չնորհ ընդունող և շահարկող է, իսկ մյուսը՝ չընդունող և ասես չունեցող, ուստի ասում է.

«Ով ունի, պիտի տրվի նրան, իսկ ով չունի, պիտի

վերցվի և այն, ինչ ունի» (ԺԹ՝ 26): Քանքարը շահարկողների փառքն ավելանում է բոլոր կողմերից, իսկ ծուլերինն ամբողջովին կտրվում: Ծուլըն ունի և չունի: Ունի, որովհետև Աստծո գթությունը չթողեց նրան առանց չափավոր շնորհի, իսկ չունի, որովհետև չի գործածում այն, ինչ ունի: Այդպիսին են ծուլ վարդապետները, որոնց մասին ասվում է. «Ավելի լավ է թաքցնել սեփական չարությունը, քան իմաստությունը» (Միք. Ի՝ 33): Որովհետև ի՞նչ օգուտ թաքցված գիտությունից, ինչպես գերեզմանի շուրջ գետեղված առատ խորտիկներից: Արդ, մնասագողն այսպիսին լինելով, ասես թե չունի, ուստի ինչ ունի, Արդարադատը վերցնում է նրանից՝ պատժելով նրան: Օրինակ՝ եթե մեկը քրեական հանցանք է գործում, զնդանն է գցվում, և ինչ ունի, առգրավվում է արքունիք և գործածվում արքայի տան վայելքի համար: Այսպես՝ դատապարտվածներից իբրև ունեցվածք բռնագանձվում է բնական պարգևը, ինչպես անհավատներից, քրիստոնյաներից՝ Ավագանի շնորհը, վարդապետներից էլ՝ գիտության պարգևը, որոնք և բաշխվում են արքունականներին, այսինքն՝ Քրիստոսի հավատարիմ ծառաներին, որպեսզի նրանց փառքն ավելանա: Արդ, եթե վերցված մնասն անվնաս վերադարձնելով՝ տակավին

դատապարտվում է զրանով, որովհետև չշահարկեց այն, ապա ի՞նչ կլինի այն դեպքում, եթե մայր գումարն էլ կորցրած լինի: Արդ, վարդապետներն են մայր գումարը կորցնում, ովքեր բացի այն, որ չեն շահարկում, նաև մեղանչում են իրենց գիտության դեմ, այսինքն՝ իմանալով բարին՝ այն չեն գործում. «Ով բարին գիտի և չի գործում, մեղանչում է» (Հակ. Դ. 17):

«Բայց իմ այն թշնամիներին, որոնք չէին կամենում, որ ես թագավորեի իրենց վրա, բերե՛ք այստեղ և սպանե՛ք իմ առաջ» (ԺԹ. 27): Նրա թշնամիներն են՝ նախ՝ Իրեն համաքաղաքի հրեաները, երկրորդ՝ մահմեդականները, որոնք չեն հավատում Նրա աստվածային թագավորությանը, երրորդ՝ չար քրիստոնյաները, որոնք ամբարշտաբար ասում են. «Հեռացիր մեզանից. Քո ճանապարհները չենք կամենում ճանաչել» (Հոբ. ԻԱ. 14): Սրանք հավասարապես սպանվում են դժոխքում՝ մնալով կենդանի՝ ըստ այնմ. «Մահն է հովվելու նրանց» (Սաղմ. ԽԸ. 15): Առաջին մահը հովվելու է դեպի երկրորդը:

Վ Ե Ր Ջ

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Ձեռագրեր

Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարան ձեռ. № 2, 10, 140, 1174, 1826, 2220, 2718, 3281, 3537, 6610, 6744

ՄՄ Կաթողիկոսական դիվան, թղթապանակ 6, վավերագիր 6

2. Տպագիրներ

1. Ագաթանգեղոս, *Հայոց պատմություն, աշխարհաբար թարգմանությունը և ծանոթագրությունները՝ Արամ Տեր-Ղևոնդյանի, Երևան, 1983*
2. Ալեքսանդր Ջուղայեցի, *Վկայութիւնք ի պէտս քարոզութեանց, աշխատասիրութեամբ Հակոբ Քյոսեյանի, աշխարհաբար թարգմանությունը՝ Տ. Բագրատ արեղա Գալստյանի, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 1998*
3. *Աղբիւր բացեալ՝ արարեալ Պետրոսի Եպիսկոպոսի Բերթումեան Աղամալեանց, Ս. Էջմիածին, 1845*
4. *Աղբիւր բացեալ՝ արարեալ Պետրոսի Եպիսկոպոսի Բերթումեան Աղամալեանց, Ս. Էջմիածին, 1857*
5. Ալպոյանեան Արշակ, *Պատմութիւն Եւզոկիոյ Հայոց, Գաճիրէ, 1952*
6. Աճառյան Հ., *Հայոց անձնանունների բառարան, Հ. Գ, Երևան, 1946, Հ. Դ, Երևան, 1948*
7. Այվազյան Արզամ, *Նախիջևան բնաշխարհիկ պատկերազարդ հանրագիտակ, Երևան, 1995*
8. Աճառյան Հ. Ս., *Հայկական մատենագիտություն, Հ. Ա, Երևան, 1959, Հ. Բ, Երևան, 1976*

9. Անթափյան Փայլակ, Հայ մեկնաբանական գրականության տեսական նախահիմքերի շուրջ, «Բանբեր մատենադարանի», № 15, Երևան, 1986
10. Աջապահյան Գևորգ սրկ., Պետրոս Բերդուլմյան, կյանքը, գործը և «Մեկնութիւն Յոբայ» աշխատությունը, Էջմիածին, 1988
11. Աջապահյան Միքայել վրդ., Պետրոս արք. Բերդուլմյան (կյանք և մատենագրական վաստակ), «Էջմիածին», № Է-Ը, 1991
12. Առաքել Սյունեցի, Ամբողջ չարը տանջանքի ենթակա է, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 1996
13. Առաքելյան Ա., Հայ ժողովրդի մտավոր մշակույթի զարգացման պատմություն, հ. 3, Երևան, 1975
14. Աստուածաշունչ գիրք Հնոց և Նորոց Կտակարանաց, Վենետիկ, 1733
15. Աստուածաշունչ Հնոց և Նորոց Կտակարանաց, ՅԱմստերդամ, 1666
16. Աստուածաշունչ Հնոց և Նորոց Կտակարանաց, Կ. Պոլիս, 1705
17. Բանք իմաստասիրաց, աշխատասիրութեամբ Քնարիկ Տեր-Դավթյանի, Երևան, 2001
18. Բաղումյան Տիգրան սարկավազ, Պետրոս արքեպիսկոպոս Բերդուլմյան-Աղամալյան Նախիջևանցի, Մեկնութիւն Ծննդոց (ուսումնասիրություն և բնագիր), Ս. Էջմիածին, 2002
19. Բաղումյան Տիգրան սարկավազ, Պետրոս արքեպիսկոպոս Բերդուլմյանի «Մեկնութիւն Ծննդոց» աշխատության աղբյուրները, «Էջմիածին», 2005
20. «Գանձասար» աստուածաբանական հանդէս, հ. Բ, Երևան, 1992
21. Գրիգոր Նարեկացի, Մատեան ողբերգութեան, աշխատասիրութեամբ Պ. Խաչատրյանի և Ա. Ղազինյանի, Երևան, 1985

22. Ս. Գրիգոր Նարեկացի, *Մատենան ողբերգութեան եւ այլ երկասիրութիւնք*, Անթիլիաս, 2003
23. Գրիգոր Տաթևացի, *Գիրք Հարցմանց*, Երուսաղէմ, 1993
24. Գրիգոր Տաթևացի, *Զմեռան Հատոր*, Երուսաղէմ, 1998
25. Գրիգոր Տաթևացի, *Ամառան Հատոր*, Երուսաղէմ, 1998
26. Դաւիթ Անյաղթ, *Երկասիրութիւնք փիլիսոփայականք, Համահավաք քննական բնագրերը և առաջաբանը Ս. Ս. Արևշատյանի*, Երևան, 1980
27. Դիւան Հայոց պատմութեան, գիրք Դ, Թիֆլիս, 1899
28. Դիւան Հայոց Պատմութեան, գիրք Ը, Սիմէոն կաթողիկոսի յիշատակարանը, Թիֆլիս, 1908
29. Դիւան Հայոց պատմութեան, գիրք ԺԱ, Սիմէոն կաթողիկոսի յիշատակարանը, Թիֆլիս, 1913
30. Դիւան Հայոց պատմութեան, նոր շարք, հ, Ա 1780-1785, աշխատասիրութեամբ՝ Վարդան Գրիգորյանի, Երևան, 1984
31. Երանյան Մկրտիչ քնն., *Պետրոս Բերդուճյան (Հոգևորականը, գործիչը, «Յիսուս փեսայ» և «Ողբ» պոեմները)*, Ս. Էջմիածին, 1990
32. Երգարան աղօթից ի պէտս վաճառականաց եւ ճանապարհորդաց, Ս. Էջմիածին, 1845
33. Երիցյան Ա., *Ամենայն Հայոց կաթողիկոսութիւնը և Կովկասի հայք*, Ա, Թիֆլիս, 1894
34. Զարգարյան Ալվանդ սրկ., *Պետրոս Բերդուճյանի տաղերը*, Ս. Էջմիածին, 1990
35. Զարբհանալեան Գ., *Հայկական Հին դպրութեան պատմութիւն (Դ-ԺԳ դար)*, Վենետիկ, 1897
36. Զաքարիա Կաթողիկոս Զազեցի (855-877), *Ճառք, աշխատասիրութեամբ Հ. Պօղոս Վրդ. ի Անանեան, Վենետիկ-Ս. Ղազար, 1995*

37. Ընդհանուր եկեղեցական պատմություն, Հ. Ա, հիւսեց Երուանդ վարդապետ Տէր-Մինասեանց, Ս. Էջմիածին, 1908
38. «Էջմիածին», 1997
39. Թաղիադրան Մեսրոպ, Ուղեգրութիւններ, Հողվածներ, նամակներ, վավերագրեր, Երևան, 1975
40. Թուղթ ընդհանրական, արարեալ երիցս երանեալ սուրբ Հայրապետին մերոյ տեառն Ներսիսի Շնորհալուոյ, Ս. Էջմիածին, 1865
41. Ժամագիրք Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 2004
42. Լեո, Երկերի ժողովածու, Հ. 3, Երևան, 1973
43. Խաչատրյան Հրայր սրկ., Պետրոս արքեպս. Բերդումյան, Տարեկան քարոզներ. Մեծ Պահքի շրջան, Ս. Էջմիածին, 2000
44. «Համառօտութիւն աստուածաբանութեան երանելւոյն Մեծին Ալբերտի», Վէնէտիկ, 1715
45. Հայաստանի և Հարակից շրջանների տեղանունների բառարան, Հ. 1, Երևան, 1986
46. Հայկական նոր մատենագիտութիւն եւ հանրագրտարան հայ կեանքի, կազմեց Հ. Արսէն Ղազարոս Ղազիկեան, Հ. Ա, Վենետիկ, 1909-1912
47. Զայնքաղ շարական, Վաղարշապատ, 1888
48. Մամուրեան Յ., Մասնական պատմութիւն Հայ մեծատուններու, Կ. Պոլիս, 1909
49. Մայիլյան Վարդգէս սրկ., Պետրոս արքեպս. Բերդումեան-Աղամալեան Նախիջևեանցի, Մեկնութիւն Յայտնութեան Յովհաննու, Ս. Էջմիածին, 2001
50. Մեկնութիւն թղթոյն Պօղոսի առ Եփեսացիս, յօրինեալ ի բազմարդիւն Պետրոս Արքեպիսկոպոսէ Աղամալեան Բերդումեանց, յԵրուսաղէմ, 1850
51. Մեկնութիւն Յայտնութեան Ս. Յովհաննու առաքելոյ, համառօտեալ ի զանազան մեկնչաց ի Պետրոսէ

Նախընտանցույ Աղամալեան Բերդումեանց, Կալիաթա, 1846

52. Մեկնութիւն Սրբոյ Աւետարանին որ ըստ Ղուկասու, արարեալ սուրբ Վարդապետին Իգնատիոսի ի ինդրոյ Տեառն Գրիգորիսի Հայոց Կաթողիկոսի, Կ. Պոլիս, 1824
53. Մեկնութիւն Սրբոյ Աւետարանին որ ըստ Մարկոսի, արարեալ Երանելոյն Բարսղի շնորհալի Վարդապետի ձոն կոչեցելոյ ըստ մակադրական անուանն լուսաւոր մտօք և իմաստալի յորդորակօք, հատոր երկրորդ, Կոստանդինուպօլիս, 1826
54. Մեկնութիւն Սուրբ Աւետարանին որ ըստ Մատթէոսի, արարեալ ի սրբոյն Ներսիսէ Շնորհալոյ մինչ ի համարն 17 հինգերորդ գլխոյն, և անտի աւարտեալ յերանելոյն Յօհաննու Երզնկացույ, որ և կոչի Օործորեցի, Կ. Պոլիս, 1825
55. Մեղայ Աստուծոյ, աշխատասիրությամբ Ս. Ստամբուլցյանի, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 2001
56. Մինասեան Միհրան, Հայերէն նորայայտ ձեռագիր մը («Բարոգգիրք» Պետրոս Առք. Աղամալեան-Բերդումյան Նախիջևանցիի), «Հասկ» հայագիտական տարեգիրք, նոր շրջան, Թ տարի, 1997-2001, Անթիլիաս-Լիբանան, 2001
57. Մսերեանց Մսեր, Պատմութիւն կաթողիկոսաց Էջմիածնի, Մոսկվա, 1876
58. Յովհաննու Ոսկեբերանի Կոստանդինուպօլսի եպիսկոպոսապետի յԱւետարանագիրն Մատթէոս, Վենետիկ, 1826
59. Նազարյան Շուշանիկ, Պետրոս Նախիջևանցին և XVIII դարի վերանորոգվող հայ երգը, ՊԲՀ, № 3, 1981
60. Նազարյան Շուշանիկ, Պետրոս Նախիջևանցու «Աղօթական բանք» պոեմը, ՊԲՀ, № 2, 1982

61. Նազարյան Շուշանիկ, *Ողբի և սթափման բանաստեղծություն*, Երևան, 1992
62. Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի, երկասիրություններին երից վարդապետաց յաշակերտությունէ մեծին Մխիթարայ արքա՛հօր Հ. Գաբրիէլի Աւետիքեան, Հ. Խաչատրոյ Սիւրմէլեան, Հ. Մկրտչի Աւգերեան, Հ. Բ. Վենետիկ, 1837
63. Ներսէս Շնորհալի, *Հիսուս Որդի*, Երևան, 1991
64. Չամչանց Միքայել, *Հայոց Պատմություն*, Հ. Գ, Երևան, 1984
65. Պետրոս Նախիջևանցի, *Աստուածանմանություններ, վերստին աշխատություններ Մեսրոպայ Դաւթեան Թաղիազեանց Կարբեցւոյ, Կարկաթա, 1827*
66. Պողարեան Նորայր եպս., *Հայ գրողներ Ե-ժէ դար, Երուսաղէմ, 1971*
67. Սարգիս Կունդ (ԺԲ դ.), *Մեկնություն Աւետարանին Ղուկասու, աշխատասիրություններ Եզնիկ եպիսկոպոս Պետրոսյանի, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 2005*
68. Սարգսեան Սեպուհ ծայրագոյն վարդապետ, *Հայոց Եկեղեցւոյ խորհուրդներն ու ծէսերը, «Գանձասար» աստուածաբանական հանդէս, Հ. Ա, Երևան, 1992*
69. Ստեփանյան Գառնիկ, *Կենսագրական բառարան*, Հ. Գ, գիրք 1, Երևան, 1990
70. Ս. Գրքի Հայերեն մեկնությունների մատենագիտություն, *պատրաստեցին Եզնիկ եպս. Պետրոսյան, Արմեն Տեր-Ստեփանյան, Հայաստանի Աստվածաշնչային ընկերություն, 2002*
71. Վահունի Վահե սրկ., *Պետրոս արքեպս. Բերդումեան-Աղամայեան Նախիջևանցի, «Կչիռ արդարություններ», Ս. Էջմիածին, 2000*
72. Տեր-Մինասյան Ե. Գ., *Միջնադարյան աղանդների ծագման և զարգացման պատմությունից*, Երևան, 1968

73. Տէր Միքելեան Արշակ, *Հայաստանեայց Սուրբ Եկեղեցու Քրիստոնէականը*, Երուսաղէմ, 1993
74. Տն. Ներսէսի Շնորհալոյ Հայոց Կաթողիկոսի բանք չափաւ, *Վենետիկ*, 1928
75. Փաւստոս Բուզանդ, *Հայոց պատմութիւն, թարգմանութիւնը և ծանոթագրութիւնները Ստ. Մալխասյանցի*, Երևան, 1987
76. Քլոսելյան Հակոբ, *Եկեղեցու հայրեր, վարդապետներ, (IV-VII դդ.)*, Երևան, 2007
77. Օրմանեան Մաղաքիա արքեպիսկոպոս, *Համապատում, Անթիլիաս*, 1983
78. Օրմանյան Մաղաքիա արք., *Ազգապատում, հ. Բ, 1960, Պէյրութ, հ. Գ, Երուսաղէմ, 1927*
79. «Քրիստոնյա Հայաստան» հանրագիտարան, Երևան, 2002
80. Harper's Bible Commentary, Harper & Row, Publishers, San Francisco, 1988, p. 1024, A. R. C. Leaney, A Commentary on the Gospel according to St. Luke, London, 1976
81. The Armenian Version of the works attributed to Dionysius the Areopagite, edited by Robert W. Thomson, Lovanii, 1987, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, vol. 448, Scriptores Armeniaci, Tomus 17
82. Kelly J. N. D., Early Christian Creeds, Third edition, Longman, 1972
83. Арешатян С. С., К истории философских школ средневековой Армении, Е., 1980

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԵՏՐՈՍ ԱՐՔԵՊՍ. ԲԵՐԴՈՒՄՅԱՆ (կյանքն ու գործունեությունը) 5

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ա. Մեկնություններ 25

Բ. Աստվածաբանական-փիլիսոփայական երկեր..... 30

Գ. Քարոզներ և աղոթքներ 33

Դ. Չափածո երկեր 34

Ե. Թարգմանություններ 36

ՊԵՏՐՈՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԲԵՐԴՈՒՄՅԱՆԻ

«ԱՂԲՅՈՒՐ ԲԱՑՅԱԼ» ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ 37

Աղբյուրները 43

Կիրառած մեկնաբանական եղանակները 47

Արձարժվող խնդիրները..... 54

ԱՂԲՅՈՒՐ ԲԱՑՅԱԼ

Հեղինակի առաջաբանը 57

Յորդորակ յառակաւոր բանսն Քրիստոսի..... 73

ԳԼՈՒԽ Ա	
Մասնավոր հավատքի մասին (Ղուկ. Զ 46)	77
ԳԼՈՒԽ Բ	
Հաշտության մասին (Մատթ. Ե 23-24).....	85
ԳԼՈՒԽ Գ	
Այն մասին, որքան չար բան է խստասրտությունը (Մատթ. ԺԱ 16):	97
ԳԼՈՒԽ Դ	
Սերմնացանի առակը (Մատթ. ԺԳ 4):	103
ԳԼՈՒԽ Ե	
Մարդու սկզբի և վախճանի մասին (Մատթ. ԺԳ 24).....	113
ԳԼՈՒԽ Զ	
Արքայության խոկման մասին (Մատթ. ԺԳ 31)	125
ԳԼՈՒԽ Է	
Ավետարանի աճող զորության մասին (Մատթ. ԺԳ 33).....	129
ԳԼՈՒԽ Ը	
Երկնքի արքայության մեծության մասին (Մատթ. ԺԳ 44).....	135

<p>ԳԼՈՒԽ Թ Երկնքի արքայության գեղեցկության մասին (Մատթ. ԺԳ 45).....</p>	141
<p>ԳԼՈՒԽ Ժ Երկնքի արքայության՝ ամեն ինչ գրավող գորության մասին (Մատթ. ԺԳ 47).....</p>	147
<p>ԳԼՈՒԽ ԺԱ Թե որքան հարկավոր է ներել եղբոր հանցանքները (Մատթ. ԺԸ 23)</p>	151
<p>ԳԼՈՒԽ ԺԲ Ավելի լավ է բռնաբերել գործը սիրով, քան տարեկանն առանց սիրո (Մատթ. Ի 1)</p>	163
<p>ԳԼՈՒԽ ԺԳ [Այն մասին], որ Աստված բոլոր հասակներից պտուղ է պահանջում (Մատթ. ԻԱ 19).....</p>	175
<p>ԳԼՈՒԽ ԺԴ [Այն մասին], որ անհավատարիմ մարդը կորցնում է այն, ինչ ունի (Մատթ. ԻԱ 33-38) ...</p>	179
<p>ԳԼՈՒԽ ԺԵ [Այն մասին], թե ինչքան չար բան է երկնային հարսանիքի հրավերը մերժելը (Մատթ. ԻԲ 2).....</p>	185

ԳԼՈՒԽ ԺԶ	
Տիրոջ հաջորդ գալստյան մասին (Մատթ. ԻԴ 31)	193
ԳԼՈՒԽ ԺԷ	
Քրիստոսի գալստյան մասին (Մատթ. ԻԵ 1)	197
ԳԼՈՒԽ ԺԸ	
Մարդկային [բնության] անկման չարիքն ու նրա վերականգնումը (Ղուկ. Ժ 30).....	209
ԳԼՈՒԽ ԺԹ	
[Այն մասին], որ հարատև աղոթքն իրականացնում է այն, ինչ մարդ խնդրում է (Ղուկ. Ժ 30)	225
ԳԼՈՒԽ Ի	
Ազահների մասին (Ղուկ. ԺԲ 16).....	233
ԳԼՈՒԽ ԻԱ	
Գործի սկզբի մասին պետք է նախապես մտածել (Ղուկ. ԺԴ 28-30)	241
ԳԼՈՒԽ ԻԲ	
Երկու մարտնչող թագավորների մասին (Ղուկ. ԺԴ 31-32)	243

ԳԼՈՒԽ ԻԳ	
Ոչխարի և դրամի մասին (Ղուկ. ԺԵ 4-6).....	247
ԳԼՈՒԽ ԻԴ	
Անառակ որդու մասին (Ղուկ. ԺԵ 11).....	253
ԳԼՈՒԽ ԻԵ	
Մեծահարուստի և տնտեսի մասին (Ղուկ. ԺԶ 1) ..	275
ԳԼՈՒԽ ԻԶ	
Որպես զգուշացում մեծահարուստներին և սփոփանք աղքատներին (Ղուկ. ԺԶ 19).....	287
ԳԼՈՒԽ ԻԷ	
Հարատև աղոթքի զորության մասին (Ղուկ. ԺԸ 1)	301
ԳԼՈՒԽ ԻԸ	
Աղոթքի ձևի մասին (Ղուկ. ԺԸ 10).....	307
ԳԼՈՒԽ ԻԹ	
Աստծո համբերության մասին (Ղուկ. ԺԳ 6).....	313
ԳԼՈՒԽ Լ	
Մեր Տիրոջ արքայության մասին (Ղուկ. ԺԹ 12)...	321
Օգտագործված գրականության ցանկ	337
Բովանդակություն.....	345

ՍՈՒՐԲ ԳՐՔԻ ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ - Դ

ՊԵՏՐՈՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԲԵՐԴՈՒՄՅԱՆ

ԱՂԲՅՈՒՐ ԲԱՅՅԱԼ
(ավետարանական առակների մեկնություն)

Հրատարակչության տնօրեն՝	S. Եզնիկ Արք. Պետրոսյան
Գեղ. խմբագիր՝	Ղևոնդ քահանա Մայիլյան
Էջադրումը՝	Հրատարակչական բաժնի
Շապիկը՝	Ա. Օհանջանյանի

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾԻՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

Ս. ԷԶՄԻԱԾԻՆ - 2008

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾԻՆԻ ՏՊԱՐԱՆ

